พระราชนิพนธ์ของพญาลิไท พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์สุโขทัย

สมุดภาพ... ไตรภูมิพระร่วง

เล่าเรื่องภูมิทั้ง ๓ อันเป็นที่อยู่ของสัตว์โลก

สมุดภาพไตรภูมิพระร่วง

เล่าเรื่องภูมิทั้ง ๓ อันเป็นที่อยู่ของสัตว์โลก

พระราชนิพนธ์ของพญาลิไท...พระมหากษัตริย์ แห่ง ราชวงศ์สุโขทัย

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

สถาบันบันลือธรรม

จัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา

เพื่อความเข้าใจและความรู้ในไตรภูมิพระร่วง โปรดศึกษาควบคู่กับหนังสือ
“พัฒนาสังคมไทย ด้วยความรู้เข้าใจไตรภูมิ ฯ” ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

คำนำ: ความเป็นมาของวรรณคดี

ไตรภูมิพระร่วงหรือไตรภูมิกถา

วรรณคดีเรื่องไตรภูมิ ที่ปรากฏเป็นที่รู้จักของพุทธบริษัท มีหลายสำนวนคือ...

๑. **ไตรภูมิพระร่วง** หรือ **ไตรภูมิกถา** เชื่อกันว่าเป็นหนังสือที่พญาลิไท พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์พระร่วง กรุงสุโขทัย ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อประมาณพุทธศักราช ๑๘๘๘

เรื่องไตรภูมิ สำนวนของพญาลิไทย ไม่ปรากฏว่ามีต้นฉบับเดิมครั้งกรุงสุโขทัย ต้นฉบับที่นำมาใช้พิมพ์เผยแพร่คือต้นฉบับที่พระมหาช่วย วัดปากน้ำ (วัดกลางวรวิหาร) จังหวัดสมุทรปราการ ได้ต้นฉบับมาจากจังหวัดเพชรบุรี แล้วให้จารลงไว้ในใบลาน ๓๐ ผูก เมื่อ พ.ศ.๒๓๒๑ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้นำออกตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก เรียกชื่อว่า ไตรภูมิพระร่วง

ในกาลต่อมานายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น ได้แนะนำให้นางกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ในขณะนั้น จัดหาผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบชำระปรับปรุงข้อความที่อาจวิปลาสคลาดเคลื่อนไป นางกุลทรัพย์ ได้มอบให้ นายพิทูร มลิวัลย์ ป.ธ. ๙ ขณะนั้นดำรงตำแหน่งประจำแผนกกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ และเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณคดีพระพุทธศาสนา รับหน้าที่ทำงานนี้ โดยให้รักษาของเดิมไว้ให้มากที่สุด เมื่อตรวจสอบชำระเสร็จแล้ว ต่อมาได้จัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๗, ๒๕๒๕, ๒๕๒๖ ตามลำดับ

๒. **ไตรภูมิโลกวินิจฉัย** คือ ไตรภูมิสำนวนที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้พระราชาคณะและราชบัณฑิตช่วยกันแต่งขึ้นเมื่อปีเถาะ จุลศักราช ๑๑๔๕ (พ.ศ.๒๓๒๖) เป็นหนังสือ ๑ จบ ยังไม่สมบูรณ์ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๔๕ โปรดให้พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) แต่งไตรภูมิโลกวินิจฉัยให้จบความ ต่อมากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ได้มอบหมายให้นายพิทูร มลิวัลย์ แปลตรวจสอบชำระ และเรียบเรียง ไตรภูมิโลกวินิจฉัย จากต้นฉบับหนังสือใบลาน และเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๐ ได้จัดพิมพ์หนังสือออกเผยแพร่ จัดเป็นชุด ชุดหนึ่งมี ๓ เล่ม

๓. **หนังสือภาพไตรภูมิ** ถูกเก็บรักษาไว้ในหอสมุดแห่งชาติอีกหลายเล่ม ได้แก่ ไตรภูมิภาษาเขมร แผนที่ไตรภูมิโลกสัณฐานสมัยอยุธยา แผนที่ไตรภูมิสมัยรัตนโกสินทร์ สมุดภาพไตรภูมิสมัยกรุงธนบุรี แผนที่ไตรภูมิโลกวินิจฉัย และไตรภูมิโลกวินิจฉัย โดยเฉพาะสมุดภาพไตรภูมิฉบับหลวง สมัยกรุงธนบุรีนั้น กรมศิลปากร โดยหอสมุดแห่งชาติ ได้อนุญาตให้คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรีจัดพิมพ์จำหน่ายเผยแพร่เป็นครั้งแรก

วรรณคดีไตรภูมิ ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดีที่ดีที่สุดในสมัยสุโขทัย เนื้อหาสาระคือการแสดงคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ลึกซึ้ง แจ่มแจ้ง เพราะอ้างอิงมาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ไม่ต่ำกว่า ๓๐ คัมภีร์ กล่าวถึงศาสตร์ต่างๆ เช่น จักรวาลวิทยา ปรัชญา จริยศาสตร์ ชีววิทยา ความเชื่อต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้สรุปลงได้คือ ให้กระทำแต่ความดี เพื่อเป็นอริยทรัพย์ ไปสู่ภพหน้า ละเว้นชั่ว (ป้องกันการตกลงสู่อบาย) ทำจิตใจให้ผ่องใส (จิตใจที่ผ่องใสย่อมเป็นพื้นฐานของความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม อันจะนำไปสู่พระนิพพาน)

เนื่องจากเรื่อง **ไตรภูมิ เป็นวรรณกรรมทางศาสนา** ถือกำเนิดขึ้นมาในยุคที่พระพุทธศาสนากำลังรุ่งเรืองอยู่ในพระราชอาณาจักรไทย การที่พระร่วงเจ้าพญาลิไทยพระราชนิพนธ์วรรณคดีเรื่องไตรภูมิ นับเป็นกุศโลบายอันแยบคายและความชาญฉลาดที่ลึกซึ้งยิ่ง เพราะไตรภูมิเปรียบได้ ดังหนังสือศีลธรรม (Code of Conduct) ประจำชาติที่เตือนมิให้บุคคลหลงระเริง ปล่อยตัว ปล่อยใจไปตามกิเลส ตัณหา จนกระทั่งกระทำบาปอกุศลต่าง ๆ หากบุคคลมีความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ กรรมดี กรรมชั่วอย่างเหนียวแน่นแล้ว ไหนเลยจะกล้ากระทำความชั่ว หากบุคคลเชื่อเรื่องบุญบาป จะไม่กล้ากระทำแม้ความชั่วเล็กๆ น้อยๆ เพราะความชั่วไม่ว่าจะมากจะน้อย ย่อมพาบุคคลไหลลงสู่ที่ต่ำ

ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม ได้จัดพิมพ์หนังสือสมุดภาพไตรภูมิ ฯ ชุดใหม่ขึ้น โดยจิตรกรท่านอาจารย์ธนา ยังเลิศ และได้มอบให้ อาจารย์พนิตา อังจันทร์เพ็ญ เรียบเรียงให้อ่านอย่างเข้าใจง่าย ท่านที่ได้อ่านและมีข้อสงสัยหรือประสงค์เพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ โปรดอ่านหนังสือเรื่อง **“พัฒนาสังคมไทย ด้วยความความรู้เข้าใจไตรภูมิ ฯ”** ของ พระเดชพระคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ที่ธรรมสภาได้จัดพิมพ์ควบคู่กับหนังสือเล่มนี้

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสงบสุข

บทนำบรรณาธิการ

ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายจากคุณสุทธิรักษ์ สุขธรรม ผู้ดำเนินงานธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม ให้เรียบเรียงคำอธิบายภาพหนังสือ **ไตรภูมิกถา** หรือ **ไตรภูมิพระร่วง** โดยจะมีภาพมาให้จำนวน ๔๐ ภาพ ต่อมาข้าพเจ้าได้ขอให้เขียนภาพเพิ่มขยายเป็น ๔๙ ภาพ เพื่อความสมบูรณ์ของหนังสือไตรภูมิพระร่วง

ข้าพเจ้ารู้สึกปีติยินดีและเต็มใจรับงานนี้เป็นอย่างยิ่ง เพราะตระหนักถึงความสำคัญของหนังสือ **ไตรภูมิพระร่วง** หรือ **ไตรภูมิกถา** ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพญาลิไทย พระมหากษัตริย์ลำดับที่ ๕ แห่งราชวงศ์สุโขทัย

สิ่งที่ข้าพเจ้าทำเป็นอันดับแรกคือไปค้นหนังสือไตรภูมิที่ตนเองมีอยู่ ทั้งต้นฉบับสำนวนเดิม และฉบับเรียบเรียงใหม่โดย นายพิทูร มลิวัลย์ แห่งกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร มาอ่านดูโดยตลอดทั้งเล่ม และหาหนังสืออื่นๆ มาอ่านประกอบเพิ่มเติม

เมื่ออ่านข้อมูลที่มีทั้งหมดแล้วก็พบว่าเรื่อง **ไตรภูมิกถา** นี้ มีแง่มุมที่น่าสนใจหลายประการ ดังนี้

๑. ไตรภูมิ เป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา พญาลิไทยใช้คัมภีร์ ในการเขียนหนังสือเล่มนี้กว่า ๓๐ รายการ คัมภีร์หลายคัมภีร์เป็นภาษาขอมยังไม่ได้ถ่ายทอดเป็นอักษรไทย ในแง่นี้ถือได้ว่าเป็นการแนะนำคัมภีร์ต่างๆ ให้เป็นที่รู้จักในแวดวงวิชาการทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดการศึกษาและค้นคว้าอย่างกว้างขวาง

๒. แม้ว่าเนื้อหาในแต่ละบทจะมีลักษณะคล้ายนิทานหรือนิยาย มากกว่าเป็นเรื่องที่ให้ความรู้สึกจริงจัง หากผู้อ่านอ่านเอาสาระคือพิจารณาแก่นมากกว่ากระพี้ก็จะพบว่า มีแง่มุมดีๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าทางจริยธรรมแก่สังคมมนุษย์ พอจะสรุปได้ว่าเนื้อหาทั้งหมดตรงกับโอวาทปาฏิโมกข์ คือ คำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่ว่าการไม่ทำความชั่ว ๑ การบำเพ็ญแต่ความดี ๑ การทำจิตของตนให้ผ่องใส ๑ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

๓. การอ่านหนังสือไตรภูมิเป็นประจำสม่ำเสมอ นอกจากจะได้เรียนรู้ธรรมะในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นเสมือนการเตือนตนเองให้ระวังบาปอกุศลไม่ให้บังเกิดขึ้นในจิตใจ เป็นการชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติธรรมในขั้นสูงยิ่งๆ ขึ้นไป จนถึงพระนิพพาน เพราะในที่สุดแล้ว พระนิพพานก็คือจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา มิใช่ ฉกามาวจรสวรรค์ หรือ พรหมโลก ที่เล่าอย่างละเอียดไว้ในหนังสือ **ไตรภูมิกถา**

๔. เคยมีคำวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการว่าการที่พญาลิไทยพระราชนิพนธ์เรื่องไตรภูมินั้น เพื่อส่งเสริมพระราชอำนาจให้มั่นคงแข็งแรงยิ่งขึ้น เนื่องจากมีบทที่เกี่ยวกับพระมหาจักรพรรดิราช รวมถึงเรื่องของพระเจ้าอโศกผู้ยิ่งใหญ่แห่งชมพูทวีป มีเนื้อหาค่อนข้างยาวกว่าบทอื่น ๆ ในประเด็นนี้ ผู้เขียนคิดว่าอาจมีส่วนอยู่บ้าง แต่ไม่ใช่ประเด็นหลัก ผู้เขียนได้ทำหมายเหตุไว้ท้ายเรื่องในตอนพระมหาจักรพรรดิราชว่าอาจเป็นได้ว่าพญาลิไทยทรงค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับพระมหาจักรพรรดิราชมากเป็นพิเศษเพราะพระองค์ก็ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน การได้รับรู้เรื่องราวของความเป็นพระมหาจักรพรรดิ์จากพระคัมภีร์เป็นเรื่องอันควรมิใช่หรือ และเมื่อทรงรับรู้แล้วก็ทรงขยายต่อในหนังสือพระราชนิพนธ์ ดีกว่าจะเก็บไว้เฉยๆ ไม่ใช้ประโยชน์อันใด

ในการเรียบเรียงคำบรรยายภาพ ข้าพเจ้าได้ใช้หนังสือ **ไตรภูมิกถา** หรือ **ไตรภูมิพระร่วง** เป็นหลัก โดยถ่ายทอดข้อความจากหนังสือไตรภูมิมาเป็นภาษาปัจจุบัน จากนั้นก็ไปค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อทำคำอธิบายให้เนื้อหามีความกระจ่างแจ้งมากยิ่งขึ้น โดยใช้หนังสือหลายเล่มตามที่ระบุไว้ในบรรณานุกรมท้ายเล่ม

ข้าพเจ้าได้ให้ชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า **สมุดภาพไตรภูมิ: เล่าเรื่องภูมิทั้งสามอันเป็นที่อยู่ของสัตว์โลก** เพื่อให้สอดคล้องกับหนังสือสมุดภาพเล่มอื่นๆ ที่ข้าพเจ้าเคยเขียนมาแล้ว เช่น สมุดภาพพระพุทธประวัติ สมุดภาพพระเวสสันดร สมุดภาพพระพุทธเจ้าชนะมาร เป็นต้น

อนึ่ง ข้าพเจ้าเชื่อแน่ คงมีผู้อ่านจำนวนหนึ่งรู้สึกเคลือบแคลงสงสัยเนื้อหาของหนังสือ **ไตรภูมิ** ว่ามีข้อมูลที่เชื่อถือได้เท่าไร ด้วยเหตุที่หนังสือนี้ประกอบด้วยเรื่องราวอันเป็นเรื่องที่ คนธรรมดาทั่วไปไม่สามารถเข้าถึงหรือสัมผัสได้โดยตรงเลย ดูคล้ายกับว่าห่างไกลตัวเสียเหลือเกิน เหมือนเป็นนิทานหรือนิยายมากกว่า หาใช่เรื่องจริงที่ปรากฏมีอยู่จริง

ในฐานะที่ทำงานชิ้นนี้อยู่หลายเดือน ขอเล่าประสบการณ์จริงว่า ข้าพเจ้าได้พบกับความมหัศจรรย์อันแปลกประหลาดกับตนเองหลายอย่างที่ช่วยให้ข้าพเจ้าทำงานนี้ได้อย่างราบรื่นสะดวกง่ายดาย เช่น การค้นพบหนังสือข้อมูลต่างๆ ที่ใช้ประกอบการเขียน ทุกครั้งทุกคราที่ข้าพเจ้านึกถึงและอยากจะได้ ข้าพเจ้าก็จะได้มาในเวลาไม่ช้าไม่นาน จนข้าพเจ้านึกเล่น ๆ ว่า นี่ต้องเป็นเทวดาช่วยอย่างแน่นอน ขนาดข้าพเจ้าเป็นคนเล็ก ๆ มิใช่ผู้มีบุญญาบารมีอะไรมากมาย ยังรู้สึกว่ามีอะไรบางอย่างที่มองไม่เห็นมาช่วยให้ข้าพเจ้าเขียนหนังสือเล่มนี้ ทำงานชิ้นนี้ให้สำเร็จเสร็จสิ้นลงอย่างสวยงามแล้ว นี่ถ้าเป็นผู้มีบุญญาบารมีสูง ๆ จะไม่พบเจออะไรที่เป็นความมหัศจรรย์ยิ่งกว่า ข้าพเจ้าหลายเท่าทวีคูณกระนั้นหรือ เพราะฉะนั้น ปรากฏการณ์บางอย่างที่เราคิดว่าเป็นไปไม่ได้ อาจเป็นไปได้ก็ได้ เพียงแต่เราจะมีโอกาสพบเจอปรากฏการณ์เช่นนั้นด้วยตัวเราเองหรือไม่ในชีวิตของเรา ขอให้ท่านผู้อ่านทั้งหลาย ใช้ความใคร่ครวญให้อย่างเต็มที่ จักพบความมหัศจรรย์ด้วยตนเอง

ถึงตรงนี้ ข้าพเจ้าอยากบอกท่านผู้อ่านว่า หากการเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ การสร้างบุญกุศล เพื่อช่วยกล่อมเกลาจิตใจของเราให้สะอาดหมดจด การเจริญปัญญาเพื่อขจัดอวิชชา (ความไม่รู้ในอริยสัจจ์ ๔ ความไม่รู้จักปฏิจจสมุปบาท เพื่อยกระดับคนธรรมดาให้เป็นพระอริยบุคคล) เป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนทุกคนพึงประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างสม่ำเสมอด้วยความไม่ประมาทจนกว่าจะถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือ **พระนิพพาน** ข้อความทุกข้อความในหนังสือไตรภูมิกถา ได้ทำหน้าที่ย้ำเตือนผู้อ่านเช่นนั้นตลอดทั่วทั้งเล่ม ด้วยเทคนิควิธีนำเสนอเป็นเรื่องราวต่างๆ มากมาย แต่ทว่ามีจุดหมายเดียวคือคำสอนในโอวาทปาฏิโมกข์ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น อันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นว่า หากท่านผู้อ่านเปิดใจให้กว้าง ค่อยๆ อ่านไปเรื่อยๆ ท่านจะได้พบขุมทรัพย์จากเรื่องไตรภูมิอย่างแน่นอน และจะรู้สึกได้ว่า **ไตรภูมิกถา** เป็นหนังสือที่ดีสมกับที่ได้รับคัดเลือกเป็นหนึ่งใน**วรรณกรรมดีเด่นของอาเซียน เป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาเรื่องแรก ซึ่งเป็นมรดกทางวรรณกรรมของชาติ** และเป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นรากฐานแห่งลักษณะความเป็นไทยสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

น่าเสียดายที่คนไทยส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้อ่าน และแม้คนไทยที่ได้อ่าน หากไม่พยายาม ทำความเข้าใจให้ลึกซึ้ง ก็จะไม่อาจเข้าถึงแก่นสารสาระที่เป็นหลักธรรมใน

พระพุทธศาสนาที่แทรกอยู่ตลอดทั้งเรื่อง เป็นหลักธรรมคำสอนที่แสดงออกด้วยการเล่าเรื่อง

ข้าพเจ้าใคร่ขอขอบคุณผู้ที่ทำให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงดังที่ปรากฏ ได้แก่ คุณสุทธิรักษ์ สุขธรรม แห่ง **ธรรมสภา** ผู้ซึ่งมีปณิธานนับแต่แรกดำเนินกิจการสำนักพิมพ์ธรรมสภา ที่จะผลิตหนังสือดีๆ มีคุณค่า ฝากไว้ในแผ่นดินเพื่อเป็นมรดกแก่อนุชนรุ่นหลัง อาจารย์ธนา ยังเลิศ ผู้รังสรรค์ภาพประกอบที่งดงามด้วยความตั้งใจทำให้หนังสือสวยงามและมีคุณค่า

ขอกราบนมัสการขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นพิเศษ ที่ได้เมตตาให้คำปรึกษาทุกครั้งที่ผู้เขียนติดขัด มีปัญหาสงสัย ท่านก็จะช่วยคลี่คลายให้เสมอ พร้อมทั้งมอบหนังสือไตรภูมิให้ข้าพเจ้าอ่าน เพื่อนำไปประกอบการเขียน

ไม่เพียงแต่เท่านั้น เมื่อทางธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม ได้พบหนังสือเรื่อง **"พัฒนาสังคมไทย ด้วยความรู้เข้าใจในไตรภูมิ ฯ"** จึงได้ขออนุญาต พระเดชพระคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ พระเดชพระคุณท่านก็เมตตาอนุญาตให้จัดพิมพโดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์ เหมือนกับหนังสือทุกเล่มที่มีผู้มาขออนุญาตจัดพิมพ์ทุกราย ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรมจึงขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ท่านเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวันเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

สุดท้ายนี้ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานให้หนังสือ **สมุดภาพไตรภูมิ: เล่าเรื่องภูมิทั้งสามอันเป็นที่อยู่ของสัตว์โลก** ได้ช่วยย้ำเตือนให้ชาวพุทธทุกคน ตั้งตนอยู่ในโอวาทปาฏิโมกข์ คือ การไม่ทำความชั่ว การบำเพ็ญแต่ความดี การทำจิตของตนให้ผ่องใสและดำเนินชีวิตอยู่ใน**ทางสายกลาง** (มัชฌิมาปฏิปทา) อันมีข้อปฏิบัติ คือ อริยมรรค มีองค์แปดประการ อันมี**ความเห็นชอบ** (สัมมาทิฏฐิ) **ความดำริชอบ** (สัมมาสังกัปปะ) **การเจรจาชอบ** (สัมมาวาจา) **การกระทำชอบ** (สัมมากัมมันตะ) **การเลี้ยงชีพชอบ** (สัมมาอาชีวะ) **ความพยายามชอบ** (สัมมาวายามะ) **ความระลึกชอบ** (สัมมาสติ) และ **การตั้งจิตมั่นชอบ** (สัมมาสมาธิ) ซึ่งทางสายกลางนี้เองคือทางดำเนินไปสู่เป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

ขอให้ท่านทั้งหลายได้พบกับพระนิพพานตามกำลังความสามารถของทุกท่านทุกคนเทอญ

พนิตา อังจันทรเพ็ญ (บรรณาธิการ)

ในนามธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม และศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

สารบัญภาพและคำบรรยาย

สมุดภาพไตรภูมิพระร่วง

สัญชีวนรกภูมิ

ภาพที่ ๑.....๓

มหาโรรุวนรกภูมิ

ภาพที่ ๕.....๑๙

กาฬสุตตนรกภูมิ

ภาพที่ ๒.....๑๑

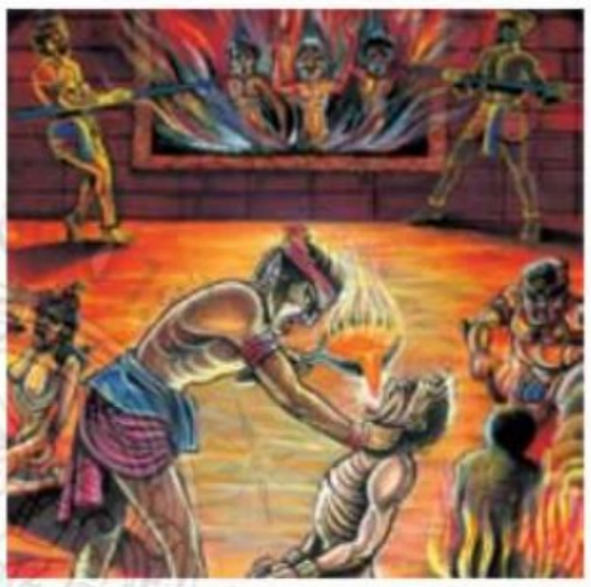

ตาปนรกภูมิ

ภาพที่ ๖.....๒๓

สังฆาฏนรกภูมิ

ภาพที่ ๓.....๑๕

มหาตาปนรกภูมิ

ภาพที่ ๗.....๒๗

โรรุวนรกภูมิ

ภาพที่ ๔.....๑๗

มหาอเวจีนรกภูมิ

ภาพที่ ๘.....๒๙

เดรัจฉานภูมิ

ภาพที่ ๙.....๓๓

ภูมิเปต

ภาพที่ ๑๐.....๓๙

ภูมิอสุรกาย

ภาพที่ ๑๑.....๔๕

ภูมิมนุษย์

ภาพที่ ๑๒.....๔๙

ทวีปทั้ง ๔

ภาพที่ ๑๓.....๕๗

พระยามหาจักรพรรดิราช

ภาพที่ ๑๔.....๖๓

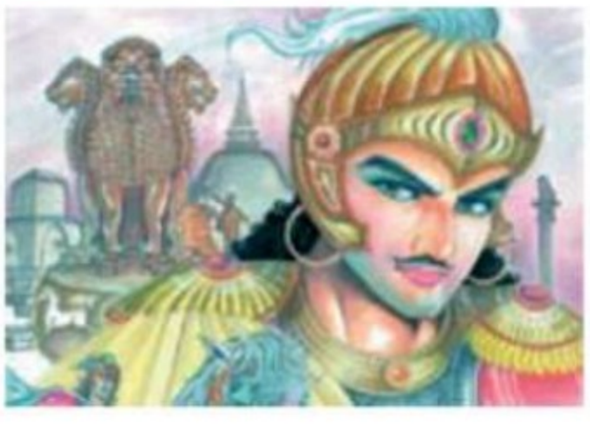

พระเจ้าอโศกมหาราช

ภาพที่ ๑๕.....๘๑

โชติกเศรษฐี

ภาพที่ ๑๖.....๙๕

การเกิด ๔ ประเภท

ภาพที่ ๑๗.....๑๐๑

เหตุแห่งมรณะ

ภาพที่ ๑๘.....๑๐๗

จาตุมหาราชิกาภูมิ

ภาพที่ ๑๙.....๑๑๕

ดาวติงสาภูมิ

ภาพที่ ๒๐.....๑๒๑

ยามาภูมิ

ภาพที่ ๒๑.....๑๒๙

ดุสิตาภูมิ

ภาพที่ ๒๒.....๑๓๓

นิมมานรดีภูมิ

ภาพที่ ๒๓.....๑๓๗

ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ

ภาพที่ ๒๔.....๑๔๓

พรหมปาริสัชชาภูมิ

ภาพที่ ๒๕.....๑๕๓

พรหมปุโรหิตาภูมิ

ภาพที่ ๒๖.....๑๕๙

มหาพรหมาภูมิ

ภาพที่ ๒๗.....๑๖๑

ปริตตาภูมิ

ภาพที่ ๒๘.....๑๖๕

อัปมาณาภาภูมิ

ภาพที่ ๒๙.....๑๖๗

อาภัสสราภูมิ

ภาพที่ ๓๐.....๑๗๑

ปริตตสุภาพรหมภูมิ

ภาพที่ ๓๑.....๑๗๓

อัปปมาณสุภาพรหมภูมิ

ภาพที่ ๓๒.....๑๗๗

สุภกิณหาพรหมภูมิ

ภาพที่ ๓๓.....๑๗๙

เวหัปผลาพรหมภูมิ

ภาพที่ ๓๔.....๑๘๑

อสัญญีสัตตาพรหมภูมิ

ภาพที่ ๓๕.....๑๘๓

อวิหาสุทธาวาสพรหมภูมิ

ภาพที่ ๓๖.....๑๘๕

อตัปปาสุทธาวาสพรหมภูมิ

ภาพที่ ๓๗.....๑๙๗

สุทัสสาสุทธาวาสพรหมภูมิ

ภาพที่ ๓๘.....๑๙๙

สุทัสสีสุทธาวาสพรหมภูมิ

ภาพที่ ๓๙.....๑๙๑

อกนิฏฐสุทธาวาสพรหมภูมิ

ภาพที่ ๔๐.....๑๙๓

อากาสานัญจายตนะ

ภาพที่ ๔๑.....๑๙๗

วิญญาณัญจายตนะ

ภาพที่ ๔๒.....๒๐๑

อากิญจัญญายตนะ

ภาพที่ ๔๓.....๒๐๓

เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

ภาพที่ ๔๔.....๒๐๗

ฉัพพรรณรังสี

ภาพที่ ๔๕.....๒๑๑

จุดจบและการเกิดของโลก

ภาพที่ ๔๖.....๒๑๗

ไฟประลัยกัลป์

ภาพที่ ๔๗.....๒๑๙

กำเนิดโลก

ภาพที่ ๔๘.....๒๒๓

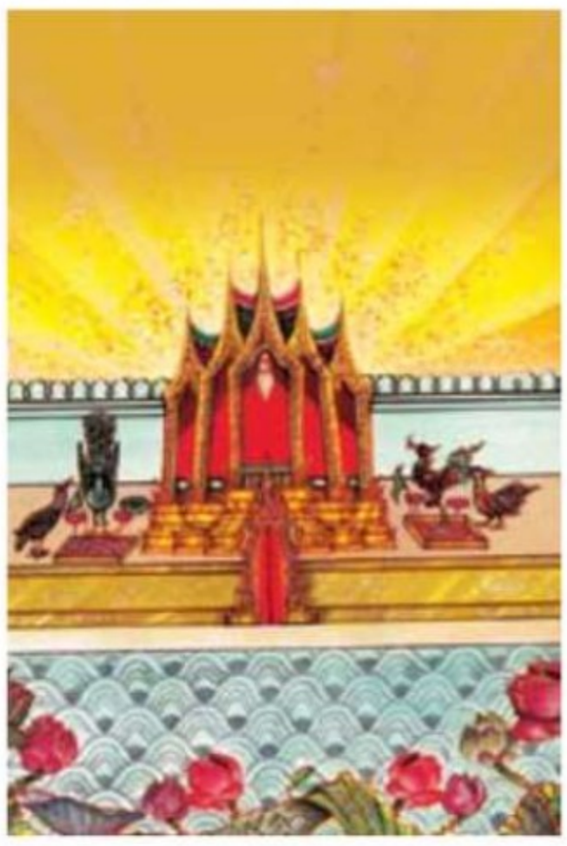

มหาปรินิพพาน

ภาพที่ ๔๙.....๒๒๙

สมุดภาพ

ไตรภูมิพระร่วง

เล่าเรื่องภูมิทั้ง ๓ อันเป็นที่อยู่ของสัตว์โลก

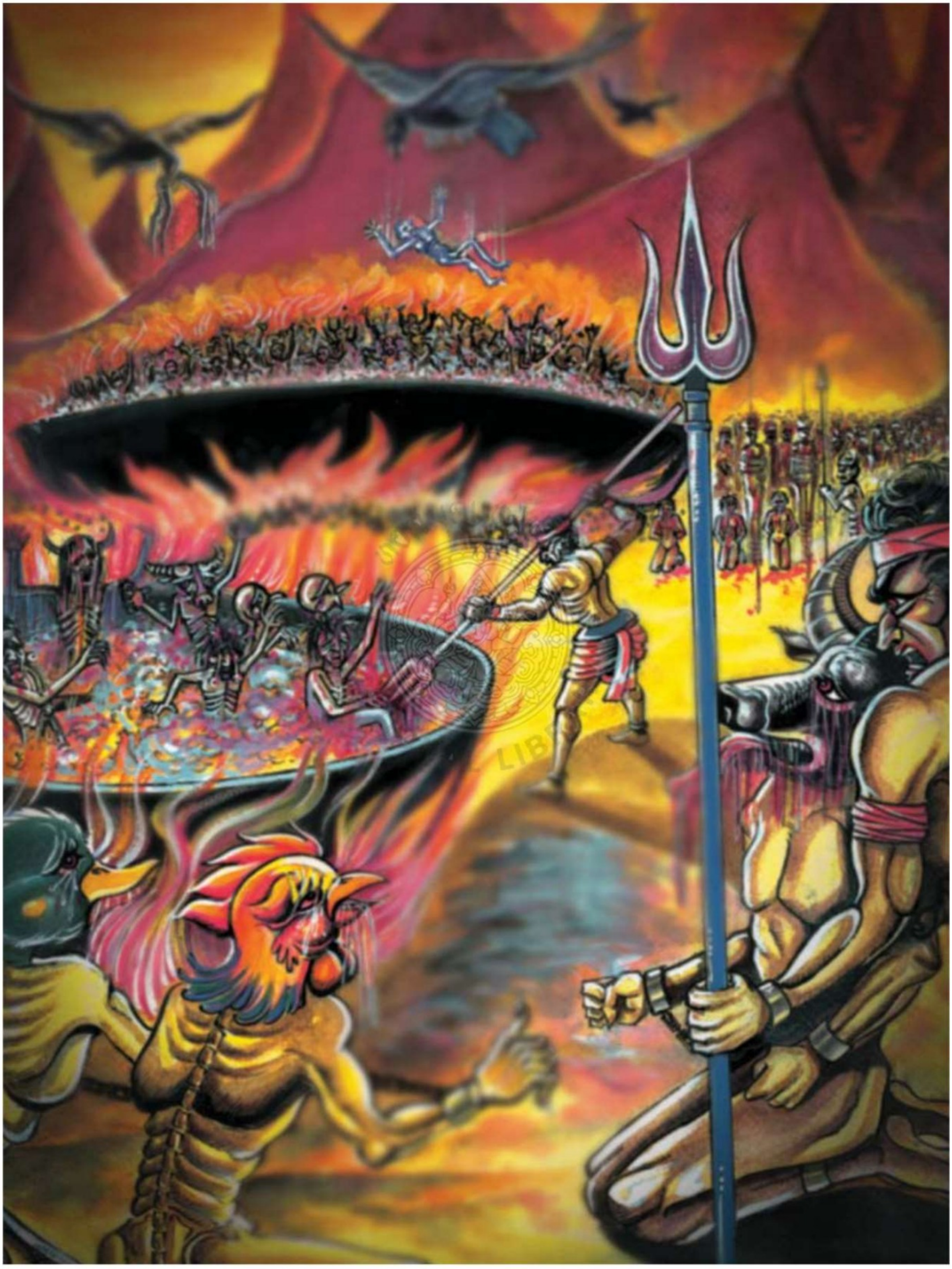

๑

สัญชีวนรกภูมิ

สัญชีวนรกภูมิ เป็นนรกขุมบนสุด สัตว์ที่เกิดในนรกขุมนี้ มีอายุยืน ๕๐๐ ปี นรกหนึ่งวันหนึ่งคืนในนรกขุมนี้ เทียบได้เท่ากับ ๙ ล้านปีในโลกมนุษย์

สัญชีวนรกภูมิ ล้อมรอบด้วยนรกบ่าว ๑๖ ขุม ซึ่งมีชื่อว่า อุสุทนรก เป็นนรกที่อยู่สูงสุดเหนือนรกทั้งหลาย เมื่อพระมาตุลีจะนำเสด็จพระยาเนมิราช* ทอดพระเนตรนรกนั้น ได้นำเสด็จไปทอดพระเนตรนรกบ่าว ๑๖ ขุม

๑. นรกบริวาร ๑๖ ขุม

ขุมที่ ๑ เวตรณีนรก (นรกแม่น้ำหวาย)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยเป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์สิน และบริวารมากมาย แต่มักทำร้ายผู้อื่น เพราะมีกำลังมากกว่า เมื่อตายแล้วจึงเกิดในนรกขุมนี้ ยมบาลของนรกขุมนี้ลงโทษด้วยไม้ฆ้อน มีดพร้า หอก ดาบ หลาว แหลน อาวุธที่ใช้ในการฆ่าด้วยการแทง ยิง และตีนั้น เป็นเหล็กแดงมีเปลวไฟพุ่งขึ้น ราวกับไฟไหม้ฟ้าไม่มีวันดับ ยมบาลทั้งหลายถืออาวุธดังกล่าวไล่แทงตีฝูงสัตว์นรกให้เจ็บปวดทรมานน่าเวทนา จนไม่สามารถจะทนได้

ในนรกขุมนี้ มีแม่น้ำใหญ่ชื่อว่า เวตรณี มีรสเค็มยิ่งนัก ถ้าผู้ใดหนีลงแม่น้ำก็จะมีเส้นหวายและเครื่องหวายระเนื้อตัวและถูกทิ่มแทงด้วยหนามหวายใหญ่เท่าจอบ เหล็กแดงลุกเป็นเปลวไฟ พอหนีลงน้ำร่างกายก็ถูกหนามหวายตัดขาดราวกับถูกมีดกรดอันคม ใต้เครื่องหวายนั้นมีขวากใหญ่และยาว เป็นเหล็กแดงลุกเป็นเปลวไฟไหม้ตัวเขาราวกับไฟไหม้ต้นไม้ในป่า ผู้ใดหลุดจากหนามหวายไปได้ ก็จะตกลงไปบนขวากเหล็กซึ่งอยู่ภายใต้นั้น ร่างกายขาดวิ่นทุกแห่ง เมื่อขวากเหล็กนั้นแทงเสียบตัวเขาอยู่ราวกับปลาที่ถูกเสียบ ทันใดนั้นเกิดเป็นไฟไหม้ขวากเหล็กแล้วลุกไหม้ร่างกายสัตว์นรกนั้นอยู่เป็นเวลานาน จนร่างกายสุก เน่า และเปื่อยไปในที่สุด

---

* รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ปรากฏอยู่ในเนมิราชชาดก (เรื่องที่ ๕๕๑) พระมาตุลี หรือมาตลิ เป็นเทวดาซึ่งมีหน้าที่เป็นสารถีของพระอินทร์

ใต้ขวากเหล็กในแม่น้ำเวตรณีนั้น มีใบบัวหลวงเป็นเหล็กแดง มีคมรอบตัว คมมีดใบบัวนี้เป็นเปลวไฟลุกไม่มีวันดับ ถ้าสัตว์นรกใดลอดขวากเหล็กไปได้ก็จะตกลงบนใบบัวเหล็กแดงอันคมนั้น ใบบัวจะบาดร่างกายจนขาดวิ่นราวกับถูกตัดตามขวางและตามยาวตลอดตัวเขา จะติดอยู่ในใบบัวเหล็กแดงนั้นเป็นเวลานานแล้ว จึงหลุดตกลงไปในน้ำ น้ำนั้นเค็มมาก ทำให้แสบตามเนื้อตัวแสนสาหัส ดิ้นไปมาราวปลาที่ถูกคนดีที่บนบก ทันใดนั้นแม่น้ำนั้นก็กลายเป็นเปลวไฟไหม้ตัวเขา มีควันและเปลวไฟพุ่งขึ้นจากตัวทุกแห่ง ใต้ท้องน้ำเวตรณีนั้น มีมีดคมวางหงายอยู่ทุกแห่ง

เมื่อสัตว์นรกร้อนด้วยเปลวไฟที่ไหม้ก็จะคิดในใจว่า กูจะดำน้ำนี้ลงไป อาจจะพบน้ำเย็นภายใต้น้ำจะได้มีกำลังวังชาขึ้น ดังนั้นจึงดำน้ำลงไป แต่ก็ถูกคมมีดที่หงายอยู่ใต้ท้องน้ำนั้นตัดตัวเขาขาดทุกแห่ง ยิ่งได้รับความเจ็บแสบแสนสาหัส ส่งเสียงร้องดังด้วยความเจ็บปวดแทบสิ้นชีวิต บางครั้งน้ำได้พัดตัวเขาให้พุ่งขึ้น บางครั้งลมก็พัดตัวเขาให้ดำลง ได้รับทุกขเวทนายิ่งนัก ผู้ที่เกิดใต้เวตรณีนรกนั้น เป็นทุกข์เจ็บปวดดังกล่าวแล้ว

ขุมที่ ๒ สุนัขนรก (นรกหมา)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยด่าว่านักบวชผู้ทรงศีล พ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ ครูอาจารย์และอุปัชฌาย์ ในสุนัขนรกนั้นมีหมา ๕ จำพวก ได้แก่ หมาขาว หมาแดง หมาด่าง หมาดำ และหมาเหลือง หมาเหล่านี้รูปร่างใหญ่โตเท่าช้างสารทุกตัว แร้งกาที่อยู่ในนรกนี้ ก็มีรูปร่างใหญ่โตเท่าเกวียนทุกตัว ปากและเล็บของแร้งและกาเป็นเหล็กแดงลุกเป็นไฟไม่รู้ดับ ฝูงแร้งกาและหมารุมจิกและกัดร่างกาย สัตว์ที่อยู่ในนรกขุมนี้ด้วยผลบาปกรรมของเขา ทำให้ไม่ตาย แต่ต้องทนเจ็บปวดสาหัส ได้รับทุกขเวทนาเป็นอันมากในนรกที่ชื่อว่า ‘สุนัขนรก’ แห่งนี้

ขุมที่ ๓ สโซตินรก (นรกเปลวไฟ)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้แต่ก่อนเคยด่าว่าผู้ทรงศีล ซึ่งไม่เคยทำผิดต่อตนหรือสิ่งอื่นใดเลย แต่ตนกลับไปด่าว่าท่าน ประดุจเอาหอกมาแทงหัวใจท่านให้ได้รับความเจ็บปวด คนเช่นนั้น เมื่อตายไปแล้วก็จะมาเกิดในนรกขุมนี้ พื้นนรกเป็นเหล็กแดงเป็นไฟไม่รู้ดับ เมื่อสัตว์นรกเหยียบบนแผ่นเหล็กแดง ก็จะถูกเหล่ายมบาลใช้ฆ้อนเหล็กแดงใหญ่เท่าลำตาลตีให้วิ่งไปบนแผ่นเหล็กแดงนั้น ขณะที่วิ่งแผ่นเหล็กแดงจะลุกเป็นไฟไหม้เท้า ทำให้ร้อนน่าเวทนายิ่งนัก เมื่อเหล่ายมบาลไล่ตีสัตว์นรกนั้น เนื้อตัวเขาก็จะแตกละเอียดจนเป็นเถ้าผงไป แต่แล้วเขาก็กลับคืนร่างดังเดิม เพราะผลบาปกรรมที่ทำไว้ยังไม่หมดสิ้น จำทนทุกขเวทนาในสโซตินรกแห่งนี้

ขุมที่ ๔ อังคารกาสุนรก (นรกหลุมถ่านเพลิง)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยชักชวนผู้อื่นให้ทำบุญ แต่นำเอาทรัพย์สินที่คนมาทำบุญนั้นมาใช้ประโยชน์ส่วนตน คนเช่นนี้ เมื่อตายแล้ว จะมาเกิดในนรกขุมนี้ ยมบาลที่รักษานรก ถือหอก ดาบเป็นเหล็กแดง เป็นไฟไม่รู้ดับ ฟัน ตี และผลักให้ตกลงหลุมถ่านไฟที่ลุกแดง ถ่านไฟได้ลุกไหม้ตัวเขาเหล่านั้น ทำให้ร้อนน่าเวทนานัก เหล่ายมบาลจะใช้จวักเหล็กอันใหญ่ตักถ่านไฟแดงรดบนหัวเขา ร้อนจนทนไม่ได้จึงส่งเสียงร้องดัง เพราะผลบาปกรรมที่ทำไว้ยังไม่สิ้น เขาจึงยังไม่ตาย ครั้นหนีขึ้นจากหลุมถ่านไฟได้ ก็วิ่งหนี แต่เหล่ายมบาลก็ไล่ต้อนตีทุ่มแทงให้ตกลงหลุมซ้ำแล้วซ้ำอีก จนกว่าจะสิ้นอายุในนรกนั้น

ขุมที่ ๕ โลหกุมภีนรก (นรกหม้อเหล็กแดง)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยทรมานทำร้ายสัตว์ นักบวชผู้ทรงศีล ครูอาจารย์ ในนรก ขุมนี้มีหม้อเหล็กแดงใบใหญ่เท่าภูเขา ในหม้อนั้นเต็มไปด้วยเหล็กแดงที่ละลายเหลวเป็นน้ำ เหล่ายมบาลจับสองเท้าของคนนรก แล้วหย่อนหัวพุ่งลงไปในหม้อใหญ่นั้น เขาได้รับความร้อนดิ้นไปมาได้รับทุกขเวทนา ซ้ำไปมาอยู่เช่นนั้นจนกว่าจะสิ้นอายุของเขา

ขุมที่ ๖ อโยทกนรก (นรกน้ำเหล็กแดง)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยเชือดคอสัตว์ให้ตาย สัตว์นรกในขุมนี้มีร่างกายสูงใหญ่ถึง ๖ พันวา มีหม้อเหล็กแดงใหญ่เท่าภูเขา เหล่ายมบาลใช้เชือกเหล็กแดงที่ลุกเป็นไฟไม่รู้ดับไล่รดตัว แล้วบิดคอจนขาด แล้วเอาหัวที่ขาดทอดลงในหม้อเหล็กแดงนั้น เขาจึงกลายเป็นสัตว์หัวขาด ทันใดนั้นก็เกิดหัวใหม่ขึ้นมาแทน แล้วยมบาลก็เอาเชือกเหล็กแดงบิดคอจนขาด แล้วทอดหัวนั้นลงในหม้อเหล็กแดง ซ้ำแล้วซ้ำอีกจนสิ้นอายุ และสิ้นบาปกรรมของเขา

ขุมที่ ๗ ถุสปลาสนรก (นรกแกลบและฟาง)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยเอาข้าวลีบ แกลบ ฟาง มาปนกับข้าวเปลือก แล้วเอาไปหลอกขายว่าเป็นข้าวดี ในนรกขุมนี้มีแม่น้ำที่มองดูใสไหลไปมาไม่ขาดสาย ใต้ท้องน้ำเต็มไปด้วยแผ่นเหล็กแดงลุกเป็นไฟไหม้ร่างกายสัตว์นรกให้ได้รับความร้อนมากมาย เมื่อเขากระหายน้ำมากแทบไส้จะขาด เขาก็ยกมือทั้งสองขึ้นพาดบนหัวร้องไห้คร่ำครวญ วิ่งไปบนแผ่นเหล็กแดง ไฟก็ลุกไหม้เท้าเขา เขาจึงวิ่งตรงไปที่แม่น้ำที่มองดูใส แล้วกระโจนลงไป

ทันใดนั้น น้ำก็กลายเป็นไฟขึ้นมาทั้งสองฟากฝั่ง ลุกไหม้ตัวเขา น้ำนั้นก็จะกลายเป็นข้าวลีบและแกลบลุกเป็นไฟไหม้ตัวเขา ทำให้กระหายน้ำจนทนไม่ได้ เขาก็ร้องไห้แล้วกินข้าวลีบและแกลบนั้นเข้าไป เมื่อข้าวลีบและแกลบตกถึงท้องเขาก็จะกลายเป็นไฟพุ่งออกทางทวารหนัก เขายกมือขึ้นพาดเหนือหัวแล้วร้องไห้ด้วยเสียงอันดังตราบนานเท่านาน

ขุมที่ ๘ สัตติหตนรก (นรกหอก)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยลักขโมยทรัพย์สินผู้อื่น และกล่าวโทษผู้นั้นว่าเป็นโจร จนเจ้าของทรัพย์นั้นพ่ายแพ้แล้วเก็บเอาทรัพย์สินนั้นไว้แต่ผู้เดียว เหล่ายมบาลที่รักษานรกขุมนี้ยืนรายรอบสัตว์นรกเหล่านี้ ราวกับคนยืนล้อมสัตว์ในป่าไม่ให้หนีรอดไปได้ เหล่ายมบาลใช้หอกชะนักไล่พุ่งแทงเขาเหล่านั้นจนเป็นบาดแผลเจ็บตลอดร่างแหลกเหมือนใบตองแห้งที่ถูกสับ

ขุมที่ ๙ พิลสนรก (นรกชิ้นเนื้อ)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยฆ่าปลานำมาขายที่ตลาด เหล่ายมบาลใช้เชือกเหล็กแดงคล้องคอเขาเหล่านั้นแล้วลากไปไว้เหนือแผ่นเหล็กแดง แล้วแทงด้วยหอกชะนัก ฟันด้วยมีดแล้วแล่เนื้อออกวางเรียง เปรียบเหมือนชิ้นเนื้อ ชิ้นปลาวางเรียงขายในตลาด แต่แล้วเขาก็จะกลับคืนร่างดังเดิมไปมาเช่นนี้ จนกว่าจะหมดอายุขัยในพิลสนรก

ขุมที่ ๑๐ โบราณมิฬหนรก (นรกอาจมเก่า)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยถูกท้าวพระยาใช้ให้ไปเก็บภาษีอากรจากราษฎร แต่กลับเรียกเก็บมากกว่าที่กำหนด ผู้ที่เคยกล่าวให้ร้ายแก่ผู้อื่น ฆ่า ตี ผู้ที่เป็นมิตรกับตน รวมทั้งผู้ที่กระทำบาปโดยการข่มขู่ผู้อื่น ว่าจะใช้ขื่อคาผูกมือและเท้าของเขา ข่มเหงเขา คนเหล่านี้ตายไปจะเกิดในนรกขุมนี้ จมอยู่ในแม่น้ำใหญ่ที่เต็มไปด้วยอาจมเหม็นยิ่งนัก แม้อยู่ห่าง ๑๐๐ โยชน์ก็ยังเหม็นอยู่ สัตว์นรกนั้นอายืนมากนัก เมื่ออยู่นานทนไม่ไหว ก็กินอาจมนั้นแทนอาหารทุกวัน

ขุมที่ ๑๑ โลหิตปุพพนรก (นรกเลือดและหนอง)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยทำร้ายพ่อแม่ พระสงฆ์ ผู้มีคุณ ผู้ทรงศีล สัตว์นรกจะอยู่ในแม่น้ำใหญ่เต็มไปด้วยเลือดและหนอง ไม่มีอะไรจะกิน จึงร้องไห้เพราะความหิวโหย จึงกินเลือดและหนองนั้น แต่เลือดและหนองที่กลืนเข้าไปกลับกลายเป็นไฟไหม้พุ่งออกทางทวารหนัก

ขุมที่ ๑๒ โลหพิฬสนรก (นรกเบ็ดเหล็กแดง)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยติดต่อซื้อสินค้าจากผู้อื่นแล้วหลอกว่าจะจ่ายเงินให้ แต่แล้วก็ไม่ให้เงิน แต่กลับโกงเอาสิ่งของของท่านด้วยตาชั่งหรือทะนานก็ดี เหล่ายมบาลใช้คีมคีบลิ้นสัตว์นรกออกมา แล้วเอาเบ็ดเหล็กเกี่ยวลิ้นไว้ คันเบ็ดนั้นใหญ่เท่าลำตาลเป็นเหล็กแดงลุกเป็นไฟไม่รู้ดับ เหล่ายมบาลก็จะลากตัวเขาไปแล้วผลักให้ล้มลงบนแผ่นเหล็กแดง ไฟก็จะไหม้ทั่วตัวเขา แล้วยมบาลก็จะแล่เอาหนังสัตว์นรกออกไปชั่งไว้เหมือนชั่งหนังวัว เหล่าสัตว์นรกทนเจ็บไม่ไหวร้องไห้คร่ำครวญ ตัวสั่นระริกราวกับปลาที่ถูกหักคอแล้วโยนขึ้นมาบนบก อาเจียนเป็นอุจจาระเป็นเลือดตลอดเวลา

ขุมที่ ๑๓ สังฆาฏนรก (นรกพิฆาต)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนคือ ชายที่เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น หรือหญิงที่มีชู้ เพราะฉะนั้น ในนรกขุมนี้จึงมีสัตว์นรกที่เป็นทั้งหญิงและชายปะปนกัน ยมบาลจะเอาหอกแหลมทิ่มแทงจนร่างกายขาดวิ่น เลือดและหนองไหลออกมามากมาย ราวกับวัวที่ถูกแทงด้วยหอก เลือดไหลท่วมทั่วตัว ร่างกายของเขาจะจมอยู่ในเหล็กแดงครึ่งตัว ราวกับถูกฝังเอาไว้ เขาจะยกมือพาดหัวร้องไห้คร่ำครวญ และจะมีภูเขาเหล็กแดงลุกเป็นไฟ กลิ้งเข้ามาด้วยเสียงดังราวกับเสียงฟ้าผ่า ทับตัวเขาแหลกตายไป แต่เขาก็จะกลับคืนร่างเดิม แล้วก็มีภูเขาเหล็กแดงกลิ้งมาทับเขาอีก บางครั้งจะมีภูเขาเหล็กแดงสองลูกกลิ้งมาหนีบตัวเขาทั้งสองข้างไว้เหมือนถูกหนีบเอาไว้ เป็นเช่นนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนกว่าจะหมดอายุขัยในสังฆาฏนรกแห่งนี้

ขุมที่ ๑๔ อวังสิรนรก (นรกหย่อนหัวลง)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนเคยเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น หรือเป็นหญิงที่มีชู้ ในนรกนี้มีทั้งสัตว์นรกทั้งหญิงและชายมากมาย ยมบาลจับเท้าของเขาขึ้นแล้วหย่อนหัวลงเหมือนค้างคาว แล้วใช้ฆ้อนเหล็กแดงตีร่างของเขาให้แหลกละลงไป

ขุมที่ ๑๕ โลหสิมพลีนรก (นรกต้นงิ้วเหล็ก)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนคือชายที่เคยเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น หรือหญิงมีชู้ คบชู้นอกใจสามี ในนรกนี้มีป่าต้นงิ้วสูงต้นละหนึ่งโยชน์ มีหนามเป็นเหล็กแหลมลุกเป็นไฟยาว ๑๖ องคุลี ลุกโชติช่วงด้วยเปลวไฟมิรู้ดับ สัตว์นรกมีทั้งหญิงและชายมากมาย ล้วนเป็นชู้กันมาก่อน บางครั้งผู้หญิงจะขึ้นไปอยู่บนยอดงิ้ว ส่วนผู้ชายอยู่ข้างล่าง เหล่ายมบาลก็จะเอาหอกแหลมที่เป็นเหล็กแดงคมแทงเท้าผู้ชายให้ขึ้นไปหาผู้หญิง ยมบาลเล่าว่า ชู้ของเจ้าอยู่บนยอดงิ้วโน้น จงขึ้นไปเร็ว ๆ อย่าอยู่ที่นี่ ผู้ชายทนเจ็บไม่ไหวก็จำใจปีนขึ้นไป ขณะขึ้นหนามงิ้วก็บาดร่างกายเขาแหว่งวิ่น บางครั้งก็มีเปลวไฟร้อนไหม้ร่างเขาเขาทนไม่ไหวก็ปีนลงมา แต่ก็ถูกยมบาลแทงซ้ำ สั่งให้ขึ้นไปหาชู้ข้างบน เขาทนเจ็บปวดไม่ไหวก็ปีนขึ้นไป ก็ถูกหนามงิ้วบาดอีก เจ็บปวดแทบขาดใจ ครั้นปีนไปใกล้ถึงยอดงิ้ว ก็มองเห็นผู้หญิงกลับลงมาอยู่ข้างล่าง ยมบาลก็แทงผู้หญิงไล่ให้ขึ้นไปหาชายชู้ที่อยู่บนยอด หญิงชายเหล่านี้ก็ปีนขึ้นลงหากัน โดยไม่มีโอกาสพบกันเลย เป็นไปอย่างนี้จนกว่าจะสิ้นอายุขัยในโลหสิมพลีนรก

ขุมที่ ๑๖ มิจฉาทิฏฐินรก (นรกของผู้เห็นผิด)

ผู้ที่อยู่ในนรกขุมนี้ แต่ก่อนคือผู้ที่เห็นผิด ๒ ประการ คือ เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีเหตุประการหนึ่ง และทำความดีไม่ได้ดีอีกประการหนึ่ง คนเหล่านี้ไม่รู้จักบุญ ทำแต่บาป ในนรกขุมนี้มียมบาลร่างใหญ่ถือหอกดาบหลาวแหลนและค้อนเหล็กแดงลุกเป็นไฟมิรู้ดับ ทิ่ม แทง ฆ่า ฟัน เหล่าสัตว์นรกให้ได้รับความเจ็บปวดทนทุกขเวทนายิ่งกว่านรกทั้งหลายที่กล่าวมา

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา
เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุคติเป็นอันหวังได้

จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา
เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติเป็นอันหวังได้

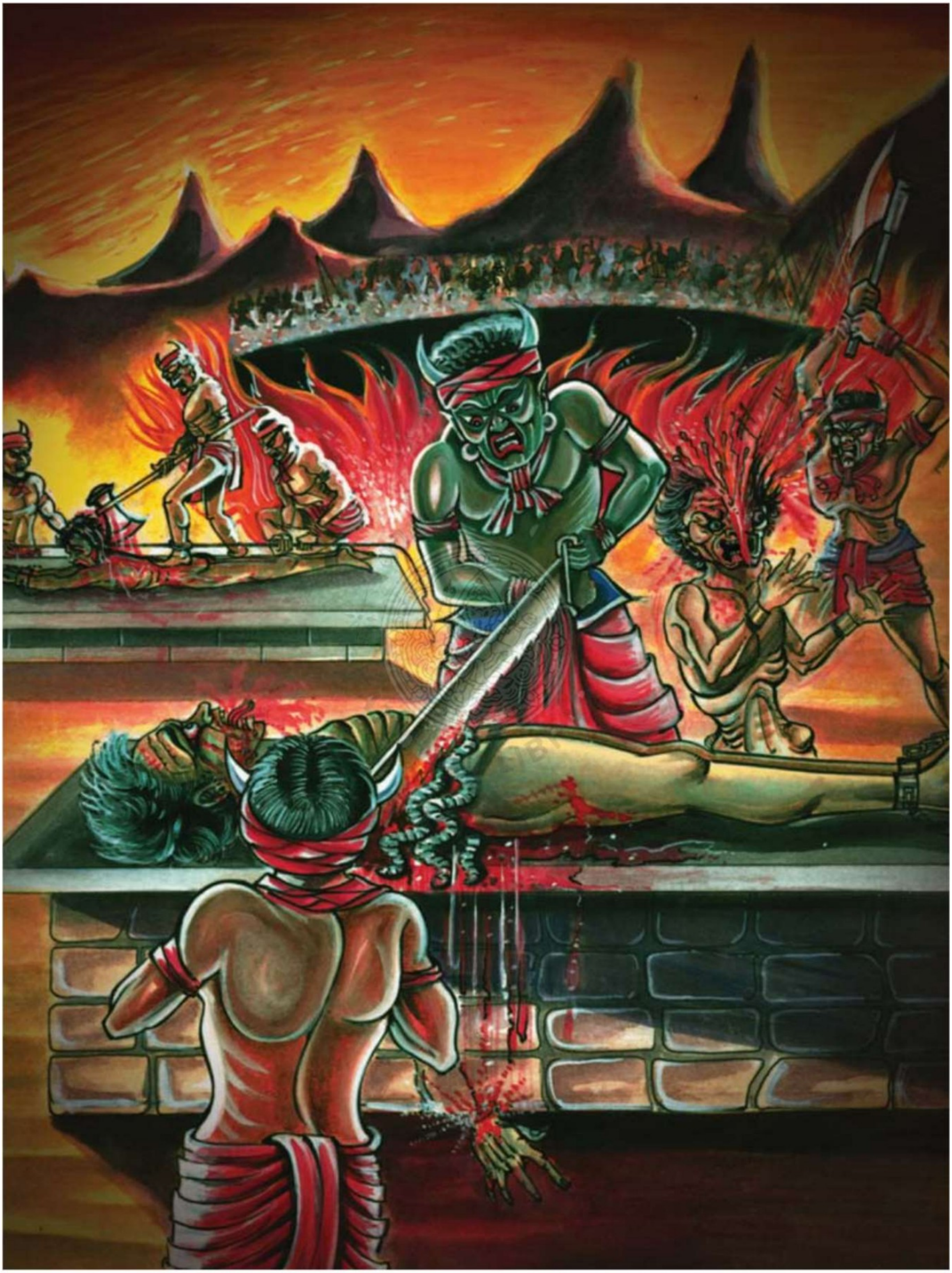

๒

กาฬสุตตนรกภูมิ

กาฬสุตตะ เป็นนรกขุมที่ ๒ ในกลุ่มนรกขุมใหญ่ ๙ ขุม สัตว์ที่เกิดในนรกกาฬสุตตนรกภูมิ มีอายุยืนได้ ๑,๐๐๐ ปีนรก หนึ่งวันหนึ่งคืนในนรกขุมนี้ เทียบได้กับ ๓๖,๐๐๐,๐๐๐ ปีในเมืองมนุษย์

ดังนั้น ๑,๐๐๐ ปีในกาฬสุตตนรก เทียบเท่ากับ ๑๒,๖๙๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ ปีในเมืองมนุษย์ สัตว์ที่เกิดในกาฬสุตตนรกนั้น จะถูกลงโทษให้ยืนอยู่บนพื้นที่เป็นเหล็กแหลม และจะถูกพันด้วยด้ายดำที่ถูกเผาจนร้อนเป็นสีแดง และจากนั้นก็จะถูกบั่นเป็นเสี่ยงๆ ตามรอยด้ายนั้น

สัตว์นรก

สัตว์นรกเกิดขึ้นมาก็มีร่างกายใหญ่ มีรูปธรรม ๒๗ อย่างครบบริบูรณ์ คือ

๑. ธาตุดิน
๒. ธาตุน้ำ
๓. ธาตุไฟ
๔. ธาตุลม
๕. จักษุ
๖. โสตะ
๗. ฆานะ
๘. ชิวหา
๙. กายะ
๑๐. รูป
๑๑. เสียง
๑๒. กลิ่นรส
๑๓. สัมผัส

๑๔. เพศหญิง

๑๕. เพศชาย

๑๖. หัวใจ

๑๗. ชีวิต

๑๘. เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต

๑๙. ความว่าง

๒๐. การบอกกล่าวด้วยท่าทาง

๒๑. การบอกกล่าวด้วยวาจา

๒๒. ความเบา (ลหุตา)

๒๓. ความอ่อน (มุทุตา)

๒๔. ความสามารถในการงาน (กัมมัญญตา)

๒๕. ความเจริญเติบโต

๒๖. ความเสื่อมแห่งรูป (รูปปัสสชรตา)

๒๗. ความไม่เที่ยงแห่งรูป (รูปัสสอนิจจตา)

ธาตุดิน ได้แก่ กระดูกและหนัง
ธาตุน้ำ ได้แก่ น้ำที่ไหลอยู่ในร่างกาย
ธาตุไฟ ได้แก่ ความร้อนที่อยู่ในเลือด
ธาตุลม ได้แก่ ลมที่หมุนเวียนอยู่ในร่างกาย
ตา คือ สิ่งที่ทำให้เห็น
หู คือ สิ่งที่ทำให้ได้ยิน
จมูก คือ สิ่งที่ทำให้ได้กลิ่น
ลิ้น คือ สิ่งที่ทำให้รู้รสอันเปรี้ยว ฝาดและรสอื่นๆ
กาย คือ สิ่งที่ทำให้รู้สัมผัส ให้รู้เจ็บ รู้ปวดจากการสัมผัส
รูป คือ สิ่งที่เห็นด้วยตา
เสียง คือ สิ่งที่ได้ยิน
กลิ่น คือ สิ่งที่รู้ด้วยจมูก เช่น กลิ่นหอม
รส คือ สิ่งที่สัมผัสด้วยลิ้น

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

สัมผัส คือ สิ่งที่แตะต้องได้
เพศหญิง คือ ความเป็นหญิง
เพศชาย คือ ความเป็นชาย
หัวใจ คือ สิ่งสำคัญที่สุด ที่อยู่ในร่างกาย
ชีวิต คือ สิ่งที่ทำให้ร่างกายดำรงอยู่
เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต คือ อาหารที่กินเข้าไป
อากาศ คือ ความว่างที่มีอยู่ภายในร่างกาย
การบอกให้ทราบด้วยท่าทาง คือ การแสดงออกด้วยร่างกาย
การบอกกล่าวด้วยวาจา คือ การบอกให้ทราบด้วยคำพูด
ความเบา คือ รูปอันไปโดยฉับพลัน
ความอ่อน คือ ความอ่อนละมุน
ความสามารถในการงาน คือ ความสามารถในการทำงานอันเหมาะสม
อุปจยะ คือ รูปอันเกิดเพิ่มพูนได้
สันตติ คือ รูปอันเกิดทดแทนได้
รูปปัสสชรตา คือ รูปที่เสื่อมสภาพได้
รูปปัสสอนิจจา คือ รูปที่ไม่ยั่งยืน

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

น ตำ มาตา ปิตา กยิรา อญฺเญ วาปิ จ ญาตกา
สมฺมาปณิหิตำ จิตฺตำ เสยฺยโส นำ ตโต กเร

จิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง ทำคนให้ประเสริฐประสบผลดี
ยิ่งกว่าที่มารดาบิดา หรือญาติทั้งหลายใด ๆ จะทำให้ได้

(๐๓.๑๔) (๒๕/๑๓)

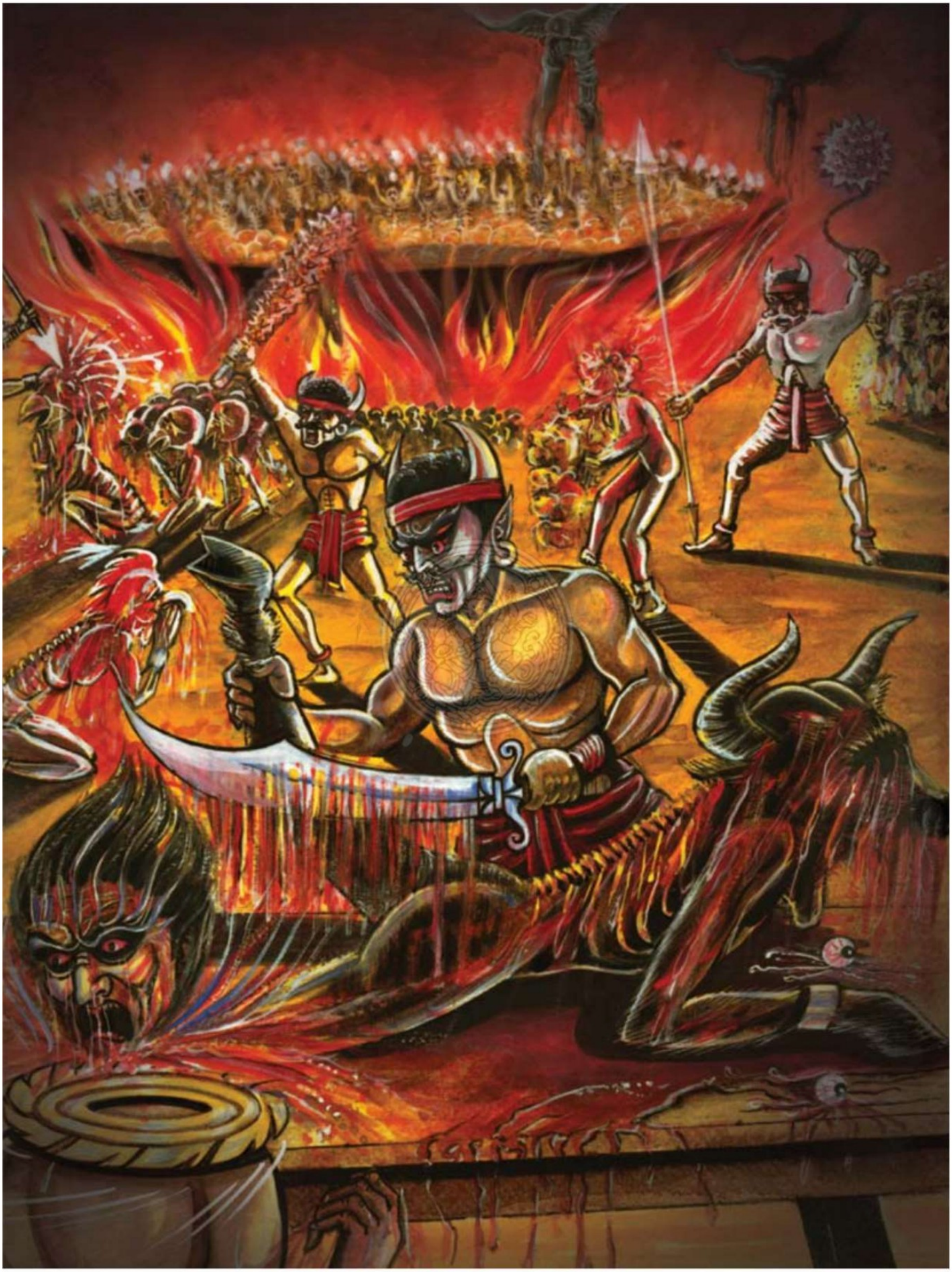

๓

สังฆาฏนรกภูมิ

นรกขุมที่ ๓ ชื่อ สังฆาฏะ สัตว์ที่เกิดในขุมนรกนี้อายุยืน ๒,๐๐๐ ปีนรก หนึ่งวันหนึ่งคืนในนรกขุมนี้ เทียบได้กับ ๕๗๖,๐๐๐,๐๐๐ ปีในเมืองมนุษย์ ดังนั้น ๒,๐๐๐ ปีในสังฆาฏนรกจึงเท่ากับ ๑๐๓,๖๘๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ ปีในเมืองมนุษย์

สัตว์เกิดในนรกเพราะทำบาปด้วยจิตอกศล คือ อกุศลจิต ๑๒ ดวง ดังนี้

๑. ทำบาปโดยไม่รู้ว่าเป็นบาป และทำบาปเองด้วยใจกล้าและยินดี
๒. ทำบาปโดยไม่รู้ว่าเป็นบาป และกระทำบาปโดยมีสิ่งชักจูง
๓. ทำบาปโดยรู้ว่าเป็นบาป และกระทำบาปด้วยใจกล้าและยินดี
๔. ทำบาปโดยรู้ว่าเป็นบาป และกระทำด้วยความยินดีและมีสิ่งชักจูง
๕. ทำบาปโดยไม่รู้ว่าเป็นบาป และกระทำบาปด้วยใจวางเฉย ไม่ยินดียินร้าย
๖. ทำบาปโดยไม่รู้ว่าเป็นบาป กระทำบาปเมื่อมีผู้ชักชวน และทำด้วยใจวางเฉย
๗. ทำบาปโดยรู้ว่าเป็นบาป และกระทำบาปด้วยใจวางเฉย
๘. ทำบาปโดยรู้ว่าเป็นบาป กระทำบาปเมื่อมีผู้ชักชวนด้วยใจกระทำด้วยใจวางเฉย
๙. ทำบาปด้วยความโกรธ กระทำบาปด้วยใจกล้า และใจร้าย
๑๐. ทำบาปด้วยความโกรธ และกระทำด้วยมีสิ่งชักจูง
๑๑. ทำบาปโดยไม่เชื่อบาปบุญคุณโทษ และกระทำด้วยใจวางเฉย
๑๒. ทำบาปด้วยจิตฟุ้งซ่าน เปรียบเหมือนเอาก้อนหิน ทุ่มทิ้งลงในกองขี้เถ้า ให้ฟุ้งกระจาย และกระทำบาปด้วยใจวางเฉย

อกุศลจิตทั้ง ๑๒ ดวงนี้ หากเกิดขึ้นแก่ผู้ใด คนผู้นั้นก็จะไปเกิดในสถานที่ที่ตนจักได้รับทุกข์ทรมาน ที่เรียกว่า **อบายภูมิ ๔ คือ แดนนรก แดนเดรัจฉาน แดนเปรต และแดนอสุรกาย**

เหตุที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายมีใจร้ายและทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ ๔ นั้น มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. **ความโลภ** คือ ความอยากได้ในทรัพย์สินของผู้อื่น จึงฆ่าหรือทำร้ายผู้อื่นแย่งเอาทรัพย์สิน
๒. **ความโกรธ** คือ ความขัดเคืองผู้อื่น ความเกลียดชังผู้อื่น ความคิดเบียดเบียนผู้อื่น การจับผิดใส่ร้ายผู้อื่น
๓. **ความหลง** คือ ความไม่รู้ในพระธรรม มีจิตใจเป็นพาล หลงงมงาย ใจบาป ไม่ยุติธรรม และความไม่รู้จักอิ่ม

เหตุสามประการนี้ จักพาให้สัตว์ทั้งหลายไปเกิดในที่ทนทุกข์ทรมาน คือ อบายภูมิ ๔

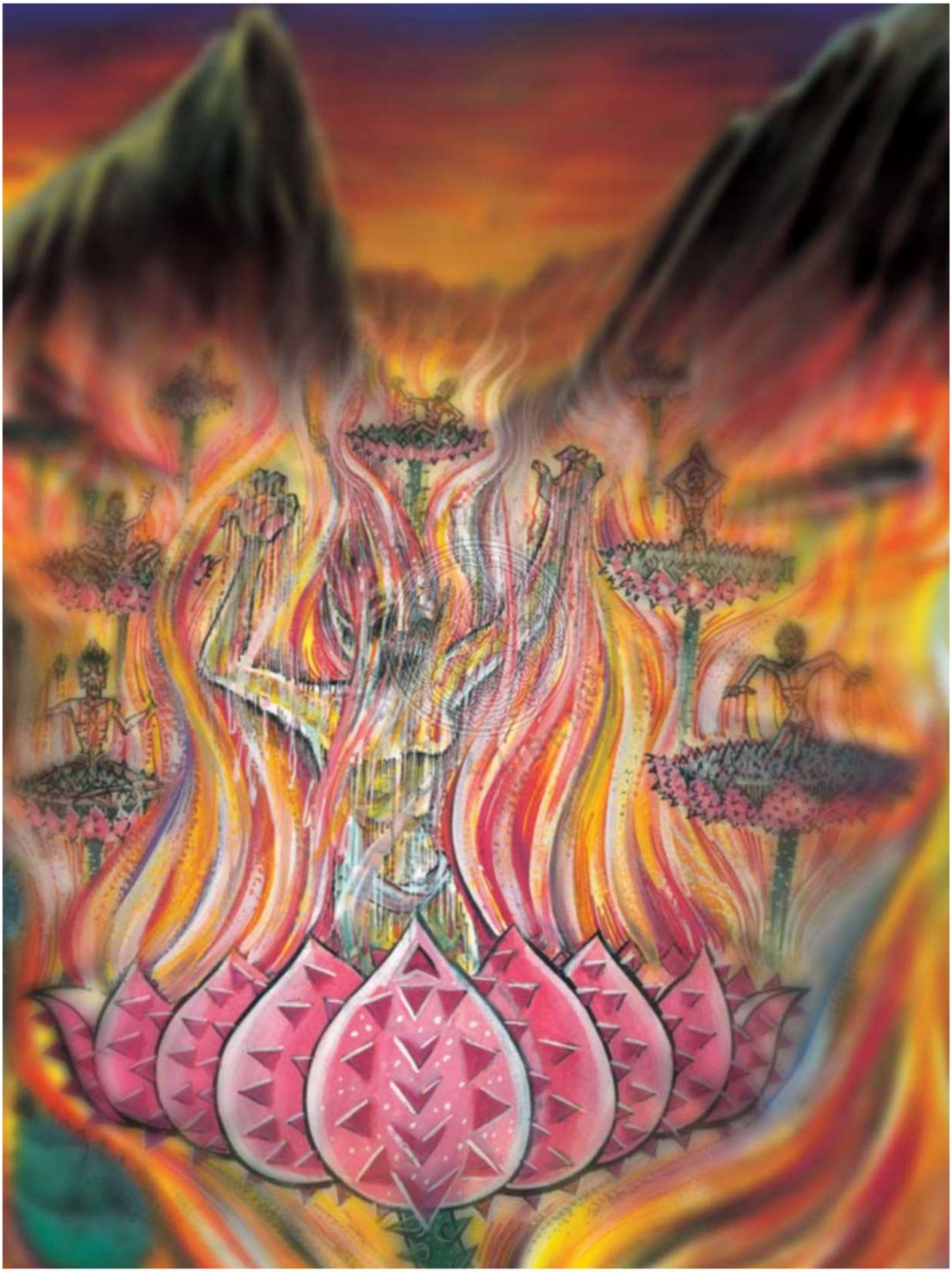

๔

โรรุวนรกภูมิ

โรรุวน สัตว์ที่เกิดในนรกขุมนี้มีอายุยืนได้ ๔,๐๐๐ ปีนรก หนึ่งวันหนึ่งคืนในนรกขุมนี้เทียบได้กับ ๕๗๖,๐๐๐,๐๐๐ ปีในเมืองมนุษย์ ดังนั้น ๔,๐๐๐ ปีในโรรุวนรกจึงเท่ากับ ๘๒,๙๔๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ ปีในเมืองมนุษย์ สัตว์ที่เกิดในโรรุวนรกเพราะทำกรรม คือ

๑. กล่าวตู่หมิ่นพระธรรม

๒. เป็นคนตระหนี่ ขี้เหนียว

๓. ผิดศีลข้อ ๓ พวกที่ไปข่มขืนกระทำชำเราหญิงก็อยู่ในข้อนี้ด้วย

ในบางที่มีการระบุว่า แดนนรกแห่งนี้แบ่งเป็น ๒ เขต คือ

๑. ชาลโรรุวะ คือ สัตว์นรกจะถูกเปลวไฟนรกเผาร่าง

๒. ธูมาโรรุวะ คือ สัตว์นรกจะถูกรมด้วยแก๊สพิษ

พระพุทธโฆษาจารย์บอกว่า ชาลโรรุวะ คืออีกชื่อหนึ่งของอเวจี ที่ได้ชื่อนี้มาเพราะสัตว์นรกในแดนนี้จะร้องโหยหวนอยู่ตลอดเวลาที่โดนไฟร้อนเผาร่าง

สภาพการทำบาปของสัตว์นรกมี ๑๐ จำพวก คือ

กายกรรม ๓

๑. การฆ่าคนและสัตว์ด้วยมือและเท้าของตน

๒. การลักทรัพย์ผู้อื่นที่ไม่ได้ให้แก่ตน

๓. การเป็นชู้กับภรรยาและสามีของผู้อื่น

วจีกรรม ๔

๑. การกล่าวเท็จ

๒. การกล่าวคำส่อเสียดยุยงให้ผู้อื่นผิดใจกัน

๓. การกล่าวคำหยาบคาย ถ้อยคำหยาบช้าสามานย์ ถ้อยคำติเตียนนินทา ถ้อยคำบาดใจผู้อื่น

๔. ถ้อยคำเพ้อเจ้อ ไร้สาระ การกล่าวเช่นนี้ เรียก ดิรัจฉานกถา

มโนกรรม ๓

๑. ความตื้อรั้น เห็นผิดเป็นชอบ เห็นถูกเป็นผิด

๒. ความโกรธแค้นผู้อื่นและเห็นว่าเป็นศัตรู ยอมเอาชีวิตเข้าแลกเพื่อแก้แค้น ความโกรธไม่มีวันสิ้นสุด

๓. ความตั้งใจทำร้ายผู้อื่น คิดฆ่าเพื่อชิงทรัพย์สิน

สภาพการทำบาปของสัตว์ทั้งหลายมี ๑๐ จำพวก ดังกล่าวมาข้างต้นดังนี้

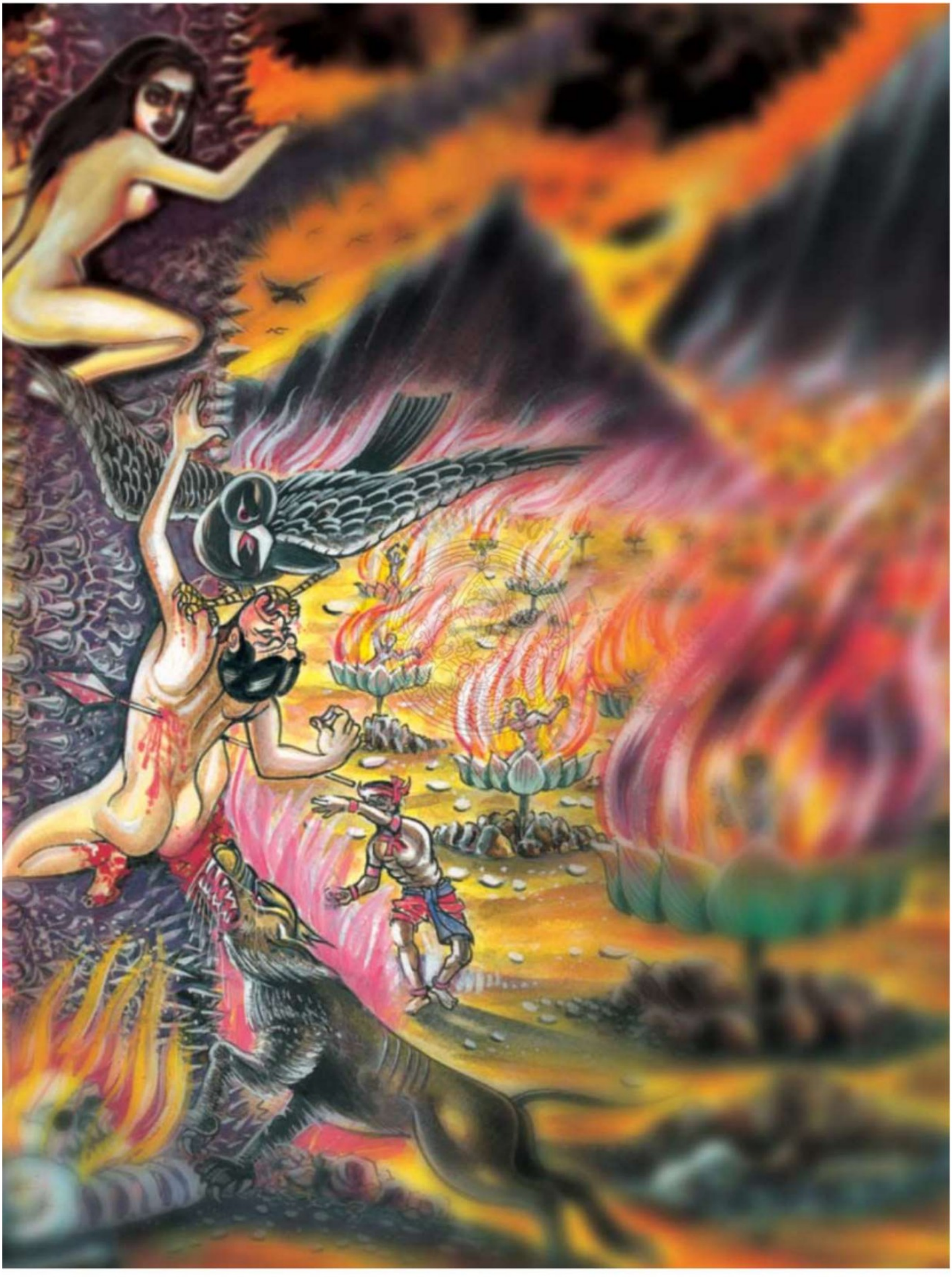

๕

มหาโรรุวนรกภูมิ

สัตว์ที่เกิดในนรกขุมนี้มีอายุยืนได้ ๙,๐๐๐ ปีนรก หนึ่งวันหนึ่งคืนในนรกขุมนี้เทียบได้กับ ๒,๓๐๔,๐๐๐,๐๐๐ ปีในเมืองมนุษย์

ดังนั้น ๙,๐๐๐ ปีนรกจึงเท่ากับ ๖,๖๓๕,๕๒๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ ปีในเมืองมนุษย์

เจตสิกที่ชักจูงให้ทำบาปมี ๒๗ ประการ คือ

๑. ความกระทบอารมณ์ (ผัสสะ)
๒. ความเสวยอารมณ์ (เวทนา)
๓. ความจำอารมณ์ (สัญญา)
๔. ความตั้งใจ (เจตนา)
๕. ความมีใจเป็นสมาธิ (เอกัคคตา)
๖. ความดำรงชีวิตอยู่ (ชีวิตินทรีย์)
๗. ความใคร่ครวญไตร่ตรอง (มนสิการ)
๘. ความตรึกแต่จะทำบาป (วิตก)
๙. ความตรองแต่ในเรื่องบาป (วิจาร)
๑๐. การตัดสินใจอย่างเด็ดขาดที่จะทำบาป (อธิโมกข์)
๑๑. ความพยายามทำบาป (วิริยะ)
๑๒. ความชื่นชมยินดีในการทำบาป (ปีติ)
๑๓. ความพอใจที่จะทำบาป (ฉันทะ)
๑๔. ความหลงมัวเมาในการทำบาป (โมโห)
๑๕. ความไม่ละอายต่อบาป (อหิริกัง)
๑๖. ความไม่เกรงกลัวต่อบาป (อโนตตัปปัง)
๑๗. ความฟุ้งซ่าน (อุทธัจจัง)
๑๘. ความโลภ (โลโภ)
๑๙. ความดื้อรั้น (ทิฏฐิ)
๒๐. ความถือตัว (มาโน)
๒๑. ความโกรธ (โทโส)
๒๒. ความริษยา (อิสสา)
๒๓. ความตระหนี่ (มัจฉริยะ)
๒๔. ความรำคาญใจ (กุกกุจจะ)
๒๕. ความหดหู่ใจ (ถีนะ)
๒๖. ความง่วงเหงา (มิทธะ)
๒๗. ความลังเลสงสัย (วิจิกิจฉา)

เจตสิก

ข้อความเกี่ยวกับเจตสิกข้างต้น เป็นข้อความที่คัดมาจากหนังสือไตรภูมิ ซึ่งอาจจะสั้นเกินไป ไม่เพียงพอที่จะสร้างความเข้าใจให้กับผู้อ่านที่เป็นคนรุ่นใหม่ ดังนั้นจึงขออธิบายเพิ่มเติมดังนี้

เจตสิก แปลว่า ธรรมที่ประกอบกับจิต อาการหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิต เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ศรัทธา เมตตา สติ ปัญญา เป็นต้น มี ๕๒ อย่าง

เจตสิก ๕๒ สภาวธรรมที่เกิดดับพร้อมกับจิต มีอารมณ์และวัตถุที่อาศัยเดียวกันกับจิตใน เจตสิก ๕๒ อย่างนี้ สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

ก. อัญญสมานาเจตสิก ๑๓ (เจตสิกที่มีเสมอกันแก่จิตพวกอื่น คือ ประกอบเข้าได้กับจิตทุกฝ่ายทั้งกุศลและอกุศล มิใช่เข้าได้แต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งพวกเดียว)

๑. สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ คือ เจตสิกที่เกิดทั่วไปกับจิตทุกดวงประกอบด้วยข้อที่ ๑-๑๓ ข้างต้น

ข. อกุศลเจตสิก ๑๔ คือ เจตสิกฝ่ายอกุศล ประกอบด้วย

๑. สัพพากุสลสาธารณเจตสิก ๔ คือ เจตสิกที่เกิดทั่วไปกับอกุศลจิตทุกดวงประกอบด้วยข้อที่ ๑๔-๑๗ ข้างต้น

๒. ปกิณณกอกุสลเจตสิก ๑๐ (อกุศลเจตสิกที่เกิดเรี่ยรายแก่อกุศลจิต) ประกอบด้วยข้อที่ ๑๘-๒๗ ข้างต้น

ค. โสภณเจตสิก ๒๕ คือ เจตสิกฝ่ายดีงาม ประกอบด้วย

๑. โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ได้แก่

๒๘. ความเชื่อ (สัทธา)

๒๙. ความระลึกได้ (สติ)

๓๐. ความละอายต่อบาป (หิริ)

๓๑. ความสะดุ้งกลัวต่อบาป (โอตัปปะ)

๓๒. ความไม่อยากได้อารมณ์ (อโลภะ)

๓๓. ความไม่คิดประทุษร้าย (อโทสะ)

๓๔. ความเป็นกลางในอารมณ์นั้นๆ (ตัตรมัชฌัตตตา)

๓๕. ความสงบแห่งกองเจตสิก (ปัสสัทธิ)

๓๖. ความสงบแห่งจิต (จิตตปัสสัทธิ)

๓๗. ความเบาแห่งกองเจตสิก (กายลหุตา)

๓๘. ความเบาแห่งจิต (จิตตลหุตา)

๓๙. ความควรแก่การงานแห่งกองเจตสิก (กายมุทุตา)

๔๐. ความอ่อนหรือนุ่มนวลแห่งจิต (จิตตมุทุตา)

๔๑. ความควรแก่งานแห่งกองเจตสิก (กายกัมมัญญตา)

๔๒. ความควรแก่งานแห่งจิต (จิตตกัมมัญญตา)
๔๓. ความคล่องแคล่วแห่งกองเจตสิก (กายปาคุญญตา)
๔๔. ความคล่องแคล่วแห่งจิต (จิตตปาคุญญตา)
๔๕. ความซื่อตรงแห่งกองเจตสิก (กายุชุกตา)
๔๖. ความซื่อตรงแห่งจิต (จิตตชุกตา)
๔๗. เจรจาชอบ (สัมมาวาจา)
๔๘. กระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ)
๔๙. เลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ)
๕๐. ความสงสารสัตว์ผู้ถึงทุกข์ (กรุณา)
๕๑. ความยินดีต่อสัตว์ผู้ได้สุข (มุทิตา)
๕๒. ความรู้เข้าใจ ไม่หลง (ปัญญินทรีย์ หรือ อโมหะ)

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

จิต ๘๙ หรือ ๑๒๑

คำอธิบายถึงจิต ๘๙ หรือ ๑๒๑ มีบรรยายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม หน้า ๒๘๐ ข้อ ๓๕๖ ซึ่งจะช่วยเพิ่มความเข้าใจในเรื่องจิตได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

จิต ๘๙ หรือ ๑๒๑ คือ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพที่นึกคิด ความคิด ใจ วิญญาณ

จิตมีไวพจน์ คือ คำที่ต่างเพียงรูป แต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกันใช้แทนกันได้หลายคำ เช่น มโน มานัส หทัย บัณฑร มนายตนะ มนินทรีย์ และวิญญาณ เป็นต้น คำเหล่านี้มีความหมายเกยกัน มิใช่ตรงกันโดยสมบูรณ์ ใช้แทนกันได้ในบางโอกาสมิใช่เสมอไป

เมื่อจัดแบ่งสภาวธรรมทั้งหลายเป็นประเภทๆ ที่เรียกว่า ขันธ์ ๕ จิตได้แก่ วิญญาณขันธ์ แต่ในคัมภีร์อภิธรรมยุคต่อมา นิยมประมวลสภาวธรรมเข้าเป็น ๔ อย่าง เรียกว่า ปรมัตถธรรม ๔ จิตเป็นปรมัตถธรรมอย่างที่ ๑

คัมภีร์รุ่นอรรถกถา ประมวลเรื่องจิตที่แสดงไว้ในพระอภิธรรมปิฎกแล้ว แจงนับสภาพจิตทั้งหลายไว้ว่ามีจำนวน ๘๙ หรือโดยพิสดารมี ๑๒๑ เรียกว่า จิต ๘๙ หรือ ๑๒๑

เบื้องต้นนี้ จะประมวลจิตทั้งหมดไว้เป็นหมวดใหญ่ๆ ก่อนเพื่อสะดวกในการศึกษา กำหนดจดจำและทบทวนต่อไป ในที่นี้พึงทราบวิธีจำแนกประเภท ๒ แบบ เปรียบเทียบกันดังนี้

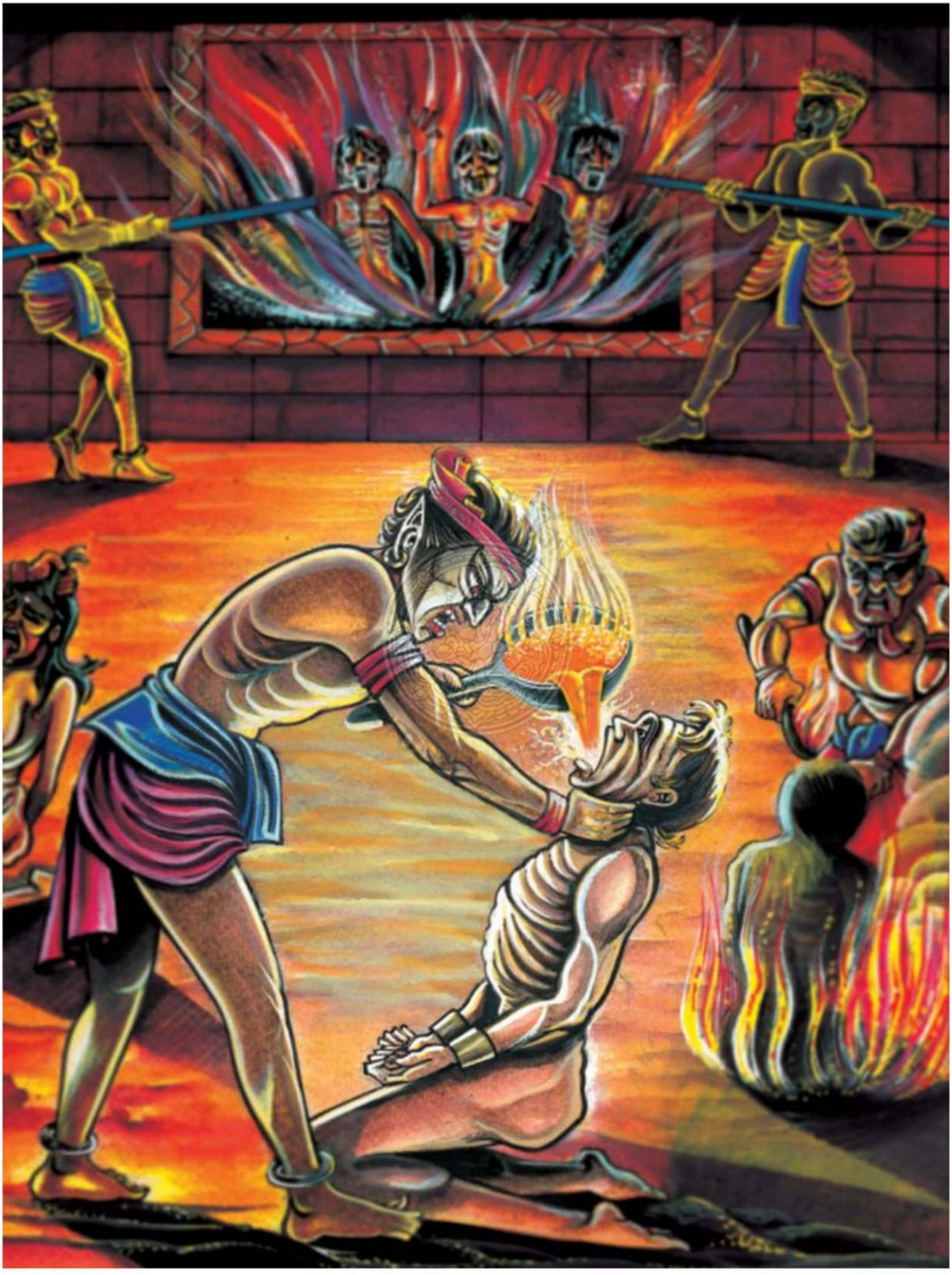

๖

ตาปนรกภูมิ

สัตว์ที่เกิดในนรกขุมนี้อายุยืนได้ ๑๖,๐๐๐ ปีนรก หนึ่งวันหนึ่งคืนในนรกนี้ เทียบได้กับ ๙,๒๓๖,๐๐๐,๐๐๐ ปีในเมืองมนุษย์ ดังนั้น ๑๖,๐๐๐ ปีในตาปนรกจึงเทียบเท่ากับ ๕๓,๐๙๔,๑๖๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ ปี ในเมืองมนุษย์

สัตว์นรกในขุมนี้ จะถูกหอกแหลมร้อนแดงเป็นไฟทิ่มแทงร่างกายและจะถูกทิ่มแทงอยู่อย่างนี้ตลอดเวลา ร่างกายได้รับความเจ็บปวดทนทุกข์ทรมานอย่างที่สุด

เรื่องเล่าเกี่ยวกับตาปนรกภูมิ

นรกแต่ละขุมมี ๔ มุม และมีประตูประจำทั้ง ๔ ทิศ พื้นเป็นเหล็กแดง มีฝาปิดข้างบนเป็นเหล็กแดงเช่นกัน มีเนื้อที่กว้างและสูงเท่ากันเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส แต่ละด้านยาว ๑๐๐ โยชน์ ๑ โยชน์เท่ากับ ๘,๐๐๐ วา ส่วนหนาของผนัง ๔ ด้าน พื้นและเพดานส่วนละ ๙ โยชน์

ในนรกไม่มีที่ว่างเปล่าเต็มไปด้วยฝูงสัตว์นรกซึ่งเบียดเสียดกันอยู่เต็มพื้นที่ ไฟนรกลุกโชนอยู่ตลอดเวลา ไม่เคยดับการลุกไหม้ คุกรุ่นอยู่ตลอดกัป บาปกรรมของสัตว์นรก ลุกขึ้นเป็นไฟเผาภายในตัวบุคคลนั้นราวกับเป็นฟืนซึ่งไม่เคยดับเลย

นรกทั้ง ๘ ขุม ล้อมรอบด้วยนรกบ่าว ๑๖ ขุม ด้านละ ๔ ขุม นอกจากนี้ นรกบ่าวยังแบ่งย่อยเป็นนรกเล็กเรียกว่า ยมโลก อีก ๔๐ ขุม นรกบ่าวมีความกว้าง ๑๐ โยชน์ ทั้งนรกบ่าวและนรกใหญ่ รวมทั้งสิ้นได้ ๔๕๖ ขุม ได้แก่

นรกใหญ่ ๘ ขุม คือ สัญชีพ กาฬสุตตะ สังฆาฏะ โรรุวะ มหาโรรุวะ ตาปะ มหาตาปะ อวีจี

อุสุทนรก ๑๒๘ ขุม

ยมโลก ๓๒๐ ขุม

ในนรกใหญ่ ๘ ขุม จะไม่มียมบาล แต่นรกบ่าว และนรกเล็กมียมบาลอยู่ด้วย นรกบ่าวที่มียมบาลอยู่ด้วย คือ อุสุทนรก

ยมบาลทั้งหลาย เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้ทำทั้งบาปและบุญ ดังนั้น เมื่อตายจึงได้ไปเกิดในนรกเป็นเวลา ๑๕ วัน ถูกยมบาลอื่นๆ ฟัน แทง ตลอด ๑๕ วันนั้น ต่อจากนั้น ก็ได้กลับเป็นยมบาลอีก ๑๕ วัน วนเวียนไปมาเช่นนี้ เป็นเวลานานมาก จนกว่าจะสิ้นบาปที่ได้เคยกระทำไว้ เป็นเหมือนเปรตจำพวกหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า วิมานเปรต บางตนกลางวันเป็นเทวดา กลางคืนเป็นเปรต บางตนข้างขึ้นเป็นเปรต ข้างแรมเป็นเทวดา บางตนข้างขึ้นเป็นเทวดา ข้างแรมเป็นเปรต จนกว่าจะสิ้นบาปกรรมที่เคยทำ เปรตและยมบาลดังกล่าวแล้วนี้มีลักษณะคล้ายกัน คือ วนเวียนเกิดเป็นสัตว์นรกบ้าง ยมบาลบ้าง เมื่อสิ้นบาปกรรมแล้ว จึงเกิดเป็นยมบาลอย่างเดียว แต่บางตนเมื่อสิ้นบาปกรรมแล้ว ก็มิได้เกิดเป็นยมบาล แต่ตายไปเกิด ณ ที่อื่น

เมืองพระยายมราชนั้น มีเนื้อที่กว้างใหญ่ไพศาล ล้อมรอบด้วยประตูนรก ๔ ด้าน พระยายมราชเป็นผู้ทรงธรรมยิ่งนัก พิจารณาคดีความด้วยความซื่อสัตย์และชอบธรรม ทุกกาลทุกเมื่อ เช่นเดียวกับเปาบุ้นจิ้น แห่งศาลไคฟง

เมื่อผู้ใดตายย่อมไปเฝ้าพระยายมราชก่อน พระยายมราชจะไถ่ถามว่า ผู้ตายเคยทำบาปบุญอย่างไรมาบ้าง ให้คิดดูให้ดี แล้วตอบตามความสัตย์จริง ในขณะเดียวกันก็มีเทวดา ๔ องค์ องค์หนึ่งถือบัญชีซึ่งจดบุญและบาปของคนทั้งหลายไว้ ผู้ใดทำบุญ เทวดาก็เขียนชื่อผู้นั้น เทวดาจะเขียนชื่อไว้ในแผ่นทองคำแล้วทูนศีรษะถวายพระยายมราช พระยายมราชรับไว้แล้วทูนเหนือเศียร แสดงอาการอนุโมทนาสาธุการ ทรงวางแผ่นทองคำบนแท่นทอง ประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ มีรัศมีงดงาม ส่วนผู้ที่กระทำบาป เทวดาก็จดลงบนแผ่นหนังหมา

เมื่อพระยายมราชถามว่าได้เคยทำบุญสิ่งใดมาบ้าง ผู้นั้นจะสามารถระลึกได้ด้วยอำนาจบุญ สามารถทูลตอบพระยายมราชว่าตนได้เคยกระทำบุญกุศลอะไรมาบ้าง เทวดาผู้ถือบัญชีก็จะนำบัญชีนั้นมาตรวจสอบตามที่ได้จดไว้ในแผ่นทองคำ หากพบว่าถูกต้องตามนั้น พระยายมราชก็จะมีบัญชาให้ผู้นั้นขึ้นสู่สวรรค์ตามแต่กำลังบุญของเขาผู้นั้น

หากทำบาปแล้วปฏิเสธ เทวดาก็จะนำบัญชีหนังหมามาตรวจสอบและอ่านให้ฟัง เมื่อผู้นั้นฟังแล้วก็จะสารภาพว่า เคยทำบาปอย่างนั้นจริง พระยายมราชก็จะมีบัญชาให้นำตัวผู้นั้นไปลงโทษตามควรแก่บาปและกรรมที่หนักหรือเบานั้น และควรจะไปตกนรกขุมใด

ส่วนผู้ที่ทำทั้งบุญและบาปเทวดาจะชั่งดูทั้งสองอย่าง ถ้าบุญหนักกว่าบาป ก็ให้ไปขึ้นสวรรค์ก่อน ภายหลังค่อยกลับมาใช้บาปของตนในเมืองนรก ถ้าส่วนที่เป็นบาปหนักกว่าก็ส่งให้ไปตกนรกภายหลังจึงมาเสวยสุขในสวรรค์ ส่วนผู้ที่ทำบุญและบาปเท่าๆ กัน พระยายมราชและเทวดาที่ถือบัญชีก็จะส่งให้เป็นยมบาล ๑๕ วัน มีสมบัติทิพย์เช่นเดียวกับเทวดา ต่อจากนั้นก็ให้ตกนรก ๑๕ วัน จนกว่าจะสิ้นบาปที่กระทำไว้

วโย รตฺตินฺทิวกฺขโย
วัยสิ้นไปตามคืนและวัน
(๑๙.๐๑) (๑๕/๑๗๓)

ยํ ยํ วิวหเต รตฺติ ตทูนนฺตสฺส ชีวิตํ
วันคืนล่วงไป
ชีวิตของคนก็พร่องลงไปจากประโยชน์ที่จะทำ
(๑๙.๐๒) (๒๖/๓๕๙)

รตฺโย อโมฆา คจฺฉนฺติ
คืนวัน ไม่ผ่านไปเปล่า
(๑๙.๐๓) (๒๙/๔๓๙)

อจฺเจนฺติ กาลา ตรยนฺติ รตฺติโย
วโยคุณา อนุปุพฺพํ ชหนฺติ
กาลเวลาล่วงไป วันคืนผ่านพ้นไป
วัยก็หมดไปทีละตอน ๆ ตามลำดับ
(๑๙.๐๔) (๑๕/๓๐๐)

รูปี ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ
รูปกายของสัตว์ย่อมร่วงโรยไป แต่ชื่อและโคตรไม่เสื่อมสลาย
(๑๙.๐๕) (๑๐/๑๐๙)

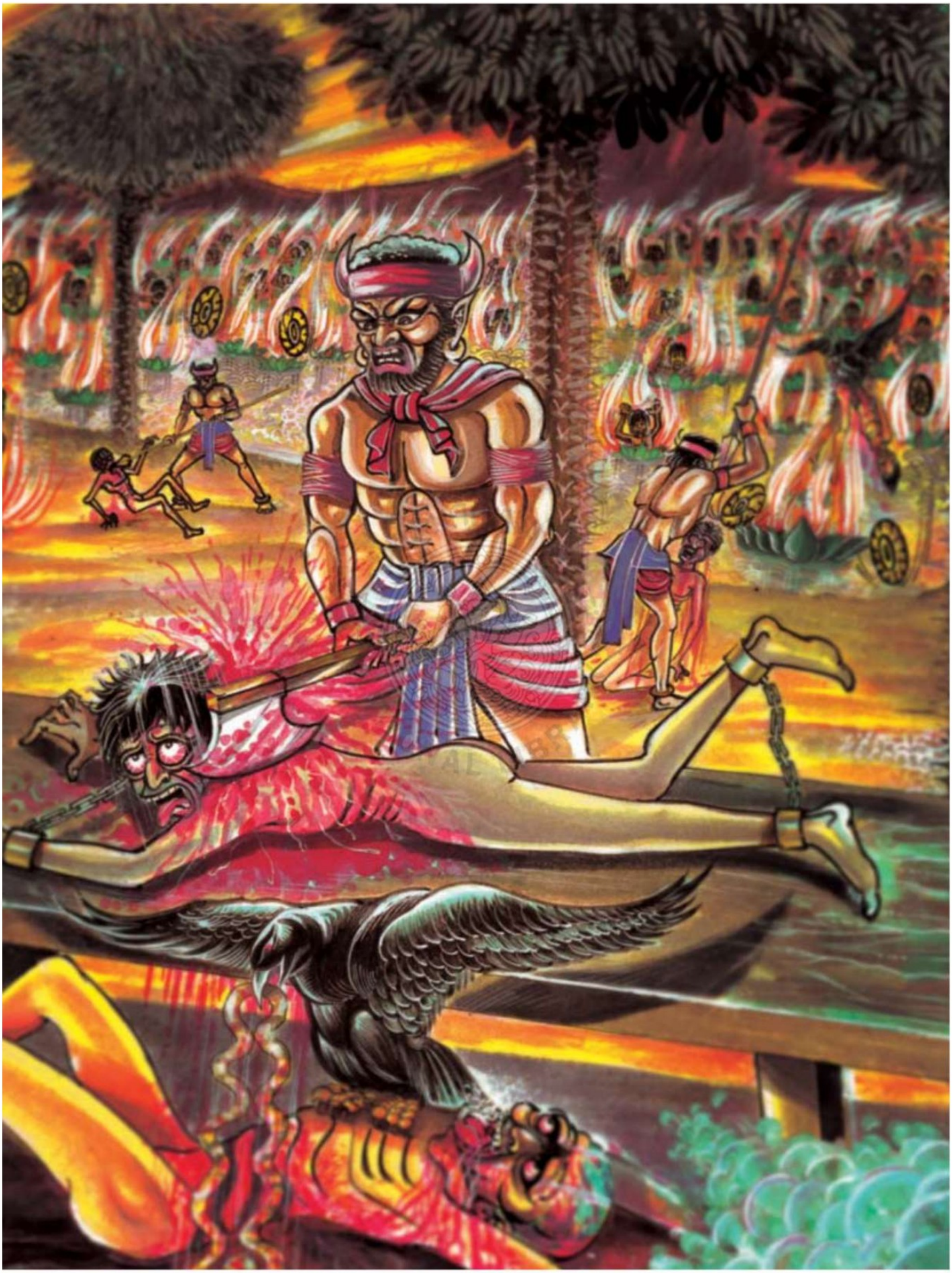

๗

มหาตาปนรกภูมิ

นรกขุมที่ ๗ คือ มหาตาปะ สัตว์ที่เกิดในนรกขุมนี้มีอายุยืนมากนัก จะนับเป็นปีเดือนนรกนั้นไม่ได้เลย นับด้วยกัปได้กึ่งกัป

ผู้ใดที่เกิดมาไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ ไม่รู้จักพระรัตนตรัย ไม่รู้จักการให้ทาน มีความตระหนี่เมื่อผู้อื่นจะให้ทานก็ขัดขวาง ไม่รู้จักรักพี่น้อง ไม่มีความเมตตากรุณา ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ลักขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น โดยเจ้าของมิได้ให้ เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น ลอบรักภรรยาผู้อื่น พูดจาเหลาะแหละเหลวไหล กล่าวร้ายส่อเสียด เบียดเบียนผู้อื่น กล่าวสบประมาทผู้อื่น กล่าวคำหยาบช้าบาดใจผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นได้รับความเจ็บอาย กล่าวคำเท็จไร้สาระอันเป็นดิรัจฉานกถา เสพสุราเมามาย ไม่เคารพผู้แก่เฒ่า นักบวช ผู้ทรงศีล ครูอาจารย์

ผู้ใดทำบาปดังกล่าวแล้วนี้ เมื่อตายไปก็ไปเกิดในนรกใหญ่ ๘ ขุมดังกล่าว ได้รับความเจ็บปวดทนทุกขเวทนาอย่างมาก มิอาจบรรยายได้

NATIONAL LIBRARY

๙

มหาอเวจีนรกภูมิ

บรรดาสัตว์ที่เกิดในมหาอเวจีนรกนี้ ได้รับทุกขเวทนาเป็นเวลานานถึงกัปหนึ่ง จึงจะพ้นไปจากนรกภูมินี้ไปได้ กัปหนึ่งมีระยะเวลานานเท่าใด จะนับด้วยปีและเดือนนั้นไม่สามารถนับได้ อุปมาเหมือน ภูเขาเทือกหนึ่งมียอดสูง ๑ โยชน์ กว้างโดยรอบ ๓ โยชน์ เมื่อถึง ๑๐๐ ปี ก็มีเทวดาองค์หนึ่ง นำผ้าทิพย์ที่บางอ่อนราวควันไฟมากวาดภูเขา แต่ละครั้งที่เทวดาสามารถกวาดภูเขานั้นให้ราบลงกลายเป็นแผ่นดิน ก็เรียกว่าสิ้นกัลป์หนึ่ง หากมีผู้ถามว่า ผู้ที่ทำบาป ๕ ประการที่เรียกว่า ปัญจานันตริยกรรม แล้วไปเกิดในมหาอเวจีนรก เหตุใดจะนับว่าครบ ๑ กัป เพราะกัปหนึ่งผ่านไปแล้ว ๓ ส่วน ยังเหลืออีก ๑ ส่วน และไฟประลัยกัลป์ก็จะไหม้ขึ้นครั้งหนึ่ง

มีคำตอบดังนี้ บรรดาสัตว์ที่เกิดในมหาอเวจีนรกนั้น ก็ยังไม่ครบ ๑ กัลป์ ดังกล่าวมาแล้ว ถ้าไฟประลัยกัลป์ไหม้ก็จะไม่ไหม้นรก ทั้งนี้ เพราะเมื่อไฟประลัยกัลป์ไหม้มาถึงมหาอเวจีนรก ก็จะมีลมชนิดหนึ่งเกิดจากบาปกรรมได้พัดพาสัตว์นรกไปยังนรกขุมอื่นซึ่งไฟยังไหม้ไปไม่ถึง ลมนี้พัดเร็วมาก เปรียบดังนกตัวหนึ่งจับอยู่บนไม้สูงมาก ขณะเมื่อนกบินไปจากต้นไม้ก็จะเห็นเงานกตกลงกลางพื้นดินพร้อมกัน ไม่ทันรู้ว่านกและเงาของนกนั้น สิ่งไหนเกิดก่อน สิ่งไหนเกิดทีหลัง ตราบใดที่ยังไม่ครบกัลป์หนึ่ง คนนรกก็ยังไม่พ้นบาปตราบนั้น ดังเช่นบาปของพระเทวทัตต์ซึ่งไหม้อยู่ในมหาอเวจีนรกนั้น

ระยะทางจากมนุษยโลกถึงยมโลกคือ ๑๔๐ โยชน์ จากยมโลกถึงมหาอเวจีนรกคือ ๑,๐๐๐ โยชน์ แผ่นดินที่เราอยู่นี้กว้าง ๑๐,๐๐๐ โยชน์ หนา ๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ น้ำที่พยุงแผ่นดินเราอยู่นี้หนา ๔๘๐,๐๐๐ โยชน์ ลมซึ่งพยุงน้ำและดินไว้มิให้จม มิให้ไหวหนา ๙๖๐,๐๐๐ โยชน์ บรรดาสัตว์นรกทั้งหลายนั้นอยู่ใต้แผ่นดินที่เราอยู่นี้

ปัญจานันตริยกรรม

นิยมเรียกว่า อนันตริยกรรม คือ กรรมหนัก กรรมที่เป็นบาปหนักที่สุด ตัดทางสวรรค์ ตัดทางนิพพาน กรรมที่ให้ผลคือ ความเดือดร้อนไม่เว้นระยะเลย มี ๕ อย่าง คือ

๑. มาตุฆาต (ฆ่ามารดา)
๒. ปิตุฆาต (ฆ่าบิดา)
๓. อรหันตฆาต (ฆ่าพระอรหันต์)
๔. โลหิตุปบาท (ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงขั้นห้อเลือดขึ้นไป)
๕. สังฆเภท (ทำสงฆ์ให้แตกกัน)

อเวจีนรก ที่รองรับอนันตริยกรรมของเทวทัตต์

พระเทวทัตต์ เดิมคือ เจ้าชายเทวทัตต์ ทรงเป็นพระโอรสของพระเจ้าสุปปพุทธะกับพระนางอมิตา บางแห่งว่าเป็นพระเชฏฐภาดา (พี่ชาย) ของพระนางพิมพายโสธรา พระชายาของเจ้าชายสิทธัตถะ บางแห่งว่าเป็นพระอนุชา เพราะครั้งหนึ่งพระเทวทัตต์เคยทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงสละการปกครองสงฆ์ให้แก่พระเทวทัตต์ โดยอ้างว่าพระพุทธเจ้าทรงมีพระชนมายุมากแล้ว

เจ้าชายเทวทัตต์ออกบวชพร้อมกับเจ้าชายศากยะพระองค์อื่น คือ พระอนุรุทธะ พระอานนท์ บำเพ็ญฌานจนได้โลกียอภิญญา ต่อมามีความมักใหญ่ ได้ยุยงให้พระเจ้าอชาตศัตรู มงกุฎราชกุมารแห่งแคว้นมคธ ให้ปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร พระราชบิดา เพื่อแย่งราชสมบัติ ต่อมาร่วมสมคบกันปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า แต่กระทำไม่สำเร็จ เท่าที่ทำได้คือ สะเก็ดหินที่พระเทวทัตต์กลิ้งลงมาจากเขาคิชฌกูฏ ได้ทำให้เล็บพระบาทของพระพุทธเจ้าห้อพระโลหิต นี่คือ**อนันตริยกรรมประการหนึ่ง**

อนันตริยกรรมครั้งที่สอง คือ การทำสังฆเภท พระเทวทัตต์ได้ทำสังฆเภท โดยการยุยงให้สงฆ์แตกสามัคคีกัน จนกระทั่งพระสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูปได้แยกตัวออกมาจากคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า พากันมาอยู่กับพระเทวทัตต์ ณ สำนักของพระเทวทัตต์ ที่คยาสีสะ

ด้วยพระมหากรุณาของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีต่อศิษย์ผู้หลงผิดทั้ง ๕๐๐ พระองค์ จึงทรงส่งพระอัครสาวกทั้งสอง คือ พระโมคคัลลาน์ และพระสารีบุตร ไปตามพระสงฆ์ทั้งห้าร้อยกลับคืนมา เมื่อพระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์ไปถึงสำนักของพระเทวทัตต์ ได้แสดงธรรมจนพระสงฆ์ทั้งห้าร้อยกลับใจ จะกลับไปอยู่กับพระพุทธเจ้า พระเทวทัตต์รู้เข้าถึงกับกระอักเลือด จากนั้นก็นอนป่วยด้วยความตรอมใจอยู่นานเก้าเดือน

ครั้นรู้ตัวว่าตัวเองกำลังจะตาย รู้สึกสำนึกผิด อยากไปเฝ้าพระพุทธเจ้า โดยให้ศิษย์ใส่แคร่หามไปที่วัดเชตวัน พอถึงหน้าวัดเชตวัน พระเทวทัตต์อยากอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดหมดจดก่อนไปเข้าเฝ้า ปรากฏว่าแผ่นดินได้สูบร่างของพระเทวทัตต์ลงไปในอเวจีนรก พระเทวทัตต์ต้องรับกรรมชั่วของตนในอเวจีนรกยาวนานถึงแสนกัป

เมื่อพ้นกรรมแล้ว พระเทวทัตต์จะได้ไปเกิดเป็นปัจเจกพุทธเจ้า ชื่อว่า อัฏฐิสสาร ที่เป็นเช่นนี้เพราะพระเทวทัตต์ได้สั่นวาจาที่ตนต้องการจะไปทูลพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง แต่ไม่มีโอกาสเพราะถูกธรณีสูบไปเสียก่อน วาจานั้นคือ ข้าพเจ้ามีพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าไม่มีที่พึ่งอื่นใดนอกจากพระพุทธเจ้า

โลกันตนรกภูมิ

โลกันตนรกภูมิตั้งอยู่ระหว่างจักรวาลทั้ง ๓ เปรียบเหมือนนำกงล้อเกวียน ๒ ล้อมาวางชิดกัน ช่องว่างระหว่างล้อทั้ง ๓ คือ ที่ตั้งของโลกันตนรก หรือเปรียบเหมือนนำบาตร ๓ ใบมาวางคว่ำไว้ให้ชิดกัน ช่องว่างระหว่างบาตรนั้นคือที่ตั้งของโลกันตนรก นรกนี้กว้าง ๙,๐๐๐ โยชน์ ความยาวไม่สามารถวัดได้ มีคูลึกและยาว มีความลึกที่หยั่งไม่ได้ เบื้องบนไม่มีฝาปิด เบื้องล่างมีน้ำรองรับแผ่นดินเป็นพื้นเบื้องบนนั้นเป็นปล่องสูงขึ้นไปจนถึงพรหมโลก ไม่มีวิมาน เทพยดาในโลกันตนรกมีแต่ความมืดมน

สัตว์ในโลกันตนรกจะมองไม่เห็นอะไรเลย แม้ว่าจะมีแสงพระอาทิตย์ พระจันทร์ และดวงดาวส่องสว่างให้แก่ทวีปทั้ง ๔* ให้มองเห็นได้ แต่ไม่สามารถส่องไปถึงโลกันตนรกได้ ทั้งนี้เพราะพระจันทร์และพระอาทิตย์ส่องได้ระยะไกลเพียงแค่เขายุคันธรเท่านั้น ไม่สามารถส่องสว่างเลยเขตกำแพงจักรวาลไปได้ โลกันตนรกตั้งอยู่นอกกำแพงจักรวาล ดังนั้นแสงสว่างจะส่องไปไม่ถึง แต่**ถ้ามีปรากฏการณ์ ๕ ประการต่อไปนี้บังเกิดขึ้น จึงจะมีแสงสว่างในโลกันตนรก คือ**

๑. ขณะที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงมาจากดุสิตเทวโลกเพื่อปฏิสนธิในครรภ์พระมารดา

๒. ขณะเมื่อพระโพธิสัตว์เสด็จออกจากครรภ์พระมารดา

๓. ขณะที่พระโพธิสัตว์ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔. ขณะเมื่อพระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา

๕. ขณะเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน

เมื่อสัตว์ในโลกันตนรกได้มองเห็นกันแล้ว ต่างก็ติดว่าแต่ก่อนตนเคยอยู่คนเดียว ณ ที่แห่งนี้ไม่รู้ว่ายังมีคนอีกมากมายอยู่ด้วย แต่ช่วงที่สัตว์มองเห็นกันนั้นเพียงแวบเดียว ราวกับชั่วสายฟ้าแลบเท่านั้น ช่วงที่สัตว์จะได้เห็นกันนานที่สุด จะเป็นช่วงที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา

ผู้ที่ประทุษร้ายบิดามารดา นักบวช ครูอาจารย์ ผู้มีศีล และยุยงสงฆ์ให้แตกแยกกัน เมื่อตายก็จะได้ไปเกิดในโลกันตนรก สัตว์ในโลกันตนรกร่างกายสูงใหญ่ถึง ๖,๐๐๐ วา เล็บมือเล็บเท้าเกาะกับสิ่งใดก็จะติดกับสิ่งนั้น สัตว์นรกใช้เล็บเกาะกำแพงจักรวาล ห้อยโหนตัวไปมาเหมือนค้างคาว มีความหิวโหยอย่างเหลือประมาณ ครั้นปีนป่ายไปหาอาหาร มือของสัตว์แต่ละตัวก็ถูกต้องกัน ต่างก็คิดว่านั่นคืออาหาร แล้วก็กัดกินกันเอง จนกระทั่งมือที่เกาะอยู่นั้นหลุดออกจากกำแพงจักรวาล ร่างกายหล่นร่วงลงสู่ห้วงน้ำที่รองรับแผ่นดินไว้ ขณะตกลงสู่น้ำเหมือนผลไม้ใหญ่หล่นลงน้ำที่ไม่เคยได้รับแสงสว่างใดๆ เลย ดังนั้น น้ำนั้นจะเยือกเย็นเป็นที่สุด พอสัตว์ตกถึงผืนน้ำ ร่างกายก็จะเปื่อยยุ่ยราวกับก้อนอุจจาระตกลงไปในน้ำ เมื่อสัตว์นรกนี้ตายแล้ว ก็จะเกิดใหม่เป็นสัตว์นรกเช่นเดิม บินไปเกาะกำแพงจักรวาลดังเดิม เป็นเช่นนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ได้รับทุกขเวทนาเช่นนี้ชั่วพุทธันดรกัลป์หนึ่ง

---

* ดูรายละเอียดที่ภาพที่ ๑๓ หน้า ๕๗

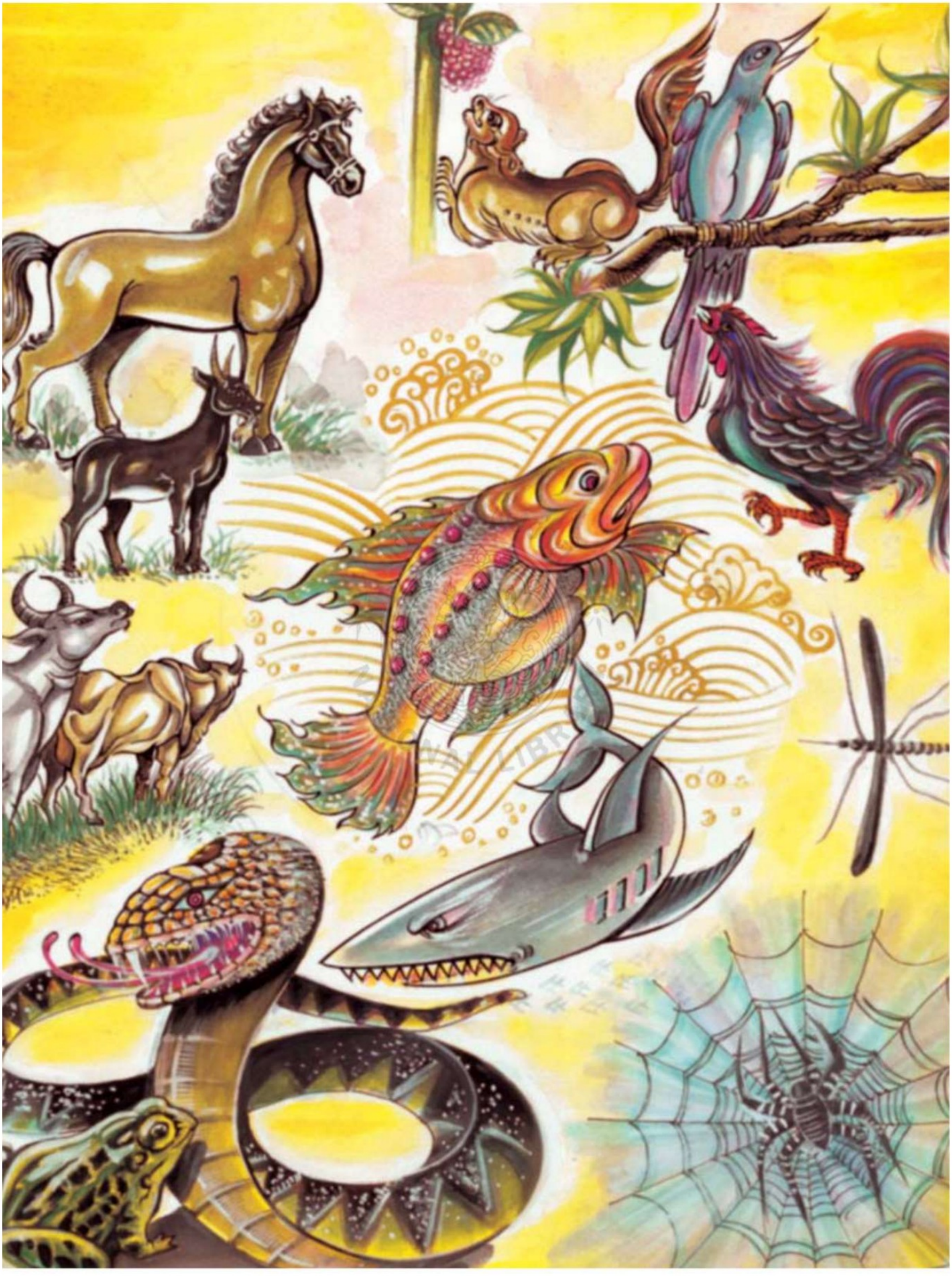

๗

เดรัจฉานภูมิ

สัตว์ที่เกิดในเดรัจฉานภูมิ มีกำเนิด ๔ ประการ คือ เกิดจากไข่ เกิดจากครรภ์ เกิดจากไคล และเกิดโดยมีรูปกายใหญ่ขึ้นทันใด บรรดาสัตว์เดรัจฉานเหล่านี้ได้แก่ ครุฑ นาค สิงห์ ช้าง ม้า วัว ควาย กวาง เสือ เป็ด ไก่ ห่าน นก ฯลฯ สัตว์เหล่านี้บางชนิดไม่มีเท้า บางชนิดมี ๒ เท้า บางชนิดมี ๔ เท้า บางชนิดมีเท้าเป็นจำนวนมาก สัตว์เหล่านี้เวลาเดินคว่ำตัวขนานลงกับพื้น

สัตว์เดรัจฉานมีความรู้อยู่ ๓ อย่าง คือ รู้สืบพันธุ์ รู้กินอาหาร และรู้รักตัว รู้กลัวตาย ตามปกติสัตว์เดรัจฉานไม่รู้จักบุญหรือธรรม ไม่รู้จักเลี้ยงตนด้วยการทำมาค้าขาย ทำไร่ไถนา บางชนิดกินหญ้าเป็นอาหาร บางชนิดกินเถาวัลย์ ใบไม้ บางชนิดกินกันเอง บางชนิดกินสัตว์ที่อ่อนแอกว่าตน สัตว์ที่อ่อนแอมักหนีไปซ่อนในที่เร้นลับ เมื่อสัตว์ที่แข็งแรงกว่าวิ่งไล่ทันก็จะกินสัตว์ที่อ่อนแอนั้น

การที่สัตว์เดรัจฉานเลี้ยงชีพด้วยการฆ่ากัน **เมื่อตายไปย่อมไปเกิดในอบายภูมิ ๔** สัตว์เดรัจฉานจำนวนน้อยที่ได้เกิดบนสวรรค์ สัตว์ซึ่งเดินคว่ำตัวลงขนานกับพื้นนั้นมีทั้งที่ดีและไม่ดี ในที่นี้จะพูดถึงแต่เดรัจฉานที่ดี ได้แก่ ราชสีห์ ช้างแก้ว ปลาใหญ่ พญาครุฑ นาค

ราชสีห์มี ๔ ประเภท คือ

๑. **ติณสีหะ** มีขนสีหม่น เหมือนสีปีกนกเขา กินหญ้าเป็นอาหาร

๒. **กาฬสีหะ** มีขนสีดำเหมือนวัวดำ กินหญ้าเป็นอาหาร

๓. **ปัณฑุรสีหะ** มีขนสีเหลือง เหมือนสีใบไม้ กินเนื้อเป็นอาหาร

๔. **ไกรสรสีหะ** มีปากและเท้าทั้ง ๔ เป็นสีแดง ดุจเอาน้ำครั่งละลายด้วยน้ำชาด หรคุณทาไว้ ท้องก็เป็นสีแดง มีแนวแดงตั้งแต่หัวตลอดจนถึงหลัง และอ้อมลงถึงขา แนวแดงนี้ดุจรัดสะเอว งามเหมือนมีผู้แต้มไว้ ขนคออ่อนนุ่มราวกับพันด้วยผ้าแดง ซึ่งมีค่าแสนตำลึงทอง ขนที่ตัวไกรสรสีหะนี้บางตนก็มีสีขาวงามประดุจหอยสังข์ที่ขัดใหม่ เมื่อไกรสรสีหะออกจากถ้ำที่อยู่จะเป็นถ้ำทอง หรือถ้ำแก้วก็ตาม จะขึ้นไปอยู่บนแผ่นหิน ซึ่งมีสีเหลืองงามประดุจทองคำ สองตีนหลังเหยียดเสมอกัน และยืนสองตีนหน้า สะบัดขนมองหลัง แล้วเหยียดสองตีนหน้า ฟุบสองตีนหลังลง แล้วยืนตัวขึ้นส่งเสียงดังดุจฟ้าลั่นสะบัดขนแล้วจึงออกเดิน เมื่อวิ่งไปมามีลักษณะเหมือนลูกวัวว่ิง ท่าเดินของไกรสรสีหะนั้น ดูว่องไวงดงามเหมือนผู้มีร่างกายแข็งแรง ถือคุ้นไฟแกว่งไปมาคืน

เดือนมืด เสียงร้องของไกรสรสีหะนั้นดังมากจนได้ยินไปไกลถึง ๓ โยชน์ ร้อง ๓ ครั้ง บรรดาสัตว์ ๒ ตีน ๔ ตีน ซึ่งอยู่ในระยะเสียงที่ได้ยินนั้น ก็จะตกใจกลัวตัวสั่น และสลบอยู่ไม่รู้สึกตัว แล้วพากันหนีจากที่นั้นไปจนหมดสิ้น

ส่วนสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำ ก็ดำหนีลงไปจนถึงใต้พื้นน้ำ ร้องครวญคราง ช้างสารในป่าเมื่อได้ยินเสียงไกรสรสีหะ ก็รู้สึกกลัวร้องขึ้นและหนีไปในป่า ส่วนช้างบ้านที่ผูกไว้ด้วยเชือกหรือเชือกหนัง เมื่อได้ยินเสียงไกรสรสีหะ ก็ดิ้นแรงจนเชือกขาด อุจจาระปัสสาวะราดแล้ววิ่งหนีไป เว้นแต่ไกรสรสีหะด้วยกัน ม้าแก้วที่ชื่อว่า พลาหก และผู้มีบุญคือ พระโพธิสัตว์ พระอรหันต์ขีณาสพเท่านั้น สามารถฟังเสียงคำรามของไกรสรสีหะได้

ยามเมื่อไกรสรสีหะกระโดดโลดเต้น เมื่อกระโดดไปทางซ้ายหรือขวา ก็จะกระโดดไปได้ไกลเท่าสุดเสียงวัวร้อง เมื่อกระโดดขึ้นไปเบื้องต้นก็จะกระโดดได้สูงเป็นสี่เท่าของระยะสุดเสียงวัวร้อง บางครั้งก็สูงถึงเจ็ดเท่าของระยะสุดเสียงวัวร้อง เมื่อกระโจนออกไปข้างหน้าก็จะกระโจนออกไปได้สิบหกถึงยี่สิบเท่าของระยะสุดเสียงวัวร้อง หากกระโจนลงจากที่สูงลงล่างก็จะไปไกล ๖๐-๘๐ โยชน์ เมื่อกระโดดขึ้นไปกลางอากาศ ต้นไม้ใหญ่ก็จะแหวกเป็นช่องทั้งด้านซ้ายและด้านขวา และกระโดดได้สูงเป็นระยะทางเท่ากับสุดเสียงวัวร้อง พอหยุดการกระโดดโลดเต้นแล้ว ก็จะส่งเสียงร้องอย่างดังสามครั้ง ครั้นหยุดแล้วก็จะกระโดดโลดเต้นโดยกระโดดไปข้างหน้า ๓ โยชน์ ความเร็วก่อให้เกิดลมพัดดัง เสียงดังของลมจะได้ยินไล่มาข้างหลัง ที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะไกรสรสีหะมีกำลังวังชาแข็งแรงยิ่งนัก ในบรรดาสัตว์สี่ตีนนั้น ไม่มีสัตว์ใดจะกระโดดไปในอากาศได้เร็วเท่าไกรสรสีหะ ยกเว้นแต่ช้างแก้ว

ช้างแก้ว

ช้างแก้วมี ๑๐ ตระกูล

๑. กาฬาพกหัตถี (ช้างที่ผิวกายสีดำ)
๒. คังเคยยหัตถีกุล (ช้างที่มีผิวกายสีน้ำไหล)
๓. ปัณฑรหัตถีกุล (ช้างที่มีผิวกายสีขาว)
๔. ตามพหัตถีกุล (ช้างที่มีผิวกายสีทองแดง)
๕. ปิงคลหัตถีกุล (ช้างที่มีผิวกายสีแสด)
๖. คันธหัตถีกุล (ช้างที่มีกลิ่นกายหอม)
๗. มังคลหัตถีกุล (ช้างมงคล)
๘. เหมหัตถีกุล (ช้างที่มีผิวกายสีทอง)
๙. อุโปสถหัตถีกุล (ช้างที่รักษาศีลแปด)
๑๐. ฉัททันตหัตถีกุล (ช้างที่มีหกงา)

ฝูงช้างแก้วเหล่านี้ อาศัยอยู่ในถ้ำทองกว้างใหญ่ตกแต่งอย่างสวยงาม

สัตว์ไม่มีเท้า

ได้แก่ ปลาใหญ่ ๗ ตัว คือ

๑. ติมิ ตัวยาว ๒๐๐ โยชน์
๒. ติงมิงคล ตัวยาว ๓๐๐ โยชน์
๓. ติมิรปิงคล ตัวยาว ๕๐๐ โยชน์ อีก ๔ ตัว คือ
๔. ปลาอานนท์
๕. ปลาติมินทะ
๖. ปลาอัชฌนาโรหะ
๗. ปลามหาติมิระ ยาวตัวละ ๑,๐๐๐ โยชน์

เมื่อใดก็ตามที่ปลาติมิรปิงคล โบกครีบไปทางด้านซ้ายและขวา โยกหาง แกว่งหัว น้ำในมหาสมุทรก็จะเกิดเป็นฟองประดุจดังหม้อแกงเดือด ฟองนี้จะแผ่กระจายไปไกลถึง ๔๐๐ โยชน์ เมื่อใดที่ปลานี้โบกครีบทั้งสองแกว่งหางแกว่งหัว ว่ายน้ำฉวัดเฉวียน น้ำนั้นก็จะกระเทือนไปถึงแผ่นดินทำให้เกิดฟองกระจายไป ๗๐๐ ถึง ๘๐๐ โยชน์ ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นความแข็งแรงของปลาติรมิรปิงคล ส่วนปลาใหญ่อีก ๔ ชนิด ก็ยิ่งมีกำลังมากกว่านี้

พญาครุฑ

พญาครุฑจัดเป็นสัตว์เดรัจฉานเช่นเดียวกัน แต่อาหารและที่อยู่ของครุฑนั้นเหมือนของเทวดาในสวรรค์ มีฤทธิ์อำนาจสามารถเนรมิตตนได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงได้ชื่อว่า เทพโยนิ ที่เชิงเขาพระสุเมรุที่สระใหญ่สระหนึ่ง ชื่อ สิมพลี กว้าง ๕๐๐ โยชน์ มีต้นงิ้วเป็นป่าล้อมรอบ มีความสูงเท่ากันราวกับมีผู้ปลูกไว้ ใบเขียวงามน่าดูยิ่งนัก และยังมีต้นงิ้วใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง ขนาดเท่าต้นไม้ชมพูทวีป สระนี้เป็นที่อยู่ของฝูงครุฑ ไม่มีสัตว์ปีกใดที่จะเทียบเท่าครุฑเลย พญาครุฑผู้เป็นใหญ่นั้น มีร่างกายใหญ่โตถึง ๑๕๐ โยชน์ ปีกซ้ายขวายาว ๑๕๐ โยชน์หางยาว ๖๐ โยชน์ คอยาว ๓๐ โยชน์ ปากยาว ๙ โยชน์ ตีนทั้งสองยาว ๑๒ โยชน์ เมื่อครุฑกางปีกเต็มที่บินไปในอากาศ จะยาวถึง ๗๐๐ โยชน์ เวลาเหยียดปีกเต็มที่จะได้ถึง ๘๐๐ โยชน์ ครุฑมีร่างกายใหญ่โต และมีกำลังวังชาแข็งแรงยิ่ง

เมื่อเวลาครุฑเฉี่ยวนาคกลางมหาสมุทร น้ำจะแยกออกโดยรอบรัศมี ๑๐๐ โยชน์ ครุฑจะใช้เล็บรัดนางนาค ปล่อยหัวห้อยลง แล้วพาบินไปยังที่อยู่ จากนั้นก็จะกินนาคเป็นอาหาร ครุฑมักจะเลือกกินนาคที่มีขนาดเท่าตนหรือเล็กกว่า ถ้ามีขนาดใหญ่กว่าก็ไม่สามารถจับกินได้ ครุฑจะมีการเกิดได้ ๔ แบบ คือ จากครรภ์ จากไข่ จากไคล และเกิดเป็นรูปกายใหญ่โตทันที แต่พญาครุฑที่เกิดจากครรภ์และไข่จะไม่สามารถจับนาคที่เกิดจากไคล และที่เกิดเป็นรูปกายใหญ่โตทันทีได้

พญานาค

หลังจากไฟประลัยกัลป์ไหม้ล้างโลกแล้ว จะเกิดแผ่นดินใหม่ มีแต่ความว่างเปล่า บางแห่งโล่งว่าง มีความกว้างและสูงถึง ๓๐๐ โยชน์ บางแห่ง ๕๐๐ โยชน์ บางแห่ง ๗๐๐ โยชน์ เป็นที่ราบเท่ากัน พื้นดินปกคลุมด้วยสีขาวเป็นมันราวแผ่นเงินยวง บางแห่งมีหญ้าแพรกขึ้นเขียวเป็นมันสูง ๓-๔ นิ้วมือ เขียวงามราวแผ่นแก้วไพฑูรย์ ดูสว่างเรืองรองทั่วแผ่นดิน มีสระหลายแห่งเต็มไปด้วยพันธุ์บัว ๕ ชนิด สวยงามยิ่งนัก มีไม้ยืนต้นซึ่งลำต้นงามไม่มีด้วงหรือแมลงเจาะไชผลิดอกออกผลดตระการตายิ่งนัก ส่วนเถาวัลย์นั้นก็ออกดอกเป็นสีแดง สีขาว สีเหลือง ดงามตาราวกับมีผู้ประดับประดาตกแต่งไว้ สถานที่ดังกล่าวนี้เรียกว่า นาคพิภพ เป็นที่อยู่ของเหล่านาคทั้งหลาย มีปราสาทแก้ว ปราสาทเงิน ปราสาททองงามมาก มีที่ว่างโล่งแห่งหนึ่งซึ่งไม่มีสิ่งใดอาศัยอยู่เลย เป็นที่กลวงอยู่ภายใต้เขาหิมพานต์ กว้าง ๕๐๐ โยชน์ เป็นเมืองนาคราช มีแก้ว ๗ ประการ แผ่นดินงดงามดังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีสระใหญ่ๆ หลายแห่ง ล้วนเป็นที่อยู่ของฝูงนาค น้ำใสบริสุทธิ์ ไม่มีตะไคร่ดูราวกับแผ่นแก้วใหญ่ใสสะอาด มีท่าน้ำราบเรียบแห่งหนึ่ง ซึ่งนาคราชชอบมาอาบน้ำเล่น ในน้ำนั้นมีปลาใหญ่ปลาเล็ก มีจอกและพันธุ์บัว ๕ ชนิด ดอกบานตระการตาบัวหลวงดอกใหญ่เท่าล้อเกวียน สะเทือนไหวไปตามน้ำ ดูงามยิ่งนักราวกับมีผู้ประดับแต่งเอาไว้

นาคชนิดหนึ่งอาศัยอยู่ในทะเล เมื่อนาคตัวเมียมีครรภ์แก่ ก็จะตรึกตรองอยู่ในใจว่า หากจะออกลูกกลางทะเลนี้ ทะเลก็จะมีฟองมากซึ่งเกิดจากนกน้ำ และครุฑ ดังนั้น นางนาคครรภ์แก่จะดำลงไปถึงแม่น้ำทั้ง ๕ คือ คงคา ยมนา อจิรวดี สรภู มหิมหานที ซึ่งไหลลงสู่มหาสมุทรใหญ่ แล้วจึงดำน้ำขึ้นไปยังป่าใหญ่ คือ ป่าหิมพานต์ ในป่าหิมพานต์นั้น มีถ้ำทอง ซึ่งครุฑไม่สามารถบินไปถึงได้ นางนาคจึงคลอดลูกไว้ในที่นั้น แล้วเลี้ยงดูลูกจนเติบใหญ่แข็งแรงแล้ว จึงพาลงน้ำลึกเพียงหน้าแข้ง และสอนให้ว่ายน้ำทั้งที่ลึกและที่ตื้น จนเห็นว่าลูกว่ายน้ำได้ดีแล้ว จึงพาว่ายน้ำข้ามแม่น้ำใหญ่มา จนเห็นว่าลูกว่ายน้ำ ได้รวดเร็วดีแล้ว จึงเนรมิตให้ฝนตกหนักจนน้ำนองเต็มป่าหิมพานต์ และท่วมถึงทะเล จึงเนรมิตปราสาททองคำประดับด้วยแก้วเจ็ดประการงามรุ่งเรืองนักในปราสาทมีเครื่องประดับเครื่องอุปโภคบริโภคอันเป็นทิพย์ ราวกับวิมานเทพยดาในสรวงสวรรค์ ต่อจากนั้น นาคจึงนำลูกขึ้นบนปราสาท แล้วพาปราสาทท่องน้ำลงมาถึงมหาสมุทรที่ลึกถึง ๑,๐๐๐ วา แล้วพาเอาปราสาทและลูกดำน้ำลงไปอยู่ในทะเลนั้น

นาคมี ๒ ชนิด คือ ถลชะ ชลชะ นาคถลชะสามารถเนรมิตตนได้แต่บนบก ไม่สามารถเนรมิตตนในน้ำ ส่วนนาคชลชะสามารถเนรมิตตนในน้ำ แต่ไม่สามารถเนรมิตตนบนบกได้ ในสถานที่ ๕ แห่งต่อไปนี้ นาคไม่สามารถเนรมิตตนได้ ได้แก่ ที่เกิด ที่ตาย ที่นอน ที่สมสู่ ที่ลอกคราบ ถ้านาคได้ไปอยู่ในที่แห่งอื่นนอกจากห้าแห่งนี้ นาคก็สามารถเนรมิตตนได้ นาคสามารถเนรมิตตนให้งามราวกับเทวดาได้ ส่วนนางนาคหรือนาคตัวเมีย สามารถเนรมิตตนให้งามราวเทพธิดา หรือ นางเทพอัปสร

เมื่อนาคต้องการล่าเหยื่อชนิดใด ก็จะแปลงตัวเป็นเหยื่อชนิดนั้น เมื่อนาคต้องการหาอาหารบนแผ่นดิน ก็จะเนรมิตตัวเช่น งูไซ งูกระสา งูเห่า งูเขียว และอื่นๆ บางครั้งก็จะเนรมิตตัวเป็นสัตว์อื่นที่ต้องการล่ากินได้ ทั้งนี้เพราะนาคเป็นสัตว์เดรัจฉาน ระยะทางจากพื้นแผ่นดินที่อยู่ของมนุษย์จนถึงนาคพิภพลึก ๘,๐๐๐ วา

ราชหงส์

หงส์เป็นเดรัจฉานอีกชนิดหนึ่ง อาศัยอยู่ในเขาคิชฌกูฏและในถ้ำทองในป่าหิมพานต์

สัตว์อื่นๆ

สัตว์ในป่าหิมพานต์มีจำนวนมากมาย ส่วนที่อาศัยอยู่ในเมืองก็มีจำนวนมาก เช่น เป็ด ไก่ นก และห่าน ซึ่งคนใช้กินเป็นอาหาร ครุฑกินนาคเป็นอาหาร ส่วนนาคกินกบเขียด กบเขียดกินแมลงบุ้ง สัตว์ใหญ่กินสัตว์เล็กเป็นอาหาร เสือโคร่ง เสือเหลืองตัวเมียที่ต้องเลี้ยงลูก เมื่อหิวจัดก็จะออกไปหาอาหาร แต่ก็หาอาหารได้ลำบาก บางครั้งแม่เสือผู้หิวโหยก็จับลูกที่เข้ามากินนมนั้นเป็นอาหาร เพราะความอดอยากหิวโหยนั้นเอง

สัตว์เดรัจฉานบางชนิด เกิดเนื้อเดรัจฉาน บางชนิดเกิดในเนื้อเดรัจฉาน สัตว์บางจำพวกเกิดในที่ไม่ดี หากินเลี้ยงตัวเองไม่ได้ก็จะตายไป บางพวกเกิดในท้องมนุษย์มี ๘๐ ครอก เป็นต้นว่าพยาธิที่แผ่พืชพันธุ์และตายอยู่ในท้อง หรือสัตว์ที่ใหญ่กว่า เช่น ไส้เดือนที่อาศัยอยู่ในท้อง สัตว์บางพวกมีขน เล็บ เนื้อ เอ็น กระดูก เขา งา ซึ่งคนนำมาใช้ประโยชน์ สัตว์บางพวก เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า คนนำมาใช้งานหนักตรากตรำ ไม่ได้หยุดพักก็มี เมื่อกินหญ้า น้ำ ด้วยความหิวก็จะถูกคนตี ด่า บังคับ

ทั้งหมดที่เล่ามาเป็นเรื่องของเดรัจฉานภูมิ

๑๐

ภูมิเปต

คำว่า **เปต** เป็นภาษาบาลี สันสกฤตใช้ **เปรต** ภาษาไทยใช้คำว่า **เปรต** ความหมายตามพจนานุกรมมี ๒ นัย คือ

๑. ผู้ที่ตายไปแล้ว คนที่ตายไปแล้ว

๒. สัตว์จำพวกหนึ่งเกิดอยู่ในอบายภูมิชั้นที่เรียกว่า เปตติวิสัย ได้รับทุกขเวทนาต่างๆ

เปรตมีหลายชนิดหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

เปรตอาศัยอยู่รอบๆ เมืองราชคฤห์ เรียกว่า เปรตยมโลก เปรตบางพวกอาศัยอยู่ในมหาสมุทร บางพวกอยู่บนยอดเขา บางพวกอยู่ตามไหล่เขา

เปรต ๓ จำพวก ได้แก่ เปรตที่ถือกำเนิดจากเหตุ ๒ ได้แก่ อโลภเหตุ อโทสเหตุ เปรตที่ถือกำเนิดจากเหตุ ๓ ได้แก่ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ และเปรตที่ถือกำเนิดโดยไม่มีเหตุ คือ ปราศจากเหตุทั้ง ๓ นั้น

เปรตบางพวกได้อยู่ปราสาทแก้ว มีกำแพงแก้วและคูแก้วล้อมรอบ ดูงามมาก เปรตบางพวกมีช้างม้าข้าทาสยวดยานคานหามทองขี่เที่ยวไปในอากาศ แต่เปรตเหล่านี้แม้จะโชคดีมียศศักดิ์เท่าใด ก็ไม่อาจเทียบกับเทวดาในสวรรค์ได้

เปรตบางพวกเวลาข้างแรมเป็นเปรต เวลาข้างขึ้นเป็นเทวดา เปรตบางพวก เวลาข้างขึ้นเป็นเปรต เวลาข้างแรมเป็นเทวดา เปรตบางพวกเป็นเปรตตลอดกาลนาน ชั่วระยะเวลาที่โลกไม่มีพระพุทธเจ้ามาเกิด เปรตที่ถือกำเนิดด้วยเหตุ ๓ สามารถรู้อริยสัจ ๔ เปรตบางพวกสิงอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ เปรตบางพวกอาศัยอยู่บริเวณที่ราบ และกินอาหารแถวที่ราบเลี้ยงชีวิต เปรตบางจำพวกอยู่ปราสาททิพย์ มีอาหารทิพย์กินเหมือนเทวดา

เปรตบางพวกอายุยืน ๑๐๐ ปี บางพวก ๑,๐๐๐ ปี บางพวกชั่วพุทธันดรหนึ่ง แม้ข้าวสักเม็ดหนึ่ง น้ำสักหยดหนึ่งจะเข้าถึงปากถึงคอมันเป็นอันไม่มีเลย

เปรตบางพวกตัวใหญ่ แต่ปากเท่ารูเข็ม บางพวกผอมมาก เพราะหาอาหารกินไม่ได้ แม้จะขอดเอาเนื้อน้อยหนึ่งก็ดี ก็กินไม่ได้เลย มีแต่กระดูกและหนังหุ้มเท่านั้น หนังที่อกเหี่ยวอยู่ติดกระดูกสันหลัง ตาลึกและกลวงเหมือนถูกควักออก ผมยุ่งรุ่ยร่ายลงมาปกคลุมปาก แม้ผ้าขี้ริ้วผืนน้อยก็ไม่มีปิดกาย

เปรตบางพวกเปลือยกายตลอดชีวิต ตัวเหม็นสาบน่าเกลียด มีทุกข์ระทมทั้งกายใจ ร้องไห้คร่ำครวญตลอดเวลาด้วยความหิว เปรตเหล่านี้ไม่มีเรี่ยวแรง จึงนอนหงายอยู่ มักจะได้ยินเหมือนคนมาร้องเรียกว่า เจ้าทั้งหลายเอ๋ยจงมากินข้าว น้ำ เมื่อได้ยินดังนั้น เปรตทั้งหลายก็คิดว่ามีข้าวและน้ำให้กินแล้ว จึงลุกไปกิน แต่ไม่มีแรง ช่วยกันลุกขึ้นแล้ว ต่างก็ล้มลงบ้าง ล้มคว่ำบ้างล้มหงาย ทนทุกข์อยู่เช่นนั้นเป็นเวลานาน เปรตเหล่านี้ล้มกลิ้งไปมากว่าลุกขึ้นได้ และได้ยินเสียงเรียกอย่างนั้นซ้ำซากนานนับพันปีตราบเท่าที่มีชีวิตอยู่ หูย่อมได้ยินเสียงเรียกนั้น พอลุกขึ้นได้แล้วก็จะเอามือพาดเหนือหัว วิ่งไปตามเสียงเรียกนั้นด้วยความดีใจ รีบไปหาข้าวและน้ำตามที่ต่างๆ แต่ไม่พบ จึงร้องไห้รำพึงรำพันเสียงดังเป็นทุกข์ยิ่งนัก แล้วล้มลงนอนบนพื้น เปรตเหล่านี้สามารถวิ่งได้ไกลมาก เมื่อเกิดเป็นคนมักริษยาผู้อื่น เห็นผู้อื่นมั่งมีทนไม่ได้ เห็นผู้อื่นยากไร้จะดูแคลน เห็นผู้อื่นมั่งมีก็อยากจะได้ทรัพย์สินของเขา มักจะคิดหากลอุบายที่จะเอาทรัพย์สินผู้อื่นมาเป็นของตน เป็นคนตระหนี่ไม่ให้ทาน เมื่อเห็นผู้อื่นจะให้ทานก็ห้ามปราม นอกจากนี้ยังโกงทรัพย์สินของสงฆ์มาไว้เป็นประโยชน์ของตน คนจำพวกนี้เมื่อตายไปแล้วจะเกิดเป็นเปรต

เปรตพวกหนึ่งมีกายดังท้าวมหาพรหม และงามดังทอง แต่มีปากเหมือนปากหมู อดอยากหนักหนา เพราะหาอะไรกินไม่ได้เลยสักสิ่งเดียว เขามีกายงามดังทองเพราะเหตุใด เพราะชาติก่อนเขาได้บวชเป็นชีถือศีลบริสุทธิ์ แต่มีปากเหมือนปากหมู เพราะเขาดูถูกและกล่าวร้าย ติเตียนครูบาอาจารย์และพระสงฆ์ผู้มีศีล

เปรตพวกหนึ่งมีกายงามดังทอง แต่ปากเหม็นหนักหนา มีหนอนเต็มปาก หนอนนั้นเจาะกินปากเขาอยู่ เหตุที่เขามีกายงามดังทอง เพราะเขาได้รักษาศีลในชาติปางก่อน แต่ที่เขาปากเหม็นมีหนอนเจาะกินอยู่ เพราะเขาติเตียนยุยงพระสงฆ์ให้ผิดใจกัน

เปรตผู้หญิงพวกหนึ่ง เปลือยกายตลอดเวลาและตัวเหม็นมาก มีแมลงวันตอมจำนวนมาก ร่างกายผอมหาเนื้อไม่ได้สักนิด มีแต่เอ็นและหนังหุ้มกระดูกอยู่ เปรตเหล่านี้อดอยากมาก หาอะไรกินไม่ได้เลย และเมื่อเปรตผู้หญิงจะคลอดลูก มักจะคลอดครั้งละ ๗ ตน แล้วกินเนื้อลูกของตน แต่ก็ไม่อิ่มเป็นอยู่เช่นนี้ซ้ำๆ กัน เหตุที่เขากินเนื้อลูกของตนเองนั้นเพราะอยากกินมากอดใจไม่ได้ เปรตจำพวกนี้เมื่อเป็นคน เคยให้ยาแก่หญิงมีครรภ์กิน เพื่อให้แท้งลูก พวกเขาต้องมาเกิดเป็นเปรตและทนทุกข์ทรมานเช่นนี้ เพราะบาปกรรมที่เกิดจากการที่เขาให้ยาผู้หญิงตั้งครรภ์กินและทำให้แท้งลูก

เปรตผู้หญิงอีกพวกหนึ่งเปลือยกายตลอดเวลา อดอยากยากไร้ เมื่อเห็นข้าวและน้ำอยู่ตรงหน้า ก็จะหยิบมากิน แต่ข้าวและน้ำนั้นจะกลายเป็นอาจมเป็นเลือดเป็นหนอง เมื่อเขาเห็นผ้าอยู่ตรงหน้า ก็จะเอาผ้านั้นมาห่ม แต่ผ้านั้นจะกลายเป็นแผ่นเหล็กแดงลุกไหม้ตลอดตัว เปรตพวกนี้เมื่อสามีของเขาให้ข้าว น้ำ และผ้าเป็นทานแก่พระสงฆ์ กลับโกรธเคืองด่าทอสามี เพราะบาปกรรมที่เขาได้ด่าว่าสาปแช่งสามีเขาดังนั้น ทำให้เขาเป็นเปรต

เปรตพวกหนึ่งมีร่างกายสูงใหญ่เท่าต้นตาล เส้นผมหยาบมาก ตัวเหม็นมาก หาที่ดีไม่ได้สักแห่ง อดอยากยากไร้นักหนา แม้ข้าวเมล็ดหนึ่ง น้ำหยดหนึ่งก็มิได้ตกถึงท้อง เปรตพวกนี้ในชาติก่อนเป็นคนตระหนี่มากไม่เคยทำบุญให้ทานเลย เห็นผู้อื่นทำบุญให้ทาน ก็ห้ามปรามเขา ด้วยบาปกรรมที่เขาตระหนี่และไม่เคยทำบุญให้ทานเลย ทำให้เขาเป็นเปรต

เปรตพวกหนึ่งเขาย่อมเอาสองมือกอบเอาข้าวลิบลุกเป็นไฟมาใส่ศีรษะตนเองตลอดเวลา เปรตจำพวกหนึ่งเมื่อเขาเกิดในชาติปางก่อน เขาเอาข้าวลิบปนข้าว แล้วเอาไปหลอกขาย ด้วยบาปกรรมดังกล่าว ทำให้เขาเป็นเปรตพวกนี้

เปรตพวกหนึ่ง เอาค้อนเหล็กแดงตีตัวเองตลอดเวลา เปรตพวกนี้ เมื่อชาติปางก่อน เขาเคยตีศีรษะบิดามารดาเขาด้วยมือ หรือด้วยไม้ หรือด้วยเชือก เพราะบาปกรรมดังกล่าวทำให้เขาเป็นเปรตพวกนี้

เปรตพวกหนึ่ง อดอยากมาก เห็นข้าวและน้ำที่มีรสอร่อยจึงเอามากิน เมื่อกินแล้วข้าวนั้นกลายเป็นอาจม เน่าเป็นหนอน เหม็นมากอยู่ตลอดเวลา แต่ด้วยบาปกรรมของเขาเอง เมื่อชาติปางก่อนมีคนมาขอข้าว เขามีข้าวอยู่ แต่หลอกว่าไม่มี คนขอทานขอซ้ำอีก แต่ก็ไม่ให้ เพราะบาปกรรมดังกล่าว ทำให้เขาเป็นเปรตพวกนี้

เปรตผู้หญิงพวกหนึ่ง มีเล็บมือใหญ่ยาวคมดังมีดกรด ขูดเนื้อและหนังตัวเองกินอยู่ตลอดเวลา เปรตฝูงนี้ในชาติปางก่อนชโมยเนื้อของคนอื่นมากิน เมื่อเจ้าของถาม เขาไม่รับ พูดแต่ว่าไม่ได้ชโมย เพราะบาปกรรมดังกล่าวทำให้เธอเป็นเปรตพวกนี้

เปรตพวกหนึ่ง เวลากลางวันเขาถูกยิง ตี ฆ่า และแทง แล้วยังมีหมาตัวใหญ่เท่าช้าง ไล่กัดกินเนื้อเขา ทนทุกขเวทนาดังนี้ตลอดเวลา เวลากลางคืนเขาเป็นเทวดามีนางฟ้าจำนวนมากเป็นบริวาร และได้เสวยสมบัติทิพย์ดังเทวดา เขาเป็นดังนี้จนสิ้นบาปกรรม เปรตฝูงนี้ในชาติปางก่อนเป็นพรานกลางวันเข้าป่าล่าเนื้อ กลางคืนรักษาศีลด้วย บาปกรรมดังกล่าว ทำให้กลางวันเขาเป็นเปรต และด้วยบุญจากการรักษาศีลทำให้กลางคืนเขาเป็นเทวดา

เปรตพวกหนึ่งมีวิมานเหมือนเทวดา มีเครื่องประดับทำด้วยเงิน ทอง แก้ว เครื่องประดับบางอย่างเป็นแก้ว ๗ ประการ มีนางฟ้าหมื่นหนึ่งห้อมล้อมเป็นบริวาร แต่ได้รับความลำบาก เพราะไม่มีอาหารจะกิน จึงเอาเล็บมือคมดังมีดกรดช่วนขูดเนื้อหนังตัวเองกินต่างอาหาร เปรตพวกนี้ในชาติปางก่อน เขาเกิดเป็นนายเมือง ตัดสินความราษฎรโดยกินสินบน คนถูกเขาตัดสินว่าผิด คนผิดเขาตัดสินว่าถูก เขาไม่ตัดสินตามทำนองคลองธรรม หาความยุติธรรมไม่ได้

วันหนึ่ง เป็นวันรักษาศีล พระยาผู้เป็นเจ้าเมืองทรงรักษาศีล ๙ พร้อมทั้งบรรดาขุนนางทั้งหลาย ส่วนนายเมืองนั้นไม่รักษาศีล ขณะเข้าเฝ้า พระยาผู้เป็นเจ้าเมืองตรัสถามว่าเขารักษาศีลหรือไม่ นายเมืองนั้นไม่ได้รักษาศีล รู้สึกละอายคนทั้งหลาย จึงกราบทูลว่าข้าพเจ้ารักษาศีลอยู่ เพื่อนของเขาอยู่ใกล้ๆ รู้ว่าเขาไม่ได้รักษาศีล ไม่ทำบุญ ไม่ปฏิบัติธรรม จึงเลียบเคียงถามเขาว่า

เพื่อนเอย เพื่อนจำศีลหรือ เขาบอกเพื่อนตามจริงว่า เขาโกหก เพื่อนจึงบอกว่า ถ้าเช่นนั้นตั้งแต่นี้เป็นต้นไป ตอนกลางคืนท่านอย่ากินข้าวเย็นเลย ท่านจงอดข้าวเย็นจนถึงวันรุ่งขึ้นแล้วจึงกิน แล้วจะได้บุญ นอกจากนี้ ท่านได้กราบทูลว่าท่านรักษาศีลเหมือนคนทั้งหลาย คนทั้งหลายจะว่าท่านหลอกลวงเจ้านาย นายเมืองเห็นด้วยกับสิ่งที่เพื่อนบอก คืนวันนั้นเขาจึงเริ่มอดข้าวเย็น แต่เพราะเขามิเคยยอมอดข้าวเย็นมาก่อน เมื่อเข้านอนก็เป็นลมตายในคืนนั้น เพราะบาปกรรมของเขาขณะเป็นนายเมือง กินสินบนและตัดสินความโดยไม่เป็นธรรม เขาจึงเกิดเป็นเปรต ลำบากยากไร้นักหนา อาหารกินไม่ได้เลยสักนิดเดียว และเอาเล็บมือคมดังมีดกรด แล่ขูดเนื้อหนังตัวเองกินตลอดเวลา แต่เพราะผลบุญที่ได้ฟังคำตักเตือนของเพื่อน ได้รักษาศีลและอดข้าวเย็นจนตาย ดังนั้นเขาจึงมีวิมานและเครื่องประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ มีนางฟ้าหนึ่งหมื่นเป็นบริวาร

เปรตพวกหนึ่งกินเสลด อาหารที่อาเจียนออกมา น้ำลาย เหงื่อไคล น้ำเน่า น้ำหนอง และลามกอาจมเน่าเหม็นตลอดเวลา เปรตจำพวกนี้ในชาติปางก่อน ได้เอาข้าวน้ำและอาหารที่เหลือเดนถวายพระสงฆ์ผู้ทรงศีล ด้วยบาปกรรมดังกล่าว เมื่อเขาตายไปจึงเกิดเป็นเปรตกินแต่เสลด อาหารที่อาเจียนออกมา น้ำลาย น้ำเน่า น้ำหนอง อาจมเน่าเหม็น เป็นอาหารตลอดเวลา

เปรตพวกหนึ่ง กินแต่น้ำหนองและหมาเน่าขึ้นอืดพองที่เขาทิ้งไปในป่าช้าตลอดเวลา เปรตพวกนี้ในชาติปางก่อนได้ปิดบังอำพรางเอาเนื้อช้าง เนื้อหมา และเนื้อสัตว์ทั้งหลายทั้งที่มีเล็บและไม่มีเล็บ ซึ่งในพระวินัยพระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ มิให้พระสงฆ์ไปให้พระสงฆ์ฉัน ครั้นตายไปจึงไปเกิดเป็นเปรตพวกนี้เพราะบาปกรรมดังกล่าว

เปรตพวกหนึ่ง มีเปลวไฟพุ่งออกจากอก ลิ้น ปาก แล้วลามไหม้ตัวเองทุกแห่ง เปรตจำพวกนี้ในชาติปางก่อนได้ด่าสบประมาทและกล่าวคำเท็จต่อพระสงฆ์ผู้มีศีล เมื่อตายไปจึงเกิดเป็นเปรต เพราะบาปกรรมดังกล่าว

เปรตพวกหนึ่งน่าเกลียดมาก หาน้ำดื่มไม่ได้สักหยด กระหายน้ำมากราวจะขาดใจ จึงวิ่งไปทางซ้ายทางขวาเพื่อจะหาน้ำดื่ม เมื่อเห็นน้ำใสสะอาดก็เอามือกอบน้ำนั้นมาดื่ม น้ำนั้นกลายเป็นไฟไหม้เขาทั้งตัว เขาเกลือกไปเกลือกมาและตายในไฟนั้นเป็นเช่นนี้เป็นเวลานาน เปรตจำพวกนี้ในชาติปางก่อน เคยข่มเหงคนยากไร้เข็ญใจ ไม่มีความกรุณาปราณี อยากได้สิ่งของและทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน ใส่ความผู้ไม่มีความผิด ครั้นตายไปจึงเกิดเป็นเปรตอยู่เป็นเวลานาน เพราะบาปกรรมดังกล่าว

เปรตพวกหนึ่งมีตัวเปื่อยเน่าและผอมมาก หลังโกง มือเน่า ตีนเปื่อย เขาเอาไฟคลอกตัวเองตลอดเวลา ตัวเขาเหมือนขอนไม้กลิ้งอยู่กลางไร่ เขากลิ้งไปกลิ้งมาทนทุกขเวทนาเช่นนั้นเป็นเวลานานมาก เปรตพวกนี้ในชาติปางก่อนเขาเผาป่า สรรพสัตว์ที่หนีไม่ทันจึงถูกไฟคลอกตาย

เปรตพวกหนึ่ง ตัวใหญ่เท่าภูเขา มีขนยาวแหลมมาก เล็บตีนเล็บมือใหญ่ เล็บนั้นคม ดังมีดกรดและหอกดาบ เมื่อเล็บตีนเล็บมือและขนของเขากระทบกันเมื่อใด จะเกิดเสียงดังเหมือน

ฟ้าผ่า เกิดเป็นไฟลุกไหม้ตัวเอง และบาดตัวเหมือนดังขวานฟ้าผ่าตัวเขาทุกแห่ง เปรตพวกนี้ชาติปางก่อนเป็นนายเมือง และตัดสินความโดยไม่ชอบธรรม เห็นแก่สินบนไม่วางตัวเป็นกลาง คนถูกว่าผิด คนผิดว่าถูก เพราะบาปกรรมดังกล่าว เมื่อตายไปจึงไปเกิดเป็นเปรตพวกนี้

เปตวัตถุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๗ ในขุททกนิกาย ประกอบด้วยเรื่องราวของบุคคลที่ไปเกิดในเปตภูมิเพราะได้ทำบาปอกุศลในเรื่องใด อนาคาริกะธรรมปาลได้เขียนอรรถกถา ชื่อว่า วิมาลาวิลาสินี พระมหินท์เถระ (พระโอรสพระเจ้าอโศกมหาราช) ได้แสดงธรรมเรื่องเปตวัตถุ ถวายพระนางอนุลาและข้าราชบริพารของพระนาง ในวันที่พระมหินท์มาถึง ณ อนุราธปุระ

กรรมที่ทำให้เป็นเปรต

คนที่ตายแล้ว ต้องไปเกิดในเปตภูมิ เพราะทำอกุศลกรรมต่างๆ ดังสรุปได้ต่อไปนี้

๑. อิจฉาริษยาคนมั่งมี ได้ดีกว่าตน ดูถูกคนยากไร้
๒. หลอกล่อ โกงทรัพย์สินผู้อื่นมาเป็นของตน
๓. ตระหนี่ งก ไม่ยอมให้ทาน ไม่ให้ความช่วยเหลือคนตกทุกข์ ยังห้ามปรามผู้อื่นไม่ให้ทำทานด้วย
๔. ฉ้อโกงเอาทรัพย์สินของสงฆ์มาเป็นของตน
๕. ติเตียน กล่าวร้ายพระสงฆ์ ครูบาอาจารย์
๖. ทำสังฆเภท ทำให้สงฆ์ผิดใจกัน
๗. พวกทำแท้งหญิงมีครรภ์
๘. โกรธเคือง สามี/ภรรยา ที่ไปทำบุญ
๙. ปลอมปนข้าวเสียกับข้าวดี แล้วหลอกขายเป็นข้าวดี
๑๐. ทำร้ายทุบตีพ่อแม่
๑๑. ไม่ยอมให้ข้าวเป็นทาน โดยโกหกว่าหาข้าวไม่ได้ แล้วยังสบถอีกว่าไม่ได้โกหก
๑๒. ลักเนื้อของผู้อื่นมากิน แล้วปฏิเสธและยังสบถว่าไม่ได้ลัก
๑๓. กลางวันเป็นพรานล่าเนื้อ กลางคืนจำศีล
๑๔. เป็นนายเมือง ตัดสินความไม่เที่ยงธรรม และชอบกินสินจ้าง
๑๕. ถวายภัตตาหารพระสงฆ์ด้วยของเหลือเดนแล้ว
๑๖. ถวายภัตตาหารด้วยเนื้อสัตว์ต้องห้าม
๑๗. ด่าและสบประมาทพระสงฆ์ กล่าวเท็จต่อพระสงฆ์และผู้เฒ่าผู้แก่
๑๘. ข่มเหงคนเข็ญใจ
๑๙. เผาป่า ทำให้สัตว์ถูกไฟไหม้ตาย

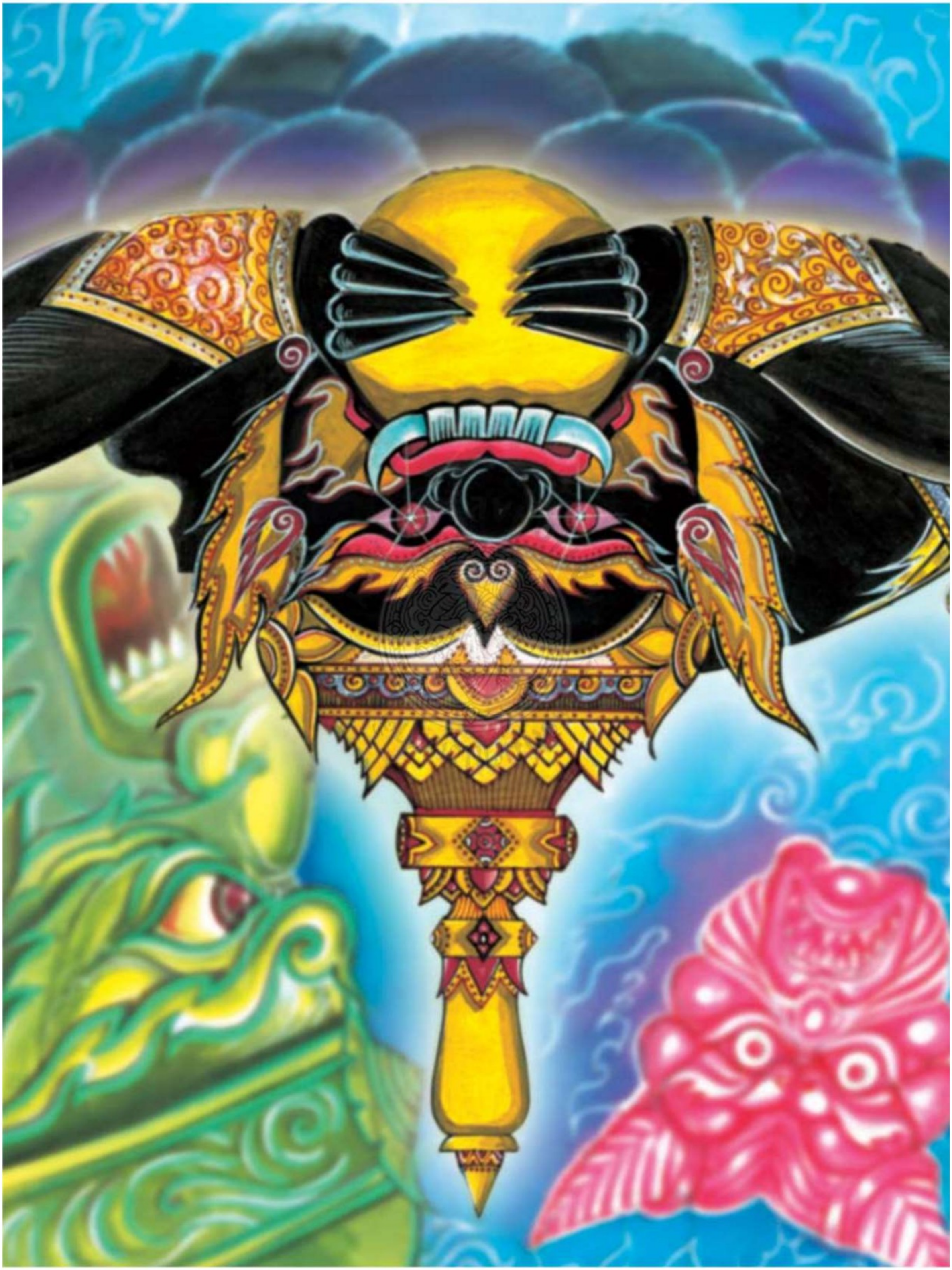

๑๑

ภูมิอสุรกาย

อสุรกายภูมิ เป็นภูมิหนึ่งในจตุราบายภูมิ สัตว์ในแดนอสุรกายมีการเกิดด้วยกำเนิด ๔ ประการ กล่าวคือ

๑. เกิดจากไข่
๒. เกิดในน้ำ
๓. เกิดจากไคล
๔. ผุดขึ้นเอง

อสุรกายเหล่านี้มี ๒ จำพวก ได้แก่ กาลกัญชกาอสุรกายและทิพยอสุรกาย

๑. กาลกัญชกาอสุรกาย มีรูปร่างสูง ๑ คาพยุตหรือเท่ากับ ๒,๐๐๐ วา ผอมมาก ไม่มีเนื้อและเลือดเลยแม้แต่น้อย ตัวเหมือนต้นไม้แห้ง ตาเล็กเท่าตาปู ตาอยู่เหนือกระหม่อม ปากเล็กเท่ารูเข็ม อยู่เหนือกระหม่อมเช่นเดียวกัน เวลาเห็นสิ่งใดและต้องการจะกินสิ่งนั้นจะปักหัวลง ยกเท้าขึ้นข้างบน จึงจะกินสิ่งนั้นได้ เขาถือสากไล่ตีกันตลอดเวลา

๒. ทิพยอสุรกาย นี้ไม่มีความสุขเลย ลำบากยากแค้นมากกว่าอสุรกายพวกอื่น มี ๒ ประเภท คือ หนึ่ง มีความทุกข์ยากยิ่งดังกล่าว สอง รูปร่างสูง ๑ คาพยุต เช่นเดียวกัน แต่มีรูปร่างต่างกัน มีหน้าไม่งาม ท้องยาน ปากใหญ่ เล็บมือเล็บเท้ารี ขอบตาต่ำสูง หลังหัก จมูกเบี้ยว ใจกล้าหน้าเหี้ยม โกรธจัด โกรธง่าย ชอบทำลายเหมือนกาลกัญชกา อสุรกายเหล่านั้นมี ช้าง ม้า ข้าทาสบริวาร กว้างหมื่นโยชน์ ประกอบด้วยแผ่นทองคำงามเรืองรอง เป็นเมืองที่มีพระยาอสุรปกครองอยู่นับจากโลกมนุษย์ถึงอสุรกายพิภพลึก ๘,๔๐๐ โยชน์ มีเมืองอสูรใหญ่ ๔ เมือง มีพระยาอสูรอยู่เมืองละ ๒ คน มีปราสาทราชมณเฑียรประกอบ ด้วยทองและแก้ว ๗ ประการ มีกำแพงทองประดับแก้วมีค่า มีปราการประตูเมือง ๑,๐๐๐ ประกอบและประดับด้วยแก้วมีค่า มีคูล้อมลึกเท่าความสูงของต้นตาล กลางเมืองมีสระทอง มีดอกบัวเบญจพรรณงามเรืองดังทองประดับแก้ว ๗ ประการ

พระยาอสูรลงเล่นในสระเปรียบเหมือนนันทนโบกขรณีในดาวดึงสเทวโลก นอกจากนั้นมีเมืองเล็กๆ และหมู่บ้านใหญ่น้อยล้อมรอบ มีมหาสมุทรกลางเมือง ทำให้เมืองชุ่มชื้น กลางอสูรพิภพมีต้นไม้ต้นหนึ่งมีมาตั้งแต่แรกเกิดโลกขึ้น ต้นไม้นั้นใหญ่เท่ากับต้นปาริชาติในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตั้งแต่โคนต้นถึงคาคบสูง ๔๐ โยชน์ ตั้งแต่คาคบถึงยอดลำต้นสูง ๔๐ โยชน์ มีดารอบต้น แต่ละดายาว ๕๐ โยชน์ ใต้ต้นไม้นั้นมีแผ่นหิน ๔ แผ่นอยู่รอบโคนต้นแคฝอยทั้ง ๔ ทิศ

แผ่นหินนั้นกว้างยาวด้านละ ๓ โยชน์ วันดีคืนดีพระยาอสูรทั้งหลายก็จะไปเล่นสนุก ณ ที่นั้น อสูรเหล่านั้นมีความเป็นอยู่ดีมาก มีปราสาทราชมณเฑียรประดับด้วยเงิน ทอง และแก้ว ๗ ประการ รุ่งเรืองงดงาม แต่ยังน้อยกว่าสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ตำนานสุริยคราส จันทรคราส

พระยาอสูรราหูนั้นมีอำนาจและกำลังมาก กล้าหาญกว่าพระยาอสูรทั้งหลายในสวรรค์

สูง	๔,๘๐๐	โยชน์
รอบศีรษะใหญ่	๙๐๐	โยชน์
หัวเข่ากว้าง	๑,๒๐๐	โยชน์
กว้างข้างละ	๖๐๐	โยชน์
หน้าผากกว้าง	๓๐๐	โยชน์
จมูกยาว	๓๐๐	โยชน์
หว่างคิ้วและหว่างตากว้าง	๕๐	โยชน์
หัวคิ้วถึงหางคิ้วยาว	๒๐๐	โยชน์
หัวตาถึงหางตายาว	๒๐๐	โยชน์
ปากกว้าง	๒๐๐	โยชน์
ปากลึก	๓๐๐	โยชน์
ฝ่ามือกว้าง	๒๐๐	โยชน์
ขนเท้าขนมือและขนยาว	๓๐	โยชน์

วันเดือนเพ็ญพระจันทร์งาม และวันเดือนดับพระอาทิตย์งาม ราหูเห็นพระอาทิตย์และพระจันทร์งามเช่นนั้น ก็มีจิตริษยา จึงขึ้นไปนั่งอยู่บนยอดเขายุคันธร คอยพระอาทิตย์ซึ่งอยู่ในปราสาทเกวียนทองซึ่งเป็นพาหนะ ประดับด้วยแก้วอินทนิลมีรัศมีพันหนึ่งงดงามมาก มีม้าสินธพพันหนึ่งลากเกวียนทองลอยไปในอากาศ เลียบรอบเขาพระสุเมรุในระดับเสมอยอดเขายุคันธร พระจันทร์อยู่ในปราสาทในเกวียนแก้วมณี มีม้าสินธพ ๕๐๐ ตัว ลากไปในอากาศ ในระดับต่ำกว่าพระอาทิตย์โยชน์หนึ่ง เลียบรอบเขาพระสุเมรุดาษดาไปด้วยดาวทั้งหลาย ครั้นลอยไปถึงที่ราหูคอยอยู่ บางครั้งราหูจะอ้าปากอมพระอาทิตย์และพระจันทร์ไว้ บางครั้งจะเอานิ้วมือบังไว้ บางครั้งเอาไว้ใต้คาง บางครั้งเอาไว้ใต้รักแร้ เมื่อราหูกระทำอย่างนั้น รัศมีพระอาทิตย์ก็ดี พระจันทร์ก็ดีจะหมองไม่งาม และคนทั้งหลายจะกล่าวว่า เกิดสุริยคราสและจันทรคราส

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ในโลก ครั้งหนึ่งพระองค์ประทับอยู่ ณ เชตวันมหาวิหาร วันนั้นเป็นคืนวันเพ็ญ แล้วเกิดจันทรคราส พระจันทร์เทวบุตรก็จะระลึกถึงพระพุทธเจ้าและกล่าวว่า

“ข้าพระพุทธเจ้าผู้ประกอบด้วยความเพียร ข้าขอถวายบังคมพระบาทพระผู้มีพระภาคผู้พ้นจากกิเลสทั้งปวง บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้รับอันตราย เดือดร้อนทรมานนักหนา ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งแก่ข้า และโปรดช่วยปลงทุกข์ให้แก่ข้าฯ ด้วยเถิด”

ในกาลนั้นพระสัพพัญญูเจ้าผู้รู้แจ้งสรรพสิ่งในโลกทรงทราบเรื่องดังนั้น ก็มีใจกรุณาแก่พระจันทร์เทพบุตร จึงตรัสแก่ราหูดังนี้

“ดูกร...ราหู พระจันทร์เทพบุตรยอมรับพระตถาคตเป็นที่พึ่งแล้ว ตถาคตขอให้ราหูจงปล่อยจันทร์เทพบุตรเสียเถิด เพราะพระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมมีพระกรุณาอนุเคราะห์แก่สัตว์โลกทั้งหลาย”

ครั้นราหูได้ยินพุทธดำรัสดังนั้น ก็ปล่อยพระจันทร์เทพบุตร แล้วรีบหนีไปหาพระยาไพจิตราสูร ราหูตกใจมากขนลุกขนพอง จึงยืนอยู่ที่หนึ่ง ไพจิตราสูรจึงถามราหูดังนี้

“ดูกร...ราหูท่านเป็นอะไร ทำไมจึงวางพระจันทร์เทพบุตรและรีบหนีมายืนตกใจกลัวมากดังนี้”

ราหูตอบไพจิตราสูรว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า ข้ากลัวคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัส จึงปล่อยพระจันทร์ เพราะเหตุนั้น ถ้าข้าไม่ปล่อยพระจันทร์เทพบุตร ศีรษะของข้าพเจ้าจะแตกเป็น ๗ เสี่ยง แม้ว่าศีรษะไม่แตก ไม่ถึงแก่ความตาย มีชีวิตอยู่แต่ก็ความสงบมิได้”

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เชตวันมหาวิหาร ในวันเข้าพรรษาเกิดสุริยคราส สุริยเทพบุตรสะดุ้งตกใจกลัวมาก ระลึกถึงพระพุทธเจ้า กราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงช่วย เช่นเดียวกับพระจันทร์เทพบุตร พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธดำรัสแก่ราหูว่า

“ดูกร...อสุรินทราหู สุริยเทพบุตรนี้ ได้ระลึกนึกถึงตถาคตเป็นที่พึ่ง ขอท่านจงปล่อยสุริยเทพบุตรเสีย เพราะพระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมทรงอนุเคราะห์แก่สัตว์โลกทั้งปวงดูกร...ราหู พระอาทิตย์มีรัศมีรุ่งเรืองและบรรเทาความมืดมนอนธกาลทั้งหลาย ท่านอย่าได้กลืนพระอาทิตย์เทพบุตร จงรีบปล่อยพระอาทิตย์เทพบุตร ผู้นับถือตถาคตเป็นที่พึ่งเสียเถิด”

ราหูได้ยินพุทธดำรัสเช่นนั้น จึงปล่อยพระอาทิตย์เทพบุตร แล้ววิ่งไปหาพระไพจิตราสูร ราหูมีใจสะดุ้งกลัวมากจนขนลุกขนพอง แล้วยืนอยู่ที่สมควรข้างหนึ่ง พระไพจิตราสูรตรัสถามราหูว่า

“ดูกร...อสุรินทราหู เพราะเหตุใดท่านจึงปล่อยพระอาทิตย์เทพบุตรเสีย และวิ่งมาด้วยความสะดุ้งกลัว มายืนอยู่ดังนี้”

ราหูทูลตอบว่า “ข้าแต่มหาราช บัดนี้ข้ากลัวพุทธดำรัส จึงปล่อยอาทิตย์เทพบุตรเสีย หากข้าไม่ปล่อยพระอาทิตย์เทพบุตร ศีรษะของข้าพเจ้าจะแตกเป็น ๗ เสี่ยง หากข้าไม่ตายยังมีชีวิตอยู่ ข้าจะมีความสุขได้อย่างไร”

๑๒

ภูมิมนุษย์

กำเนิดมนุษย์

กำเนิด ๔ ประเภท

บรรดาสัตว์ที่เกิดในโลกมนุษย์นี้ มีการเกิดด้วยกำเนิด ๔ ประเภท กำเนิดในครรภ์มีมากกว่ากำเนิดประเภทอื่น การกำเนิด ๓ ประเภทมีปรากฏเป็นบางครั้งเท่านั้น การกำเนิดในครรภ์ของคนทั้งหลาย มีดังนี้

หญิงสาวทั้งหลายที่ควรจะมีบุตร บริเวณใต้ท้องน้อยภายในที่จะมีผู้มาเกิด จะมีก้อนเลือดทารกก้อนหนึ่ง แดงอย่างลูกผักปลัง เมื่อหญิงนั้นถึงระดูรอบเดือนจะมีระดูไหลออกจากท้องแล้วต่อจากนั้นไปอีก ๗ วัน จึงนับได้ว่ามีครรภ์ ต่อจากนั้นระดูจะไม่ไหลอีกเลย หญิงยังไม่แก่ชราอาจมีบุตรได้ทุกคน หญิงที่ไม่มีบุตรเป็นเพราะบาปกรรมของผู้มาเกิด ทำให้เกิดเป็นลมในครรภ์ ลมนั้นพัดสัตว์ที่มาเกิดในครรภ์ทำให้แท้งตายไป บางครั้งมีตัวตืด พยาธิไส้เดือนในครรภ์ ซึ่งกินสัตว์ผู้มาเกิดทำให้หญิงนั้นไม่มีบุตร

สัตว์ที่เกิดในครรภ์นั้น แรกทีเดียวมีขนาดเล็กมากเรียกว่า กลละ ซึ่งมีขนาดเหมือนนำผมของมนุษย์มาผ่าออกเป็น ๙ ซีก แต่ละซีกมีขนาดเท่ากับผมของมนุษย์ในอุตตรกุรุทวีป เมื่อนำเส้นผมของมนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีป เส้นหนึ่งมาชุบน้ำมันงาอันใสงามมาสลัด ๗ ครั้ง แล้วถือไว้น้ำมันที่ไหลย้อยลงที่ปลายเส้นผมยังใหญ่กว่ากลละนั้น หรือเทียบเหมือนขนของเนื้อทรายชื่ออุณาโลม ที่อยู่เชิงเขาหิมพานต์ เส้นขนของเนื้อทรายนั้นเล็กกว่าเส้นผมชาวอุตตรกุรุทวีป เมื่อนำขนทรายอุณาโลมเส้นหนึ่งชุบน้ำมันงาที่ใสสะอาด สลัดทิ้ง ๗ ครั้งแล้วถือไว้ น้ำมันที่หยดลงที่ปลายขนทรายนั้นจึงมีขนาดเท่ากลละนั้น

กลละนั้นใสงามราวกับน้ำมันงาที่ตักใหม่ งามดังน้ำมันเปรียงใหม่ ต่อจากนั้น จึงจะมีธาตุลม ๔ อย่าง ก่อตัวขึ้นพร้อมกันอยู่ในกลละนั้น

เมื่อแรกเกิดเป็นกลละนั้น มีรูป ๙ รูป ได้แก่ รูปดิน รูปน้ำ รูปไฟ รูปลม รูปกายประสาท รูปหญิงหรือชาย รูปหัวใจ และชีวิตรูป (คือสิ่งที่ทำให้มีธาตุยืนอยู่ได้) ในบรรดารูปสัตว์ทั้งหมดนี้ เกิดมีชีวิต ๓ รูป ก่อน ๓ รูปนี้คือรูปใดบ้าง คือ รูปกาย รูปหญิงหรือชาย หรือรูปหัวใจ รูปทั้งสามมีบริวารรูปละ ๙ องค์ ได้แก่รูปใดบ้าง ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ สี กลิ่น รส โอชา ถ้าเป็น

บริวารของรูปกาย เมื่อรวมกับรูปกายจะรวมเป็น ๙ ถ้าเป็นบริวารของรูปหญิงหรือชาย เมื่อรวมกับรูปหญิงหรือชาย จะรวมเป็น ๙ และถ้าเป็นบริวารของรูปหัวใจ เมื่อรวมกับรูปหัวใจ จะรวมเป็น ๙ กลุ่มองค์ ๙ ทั้ง ๓ กลุ่มนี้ รวมกับชีวิตรูป จะได้กลุ่มรูป ๑๐ จำนวน ๓ กลุ่ม เกิดมีขึ้นพร้อมกัน ตั้งแต่แรกมีการเกิดในครรภ์

บรรดาสัตว์ที่เกิดในครรภ์มารดา แรกที่เดียวมีขนาดดังกล่าวแล้ว ตา หู จมูก ลิ้น รวม ๔ รูปนี้ จึงเกิดเป็นลำดับต่อมา รูปเหล่านี้เกิดจากกรรม ต้องมีปฏิสนธิจึงเกิดขึ้น (ต่อจากนั้นเกิดรูปอาหาร ต้องมีอาหารที่แม่กินจึงเกิด เกิดหลังจากเกิดรูป ๒ กลุ่ม ดังกล่าวแล้ว) เมื่อเกิดรูปใจ ซึ่งอาศัยจิตดวงที่ ๒ มาเกิด จะเกิดรูป ๙ รูป ชื่อ กลุ่มรูปที่มีจิตเป็นสมุฏฐาน (ที่เกิด) เมื่อเกิดรูปซึ่งเกิดจากฤดูเป็นรูปซึ่งอาศัยการดำรงอยู่ จะเกิดรูป ๙ รูปขึ้น ชื่อกลุ่มรูปที่มีฤดูเป็นสมุฏฐาน เมื่อเกิดรูปอาหารซึ่งอาศัยโอชารสที่มารดากินข้าวน้ำนั้น จะเกิดรูป ๙ รูปชื่อ กลุ่มรูปที่มีอาหารเป็นสมุฏฐาน

รูปที่จะเกิดเป็นชายก็ดี หญิงก็ดี เกิดตั้งแต่แรกเป็นกลละ แล้วโตขึ้นวันละเล็กละน้อย ครั้นถึง ๗ วัน เป็นดังน้ำล้างเนื้อเรียกว่า อัมพุทะ อัมพุทะโตขึ้นทุกวัน เมื่อถึง ๗ วัน ข้นดังตะกั่วเชื่อมอยู่ในหม้อเรียกว่า เปสิ เปสินั้นโตขึ้นทุกวัน เมื่อถึง ๗ วัน แข็งเป็นก้อน เหมือนไข่ไก่เรียกว่า ฆนะ ฆนะนั้นโตขึ้นทุกวันเมื่อถึง ๗ วัน เป็นตุ่มออกได้ ๕ แห่ง เหมือนหูด เรียกว่า ปัญจสาขา หูดนั้นเป็นมือ ๒ ข้าง เป็นเท้า ๒ ข้าง เป็นศีรษะอันหนึ่ง ต่อจากนั้นไปโตขึ้นทุกวัน เมื่อถึง ๗ วัน เป็นฝ่ามือ เป็นนิ้วมือ ต่อจากนั้นไปเมื่อถึง ๗ วัน ครบ ๔๒ วันจึงเป็นผม เป็นขน เป็นเล็บมือ เล็บเท้า ครบอวัยวะเป็นมนุษย์ทุกประการ

รูปของสัตว์ในครรภ์มี ๑๘๔ รูป คือ ส่วนกลาง (ตั้งแต่คอถึงสะดือ) มี ๕๐ รูป รูปส่วนบน (ตั้งแต่คอถึงศีรษะ) มี ๘๔ รูป รูปส่วนเบื้องต่ำ (ตั้งแต่สะดือถึงฝ่าเท้า) มี ๕๐ รูป สัตว์เกิดในครรภ์นั่งอยู่กลางท้องมารดาหันหลังมาติดหนังท้องมารดา อาหารที่มารดารับประทานเข้าไปก่อน จะอยู่ใต้สัตว์เกิดในครรภ์ ส่วนอาหารที่มารดารับประทานเข้าไปใหม่ จะอยู่บนสัตว์เกิดในครรภ์ สัตว์เกิดในครรภ์มีความลำบากอย่างยิ่ง น่าเกลียด น่าเบื่อหน่าย ทั้งชื้นทั้งสกปรก มีกลิ่นเหม็น ตัวตืดและพยาธิ ๘๐ ตระกูล ที่อาศัยปนกันอยู่ในท้องมารดา ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะในท้องมารดานั้น

ท้องมารดาของสัตว์ที่เกิดในครรภ์เป็นที่คลอดลูก เป็นที่เกิด เป็นที่แก่ เป็นที่ตาย เป็นป่าช้าของพยาธิเหล่านั้น เหล่าตัวตืดและพยาธิเหล่านั้นได้ชอนไชสัตว์เกิดในครรภ์นั้นเหมือนหนอนที่อยู่ในปลาเน่า และในอาจมนั้น

สายสะดือของสัตว์เกิดในครรภ์ กลวงดังสายอุบล ปากสะดือกลวงขึ้นไปเบื้องบน ติดหลังท้องมารดา ข้าว น้ำ อาหาร และโอชารสที่มารดากินเข้าไป เป็นน้ำชุ่มซึมเข้าไปตามสายสะดือในท้องสัตว์ที่เกิดในครรภ์ทีละน้อยๆ สัตว์ที่เกิดในครรภ์ได้กินอาหารดังกล่าวทุกวัน ทุกเช้าเย็น อาหารเข้าไปอยู่เหนือศีรษะทับศีรษะสัตว์เกิดนั้น สัตว์เกิดนั้นได้รับทุกข์มากนัก สัตว์เกิดนั้นจะอยู่

เหนืออาหารที่มารดากินเข้าไปก่อน เบื้องหลังสัตว์ติดกับหนังท้องมารดา นั่งยองๆ กำมือทั้งสองไว้ที่หัวเข่า คู้หัวเข่าทั้งสองลง เอาศีรษะไว้เหนือหัวเข่า คู้หัวเข่าทั้งสอง เอาศีรษะไว้เหนือหัวเข่า ขณะนั่งอยู่เลือดและน้ำเหลืองหยดลงเต็มตัวทีละหยดทุกเมื่อ เหมือนลิงเมื่อฝนตกนั่งกำมือซบเซาอยู่ในโพรงไม้นั้น

ในท้องมารดานั้นร้อนรมนักหนาดุจดังคนเอาใบตองไปจุดไฟเผาและต้มน้ำในหม้อ อาหารทุกสิ่งที่มารดากินเข้าไปถูกเผาไหม้และย่อย ส่วนสัตว์ที่เกิดในครรภ์ ไฟธาตุไม่ไหม้ เพราะบุญของสัตว์ที่เกิดในครรภ์จะเกิดเป็นมนุษย์ จะไม่ไหม้และไม่ตายเพราะเหตุนั้น

อนึ่ง สัตว์ที่เกิดในครรภ์ไม่หายใจเข้าหายใจออกเลย ไม่ได้เหยียดมือและเท้าออก เช่นเราท่านทั้งหลายนี้ แม้แต่ครั้งเดียว ต้องเจ็บปวดตนเหมือนถูกขังไว้ในไหที่คับแคบมาก คับแค้นใจและเดือดร้อนใจอย่างยิ่ง ไม่ได้เหยียดมือและเท้าเหมือนถูกขังในที่แคบ เมื่อมารดาเดินก็ดี นอนก็ดี ลุกขึ้นก็ดี สัตว์ที่เกิดในครรภ์จะเจ็บปวดประหนึ่งว่าจะตาย เหมือนลูกเนื้อทรายคลอดใหม่ตกอยู่ในมือคนเมาเหล้า ถ้าไม่เช่นนั้นก็เป็นเหมือนดังลูกงูที่หมองูเอาไปเล่น นับว่าได้รับความทุกข์ลำบากใจนักหนา ไม่ได้ลำบากเพียง ๒ วัน ๓ วัน แล้ว จะพ้นความลำบาก ต้องอยู่ยากลำบาก ๗ เดือน บางคราว ๘ เดือน บางคราว ๙ เดือน บางคราว ๑๐ เดือน บางคน ๑๑ เดือน บางคนครบหนึ่งปีจึงคลอดก็มี

ผู้ที่อยู่ในท้องมารดาได้ ๖ เดือน และคลอดออกมา ไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ได้ ผู้ที่อยู่ในท้องมารดา ๗ เดือน คลอดออกมา แม้ว่าจะเลี้ยงเป็นคนได้ ก็ไม่ได้เติบโตกล้าแข็ง ทนแดดทนฝนไม่ได้

ผู้ที่จากนรกมาเกิด เมื่อคลอดออกมาตัวร้อน เมื่อสัตว์นั้นอยู่ในท้องมารดาจะเดือดร้อนและหิวกระหาย เนื้อมารดานั้นก็พลอยร้อนไปด้วย

ผู้ที่จากสวรรค์ลงมาเกิดเมื่อจะคลอดออก เนื้อตนสัตว์ที่เกิดมานั้นเย็น เย็นกาย เย็นใจ เมื่ออยู่ในท้องมารดา ก็อยู่เย็นเป็นสุขสำราญบานใจ เนื้อกายมารดาก็จะเย็นด้วย

เมื่อถึงเวลาจะคลอด จะมีลมในท้องมารดา ดันสัตว์ที่เกิดให้ศีรษะลงต่ำสู่ที่คลอด เมื่อคลอดออกมาตัวจะเย็นเจ็บปวด ประดุจดังช้างสารที่คนชักเขี่ยออกจากประตูขนาดเล็กและคับแคบออกยากลำบาก เมื่อออกจากท้องมารดาแล้ว ลมในท้องของสัตว์ที่เกิดนั้นจะพัดออกก่อน ลมภายนอกจึงพัดเข้า เมื่อพัดเข้าถึงสัตว์ที่เกิดจึงหยุด เมื่อออกจากท้องมารดาแล้ว สัตว์จึงจะรู้จักหายใจเข้าออก

ถ้าสัตว์เกิดมาแต่นรกหรือมาจากเปรต จะคิดถึงความทุกข์ลำบาก เมื่อคลอดออกมาจะร้องไห้ ถ้าสัตว์เกิดมาแต่สวรรค์ เมื่อคิดถึงความสุขในหนหลัง ครั้นคลอดออกมาแล้ว จะหัวเราะก่อน ถ้าเป็นมนุษย์ในโลกนี้หรือจักรวาลอื่นๆ เมื่อแรกเกิดในครรภ์มารดาก็ดี ระหว่างอยู่ในครรภ์

มารดาก็ดี เมื่อคลอดออกจากครรภ์มารดาก็ดี ในกาลทั้ง ๓ นี้ จะหลงลืมไม่รู้ตัวในสิ่งหนึ่งสิ่งใด แม้แต่สิ่งเดียวเลย

ผู้จะมาเกิดเป็นพระอรหันต์ขีณาสพก็ดี และเป็นพระอัครสาวกก็ดี เมื่อแรกมาเกิดในครรภ์มารดาก็ดี ระหว่างอยู่ในครรภ์มารดาทั้ง ๒ ระยะ ย่อมไม่หลงและคำนึงรู้อยู่ทุกสิ่ง เมื่อจะคลอดออกจากครรภ์มารดา ถูกลมกรรมชวาต คือ ลมเบ่งพัดผันศีรษะลงที่คลอดซึ่งเบียดตัวแอ่นยันมาสู่ที่จะคลอด ได้รับความเจ็บปวดตนดังกล่าวมาข้างต้น และพลิกศีรษะลงโดยไม่รู้สึกตัว ไม่เหมือนผู้ที่จะมาเกิดเป็นปัจเจกพุทธเจ้า หรือผู้ที่จะมาเกิดเป็นโอรสพระพุทธเจ้า จะรู้สึกตน ไม่ลืมตนในเวลาทั้ง ๒ นี้ คือเมื่อแรกเกิดในครรภ์มารดาและระหว่างอยู่ในครรภ์มารดา แต่เมื่อจะคลอดจากครรภ์มารดาจะหลง เหมือนมนุษย์ทั้งหลาย ส่วนมนุษย์ทั้งหลายนี้จะหลงลืมทั้ง ๓ กาล ฉะนั้นควรเบื่อหน่ายวัฏสงสารนี้

พระโพธิสัตว์ในชาติที่จะลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อแรกกำเนิดก็ดี ระหว่างอยู่ในพระครรภ์มารดาก็ดี และขณะจะประสูติจากครรภ์พระมารดาก็ดี จะไม่หลงลืมแม้ครั้งเดียว จะระลึกรู้ทุกประการ เมื่อพระโพธิสัตว์ประทับอยู่ในครรภ์พระมารดา จะไม่เหมือนมนุษย์ทั้งหลาย เบื้องหลังพระโพธิสัตว์ติดกับหลังพระครรภ์พระมารดาประทับ นั่งสมาธิดังนักปราชญ์ผู้สง่างามนั่งแสดงธรรมบนธรรมาสน์ มีพระวรกายเรืองงามดังทอง เห็นแสงรังรองเหมือนกับจะเสด็จออกมาภายนอกพระครรภ์ พระมารดาพระโพธิสัตว์ก็ดี มนุษย์อื่นๆ ก็ดี จะเห็นพระโพธิสัตว์รุ่งเรืองงามดังเอาไหมแดงมาร้อยแก้วขาวฉะนั้น เมื่อพระโพธิสัตว์จะเสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดาจะทรงลุกขึ้นแล้ว จึงเสด็จออกจากพระครรภ์

อนึ่ง เมื่อครั้งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเป็นมนุษย์หลายๆ ชาติ จะเป็นประดุจครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ในชาติสุดท้าย ซึ่งได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ไม่เคยมีในชาติก่อนที่ล่วงมาแล้ว มีสภาพเหมือนคนทั้งหลายทั้งปวง เมื่อพระโพธิสัตว์เสด็จเข้าสู่พระครรภ์มารดาก็ดี เมื่อประสูติก็ดี จะเกิดแผ่นดินไหวทั่วหมื่นจักรวาล น้ำอันแผ่นดินก็ไหว น้ำในมหาสมุทรเกิดคลื่นฟูมฟองภูเขาพระสุเมรุก็หวั่นไหวด้วยบุญญาธิการของพระโพธิสัตว์ผู้จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น

มนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้ก็ดี พระโพธิสัตว์ก็ดี สัตว์เดรัจฉานก็ดี ครั้นคลอดออกมาจากครรภ์มารดา จะได้ดูดกินโลหิตในอกมารดา ที่กลายมาเป็นน้ำนมไหลออกมาด้วยความรักลูกนั้น สิ่งนี้เป็นธรรมดาของมนุษย์ทั้งหลาย

มนุษย์ทั้งหลายเจริญวัยโดยลำดับโดยอาศัยบิดามารดา เมื่อบิดามารดาพูดภาษาใดๆ ก็ดี บุตรธิดาได้ยินก็จะพูดภาษานั้น ถ้าบุตรธิดาเจริญเติบโตใหญ่กล้า แข็งแรงไม่รู้ภาษาใดๆ เลย บุตรธิดาก็จะพูดภาษาบาลี ตามที่ท่านว่าไว้ เมื่ออายุ ๑๖ ปี จึงหย่านม

บุตรทั้งหลายที่เกิดมามี ๓ จำพวก คือ

๑. **อภิชาติบุตร** คือ บุตรที่ดียิ่งกว่าบิดามารดาทั้งในด้านเชาวน์ปัญญา รู้หลักนักปราชญ์ รูปงาม ทรัพย์ ยศฐาบรรดาศักดิ์
๒. **อนุชาติบุตร** คือ บุตรที่เกิดมาดีเสมอเท่ากับบิดามารดา
๓. **อวชาติบุตร** คือ บุตรที่เกิดมาด้อยกว่า เลวกว่าบิดามารดาทุกประการ

วิวัฒนาการของตัวอ่อนในครรภ์มารดาในแง่วิทยาศาสตร์

ครรภ์มารดาคือจุดกำเนิดของชีวิตใหม่นับตั้งแต่เกิดการปฏิสนธิ เมื่อเชื้ออสุจิประมาณ ๒๐๐-๖๐๐ ล้านตัว เคลื่อนผ่านช่องคลอดของผู้หญิงเข้าไปถึงท่อรังไข่ ซึ่งเป็นจุดที่ไข่ที่ยังไม่ได้รับการผสมรออยู่ โดยปกติในรอบวงจรประจำเดือนของผู้หญิง จะมีไข่ตกเพียงฟองเดียวที่พร้อมจะปฏิสนธิกับเชื้ออสุจิตัวแรก ที่สามารถเจาะเยื่อหุ้มเซลล์ไข่ชั้นนอกเข้าไปได้

เหตุการณ์นี้มนุษย์ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่าได้ แต่เทคนิคอันทันสมัยทางการแพทย์ช่วยให้เราเข้าถึงความเป็นจริงในเรื่องการปฏิสนธิ เช่น การทำเด็กหลอดแก้ว ซึ่งจับภาพได้ด้วยกล้องจุลทรรศน์ หรือการสแกนด้วยเครื่องอัลตร้าซาวน์ด์ ทำให้เราสามารถเห็นการจังหวะการเต้นของหัวใจและการเคลื่อนไหวของชีวิตเล็กๆ ในครรภ์มารดา

สามเดือนแรก: ช่วงเวลาที่เป็นตัวอ่อน

สัปดาห์ที่ ๑ การฝังตัวของไข่บนผนังมดลูก

สัปดาห์ที่ ๒ เซลล์ชีวิตใหม่เริ่มแบ่งตัวอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว

สัปดาห์ที่ ๓ การสร้างตัวของตัวอ่อน เริ่มมีการพัฒนาสมอง ไขกระดูกและหัวใจและระบบลำไส้

สัปดาห์ที่ ๔-๕ ตัวอ่อนเริ่มมีลักษณะตัวอักษร C ในภาษาอังกฤษ เกิดเนื้อเยื่อที่จะพัฒนาเป็นกระดูกและกล้ามเนื้อ หัวใจเริ่มเต้นเป็นจังหวะปกติ เริ่มมีเลือดไหลเวียนตามหลอดเลือดหลัก ระบบการมองเห็นและการได้ยินเริ่มพัฒนา สมองแบ่งเป็น ๕ ส่วน เริ่มเห็นเส้นประสาทสมองและไขสันหลังบ้างแล้ว แขนขาเริ่มเป็นรูปเป็นร่าง มีการก่อตัวของต่อมแบ่งเพศ การพัฒนาของปอด ส่วนที่จะพัฒนาเป็นแขนขา เริ่มปรากฏชัดเจน

สัปดาห์ที่ ๖ มีการก่อตัวของต่อมแบ่งเพศ การพัฒนาของปอด ส่วนที่จะพัฒนาเป็นแขนขาเริ่มปรากฏให้เห็นชัด ความยาวตัวอ่อนประมาณ ๖ ม.ม.

สัปดาห์ที่ ๗ อวัยวะสำคัญๆ เริ่มก่อตัวขึ้น เช่น นม ตุ่มขน เห็นข้อศอก หัวเข่า นิ้วมือและนิ้วเท้า ความยาวตัวอ่อน ๑๐.๒ ม.ม.

สัปดาห์ที่ ๘ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพทำให้เห็นสรีระที่เปลี่ยนไปของมารดา ตัวอ่อนเริ่มมีส่วนศีรษะที่มีลักษณะคล้ายมนุษย์ อวัยวะต่างๆ มีการพัฒนา เช่น เปลือกตา หู ขากรรไกร และอวัยวะภายใน เช่น ปอด กระเพาะอาหาร ตับ ความยาวตัวอ่อน ๑๖.๓ ม.ม.

สัปดาห์ที่ ๙ เปลือกตาปิด ศีรษะกล ยังระบุเพศจากอวัยวะเพศไม่ได้ ลำไส้ต่อตรงไปยังสายสะดือ ความยาวทารก ๒๒.๘ ม.ม. น้ำหนัก ๘.๕ กรัม

สัปดาห์ที่ ๑๐-๑๑ ทารกตอบสนองต่อการกระตุ้น รูปร่างของมนุษย์เริ่มปรากฏเล็บมือเริ่มพัฒนาความยาวทารก ๓๒.๗ ม.ม. น้ำหนัก ๑๔ กรัม

สัปดาห์ที่ ๑๒-๑๓ อวัยวะภายนอกปรากฏให้เห็น ขณะที่อวัยวะสำคัญๆ พัฒนาเกือบหมด แต่ยังไม่สมบูรณ์ ระบบหายใจเริ่มทำงาน เริ่มแยกอวัยวะเพศออก คอเริ่มตรง ตับเริ่มผลิตเม็ดเลือดแดง สามารถกำมือได้ ความยาวทารก ๕๔ ม.ม. น้ำหนัก ๔๕ กรัม

ช่วงหกเดือนถึงเก้าเดือน: ช่วงเวลาที่เป็นทารก

สัปดาห์ที่ ๑๔-๑๕ ท้องของมารดาเริ่มขยายจนมองเห็นได้ชัด เห็นโครงสร้างกระดูกจากการทำอัลตร้าซาวนด์ ศีรษะเริ่มตั้งตรง แขนขาพัฒนาเต็มที่ เล็บเท้าเริ่มพัฒนา ความยาวทารก ๘๒.๔ ม.ม. น้ำหนัก ๑๑๐ กรัม

สัปดาห์ที่ ๑๖-๑๗ เริ่มมีการดูดกินน้ำคร่ำ อวัยวะเพศเริ่มแบ่งแยกชัดเจนใบหูเริ่มงอกออกจากศีรษะ เริ่มมีน้ำเมือกในลำไส้ น้ำหนัก ๒๐๐ กรัม

สัปดาห์ที่ ๑๘-๑๙ เริ่มมีแผ่นห่อหุ้มสีขาวปกคลุมผิวหนัง เห็นอวัยวะภายนอก ใบหน้าใบหู มารดารู้สึกถึงการเคลื่อนไหวของลูกในท้อง น้ำหนัก ๓๒๐ กรัม

สัปดาห์ที่ ๒๐-๒๑ เริ่มมีผมและขนอ่อนขึ้นตามตัว เริ่มมีการเคลื่อนไหวแรงขึ้น กล้ามเนื้อพัฒนาขึ้น น้ำหนัก ๔๕๐ กรัม

สัปดาห์ที่ ๒๒-๒๓ การรอดชีวิตนอกครรภ์มารดาสามารถเป็นไปได้ ภายใต้การดูแลของแพทย์ ผิวย่นแดง น้ำหนัก ๖๕๐ กรัม

สัปดาห์ที่ ๒๔-๒๕ เล็บมือได้รับการพัฒนา มีคิ้วและองค์ประกอบดวงตา ร่างกายยืดขยาย เริ่มตอบสนองต่อแรงกดทับและการตกใจ เริ่มมีโพรงปอด น้ำหนัก ๘๑๐ กรัม ความยาว ๓๒.๕ ซ.ม.

สัปดาห์ที่ ๒๖-๒๗ การรอดชีวิตนอกครรภ์มารดาสามารถเป็นไปได้ภายใต้การดูแลของแพทย์ จะเห็นขนตาและลืมตาได้ น้ำหนัก ๑ ก.ก. ความยาว ๓๖ ซ.ม.

สัปดาห์ที่ ๒๘-๒๙ หลับตา ลืมตาได้ ผมยาว ผิวย่นเล็กน้อย เริ่มมีการสะสม ธาตุเหล็ก แคลเซี่ยม และฟอสฟอรัส น้ำหนัก ๑.๓ ก.ก. ความยาว ๓๙ ซ.ม.

สัปดาห์ที่ ๓๐-๓๑ เริ่มมีการก่อตัวของชั้นไขมันใต้ผิวหนัง ผิวเรียบขึ้น มีเล็บเท้า และลูกอัณฑะเริ่มห้อยลง น้ำหนัก ๑.๗ ก.ก. ความยาว ๔๑ ซ.ม.

สัปดาห์ที่ ๓๒ เล็บงอกยาวเท่าระดับนิ้ว ผิวเริ่มนิ่ม น้ำหนัก ๒.๑ ก.ก. ความยาว ๒.๑ ก.ก.

สัปดาห์ที่ ๓๓-๓๕ การรอดชีวิตนอกครรภ์มารดาสามารถเป็นไป ได้โดยไม่ต้องอยู่ในความดูแลของแพทย์

สัปดาห์ที่ ๓๖-๓๗ ปกติร่างกายจะใหญ่ขึ้น ขนอ่อนยังแทบมองไม่เห็น เล็บเท้างอกยาวเท่านิ้วเท้า แขนขางอได้ กำมือได้แน่น น้ำหนัก ๒.๙ ก.ก. ความยาว ๔๗.๕ ซ.ม.

สัปดาห์ที่ ๓๘ ถึงกำหนดคลอด หน้าอกยื่นนูนเล็กน้อยทั้งสองเพศ ลูกอัณฑะอยู่ในถุงอัณฑะ และเล็บยาวกว่านิ้ว น้ำหนัก ๓.๔ ก.ก. ความยาว ๔๙.๕ ซ.ม.

ทหราปิ จ เย วุฑฺฒา เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา
อฑฺฒา เจว ทลิทฺทา จ สพฺเพ มจฺจุปรายนา

ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนพาล ทั้งบัณฑิต ทั้งคนมี ทั้งคนจน
ล้วนเดินหน้าไปหาความตายทั้งหมด

(๑๘.๐๖) (๑๐/๑๐๘)

๑๓

ทวีปทั้ง ๔

ประเภทของมนุษย์

มนุษย์ทั้งหลายมี ๔ จำพวก คือ มนุษย์นรก มนุษย์เปรต มนุษย์เดรัจฉาน และมนุษย์คน

๑. มนุษย์นรก เหล่ามนุษย์ที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เมื่อบาปมาถึงตนและถูกผู้อื่นตัดมือตัดเท้า ได้รับความทุกข์โศก ลำบากกายใจ คือ มนุษย์นรก

๒. มนุษย์เปรต เหล่ามนุษย์ที่ไม่เคยทำบุญกุศลในชาติปางก่อน จึงเกิดมาเป็นคนยากไร้เข็ญใจไม่มีเสื้อผ้าจะนุ่งห่ม อดอยากยากแค้น ไม่มีอาหารจะกิน หิวกระหายมาก ขี้เหร่ มนุษย์เหล่านี้คือ มนุษย์เปรต

๓. มนุษย์เดรัจฉาน บรรดามนุษย์ที่ไม่รู้จักบุญและบาป เจรจาหาความเมตตากรุณามิได้ มีใจแข็งกระด้าง ไม่ยำเกรงผู้อาวุโส ไม่รู้จักปรนนิบัติบิดามารดาและอุปัชฌาย์อาจารย์ ไม่รู้จักรักพี่รักน้อง กระทำบาปทุกเมื่อ มนุษย์เหล่านี้คือ มนุษย์เดรัจฉาน

๔. มนุษย์คน มนุษย์ที่รู้จักผิดและชอบ รู้จักบาปบุญคุณโทษ รู้จักประโยชน์ในโลกนี้และโลกหน้า รู้จักกลัวและละอายต่อการทำบาป ว่าง่ายสอนง่าย รู้จักรักพี่รักน้อง รู้จักเอ็นดูกรุณาต่อผู้ยากไร้เข็ญใจ รู้จักยำเกรงบิดามารดา ผู้อาวุโส สมณพราหมณ์อาจารย์ที่ปฏิบัติในสิกขาบทของพระพุทธเจ้าทุกเมื่อ รู้จักคุณแก้วพระรัตนตรัย มนุษย์เหล่านี้คือ มนุษย์คน

มนุษย์คนมี ๔ จำพวก ได้แก่ พวกที่เกิดและอยู่ในชมพูทวีป พวกที่เกิดในบุรพเทหทวีป อยู่ทางทิศตะวันออกของเรา พวกที่เกิดและอยู่ในอุตตรกุรุทวีปอยู่ทางทิศเหนือของเรา และพวกที่เกิดและอยู่ในอมรโคยานทวีป อยู่ทางทิศตะวันตกของเรา

ชมพูทวีป

มนุษย์ในชมพูทวีป มีหน้ารูปไข่เหมือนดุมเกวียน มีอายุยาวหรือสั้น เพราะเหตุที่บางครั้งมีศีลธรรม บางคราวไม่มี ถ้ามนุษย์ทั้งหลายมีศีลธรรม ย่อมกระทำบุญและปฏิบัติธรรม ยำเกรงผู้อาวุโส บิดามารดา สมณพราหมณาจารย์ อายุของมนุษย์เหล่านั้นจะยาวขึ้นๆ ส่วนมนุษย์ที่ไม่ได้จำศีล ไม่ได้ทำบุญ ไม่ยำเกรงผู้อาวุโส บิดามารดา สมณพราหมณาจารย์ อุปัชฌาย์อาจารย์นั้น อายุของคนเหล่านั้นจะสั้นลงๆ เพราะเหตุดังกล่าว อายุของมนุษย์ในชมพูทวีปนี้จึงกำหนดไม่ได้

บุรพวิเทหทวีป

มนุษย์ในบุรพวิเทหทวีป มีหน้ากลมเหมือนเดือนเพ็ญ มีอายุยืนได้ ๑๐๐ ปี จึงตาย สถานที่ตั้งของบุรพวิเทหทวีปอยู่ทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ มีอาณาเขตกว้าง ๗,๐๐๐ โยชน์ วัดโดยรอบได้ ๒๑,๐๐๐ โยชน์ มีทวีปเล็ก ๕๐๐ ทวีป ล้อมรอบเป็นบริวาร มีแม่น้ำใหญ่และแม่น้ำเล็ก มีภูเขา เมืองใหญ่น้อย เหล่ามนุษย์ในบุรพวิเทหทวีปมีมากมาย มีท้าวพระยาและนายบ้านนายเมือง

อมรโคยานทวีป

มนุษย์ในอมรโคยานทวีป มีหน้าเหมือนเดือนแรม ๘ ค่ำ มีอายุยืนได้ ๔๐๐ ปีจึงตาย สถานที่ตั้งของอมรโคยานทวีป อยู่ทางทิศตะวันตกของเขาพระสุเมรุ มีอาณาเขตกว้าง ๗,๐๐๐ โยชน์ มีแผ่นดินล้อมรอบเป็นบริวาร บรรดามนุษย์ในอมรโคยานทวีป มีใบหน้าดังเดือนแรม ๘ ค่ำ มีแม่น้ำใหญ่ และแม่น้ำเล็ก มีภูเขา มีเมืองใหญ่น้อย (มนุษย์ในทวีปนั้นมีจำนวนมาก มีท้าวพระยาและมีนายบ้านนายเมือง)

อุตตรกุรุทวีป

มนุษย์ในอุตตรกุรุทวีป มีหน้าเป็นรูปสี่เหลี่ยม ดุจดังท่านบรรจงวาดเอาไว้ กว้างและยาวเท่ากัน มีอายุยืน ๑,๐๐๐ ปี จึงตาย สถานที่ตั้งของอุตตรกุรุทวีป กว้าง ๘,๐๐๐ โยชน์ มีแผ่นดินเล็กๆ ๕๐๐ ล้อมรอบเป็นบริวาร มีภูเขาทองล้อมรอบ มีคนทั้งหลายอาศัยอยู่ทวีปนั้นมาก มีความเป็นอยู่ดีกว่าคนในทวีปอื่น เพราะบุญของเขาที่ได้รักษาศีลกันโดยทั่วหน้า แผ่นดินในอุตตรกุรุทวีปราบเรียบเสมอกัน ไม่มีที่ลุ่มที่ดอนหรือที่ขรุขระปรากฏให้เห็น มีต้นไม้นานาพันธุ์ มีกิ่งก้านสาขางดงาม มีคาคบไม้ใหญ่น้อยมากมาย เหมือนตั้งใจสร้างไว้เป็นบ้านเรือนดูงามตาดั่งปราสาท เป็นที่อยู่อาศัยของคนในอุตตรกุรุทวีปนั้น ไม้นั้นไม่มีตัวแมลงตัวด้วงกัดกิน ไม่มีส่วนที่คดที่งอ ที่ใดที่เป็นบึงหนอง จะดารดาษด้วยดอกบัวแดง บัวขาว บัวเขียว บัวหลวง กุมุท อุบล จงกลนี นิลุบล บัวเผื่อน บัวขม เมื่อลมพัดต้องก็โชยกลิ่นหอมขจรขจายไปโดยรอบอยู่ทุกเวลา

ชาวอุตตรกุรุทวีป มีรูปร่างสมทรง ไม่สูงไม่ต่ำ ไม่อ้วนไม่ผอม ดูงามด้วยรูปทรงสมส่วน มีเรี่ยวแรงพลังกายคงที่ไม่เสื่อมถอยไปตามวัย ตั้งแต่หนุ่มจนแก่ พวกเขาไม่มีความกังวลในเรื่องทำมาหากิน ไม่ต้องทำไร่ไถนาหรือซื้อขายกัน อนึ่งชาวอุตตรกุรุทวีป ไม่รู้สึกร้อนหรือหนาว ไม่มีภัยจากแมงมุม ริ้น ยุง งู สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ร้ายต่างๆ ไม่มีภัยจากลมและฝน แดดไม่เผาไหม้เขา เขาไม่รู้จักความแตกต่างระหว่างกลางวันกับกลางคืน ไม่มีความเดือดเนื้อร้อนใจเรื่องใด ๆ ในอุตตรกุรุทวีปมีข้าวสาลีชนิดหนึ่งเป็นอาหารชื่อ สัญชาตสาลี คือ ข้าวที่เกิดเองไม่ต้องหว่านหรือไถดำ ข้าวนั้นเกิดเป็นต้นเป็นรวงเป็นข้าวสารเอง มีกลิ่นหอม ไม่มีแกลบมีรำ ไม่ต้องดำ ไม่ต้องฝัด

ไม่แต่เท่านั้น ยังมีหินชนิดหนึ่งชื่อ **โชติปาสาณ** คนเหล่านั้นจะเอาข้าวสารกรอกใส่หม้อทอง ยกไปตั้งที่แผ่นหินโชติปาสาณ ครู่หนึ่งจะเกิดเป็นไฟลุกขึ้นมาได้เอง พอข้าวสุกไฟจะดับ เมื่อพวกเขาเห็นไฟดับก็รู้ว่าข้าวสุกแล้ว จึงคดใส่ถาดไปรับประทานกับข้าว ก็ไม่ต้องจัดหา เมื่อนึกอยากจะบริโภคสิ่งใด สิ่งนั้นจะเกิดใกล้ๆ เขาเอง เขาบริโภคอาหารแล้ว ร่างกายจะแข็งแรงปราศจากโรค เช่น โรคหิด โรคเรื้อน โรคเกลื้อน โรคกลาก โรคฝี โรคหนอง โรคผอมแห้ง โรคลมบ้าหมู โรคท้องอืด ท้องเฟ้อ โรคง่อยเปลี้ยเพลียแรง ดวงตาไม่บอด ไม่ฝ้าฟาง หูไม่หนวกไม่ตึง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ถ้าเขากำลังกินข้าวอยู่แล้วมีคนมาเยี่ยม เขาจะนำข้าวนั้นมารับรองด้วยความเต็มใจไม่รู้สึกเสียดาย

ในแผ่นดินอุตตรกุรุทวีป มีต้นกัลปพฤกษ์ต้นหนึ่งสูง ๑๐๐ โยชน์ กว้าง ๑๐๐ โยชน์ วัดโดยรอบ ๓๐๐ โยชน์ ผู้ใดปรารถนาอยากได้ทรัพย์สินแก้วแหวนเครื่องประดับ เช่นสร้อยถนิมพิมพาภรณ์ ผ้านุ่งผ้าแพรพรรณต่างๆ หรือเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ สิ่งเหล่านั้นย่อมบังเกิดขึ้น ณ คาคบต้นกัลปพฤกษ์นั้น

สตรีทั้งหลายในอุตตรกุรุทวีป มีความงามทุกคน ไม่สูงต่ำเกินไป ไม่อ้วนไม่ผอม ไม่ขาว ไม่ดำ รูปทรงสมส่วน ผิวพรรณงามทอง เป็นที่พึงใจของชายทุกคน นิ้วมือนิ้วเท้ากลมกลึง มีเล็บสีแดง เหมือนน้ำครั่งทาแต้มไว้ แก้มใสนวลดังผัดแป้ง ใบหน้าเกลี้ยงเกลา ปราศจากมลทิน ผ่องดังจันทร์วันเพ็ญ มีนัยน์ตาดำเหมือนนัยน์ตาเนื้อทรายอายุ ๓ วัน ฟันขาวเหมือนสังข์ที่ขัดใหม่ ริมฝีปากแดงดังลูกฟักข้าวที่สุกงอม มีลำแข้งเรียวงามเหมือนลำกล้วยทองฝาแฝด มีท้องที่ราบเรียบเสมอ ลำตัวอ้อนแอ้นเกลี้ยงกลมงาม มีขนและเส้นผมละเอียดอ่อน ดำงามเหมือนแมลงภู่ ยาวลงมาถึงริมบ่าเบื้องต่ำทั้งสองแล้วตวัดปลายผมขึ้นเบื้องบน เมื่อเวลานางนั่งอยู่ก็ดี เดินไปเดินมาก็ดี ใบหน้าแจ่มใสเหมือนดังแย้มยิ้มตลอดเวลา มีขนคิ้วดำสนิทโก่งดังวาดไว้ เมื่อพูดก็จะมีเสียงแจ่มใส ปราศจากเสมหะเขฬะทั้งปวง ที่คอประดับด้วยเครื่องอาภรณ์งามยิ่งนัก มีรูปโฉมโนมพรรณงามดังสาวน้อยอายุ ๑๖ ปี มิทรวดทรงคงที่ไม่แก่เฒ่าไปตามกาลเวลา ดูอ่อนเยาว์ตลอดชีวิต

ส่วนชายในอุตตรกุรุทวีป มีรูปร่างผิวพรรณงามเหมือนหนุ่มน้อยอายุ ๒๐ ปี ไม่มีแก่เฒ่า เขาเหล่านั้นกินข้าวน้ำและอาหารอย่างดี มีรสอร่อย แต่งกายประณีตทากระแจะจันทน์ ทัดทรงดอกไม้หอม แล้วพากันเที่ยวเล่นตามสบาย บ้างก็ฟ้อนรำทำเพลงบ้าง ดีดสีตีเป่า ขับร้องกันสนุกสนาน มีเสียงฆ้อง กลอง แตร สังข์ กังสดาล มโหรีดังกึกก้อง มีการทำพิธี มีดอกไม้งาม มีจวงจันทน์กฤษณา ดังเทวดาบนสวรรค์ เขาสนุกสนานกันตลอดเวลา บางหมู่ชวนกันไปเล่นในที่สวยงาม คือ สวนดอกไม้งามตระการตา มวลดอกไม้ส่งกลิ่นหอมฟุ้งไป บางหมู่ชวนกันไปเล่นในสวนผลไม้อันอุดมมีผลสุกงอมหอมหวาน เช่น ขนุนผลใหญ่เท่าไห มีรสหอมหวาน เขาชวนกันกินเล่นเป็นที่เบิกบานใจในสวนนั้น บางหมู่ชวนกันไปเล่นในแม่น้ำใหญ่ มีท่าราบเรียบปราศจากเปือกตม แล้วชวนกันแหวกว่ายในแม่น้ำนั้น เด็ดเอาดอกไม้มาทัดไว้ที่หูและหัว บางพวกก็เล่นบนหาดทราย เมื่อจะลงเล่นน้ำเขาจะถอดเครื่องประดับวางไว้ แล้วลงไปเล่นน้ำ เมื่อผู้ใดขึ้นมาจากน้ำก่อนจะเอาเครื่องประดับของใครมาสวมใส่ก็ไม่ว่ากัน ไม่โกรธกัน ไม่ด่ากัน ถ้ามีต้นไม้อยู่ที่ใดก็เข้าไปนั่งใต้ต้นไม้นั้น สถานที่นั้นก็จะพูนสูงขึ้นเป็นอาสนะ เป็นฟูกและที่นอนหมอนอิง เป็นม่านและเพดานกั้น พวกเขาพากันรื่นเริงอยู่ตลอดเวลา

เมื่อพวกเขาเป็นหนุ่มเป็นสาว เมื่อรักกันก็จะอยู่ครองเรือนเป็นสามีภรรยากัน เขาจะร่วมรักกันเพียง ๗ วัน เท่านั้น ต่อจากนั้นเขาจะไม่ร่วมรักกันเลย จะอยู่เป็นสุขตราบสิ้นอายุขัย ๑,๐๐๐ ปี ไม่อาวรณ์สิ่งใด ดังเป็นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้ว

เมื่อผู้หญิงในอุตตรกุรุทวีปจะคลอดลูก นางจะไม่เจ็บท้องเลย ครั้นถึงยามคลอดลูก จะเกิดมีแท่นนอนขึ้นมารองรับ ทารกที่คลอดออกมาจะสะอาดปราศจากเมือกคาว เป็นมลทินหรือราคีใดๆ มารดาไม่ต้องให้ลูกดูดนม เพียงเอาทารกไปวางไว้ที่ริมทาง ที่มีหญ้าอ่อนดังสำลีรองรับ หงายตัวขึ้น เมื่อใครเดินทางผ่านเห็นก็จะเอานิ้วให้ทารกดูด ก็จะบังเกิดเป็นน้ำนมไหลออกมา และยังบังเกิดเป็นกล้วยอ้อยของกิน เลี้ยงทารกนั้นทุกวัน ครั้นทารกเติบโตจนเดินได้แล้ว เด็กผู้ชายก็จะไปรวมอยู่กับ

เด็กผู้ชายด้วยกัน เด็กผู้หญิงก็จะไปรวมอยู่กับเด็กผู้หญิง พวกเขาเติบโตขึ้นเอง ไม่รู้จักพ่อแม่ พ่อแม่ไม่รู้จักลูก เพราะทุกคนรูปร่างสวยงามเหมือนกันหมด เมื่อพวกรักใคร่ผูกสมัครเป็นสามีภรรยากัน แม่และลูก พ่อและลูก จะไม่มาเป็นสามีภรรยากัน เพราะพวกเขามีบุญกุศล อีกทั้งเทวดายังช่วยปกปักดูแล

เมื่อพวกเขาตายจากกัน ก็มิได้มีความโศกเศร้าเสียใจ เขาจะเอาศพมาอาบน้ำแต่งตัว ทาน้ำมันหอมกระแจะจันทน์ นุ่งห่มผ้าประดับด้วยอาภรณ์อันควรแล้วนำไปวางในที่แจ้ง ก็จะมีนกชนิดหนึ่งที่บินทั่วไปในอุตตรกุรุทวีป มาคาบเอาศพไปยังรังนกนั้น เพื่อมิให้สกปรกแผ่นดิน นกนั้นบางทีก็คาบเอาไปทิ้งในแผ่นดินอื่น หรือทิ้งที่ฝั่งทะเล หรือในชมพูทวีป นกนี้ได้แก่ นกหัสดีลิงค์ นกอินทรีย์ นกกด ที่ว่าคาบเอาศพไปนั้น บางอาจารย์ว่า ใช้กรงเล็บคีบเอาไป

คนในอุตตรกุรุทวีปเมื่อตายแล้วจะไม่ไปเกิดในจตุรบาย คือ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน แต่จะไปเกิดในสวรรค์ เพราะพวกเขาตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ ตลอดเวลา

อายุขัยของมนุษย์ในแต่ละทวีป

อายุของมนุษย์ในชมพูทวีปอายุสั้นยาวแค่ไหน กะเนไม่ได้แน่นอน ขึ้นอยู่ที่บุญบาปที่เขาทำ ส่วน**อายุของคนในอีก ๓ ทวีป** คือ บุรพวิเทหทวีป อมรโคยานทวีป และอุตตรกุรุทวีป **ไม่เคยมีเพิ่มหรือลดลง เพราะมนุษย์เหล่านั้นตั้งอยู่ในเบญจศีลตลอดไม่ได้ขาด** ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ขโมยทรัพย์ไม่ว่ามากว่าน้อย ไม่เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น ส่วนผู้หญิงไม่เป็นชู้กับสามีผู้อื่น หญิงเหล่าอื่นก็ไม่เป็นชู้กับสามีของหญิงเหล่านี้ อนึ่ง มนุษย์เหล่านั้นไม่พูดเท็จ เว้นจากการดื่มสุราเมรัย รู้จักยำเกรงผู้อาวุโส บิดามารดา รู้จักรักพี่น้อง มีจิตใจอ่อนโยน อดทน มีความเอ็นดูซึ่งกันและกัน ไม่อิจฉาริษยากัน เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ เว้นจากการทะเลาะเบาะแว้งทุ่มเถียงกัน ไม่ช่วงชิงของหวง และเขตแดนบ้านเรือนของกันและกัน ไม่ข่มเหงช่วงชิงเงินทองแก้วแหวน บุตร ภรรยา ข้าว ไร่นา โค ป่า ห้วยละหาน ธารน้ำ บ้านเรือน ที่สวน เผือกมัน หลักตอ ล้อเกวียน ไม่เบียดเบียนเรือนแพ โค กระบือ ช้าง ม้า ข้าไทย และสรรพทรัพย์สินใดๆ เขาไม่แบ่งว่าเป็นแดนของตนหรือของท่าน ดูเสมอกันทั้งสิ้นทุกแห่ง มนุษย์เหล่านั้นไม่ทำไร่ไถนาค้าขายเลย

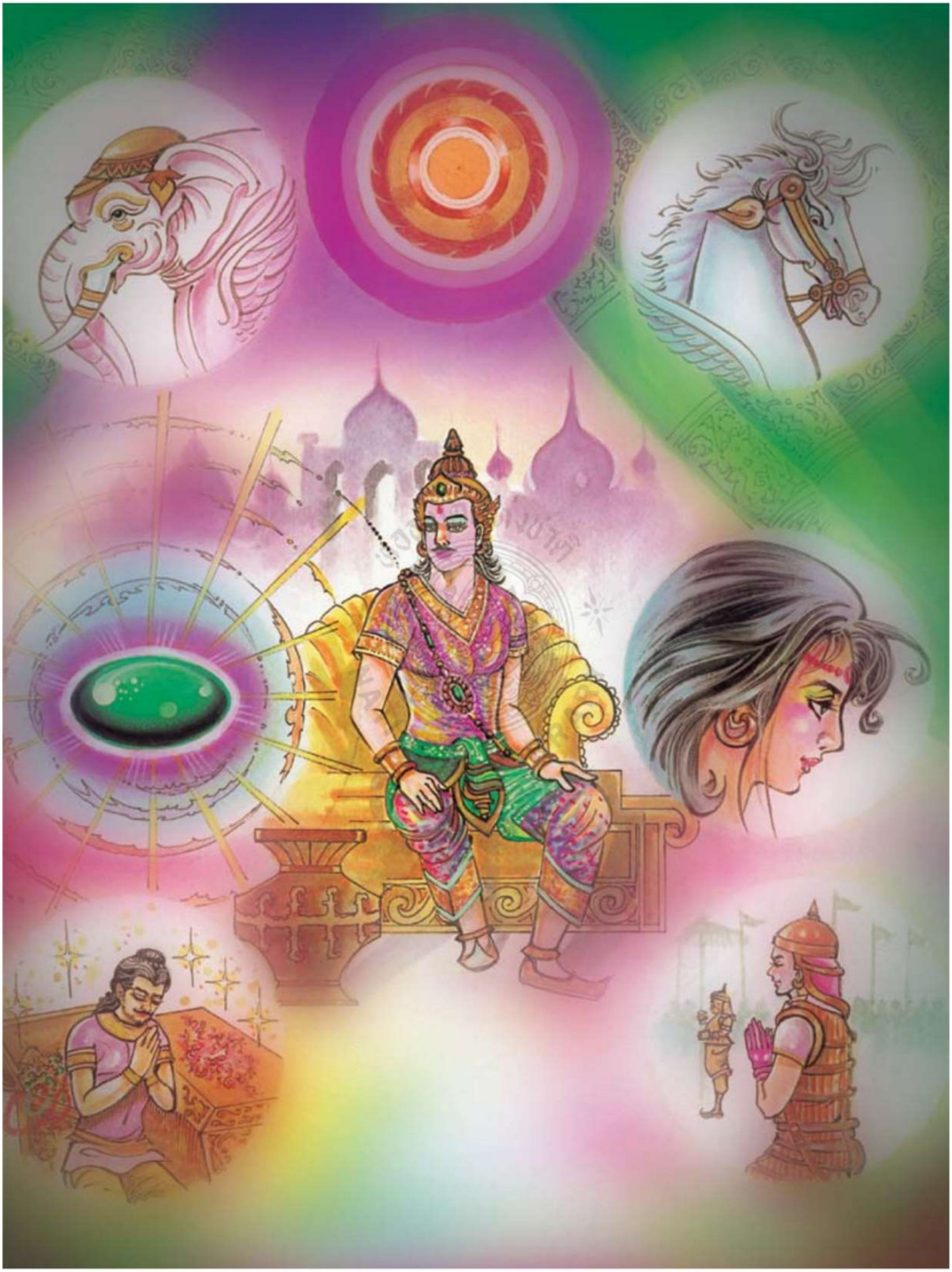

๑๔

พระยามหาจักรพรรดิราช

พระยามหาจักรพรรดิราช จักอุบัติในชมพูทวีปเท่านั้น ไม่อุบัติในบุรพวิเทหทวีป อมรโคยานทวีป และอุตตรกุรุทวีป ท่านเป็นผู้ได้สร้างสมบุญญาธิการมาแต่ชาติปางก่อน ได้ปฏิบัติบูชาพระรัตนตรัย รักษาศีล เจริญภาวนา ครั้นเมื่อถึงกาลกิริยาก็ไปบังเกิดในสวรรค์ บางครั้งก็ไปเกิดเป็นท้าวพระยา มียศศักดิ์ บริวาร ทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์ด้วยทศพิธราชธรรม

พระองค์โปรดการฟังพระธรรมเทศนาจากสำนักสมณพราหมณ์ นักปราชญ์ผู้รู้ทั้งหลาย อีกทั้งยังทรงรักษาเบญจศีลทุกวัน ครั้นถึงวันธรรมสวนะก็รักษาอุโบสถศีล ในวันเพ็ญเวลาเช้าโปรดฯ ให้นำราชทรัพย์ออกแจกแก่ผู้มาขอ เสร็จแล้วจะทรงชำระพระเกศา แล้วทรงด้วยน้ำอบเครื่องหอมในกระออมทองคำครั้งละพันกระออม เสร็จแล้วทรงผ้าขาวเนื้อละเอียดสุกุลพัสตร์มาห่มกายและพาดเหนืออังสะ แล้วสมาทานอุโบสถศีล ต่อจากนั้นประทับนั่ง ณ กลางแผ่นดินทองประดับด้วยแก้วรุ่งเรืองงามดุจแสงอาทิตย์ ประกอบไปด้วยฟูกเมาะ เบาะแพร และหมอนทอง ส่วนแท่นประทับทองคำก็ประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ อยู่ในปราสาทแก้วอันงดงาม

พระยามหาจักรพรรดิราชทรงระลึกถึงทานที่ทรงทำ ถึงศีลที่ทรงบำเพ็ญ ถึงธรรมที่ทรงสดับแล้วเจริญภาวนา

รัตนะเจ็ดประการของพระยามหาจักรพรรดิราช

๑. จักรรัตนะ (จักรแก้ว)

ประดับแก้ว ๗ ประการ มีซี่ล้อรอบดุมจำนวน ๑,๐๐๐ อยู่รอบดุมนั้น จมอยู่ในท้องมหาสมุทรลึก ๘,๔๐๐ โยชน์ ตัวจักรนั้นเป็นแก้ว ดุมนั้นเป็นแก้วอินทนิล หัวกำซึ่งฝังเข้าไปในดุมนั้นเป็นเงินและทองดูสวยสดงดงาม เมื่อได้เห็นมองดูคล้ายดุมนั้นยิ้มให้ และมองเห็นเป็นสีขาวงามยิ่งนัก ที่ขอบดุมนั้นหุ้มด้วยแผ่นเงิน งามดุจพระจันทร์วันเพ็ญ ตรงกลางเป็นรูโดยตลอด โดยรอบหัวกำนั้นประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ แต่ละซี่ดูสุกใส งดงามเหมือนสายฟ้าแลบ มีรัศมีเหมือนแสงพระอาทิตย์ เมื่อพิจารณาดูใสงามเลื่อมพราย ดังฟ้าแลบไขว้ รุ่งเรืองด้วยรัศมีดังแสงพระอาทิตย์ ตีประดับด้วยตะปูแก้วดูงดงาม และมีรัศมีฉวัดเฉวียนไปมา

กงนั้นประดับด้วยแก้วดูเกลี้ยงเกลาดุจดังบรรจงสร้างไว้ มีรัศมีเหมือนพระอาทิตย์ยามรุ่งอรุณ ดูเต็มงามไม่มีปม ไม่มีรอยแตก ไม่เบี้ยว ไม่มีบกพร่อง เมื่อแลดูในหน้ากล้องนั้น รูปล่องตลอดไปมา ดังกล้องอันชื่อว่า พังกา ที่เทพยดาเป่าในสวรรค์ กล้องแก้วนั้นเวลาเป่า จะมีเสียงกังวาลไพเราะ เสียงดังผาดโผน เสียงหึ่งๆน่าฟังอย่างยิ่ง แก้วร้อยหนึ่งอยู่เหนือลำกล้องแก้วหมู่นั้น กล้องแก้วหมู่นั้นรองอยู่ใต้ต้นกลดขาวร้อยหนึ่ง และมีหอกดาบแห่งละร้อยอยู่รอบกลดนั้นด้วย เหนือกลดตรงกลางนั้น มียอดทองเรืองรองงามดังแสงฟ้า เหนือฉัตรแก้วนั้นมีราชสีห์ทองสองตัวประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ มีแสงทองงามหนักหนา เมื่อจักรแก้วนั้นหมุนไปบนอากาศ แลดูพรายงามดังสีหะไกรสรสองตัวจะเหาะบิน และยื่นหน้าออกมาจากชายกงจักรแก้วนั้น ดุจดังจะเข้าขบข้ำฝูงข้าศึก

เมื่อคนทั้งหลายเห็นเช่นนั้นก็ตระหนักว่า พระยามหาจักรพรรดิราชเป็นผู้มีบุญญาธิการ แม้พระยาราชสีห์ ซึ่งมีกำลังและมีชัยชนะแก่ศัตรู ยังต้องมานบนอบถวายบังคม หมู่ชนทั้งหลายต่างพากันยกมือขึ้นเพียงศีรษะแล้วกระพุ่มมือไหว้ กล่าวว่า ชาวเราทั้งหลาย ที่ปากราชสีห์ทั้งสองมีสร้อยมุกดา ๒ สาย ใหญ่เท่าลำตาล ดูรุ่งเรืองงามดังรัศมีพระจันทร์เมื่อวันเพ็ญ และปากราชสีห์นั้นก็คาบสร้อยมุกดานั้นห้อยลงมา แก้วซึ่งอยู่ชายมุกดานั้น ดูเลื่อมแดงดุจแสงพระอาทิตย์เมื่อแรกขึ้นฉะนั้น เมื่อกงจักรแก้วนั้น ลอยอยู่บนอากาศแลดูเหมือนไม่ไหวตามสร้อยมุกดา ซึ่งพรายงามดังน้ำชื่อว่า อากาศคงคา ที่ไหลลงมาฉะนั้น ขณะที่กงจักรแก้วยังลอยอยู่นั้น กลุ่มมุกดาก็กระจายออกรอบกงจักรแก้วนั้น ดุมกงจักรแก้ว ๓ อัน หมุนพัดกันไปในทางเดียวกัน กงจักรแก้วนั้น พระอินทร์ พระพรหม หรือเทพยดาผู้มีฤทธานุภาพ เป็นผู้กระทำกงจักรแก้วนั้นก็หามิได้ หากแต่กงจักรแก้วนั้นเกิดขึ้นมาเอง และเกิดมาเพื่อบุญของพระยามหาจักรพรรดิราชนั้น

ผิว่า กัปใดไม่มีพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า จึงมีพระยามหาจักรพรรดิราชแทนในกัปนั้น ครั้นไฟเผาไหม้แผ่นดินแล้ว ด้วยบุญท่านซึ่งจะมาเป็นพระมหาจักรพรรดิราชนั้น กงจักรแก้วจะเกิดก่อนและจมอยู่ในห้องมหาสมุทร รอท่านผู้มาเป็นจักรพรรดิราช และเครื่องประดับสำหรับพระองค์ ไม่มีสิ่งใดเสมอด้วยจักรแก้ว ซึ่งเกิดขึ้นมาเพื่อเป็นประจักษ์พยานของท่านผู้มีบุญเหนือคนทั้งหลาย เพื่อให้หมู่คนทั้งหลายสามัคคีกัน

กงจักรแก้วมีศักดานุภาพยิ่งนัก เมื่อมีผู้ใดไปไหว้นอบนบบูชาด้วยข้าวตอกดอกไม้ กงจักรแก้วนั้นย่อมช่วยบำบัดความเจ็บไข้ให้ประสบความสุขความเจริญ มั่งมีด้วยทรัพย์สินเงินทองมากมาย กงจักรแก้วนี้ประเสริฐกว่าแก้วสรรพกามททะ (แก้วสารพัดนึก) นั้นตั้งแสนเท่า และกงจักรแก้วนั้น ไม่มีชีวิตจิตใจ แต่มีสภาพดังมีชีวิต เมื่อกงจักรแก้วลอยขึ้นมา ยังมิทันที่จะพ้นมหาสมุทร และน้ำในมหาสมุทรนั้นแยกออกให้กงจักรแก้วนั้นลอยขึ้นมาทางอากาศ และเห็นดุจดังกงจักรแก้วนั้นเป็นเครื่องประดับท้องฟ้า ดูเลื่อมพรายงามดังจันทร์วันเพ็ญ

เมื่อถึงวันเพ็ญ ชนทั้งหลายต่างแต่งเนื้อแต่งตัวให้สวยงาม แล้วนั่งเล่นเจรจากัน ทั้งหนุ่มสาวเด็กเล็กหญิงชาย ต่างประดับตกแต่งกายแล้วออกไปเล่นด้วยกัน บางพวกพากันไปเล่นในป่า บางพวกพากันไปเล่นในกลางแม่น้ำ ท้องนาบนถนนหนทาง เมื่อกงจักรแก้วพุ่งขึ้นเทียมพระจันทร์ จะแลดูเหมือนมีพระจันทร์ ๒ ดวง ครั้นกงจักรแก้วเคลื่อนมาใกล้ คนทั้งหลายจะได้ยินเสียงกงจักรแก้วอันเคลื่อนที่สวนแรงลม บังเกิดเป็นเสียงอันไพเราะ ไพเราะยิ่งกว่าเสียงพิณพาทย์ฆ้อง แตรสังข์ กังสดาลดุริยดนตรีทั้งหลาย

คนทั้งหลายเมื่อได้ยินเสียงอันไพเราะนั้นแล้ว รู้สึกถูกใจและยินดีปรีดามาก กล่าวกันว่าเราไม่เคยเห็นเรื่องอัศจรรย์อย่างนี้ พระจันทร์ขึ้นมาเป็น ๒ ดวง เต็มงามบริบูรณ์ ต่างก็วิพากษ์วิจารณ์กันไปต่างๆ นานา บ้างก็ว่าอีกดวงคือพระอาทิตย์ บ้างก็ว่าคือปราสาทของเทพยดา ที่มีแก้วมณีอันมลังเมลืองจึงดูคล้ายพระจันทร์ บ้างก็ว่านี่คือกงจักรแก้ว เพราะมีเสียงการเคลื่อนที่อันไพเราะ เป็นของคู่บุญญาบารมีของผู้มีบุญเท่านั้น

คนทั้งหลายวิพากษ์วิจารณ์กันไปโดยต่างฝ่ายต่างไม่เชื่อกัน ในที่สุดกงจักรแก้วก็เคลื่อนที่มาเมืองนั้น แล้วร่อนลงที่ประตูเมืองของพระยาจักรพรรดิราช ทำประทักษิณ ๗ รอบ แล้วลอยอยู่บนอากาศไปตามทางหลวง เดินทางเข้าสู่ราชมณเฑียรของพระยาจักรพรรดิราช ทำประทักษิณพระยานั้น ๓ รอบ และพระราชมณเฑียร ๗ รอบ แล้วลอยเข้าหาพระยาจักรพรรดิราชดุจดังมีชีวิตจะมาถวายบังคมแก่พระยานั้น แล้วเข้าสู่แทบพระบาท ณ ที่บรรทม เมื่อกงจักรแก้วสถิต ณ ที่อันควรก็จะเปล่งรัศมีเรืองรอง ทั่วพระราชมณเฑียร

พระยามหาจักรพรรดิราชทอดพระเนตรกงจักรแก้วแล้ว มีพระราชโองการว่า

“โบราณาจารย์ว่าไว้ ท้าวพระยาพระองค์ใดมีบุญ จะได้เป็นพระยาจักรพรรดิราช สามารถปราบได้ทั่วจักรวาล จักรรัตนะย่อมมาสู่พระองค์ เราได้กระทำบุญมาแต่กาลก่อน และบุญนั้นได้มาถึงเราจริง จักรรัตนะจึงลอยมาหาเราในวันนี้”

วันนั้นเป็นวันเพ็ญอุโบสถ พระยาจักรพรรดิราชทรงให้ทานและรักษาศีลแปด บำเพ็ญเมตตาภาวนา เมื่อทรงระลึกถึงบุญกุศลที่ทรงบำเพ็ญ จักรรัตนะก็ลอยมาหา พวกเหล่าอำมาตย์เสนาบดีได้ป่าวประกาศให้ทวยราษฎร์มาชมพระบารมี เหล่าทวยราษฎร์พากันมาพร้อมกับข้าวตอกดอกไม้เพื่อบูชาจักรรัตนะนั้น

ผู้ที่แห่แหนมาชมกงจักรแก้ว เพียงนึกว่าจะมาก็ลอยมากันได้ทุกคน ด้วยอำนาจแห่งกงจักรนั้น ร่างกายของเขาทั้งหลายก็สะอาดหมดจด ไม่มีสกปรกเลย ด้วยอำนาจแห่งกงจักรนั้นอีกเช่นกัน เมื่อมาชุมนุมกันแล้วก็จะร้องรำทำเพลง ดีดสีตีเป่า เสียงสรรพดุริยางค์ดังกึกก้องไปทั่วแผ่นดิน

ครั้นพระยาจักรพรรดิราชเสด็จ ณ หนใด กงจักรแก้วจะนำหน้าไปก่อน ถัดมาเป็นพระยาจักรพรรดิ์ และไพร่พล พฤกษาชาติไม้ดอกไม้ผล ตามหนทางก็ลอยตามไปด้วย แม้ใครนึกอยากกินผลไม้ ก็จะได้กินสมปรารถนา ใครอยากเก็บดอกไม้ใด ก็จักได้ตามนั้น

พสกนิกรเบื้องล่าง หากประสงค์จะตามเสด็จก็จะลอยขึ้นไปในอากาศในลักษณาการนั้น ไม่ต้องก้าวเท้า ไม่ต้องเดิน ทั้งเสื่อสาดอาสนะที่กำลังใช้อยู่ หากต้องการนำไปด้วยก็จะลอยตามไปด้วย ใครทำงานอยู่ก็ทำต่อไปได้ไม่เสียงาน

ทิศตะวันออกเขาพระสุเมร ซ้ายเป็นเขาสัตตบริภัณฑ์ ข้ามมหาสมุทรด้านทิศตะวันออกไปจะถึงแผ่นดินชื่อ บุรพวิเทหะ กว้าง ๗๐,๐๐๐โยชน์ พระยาจักรพรรดิราชไปถึงสถานที่หนึ่งแผ่นดินราบเรียบ มีน้ำใส ท่าน้ำไม่ลึก กว้าง ๑๒ โยชน์ วัดโดยรอบได้ ๓๖ โยชน์ ที่นั้นเคยเป็นที่ตั้งทัพหลวงของพระยาจักรพรรดิราชในอดีต ในเวลาที่เสด็จประพาส กงจักรแก้วจึงหยุดอยู่ในอากาศ พระยาจักรพรรดิราชจึงเสด็จลงมาที่พื้นแผ่นดินนั้น พร้อมด้วยเหล่าผู้ตามเสด็จทั้งปวง ใครใคร่อาบน้ำนั้นก็ได้อาบ ใครใคร่กินข้าวน้ำก็ได้กิน ใครปรารถนาสิ่งใดก็ได้สิ่งนั้น

เมื่อกงจักรแก้วมาจากมหาสมุทรชื่อ จักรรัตนะ เมื่อพระยาจักรพรรดิราชปราบปรามทวีปทั้ง ๔ ได้แล้ว กงจักรแก้วจึงได้ชื่ออีกชื่อว่า อรินทมะ (ผู้ปราบข้าศึก, ผู้มีชัยต่อข้าศึก)

บรรดาท้าวพระยามหากษัตริย์ทั้งหลายในบุรพวิเทหทวีป ต่างแต่งเครื่องบรรณาการมาและถวายตัวเป็นข้าในพระองค์พระยาจักรพรรดิราช อีกทั้งยังทูลถวายราชทรัพย์และบ้านเมืองให้กับพระยานั้น ซึ่งพระยาจักรพรรดิราชตรัสว่า เราไม่ต้องการราชทรัพย์หรือส่วยจากพระราชาองค์ใด เพราะเรามีสมบัติทิพย์แล้วจากอำนาจของจักรรัตนะ แล้วทรงสอนธรรมแก่พระราชาทั้งหลายว่า

จงตั้งตนในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ* ให้รักไพร่ฟ้าประชาชนเสมอกัน อย่าลำเอียง การเกิดเป็นคนเป็นสิ่งยาก เมื่อได้เกิดเป็นพระราชาแสดงว่ามีบุญมาก จึงควรรู้จักบุญรู้จักธรรม รู้ละอายต่อบาปอกุศล จงตัดสินคดีความด้วยความสุจริตเป็นธรรมและรวดเร็ว กระทำได้ดังนี้ เมื่อเกิดเมื่อใด บุญกุศลที่ได้ทำมาในกาลก่อน จะทำให้เกิดเป็นพระราชาที่เข้าถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จงปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และ**นักปราชญ์ผู้รู้ทั้งหลายควรเว้นในสิ่งที่ไม่ชอบธรรม**

---

* ดูคำอธิบายหน้า ๗๙

อันได้แก่บาป ๕ ประการที่ควรเว้นคือ

๑. **ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต** ไม่ว่าจะเป็นมดสักตัว หรือปลวกสักตัว ถ้าผู้ใดทำร้ายตนก็ไม่ควรฆ่าผู้นั้น ควรว่ากล่าวสั่งสอนโดยธรรม การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นบาปหนัก ผู้ใดทำบาปจะไปเกิดในนรกภูมิทนทุกขเวทนาเดือดร้อนเป็นเวลายาวนาน เมื่อพ้นนรกได้กลับมาเกิดเป็นคน ก็จะมีความทุกข์โศกจะถูกเขาทำร้ายได้รับความเดือดร้อน ไม่มีความสุขเลยเป็นเวลา ๑๐๐ ชาติ ๑,๐๐๐ ชาติ ต้องพลัดพรากจากคนที่รักทั้งหลาย ถ้าใครไม่กลัวบาปและยังทำบาปอีก ก็จะเป็นการต่อบาปนั้นไปไม่สิ้นสุด

๒. **ไม่ถือเอาทรัพย์สิ่งของที่เจ้าของไม่ให้** และไม่ใช้คนอื่นไปถือเอา ถ้าผู้ใดโลภเอาทรัพย์สินของคนอื่นที่เจ้าของไม่ให้ จะไปเกิดในนรกทนทุกข์ทรมานมาก เมื่อพ้นจากนรกมาเกิดเป็นคน จะเป็นคนโง่มาก ลำบากเดือดร้อนมาก จนไม่อาจพรรณนาได้ หากมีทรัพย์ใดๆ แม้เพียงนิดเดียวก็จะถูกช่วงชิงไป แม้ใส่พกไว้ก็จะตกหาย หรือมิฉะนั้น จะถูกไฟโทษ ถูกน้ำพัดไป จะเป็นคนเข็ญใจถึง ๑,๐๐๐ ชาติ จึงจะหมดบาป แม้ผู้ใดไม่รู้จักกลัวบาปนี้ และยังกระทำอีก ก็จะเป็นการต่อบาปนั้นไปไม่สิ้นสุด

๓. **การเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น** ไม่ควรกระทำแม้แต่น้อย ผู้ใดกระทำบาปนั้น จะตกนรกสิมพลีมีไม้งิ้วมีหนามเป็นเหล็กยาวแหลมคม มีไฟลุกโพลงตลอดเวลา มีฝูงยมบาล ถือหอกทิ่มแทงคอยไล่ให้สัตว์นรกขึ้นลงต้นงิ้ว มีความทุกข์ทรมานเป็นเวลานาน เมื่อพ้นจากนรกแล้วมาเกิดเป็นคน ก็จะเป็นคนมีศัตรูมาก จะเกิดเป็นกระเทยเป็นเวลา ๑,๐๐๐ ชาติ ถ้าเกิดเป็นผู้ชาย ก็จะมีบาปสืบไปตลอดชาติ

๔. **การพูดปด ไม่ควรกล่าว** ถ้าผู้ใดกล่าวคำเท็จ ผู้นั้นจะตกนรก มีฝูงยมบาลทรมานให้ได้รับทุกข์ทรมานยาวนานมาก เมื่อพ้นจากนรกมาเกิดเป็นคน ร่างกายจะมีกลิ่นอาจม มีกลิ่นปากเหม็น ถ้าทำผิดต่อผู้ใด เวลาผู้นั้นจะทำร้ายจะหนีไม่พ้น จะถูกทำร้ายไปทุกชาติ ต้องเกิดเป็นเช่นนี้ ๑,๐๐๐ ชาติ จึงจะหมดบาป หากผู้ใดไม่รู้จักกลัวบาป ยังพูดปดอีก บาปนั้นจะเพิ่มมากขึ้น

๕. **ไม่ควรชวนกันกินเหล้า** บาปนั้นจะทำให้ตกนรก มียมบาลทรมานให้ได้รับความทุกข์ทรมานเป็นเวลานาน เมื่อพ้นจากนรกนั้น จะมาเกิดเป็นผีเสื้อ ๕๐๐ ชาติ เป็นสุนัขบ้า ๕๐๐ ชาติ ถ้ามาเกิดเป็นคนจะเป็นบ้า มีรูปร่างน่าเกลียด ใจเป็นพาล ไม่รู้จักผิดชอบ เป็นคนใจคอโหดเหี้ยม หากไม่รู้จักบาปนั้น ยังคงกระทำต่อไป บาปนั้นจะเพิ่มมากขึ้นและยากที่จะพ้นจากบาปได้

บาปกรรมมิควรกระทำ ที่เจ้าทั้งหลายควรเว้น ที่เราได้กล่าวมาแล้วนี้ ชื่อว่า เบญจศีล เจ้าทั้งหลายจงจำไว้ให้มั่น จงสั่งสอนไพร่ฟ้าประชาชนทั้งหลายในราชอาณาจักรของเจ้าให้รู้ ให้ปฏิบัติชอบ จะได้เจริญและมีความสวัสดีในทุกเมื่อ

ท้าวพระยาทั้งหลาย ไพร่ฟ้าข้าไททำไร่ไถนาเลี้ยงชีวิตในแผ่นดินของเรา เมื่อข้าวออกรวงผู้ทำนาไม่ว่าจะเป็นผู้ดีหรือเข็ญใจ ให้เขาแบ่งข้าวเปลือกเป็น ๑๐ ส่วน เป็นของหลวงส่วนหนึ่ง

อีก ๙ ส่วน เป็นของเขาผู้นั้น หากเห็นว่าเขาทำนาไม่ได้ข้าว ก็ไม่ควรเอาของเขา อนึ่ง ควรแจกข้าวแก่ไพร่พลและทหารทั้งหลายเดือนละ ๖ ครั้ง เขาจึงจะพอกิน อย่าให้เขาอดอยาก ถ้าจะให้เขาทำสิ่งใดก็ตาม ควรใช้แต่พอควร อย่าใช้งานมากเกินไป ไม่ควรใช้งานคนอายุมาก ควรปล่อยเขาเป็นอิสระ ให้เก็บส่วยจากราษฎร ตามแบบท้าวพระยาแต่โบราณกระทำ ถ้าทำได้เช่นนั้น จะได้รับการสรรเสริญว่ากระทำชอบ ไม่ควรเก็บส่วยจากราษฎรมากเกินไป ถ้าทำเช่นนั้น ท้าวพระยาที่จะมาเสวยราชย์ต่อจากเราในกาลข้างหน้าจะถือเป็นแบบอย่าง เป็นธรรมเนียมสืบต่อๆ กันไป บาปจะเกิดแก่เรา เพราะเรากระทำความไม่ชอบให้เกิดขึ้นในแผ่นดิน

อนึ่ง **หากไพร่ฟ้าทั้งหลายในแผ่นดินเรา จะไปค้าขายแต่ไม่มีทุน** และได้มาหาและขอกู้เงินทองเป็นทุนจากเราผู้เป็นนาย เราควรเอาเงินจากท้องพระคลังมาให้เขา และให้จดบัญชีไว้แต่ต้นปีว่าเขากู้ไปเท่าใด เราผู้เป็นนายไม่ควรคิดดอกเบี้ยเขาเลย ควรเรียกแต่ทุนคืน ไม่ควรเรียกเก็บภาษีหรือดอกเบี้ยจากเขา

ท้าวพระยาทั้งหลายควรให้ทรัพย์สินแก่ลูกเมียของเสนามนตรีและไพร่พลทั้งหลาย เพื่อเป็นเบี้ยเลี้ยง เครื่องแต่งตัว ควรให้ทรัพย์สินแก่เขาด้วย จะได้เต็มใจทำงาน เราผู้เป็นท้าวพระยาไม่ควรคิดเสียดายทรัพย์

ขณะที่เสนาบดีทั้งปวงเข้าเฝ้า พระราชาไม่ควรพูดมาก ไม่ควรยิ้มมาก ควรพูดและยิ้มพอประมาณ อย่าลืมตัว เมื่อจะตัดสินคดีความทั้งหลาย อย่าพูดนอกเรื่องหรือทะเลาะกัน ต้องตัดสินคดีความอย่างยุติธรรม พิจารณาความให้ตลอดถี่ถ้วนแล้วจึงตัดสินความอย่างซื่อตรง

ให้เลี้ยงดูบำเรอสมณพราหมณคณาจารย์และนักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้รู้ธรรม ยกย่องให้นั่งในที่สูง แล้วจึงสนทนาซักถามธรรมะอันประเสริฐ ไพร่ฟ้าข้าราชบริพารผู้ใด ทำความดีความชอบเป็นประโยชน์แก่ท้าวพระยา ต้องให้รางวัลผู้นั้นมากน้อยตามความดีที่เขาทำ

ถ้าพระราชาองค์ใด เมื่อเสวยราชสมบัติแล้ว ทรงปกครองโดยธรรม ไพร่ฟ้าประชาชนก็จะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะบุญญาบารมีของพระราชา มีข้าวปลาอาหาร แก้วแหวน เงินทอง ผ้าผ่อนแพรพรรณบริบูรณ์ ฝนตกปริมาณพอดีตามฤดูกาล ข้าวในนา ปลาในน้ำ ไม่หมดไปเพราะฝนแล้ง

อนึ่ง วันคืน เดือนปี ทั้งหลายย่อมเป็นไปโดยปกติ เทวดาอารักษ์ประจำเมืองก็รักษาเมือง เพราะเกรงบุญญาบารมีของพระราชาผู้ปกครองโดยธรรม ถ้าพระราชาองค์ใดไม่ปกครองโดยธรรม ฝนจะวิปริต การทำไร่ไถนาจะเสียหายเพราะฝนแล้ง โอชารสที่อร่อยในดินจะจมหายไปใต้แผ่นดิน ผลไม้และพืชพันธุ์ต่างๆ จะไม่งอกงาม แดด ลม ฝน เดือนและดาวจะไม่เป็นไปตามฤดูกาลดังแต่ก่อน ทั้งนี้เพราะพระราชาไม่อยู่ในธรรม เทวดาทั้งหลายเกลียดพระราชาอธรรม ไม่ชอบมองหน้าพระราชานั้น จะมองด้วยหางตาเท่านั้น พระราชาทั้งหลาย จงจำคำที่เราสอนไว้นั้นตราบเท่ามี

ชีวิตอยู่ และจงเร่งกระทำความชอบธรรมนี้เถิด จะได้มีความสุขความเจริญทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วจะได้ไปเกิดในฉกามาวจรสวรรค์ ถ้าเกิดในเมืองมนุษย์ จะได้เกิดในตระกูลดีมียศศักดิ์ มีบุญทุกประการ ถ้ามีผู้ถามว่า เมื่อพระยามหาจักรพรรดิราชสั่งสอนพระราชาทั้งหลายนั้น พระราชาเหล่านั้นสนใจฟังและปฏิบัติตามคำสอนนั้นหรือไม่

ตอบว่า แม้พระพุทธเจ้าผู้ได้สั่งสมสร้างบารมีมามากจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และได้สั่งสอนชาวโลกนั้น ยังมีบางคนผู้มีบุญเต็มใจปฏิบัติตามคำสั่งสอน บางคนมีบุญน้อย ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามยังมีจำนวนมาก ส่วนพระยามหาจักรพรรดิราชไม่อาจเทียบกับพระพุทธเจ้าได้ ยังห่างไกลกันมาก ดังนั้น ไม่ใช่พระราชาทั้งหมดจะปฏิบัติตามคำสั่งสอน บางคนฟังคำสั่งสอนและทำตาม บางคนไม่เชื่อและไม่ทำตาม

พระธรรมเทศนาที่พระยามหาจักรพรรดิทรงแสดงแก่พระราชาทั้งหลายในบุรพวิเทหทวีป ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของแผ่นดินนี้ ชื่อว่า **ชัยวาทสาสน์** แล้วพระองค์จึงเลี้ยงอำลาพระราชาทั้งหลายพร้อมด้วยข้าราชบริพารด้วยอาหารมีรสอันเลิศ แล้วกงจักรแก้วก็ลอยขึ้นไปในอากาศนำพระยาจักรพรรดิราชพร้อมด้วยริ้พลไปทางทิศตะวันออก มุ่งไปทางกำแพงจักรวาลด้านทิศตะวันออก

เมื่อมาถึงฝั่งมหาสมุทรด้านตะวันออก กงจักรแก้วก็ผันลงสู่มหาสมุทร น้ำในมหาสมุทรกลัวบุญบารมีของจักรแก้ว จึงไม่เป็นฟองเป็นระลอกคลื่น เปรียบเหมือนพระยานาคแผ่พังพานอยู่ต้องก้มสยบหัวลงแอบซ่อนเพราะความกลัวอาญาเมือง แล้วแยกตัวออกเป็นพื้นที่ ๘,๐๐๐ วา แก้ว ๗ ประการที่อยู่ในพื้นมหาสมุทรและแก้วประเภทต่างๆ ก็มาอยู่ตรงทางที่พระยามหาจักรพรรดิเสด็จพร้อมริ้พล

เหล่าชนทั้งหลายที่ตามเสด็จต่างเห็นแก้วแหวนเงินทองเหล่านั้น ต่างก็เลือกเอาตามใจตน บางคนกวาดเอาใส่พก บางคนกวาดเอาใส่ห่อผ้า ทุกคนกล่าวสรรเสริญ ว่าไม่เคยเห็นอะไรอย่างนี้มาก่อน ทั้งนี้เป็นเพราะบุญบารมีของเจ้านายเรา

กงจักรแก้วนำเสด็จพระยาฯ ไปถึงฝั่งมหาสมุทรอีกด้านหนึ่ง จนถึงกำแพงจักรวาลฝั่งตะวันออก พระยามหาจักรพรรดิราชทรงหลั่งน้ำหอมจากหม้อทองสู่พื้นดิน ทรงประกาศว่าดินแดนฝั่งตะวันออกนั้นเป็นของเรา อาณาประชาราษฎรที่อาศัยอยู่ในดินแดนตะวันออกนี้เป็นของเรา จากนั้นก็เสด็จกลับทางเก่า คนทั้งหลายกลับตามส่วนกงจักรแก้วตามหลัง น้ำในมหาสมุทรรักกงจักรแก้วมาก ไม่อยากให้จากไป เปรียบเหมือนนางรูปงาม มีสามีที่รักและได้จากไปเป็นเวลานาน เมื่อกลับคืนมาและจะจากไปอีก ด้วยความรักสามี ก็ไม่อยากให้จากไป จึงกล่าวถ้อยคำอ้อนวอนไม่ให้จากไป น้ำในมหาสมุทรก็มีใจรักกงจักรแก้วฉันนั้น จึงตามมาส่งพร้อมด้วยแก้วแหวนเงินทองในท้องมหาสมุทรก็ตามมาส่งกงจักรแก้วด้วย เมื่อกงจักรแก้วจากไปแล้ว น้ำในมหาสมุทรก็เต็มดังเดิม

เมื่อพระยามหาจักรพรรดิราชปราบบุรพวิเทหทวีปแล้ว กงจักรแก้วก็นำพระองค์มาทางอากาศ ดังได้ปฏิบัติมาก่อน แล้วจึงมาทางแผ่นดินชมพูทวีป พระราชาทั้งหลายในชมพูทวีปต่างก็มาถวายบังคมและถวายเครื่องราชบรรณาการ พระยาจักรพรรดิราชทรงสั่งสอนธรรมชื่อ ชัยวาทสาสน์ แล้วเสด็จไปยังมหาสมุทร น้ำในมหาสมุทรก็แยกออกดังที่เป็นไปในบุรพวิเทหทวีปทุกประการ

หลังจากปราบดินแดนทางด้านทิศตะวันออกและชมพูทวีปซึ่งกว้าง ๑,๐๐๐ โยชน์แล้ว ก็ทรงมีพระประสงค์จะไปปราบดินแดนทางทิศตะวันตกซึ่งกว้างได้ ๑,๐๐๐ โยชน์ ชื่อ อมรโคยาน อันมีมหาสมุทรเป็นเขตแดนกั้นอยู่ เมื่อไปถึงก็ทรงกระทำการหลั่งน้ำจากหม้อทอง ประกาศความเป็นผู้ครองดินแดนแห่งนั้นดังที่เป็นไปในบุรพวิเทหทวีป ชมพูทวีป แล้วเสด็จไปยังอุตตรกุรุทวีป ทรงกระทำเช่นเดียวกันกับที่บุรพวิเทหทวีป ชมพูทวีป อมรโคยานทวีป แล้วเสด็จกลับ

บรรดาพระราชาทั้งหลายในแผ่นดินน้อยใหญ่จำนวน ๒,๐๐๐ ซึ่งรวมบริวารของทวีปทั้ง ๔ ทวีปละ ๕๐๐ ก็ได้มาเฝ้าถวายบังคมพระยามหาจักรพรรดิราชเอง ทรัพย์ทั้งหลายทั่วทั้งแผ่นดิน ในจักรวาล และมหาสมุทรทั้ง ๔ ในส่วนที่รัศมีดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ส่องไปถึง เหมือนดังกงจักรราชรถของท้าวสักกเทวราชแห่งดาวดึงสเทวโลก เมื่อพระยามหาจักรพรรดิราชปราบได้ทั่วทุกทวีปและจักรวาลแล้ว ประสงค์จะทอดพระเนตรมหาสมบัติของพระองค์ กงจักรแก้วเหมือนจะรู้พระทัยจึงหมุนเหาะขึ้นไปในอากาศ มีรัศมีดังดวงจันทร์ หมุนรอบเขาพระสุเมรุนั้นสว่างดังพระอาทิตย์ขึ้นพร้อมกัน ๒ ดวง คนทั้งหลายเห็นก็นึกว่ามีพระอาทิตย์ ๒ ดวง เมื่อพระยาจักรพรรดิราชและรี้พลทั้งหลายที่ตามเสด็จลอยขึ้นไปในอากาศด้วยอำนาจของกงจักรแก้วนั้น ก็แลเห็นทั่วทุกแห่ง เห็นเขาพระสุเมรุอยู่ตรงกลาง เห็นแผ่นดินใหญ่อยู่รอบเขาพระสุเมรุ ๔ ทิศ เห็นแผ่นดินน้อยซึ่งเป็นบริวารของแผ่นดินใหญ่จำนวน ๒,๐๐๐ เห็น พระมหาสมุทรทั้ง ๔ ซึ่งเป็นเขตแดนขวางกั้นอยู่ เห็นแม่น้ำใหญ่น้อยทั้งหลาย เห็นยอดเขาใหญ่ เห็นป่าใหญ่บนทั้ง ๔ ทวีป เห็นเมืองน้อยใหญ่ เห็นถิ่นฐานชนบทนับไม่ถ้วน

คนทั้งหลายเห็นห้วย หนอง คลอง บึง และสระที่มีดอกบัวนานาพรรณ มีดอกและรากเหง้างามตระการ กงจักรแก้วนั้นบันดาลให้พระยามหาจักรพรรดิราชเห็นถ้วนทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว จึงนำเสด็จลงสู่แผ่นดินและเมืองที่พระยามหาจักรพรรดิราช ก็ลอยอยู่กลางอากาศในระยะสูงพอสมควร คนทั้งหลายนำข้าวตอกดอกไม้มากราบไหว้บูชา

เมื่อพระยาจักรพรรดิราชมาถึงเรือนหลวงแล้ว ทรงมีพระราชบัญชาให้สร้างมณฑปแก้ว มีแก้ว ๗ ประการเป็นเครื่องประดับ มณฑปแก้วนั้นมีประตูทำด้วยแก้วและทองดูรุ่งเรืองงดงามมาก แล้วจึงให้กงจักรแก้วมาประดิษฐานที่มณฑปนั้น คนทั้งหลายนำข้าวตอกดอกไม้มาบูชา ขณะที่กงจักรแก้วอยู่ในมณฑป ปราสาทของพระยามหาจักรพรรดิราชไม่ต้องจุดประทีปเลย เพราะรัศมีของกงจักรแก้วส่องสว่างไปทั่ว แม้กลางคืนก็เหมือนกลางวัน แต่หากผู้ใดไม่ต้องการแสงสว่างก็จะรู้สึกมืดตามความต้องการของเขาผู้นั้น

๒. หัตถีรัตนะ (ช้างแก้ว)

ครั้งหนึ่งข้าราชบริพารทั้งหลายได้ร่วมใจกันสร้างโรงช้างสำหรับช้างแก้วคู่พระบารมีพระยามหาจักรพรรดิราชอย่างสวยงามอลังการยิ่ง จากนั้นได้กราบทูลให้ทรงคิดถึงเรื่องช้างแก้วคู่พระบารมี

ด้วยเหตุนี้ **พระยามหาจักรพรรดิราชจึงทรงบริจาคทานและทรงสมาทานอุโบสถศีลตลอด ๗ วัน** ทรงระลึกถึงบุญญาบารมีที่เคยได้ทรงบำเพ็ญมาทั้งปวง ทรงดำริถึงธรรมที่ทรงหยั่งรู้เข้าใจ ต่อจากนั้น ทรงดำริถึงช้างแก้วตระกูลฉัททันต์และตระกูลอุโบสถ เป็นต้น ช้างร่างสูงใหญ่เผือกขาวผ่อง งดงามเหมือนดังรัศมีจันทร์วันเพ็ญ มีเท้าแดงสดใส เหมือนดังแสงทองในยามอรุณรุ่ง งดงามสมส่วนเหมือนดังช่างปั้นแต่ง มีงวงแดงเข้มงามดังดอกบัวแดง สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้อย่างรวดเร็ว เหมือนดังพระอรหันต์ผู้มีฤทธิ์ มีอำนาจเหาะเหินเดินอากาศได้อย่างรวดเร็วฉะนั้น ช้างแก้วนั้นมีรูปร่างสูงใหญ่ดุจภูเขาเงิน พระวิษณุกรรมนำหิงคุลมาไล้ทาสีฉวีวรรณให้งามผุดผ่องอยู่เสมอ ช้างแก้วตัวประเสริฐนี้มีลักษณะดีสมบูรณ์ครบถ้วนทุกประการ สมควรเป็นช้างคู่ควรแก่พระบารมี เหาะมาทางอากาศ เหมือนดังพระยาหงส์ทองธรรมราชบินมายังเมืองพระยามหาจักรพรรดิราช

ครั้นช้างแก้วมาถึงเมืองพระยามหาจักรพรรดิราช ก็เข้าไปในโรงช้างทอง ที่ตกแต่งไว้งามยืนอยู่เหนือฟูกที่ปูลาดไว้และขึ้นไปยืนอยู่บนแท่นทอง ช้างนั้นเฉลียวฉลาดและเชื่องมากเหมือนดังช้างประจำราชสำนักเก่าแก่ที่ได้รับการฝึกฝนมา แล้วอย่างดีเป็นเวลาช้านาน ช้างนี้เป็นสัตว์ดีเยี่ยมมีชาติตระกูลสูง ถ้าเป็นช้างตระกูลฉัททันต์หรืออุโบสถ ถือว่าประเสริฐและวิเศษยิ่งกว่าตระกูลอื่นๆ

ครั้นเจ้าพนักงานเห็นดังนั้น จึงนำเรื่องขึ้นกราบทูลว่า ช้างพลายเผือกตัวประเสริฐ เข้ามาอยู่ในโรงช้างแล้ว เชิญเสด็จไปทอดพระเนตร พระยามหาจักรพรรดิราชจึงเสด็จไปยังโรงช้าง ได้ทอดพระเนตรเห็นช้างนั้นมีลักษณะงดงามยิ่ง ทรงมีพระราชหฤทัยชื่นชมโสมนัส ทรงยื่นพระหัตถ์ไปลูบคลำช้างแก้ว ฝ่ายช้างแก้วนั้นค่อยเอี้ยวคอมามองพระยามหาจักรพรรดิราช แล้วก้มหัวลงใช้งาดุนพื้นดินเป็นสัญญานบอกให้รู้ว่าขอถวายบังคมพระยามหาจักรพรรดิราช

พระยามหาจักรพรรดิราชทรงมีรับสั่งให้ประดับตกแต่งช้างแก้วทั่วสรรพางค์กายด้วยเครื่องประดับ เช่น แก้ว แหวน เงิน ทอง และผ้าอาภรณ์อย่างดี เครื่องประดับเหล่านั้นมีแสงแวววามราวกับดวงดาวบนท้องฟ้า เมื่อพระยาฯ เสด็จขึ้นทรงช้างแก้ว ทรงมีพระราชดำริจะดำเนินไปทางอากาศ ช้างแก้วก็จะเหาะล่องลอยไปในอากาศ เหมือนราชหงส์ ทองอันเป็นพระยาของเหล่าหงส์ ชื่อพระยาหงส์ทองธรรมราช บรรดาข้าราชบริพารและริ้พลโยธาทแกล้วทหารก็เหาะตามเสด็จไปด้วยอำนาจอิทธิฤทธิ์ช้างแก้ว เช่นเดียวกับผู้คนเหาะเหินเดินอากาศได้ด้วยฤทธาแห่งกงจักรแก้ว

พระยามหาจักรพรรดิราชเสด็จไปในนภากาศ ท่ามกลางการห้อมล้อมของข้าราชบริพารและทแกล้วทหาร ทรงรุ่งเรืองด้วยสิริราชสมบัติเหมือนดังพระอินทร์ทรงคชเอราวัณอันประเสริฐ

ทรงรุ่งเรืองด้วยทิพยสมบัติท่ามกลางการห้อมล้อมของหมู่เทพอัปสราฉันนั้น พระยามหาจักรพรรดิราชเสด็จถึงเขาพระสุเมรุแล้ว ทรงเวียนรอบเขาพระสุเมรุ แล้วเสด็จเลียบขอบกำแพงจักรวาล จากนั้นกลับคืนสู่พระนครในเวลาอันรวดเร็วแต่เช้าก่อนเวลาเสวยพระกระยาหารเช้า พระยามหาจักรพรรดิราชเสด็จไปแล้วยังกลับมาทันเวลาเสวยพระกระยาหารเช้า

๓. อัศวรัตนะ (ม้าแก้ว)

หลังจากที่พระยามหาจักรพรรดิราชทรงได้ช้างแก้วคู่พระบารมีแล้ว เหล่าข้าราชบริพารทั้งหลายได้ร่วมใจกันสร้างโรงม้าสำหรับม้าแก้วคู่พระบารมีพระยามหาจักรพรรดิราชอย่างสวยงามอลังการอย่างยิ่ง เช่นเดียวกับโรงช้างของช้างแก้ว จากนั้น ได้กราบทูลให้ทรงคิดถึงเรื่องม้าแก้วคู่พระบารมี

ทันใดนั้น **ม้าพลาหกเป็นม้าชั้นเยี่ยม เกิดในตระกูลม้าสินธพ** มีสีงดงามดังสีเมฆหมอกขาวหม่นแกมเขียวรุ้ง ดูรุ่งเรืองเหมือนสายฟ้า กีบเท้าทั้ง ๔ และหน้าผากแดง เหมือนสีครั่งสด มีรูปร่างสูงใหญ่กำยำบึกบึน ทรงพละกำลังแข็งแรงมากเหมือนรูปปั้นที่ช่างตบแต่งปั้นขึ้น สันหลังขาวนวลเกลี้ยงเกลาเป็นมันวาวราวแสงจันทร์ ขนหัวดำเลื่อมเป็นมันงามเหมือนขนคอกา มีแสงสีสุกใสรุ่งเรืองเหมือนแก้วอินทนิล ขนคอขาวอ่อนนวลใสเหมือนไส้หญ้าปล้องที่คนนำมาวางเรียงกันไว้แลดูงามยิ่ง ม้านั้นสามารถไปทางอากาศได้รวดเร็วเหมือนฤาษีผู้บำเพ็ญเพียรจนตบะแก่กล้ามีฤทธิ์อำนาจมาก สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ฉันนั้น

ด้วยอำนาจพระบุญญาบารมีของพระยาจักรพรรดิราช บันดาลให้ม้าแก้วเหาะมาทางอากาศดูรุ่งเรืองสุกใส เหมือนก้อนเมฆหมอก ขาวผสมรุ้งเขียว หล่นหยาดลงจากท้องฟ้าแล้วเข้าไปอยู่ในโรงทองที่ประดับด้วยแก้ว ๗ ประการนั้น เจ้าพนักงาน จึงนำเรื่องขึ้นกราบทูลให้ทรงทราบ พระยามหาจักรพรรดิราชทรงมีรับสั่งให้ประดับตกแต่งม้าแก้วนั้นด้วยเครื่องประดับมีค่าต่างๆ เป็นต้นว่ากระดิ่งและกระพรวนทอง เครื่องถนิมพิมพาภรณ์ ซองหาง พานหน้า สำหรับประดับอานแก้วแววาวสะอาดสุกใส แล้วพาดบนหลังม้าแก้วนั้น เท้าทั้งสี่ใส่กระพรวนทอง หูทั้งสองใส่ปลอกแก้ว คอใส่สร้อยทองมีแสงเรืองรองสว่างสดใสเหมือนสายฟ้า หน้าและกีบเท้าทั้ง ๔ ประดับ ตกแต่งด้วยทองคำ เครื่องประดับที่ตัวม้านั้นล้วนแต่เป็นทองและแก้ว ๗ ประการทั้งสิ้น รุ่งเรืองผ่องใสยิ่งกว่าแสงจันทร์เพ็ญ ครั้นประดับประดาตกแต่งเรียบร้อยแล้ว พระยามหาจักรพรรดิราช เสด็จขึ้นทรงม้านั้น ม้าแก้วพาเสด็จไปในอากาศพร้อมด้วยข้าราชบริพารและรี้พลโยธาทแกล้ว ทหารผู้ตามเสด็จเลียบขอบกำแพงจักรวาลเช่นเดียวกับกงจักรแก้วและช้างแก้ว ครั้นแล้วจึงเสด็จกลับคืนสู่พระนครในเวลาอันรวดเร็ว

๔. มณีรัตนะ

ข้าราชสำนักและโหราจารย์กราบทูลพระยามหาจักรพรรดิราชว่า เครื่องประดับคู่พระบารมียังมีไม่ครบ ขอจงทรงดำริถึงดวงแก้วคู่พระบารมีด้วยเถิด

พระยามหาจักรพรรดิราชทรงสดับดังนั้น จึงบำเพ็ญพระราชกุศลด้วยการบริจาคทาน สมาทานอุโบสถศีลตลอด ๗ วัน ครั้นแล้วทรงดำริถึงพระบุญญาบารมีที่เคยบำเพ็ญมา ทรงดำริถึงธรรมที่ทรงหยั่งรู้แล้ว แล้วดำริถึงแก้วมณีคู่พระบารมี

มณีรัตนะ เป็นแก้วดวงหนึ่งยาว ๔ ศอก โตเท่าดุมเกวียนขนาดใหญ่ หัวแก้วทั้งสองด้านมีดอกบัวทองติดอยู่ข้างละสองดอก มีสายแก้วมุกดามากมายติดในกลางแก้ว มุกและดอกบัวทองนั้นขาวงามสดใสยิ่งนักเหมือนอยู่ในกลีบดอกบัวทองนั้น แก้วดวงนี้เป็นพระยาแก้วแห่งแก้ว ๘๔,๐๐๐ ชนิด แก้วเหล่านั้นแต่ละชนิดมีขนาดไม่เท่ากัน บางชนิดมีขนาดเท่าลูกฟัก บางชนิดเท่าลูกตาล บางชนิดเท่าลูกมะตูม บางชนิดเท่าลูกมะนาว บางชนิดเท่าลูกมะม่วง บางชนิดเท่าลูกมะขามป้อม บางชนิดเท่าลูกมะกล่ำ บางชนิดกลม บางชนิดเป็น ๔ เหลี่ยม สุกใสแวววาวยิ่ง และมีสีต่างกัน เช่น สีแดง สีขาว สีเขียว สีอ่อน สีแดงก่ำ สีหม่น สีต่าง สีเหลือง ดูเปล่งปลั่งเรืองรอง แก้วเหล่านี้มาเป็นบริวารพระยาแก้วดวงนั้น เหมือนพระยาหงส์ทองมัทราชมีหมู่หงส์ ๘๔,๐๐๐ ตัว มาห้อมล้อมเป็นบริวารฉะนั้น

พระยาแก้วดวงวิเศษสถิตอยู่บนยอดภูเขาพิบูลบรรพต พร้อมด้วยแก้วบริวาร ๘๔,๐๐๐ ชนิดนั้น ด้วยอำนาจพระบุญญาบารมีของพระยามหาจักรพรรดิราช ดลบันดาลให้แก้วดวงนั้นไม่สามารถสถิตบนยอดภูเขาตลอดไปได้ จึงเหาะมาพร้อมด้วยแก้วบริวารทั้ง ๘๔,๐๐๐ ดวง รุ่งเรืองสว่างไสวทั่วท้องฟ้าที่เดียว ว่ากันแล้วแก้วเหล่านี้จะออกมาเปล่งรัศมีแข่งกับรัศมีของพระจันทร์ก็ต่อเมื่อมีพระยามหาจักรพรรดิราชเสด็จอุบัติขึ้นเท่านั้น ครั้นเมื่อพระยามหาจักรพรรดิราช เสด็จสวรรคตแล้ว แก้วนั้นพร้อมบริวารจะคืนกลับไปสถิตอยู่บนยอดเขาพิบูลบรรพตนั้นตามเดิม เป็นเวลาช้านาน มิได้ออกมาเปล่งรัศมีแข่งกับรัศมีของพระจันทร์อีกเลย รอจนกว่าจะมีผู้มีบุญญาธิการมาเกิดเป็นพระยามหาจักรพรรดิราชในอนาคตข้างหน้า และเมื่อพระยามหาจักรพรรดิราชใหม่ ดำริถึงพระยาแก้วดวงนั้นพร้อมบริวารจะเหาะไปหาพระยาจักรพรรดิราชนั้น

ในขณะที่พระยาแก้วเหาะมา จะมีแก้วบริวารห้อมล้อมมาทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านหน้า ด้านหลัง ด้านซ้ายและด้านขวา แล้วเข้าไปในปราสาทแห่งพระยามหาจักรพรรดิราช พร้อมด้วยบริวารเปล่งรัศมีรุ่งเรืองงดงามยิ่ง เหมือนดวงดาวเปล่งรัศมีห้อมล้อมพระจันทร์ในคืนวันเพ็ญ พระยาแก้วจะลอยเข้าไปหาพระยามหาจักรพรรดิราช ถึงที่ประทับ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ทรงมีพระประสงค์ใคร่ทดลองอิทธิฤทธิ์ความศักดิ์สิทธิ์ของพระยาแก้วนั้น ทรงมีรับสั่งให้ทำไม้ลำหนึ่งยาว ๑๖ ศอก พอกฉาบด้วยทอง โปรดให้ตีตะเครียว* ทองใส่พระยาแก้วมณีนั้น

---

* ถุงถักชนิดมีหูรูด ตะเคียว ก็เรียก

ทรงให้เอาสายทองคำผูกแขวนไว้กับปลายไม้ แล้วทรงให้เจ้าพนักงานยกไม้นั้นถือนำหน้าไปก่อน จะปรากฏแสดงสว่างรุ่งเรืองส่องให้เห็นหนทางทุกแห่ง แม้ในที่มืดก็จะสว่างไสวไปทั่ว คือ มืดเดือนดับกลางคืน มืดป่าทึบรกชัฏ มืดฟ้ามืดฝน และมืดเที่ยงคืน ยามดึกสงัด ความมืดเหล่านี้ เมื่อต้องรัศมีพระยาแก้วมณีจะเกิดความสว่างไสว ทำให้มองเห็นทั่วทุกทางทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าพระยามหาจักรพรรดิราชพร้อมด้วยข้าราชบริพารและรี้พลโยธา จะเสด็จไปทางใด ทรงมองเห็นทางเสด็จสว่างไสวเหมือนกลางวันทีเดียว ผู้คนทั้งหลายเห็นดังนั้นต่างออกไปทำธุรกิจของตนๆ เช่น ชาวไร่ชาวนาก็ออกไปทำไร่ไถนา พวกพ่อค้าแม่ค้าก็ออกไปค้าขาย พวกช่างไม้ช่างถากก็ออกไปตัดไม้ถากไม้ เป็นต้น ทำการงานได้ทุกอย่างเช่นเดียวกับที่ทำในเวลากลางวันนั่นเอง

การที่คนทั้งหลายได้รู้จักอิทธิฤทธิ์ความศักดิ์สิทธิ์ของพระยาแก้วมณีนั้น ก็ด้วยเดชอำนาจพระบุญญาบารมีแห่งพระยามหาจักรพรรดิราช บ้านเมืองเกิดความร่มเย็นเป็นสุข เหล่าอาณาประชาราษฎร์จะมีความเป็นอยู่อย่างสุขสำราญปานประหนึ่งเทพยดาในสวรรค์ชั้นฟ้าทีเดียว

๕. อิตถีรัตนะ (นางแก้ว)

ด้วยพระบุญญาบารมีของพระยามหาจักรพรรดิราชจะมีนางแก้วคู่พระบารมี บางครั้งจะมีหญิงผู้ได้ทำบุญกุศลไว้แต่ชาติปางก่อนมากมาเกิดในแผ่นดินชมพูทวีป ในตระกูลกษัตริย์ ในเมืองมัทราช คนทั้งหลายกล่าวขานว่า พระนางประสูติมาเพื่อเป็นอัครมเหสีคู่พระบารมีของพระยามหาจักรพรรดิราชโดยแท้ ถ้าไม่มีนางแก้วผู้มีบุญญาธิการมาเกิดในแผ่นดินนี้ไซร้ เดชอำนาจ พระบุญญาบารมีของพระยามหาจักรพรรดิราช จะบันดาลให้นางแก้วในแผ่นดินอุตตรกุรุทวีปมาเป็นพระอัครมเหสี

พระนางแก้วทรงมีพระสิริโฉมงดงามมาก พระวรกายไม่สูงไม่ต่ำเกินไป พระฉวีไม่ดำไม่ขาวจนเกินไป ทรงไม่อ้วนไม่ผอมจนเกินไป ทรงเป็นที่เจริญตาเจริญใจแก่ผู้พบเห็น ทรงมีพระฉวีวรรณสะอาดหมดจดเกลี้ยงเกลางดงามยิ่งปราศจากมลทินสิ่งเศร้าหมองทุกอย่าง ฝุ่นละอองธุลีแม้น้อยนิดก็มิได้แปดเปื้อน เหมือนดอกบัวถูกน้ำแล้วไม่ติดน้ำฉันนั้น

พระสิริโฉมของพระนางแก้วมีลักษณะอันงามครบถ้วนทุกประการ เป็นที่ติดตราตรึงใจของคนทั้งหลายในมนุษยโลกนี้ แม้กระนั้นก็ดี เมื่อเปรียบเทียบกับความงามของนางฟ้าเทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้ว ความงามของพระนางแก้วจัดว่ายังเป็นรอง เพราะรัศมีในพระวรกายของพระนางแก้วมีน้อยกว่าของนางฟ้ามาก เหล่านางฟ้าในสำนักของท้าวสักกะมีรัศมีแผ่ซ่านไปไกลมาก ส่วนรัศมีของพระนางแก้วแผ่ซ่านออกไปแค่ ๑๐ ศอกเท่านั้น รอบๆ พระวรกายแม้จะมืดสักเพียงใดไม่ต้องใช้แสงสว่างจากแสงเทียนหรือตะเกียงนำทางเลย พระนางแก้วทรงมีพระพักตร์ผ่องใสโสภาเกลี้ยงเกลายิ่งนัก พระวรกายอ่อนนุ่มดังสำลีบริสุทธิ์ที่วางทับซ้อนกันเป็นร้อยชั้น แล้วชุบด้วยน้ำมันเปรียงโคจามรีสีสดใส พระนางทรงปรนนิบัติพระยามหาจักรพรรดิราชเจ้า เป็นที่ถูกพระ

ราชหฤทัยยิ่งนัก ในเวลาที่พระวรกายของพระยาฯ หนาวเย็น พระวรกายของพระนางแก้วจะอุ่น แต่ในเวลาที่พระวรกายของพระยาฯ ร้อน พระวรกายของพระนางแก้วจะเย็น

อนึ่ง พระวรกายของพระนางแก้วนั้น มีกลิ่นหอมเหมือนกลิ่นแก่นจันทน์และกฤษณาซึ่งบดและปรุงด้วยคันธารสอันหอมทั้ง ๔ ประการ (กลิ่นเกิดจากราก กลิ่นเกิดจากแก่น กลิ่นเกิดจากเปลือก กลิ่นเกิดจากดอก) หอมฟุ้งอยู่ตลอดเวลา

ในเวลาที่พระนางแก้วเจรจาหรือทรงแย้มสรวล กลิ่นที่ฟุ้งออกจากพระโอษฐ์ หอมเหมือนกลิ่นดอกนิลบลและจงกลนี่ที่แย้มบานและหอมฟุ้งอยู่ตลอดเวลา ในยามที่พระยามหาจักรพรรดิราชเสด็จมาหาพระนางแก้ว เมื่อพระนางทอดพระเนตรเห็นจะไม่ประทับอยู่ หากจะเสด็จไปทรงต้อนรับแล้วตามเสด็จไปยังแท่นบรรทม นำหมอนทองมารองพระเศียร แล้วถวายงานพัด ทรงปรนนิบัติถวายการนวดเฟ้นพระบาทและพระกรของพระสวามี แล้วประทับอยู่เบื้องต่ำ ไม่เสด็จขึ้นเหนือพระแท่นบรรทมก่อนพระสวามี จะเสด็จลงจากพระแท่นบรรทมก่อนพระสวามีเสมอ ไม่ว่าพระนางแก้วจะทรงกระทำการสิ่งใดก็จะทรงกราบทูลพระสวามีก่อนทุกครั้ง และทรงกระทำเฉพาะสิ่งที่พระสวามีรับสั่งให้ทรงกระทำเท่านั้น ไม่ทรงฝ่าฝืนหรือละเมิดพระบรรหารของพระสวามีแม้แต่ครั้งเดียว เพราะฉะนั้น กิจการที่พระนางทรงกระทำจึงเป็นที่โปรดปรานของพระสวามี แม้จะทรงเจรจาปราศรัยก็เป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระสวามียิ่งนัก และผู้ที่จะได้เป็นพระสวามีของพระนางคือพระยามหาจักรพรรดิราชเท่านั้น ไม่ทั่วไปแก่บุรุษอื่น พระนางแก้วทรงมีความจงรักภักดีต่อพระสวามีอย่างสูงสุด ไม่ทรงประพฤติล่วงละเมิดนอกพระทัยพระสวามีแม้แต่น้อย

๖. คหปติรัตนะ (ขุนคลังแก้ว)

ครั้งหนึ่งข้าราชสำนักและโหราจารย์ ทูลถวายพระยามหาจักรพรรดิราชว่าเครื่องประดับพระบุญญาธิการของพระองค์ยังไม่ครบถ้วน ยังทรงขาดขุนคลังแก้วคู่พระบารมี ด้วยเหตุนี้พระยามหาจักรพรรดิราช จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลด้วยการบริจาคทาน สมาทานอุโบสถศีล แล้วทรงดำริถึงผู้มีบุญญาธิการ มีอำนาจราชศักดิ์ที่จะมาเป็นขุนคลังประจำพระราชสำนัก

ในกาลนั้น ยังมีเศรษฐีผู้หนึ่ง มีเชื้อสายตระกูลเก่าแก่สืบต่อมาหลายชั่วอายุ เขาผู้นี้มีความสามารถที่จะเป็นขุนคลังได้เป็นอย่างดี แม้พระองค์ทรงดำริถึงทรัพย์อันใด ขุนคลังก็สามารถจัดหามาถวายได้ตามพระราชประสงค์ และเขาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นขุนคลังแก้วประจำพระราชสำนักของพระยามหาจักรพรรดิราชนั้นเอง

ขุนคลังแก้วมีอำนาจพิเศษประจำตัว สามารถมองเห็นหรือได้ยินเสียงสิ่งที่อยู่ไกลลี้ลับเหมือนมีตาทิพย์หูทิพย์ บรรดาแก้วแหวนเงินทองที่อยู่บนแผ่นดินนี้หรืออยู่ใต้แผ่นดิน หรือแม้อยู่ใน

ท้องมหาสมุทร ขุนคลังแก้วสามารถมองเห็นได้ทุกอย่าง ถ้าเขานึกอยากให้สิ่งใดเป็นแก้วแหวนเงินทองของตน ทุกอย่างก็จะหลั่งไหลมาสู่เขาตามใจปรารถนา ถ้าขุนคลังแก้วประสงค์จะให้เป็นเครื่องถนิมพิมพาภรณ์หรือสิ่งอื่นใดก็ตาม แก้วแหวนเงินทองก็จะเปลี่ยนสภาพไปตามที่เขาต้องการ

เขาเข้าเฝ้าพระยามหาจักรพรรดิราชแล้วกราบทูลว่า ขอพระองค์ทรงพระเกษมสำราญในราชสมบัติเถิด อย่าได้ทรงมีกังวลอันใดเลย หากทรงมีพระประสงค์ทรัพย์สมบัติใด ขอได้โปรดเรียกหาข้าพระองค์เถิด ข้าพระองค์จะจัดหามาถวายทุกสิ่ง หรือหากทรงมีพระราชประสงค์จะพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ ขออย่าได้กังวลพระทัย เพราะจะพระราชทานสิ่งใดขอให้ทรงทำตามพระราชประสงค์ทุกประการ

เมื่อขุนคลังแก้วนึกพอใจสิ่งใด สิ่งนั้นก็เพิ่มพูนขึ้นตามใจนึก แก้ว ๗ ประการ มีมากเต็มท้องพระคลัง เมื่อทุกอย่างเป็นไปตามพระราชประสงค์แล้ว ขุนคลังแก้วจึงเข้าเฝ้าและกราบทูลว่า ตั้งแต่บัดนี้ไปเบื้องหน้า ข้าพระองค์จะจัดหาแก้ว ๗ ประการ มาถวายพระองค์ทุกเมื่อ ขอจงทรงพระราชทานแก่พสกนิกรตามพระราชอัธยาศัย โดยมิต้องทรงเสียดายเลย

ครั้งนั้นพระยามหาจักรพรรดิราชทรงมีพระประสงค์จะทดลองศักดานุภาพของขุนคลังแก้ว ทรงให้ตกแต่งเรือพระที่นั่งประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ ภายในเรือนั้น ครั้นแล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งออกไปกลางมหาสมุทรในวันนั้น มีขบวนเรือสำเภาเงิน สำเภาทอง และขบวนเรือนาคราชตามเสด็จเป็นบริวาร ๙๔,๐๐๐ ลำ

พระยามหาจักรพรรดิราชตรัสแก่ขุนคลังแก้วว่า เรามีความประสงค์จะได้แก้ว ๗ ประการ เจ้าจงรีบหามาในกลางมหาสมุทรนี้โดยเร็ว

ขุนคลังแก้วรับพระราชบัญชาแล้วมองไปในมหาสมุทร ทันใดนั้นตุ่มและไหมากมายล้วนเต็มไปด้วยแก้วแหวนเงินทองก็ผุดขึ้นมาจากท้องมหาสมุทรมาปรากฏต่อหน้าขุนคลังแก้ว ขุนคลังแก้วจึงนำเข้าถวายพระยามหาจักรพรรดิราชทันที พระยามหาจักรพรรดิราชได้นำแก้วแหวนเงินทองเหล่านั้นพระราชทานแก่ทวยราษฎร์อย่างไม่รู้หมดสิ้น

๗. ปรินายกแก้ว (ขุนพลแก้ว)

พระยามหาจักรพรรดิราชทรงมีพระราชโอรส ๑,๐๐๐ พระองค์ ล้วนทรงพระสิริโฉมสง่างาม ทั้งทรงมีพระปรีชาสามารถแกล้วกล้าอาจหาญ พระราชโอรสองค์ใหญ่ทรงมีพระปรีชาสามารถเฉลียวฉลาดกว่าพระราชโอรสพระองค์อื่น ทั้งนี้เพราะบุญญาบารมีของพระยามหาจักรพรรดิราชที่ได้สั่งสมมายาวนาน ทรงมีแก้วคู่พระบารมีอีกประการหนึ่ง คือ ขุนพลแก้ว อันได้แก่ พระราชโอรสแก้วพระองค์นี้ ทรงมีพระปรีชาสามารถมาก สามารถหยั่งรู้จิตใจของคนอื่น

รู้คนดีคนชั่ว แม้จะอยู่ไกลถึง ๑๒ โยชน์ ก็ทรงหยั่งรู้ความนึกคิดของคนทุกคนได้ ทรงมีพระประสงค์จะปฏิบัติราชกิจถวายพระราชบิดาจึงเสด็จเข้าเฝ้า แล้วกราบทูลว่า

ตั้งแต่บัดนี้ งานบริหารแผ่นดินและพระราชกรณียกิจอื่นใดของพระราชบิดา พวกข้าพระองค์ขอดำเนินการแทนตามความรู้ความสามารถให้ถูกต้องชอบธรรมตามพระราชประเพณี มิให้เป็นที่ขัดเคืองพระราชหฤทัย

นับแต่นั้นมา พระยามหาจักรพรรดิราชมิได้ทรงกังวลในกิจการบ้านเมืองอีกต่อไป เพราะพระโอรสแก้วทรงบริหารบ้านเมืองและทรงปฏิบัติราชภารกิจต่างพระเนตรพระกรรณ

รัตนะ คือ แก้วอันประเสริฐ ประดับบุญญาบารมีของพระยามหาจักรพรรดิราช ก็จึงมี **ครบถ้วน ๗ ประการ** ดังได้กล่าวมาโดยลำดับ

พระยามหาจักรพรรดิราชทรงเป็นประมุขแห่งคนทั้งหลายในแผ่นดินทั้ง ๔ ทวีป อันประกอบด้วยทวีปเล็ก ๒,๐๐๐ ทวีปเป็นบริวาร ภายในขอบเขตจักรวาลนี้ ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ผู้ที่ตั้งตนอยู่ในพระบรมราโชวาทของพระองค์ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่ตั้งตนอยู่ในพระบรมราโชวาท ทำบาปหยาบช้า ไม่มีศีลธรรม พระองค์จะไม่ทรงโปรดปรานและไม่ตรัสเจรจาด้วย

ตราบใดที่พระยามหาจักรพรรดิดำรงพระชนมชีพอยู่ กงจักรแก้วก็ยังคงสถิตประดับพระบารมีอยู่ตราบนั้น ไม่คลาดเคลื่อนไปที่ใด เมื่อเสด็จสวรรคต กงจักรแก้วจะเคลื่อนจากมณฑปแก้วคืนสู่ท้องมหาสมุทรดังเดิม

กงจักรแก้วจะมีการเคลื่อนที่ต่อเมื่อ ๑. ก่อนพระยามหาจักรพรรดิราชจะเสด็จสวรรคต ๗ วัน **๒**. ก่อนพระยามหาจักรพรรดิราชจะเสด็จออกผนวช ๗ วัน **๓**. ก่อนพระยามหาจักรพรรดิราชจะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ๗ วัน

เมื่อใดมีพระยามหาจักรพรรดิราชเสด็จอุบัติขึ้นในโลกอีก **กงจักรแก้ว**จะขึ้นมาจากท้องมหาสมุทรเพื่อมาเป็นกงจักรแก้วคู่พระบารมี เมื่อพระยามหาจักรพรรดิราชเสด็จสวรรคต และกงจักรแก้วได้กลับคืนสู่ท้องมหาสมุทรแล้ว แก้วคู่บารมีอื่นๆ ก็จะมีอันเสื่อมสลายไปตามลำดับ **ช้างแก้ว**ก็จะกลับคืนสู่ตระกูลดังเดิม ทั้ง**ม้าแก้ว**ด้วยเช่นกัน จะกลับคืนสู่ตระกูลดังเดิม **มณีแก้ว**และบริวารก็จะกลับคืนสู่ภูเขาพิบูลบรรพตดังเดิม ส่วน**พระนางแก้ว**นั้น หากมาจากอุตตรกุรุทวีป ก็จะเสด็จกลับอุตตรกุรุทวีปดังเดิม แต่หากเสด็จอุบัติ ณ แผ่นดินนี้ รัศมีที่เคยแผ่ซ่านจากพระวรกาย ก็จะสูญหายไปสิ้น และจะทรงมีวรรณะเหมือนเช่นหญิงสามัญทั่วไป

ส่วน**ขุนคลังแก้ว** ที่เคยได้เห็นได้ยินสิ่งที่อยู่ไกลออกไป ก็จะไม่เห็นได้ยินอีกต่อไป แม้คิดอยากได้สิ่งใดก็จะไม่ได้สมใจนึกดังแต่ก่อน ทั้ง**ขุนพลแก้ว** พระโอรสแก้ว ซึ่งแต่ก่อนเคยทรงมีพระปรีชาสามารถมากก็ลดน้อยลง ไม่สามารถหยั่งรู้จิตใจของผู้ใดได้อีก แต่บางครั้งพระราชโอรสแก้ว

ทรงมีบุญญาธิการมาก ทรงได้เป็นพระยามหาจักรพรรดิราชสืบแทนพระราชบิดา ก็จะทรงมีกฤษดา-ภินิหารเช่นเดียวกับพระราชบิดา

เมื่อพระยามหาจักรพรรดิราชเสด็จสวรรคตแล้ว พระบรมศพได้รับการชโลมด้วยกระแจะจันทน์ มัดตราสังด้วยผ้าขาวเนื้อละเอียด แล้วนำสำลีอย่างดีมาห่อไว้ชั้นหนึ่งตามด้วยผ้าขาวเนื้อละเอียดอีกชั้นหนึ่ง ทำอย่างนี้หลายชั้นห่อสลับไปมาถึง ๑,๐๐๐ ชั้น คือผ้า ๕๐๐ ชั้น สำลี ๕๐๐ ชั้น นำน้ำหอมมาสรงพระบรมศพ เสร็จแล้วอัญเชิญพระบรมศพ บรรจุไว้ในโกศทองคำประดับด้วยหินดำถมมีลวดลายและสีสันต่างๆ งดงามประณีตยิ่งนัก

เมื่อเวลาถวายพระเพลิงก็อัญเชิญพระบรมศพสู่เชิงตะกอน ถวายพระเพลิงด้วยไม้แก่นจันทน์และกฤษณาทั้งห้า บูชาด้วยข้าวตอกดอกไม้ ถวายพระเพลิงเสร็จสิ้นแล้วชาวพระนครจึงนำอัฐิธาตุไปบรรจุไว้ในพระเจดีย์ที่ก่อไว้ ณ ทางสี่แพร่งกลางใจเมือง เพื่อให้คนทั้งหลายกราบไหว้บูชา ผู้ใดกราบไหว้บูชา ผู้นั้นเมื่อตายไปก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์ เหมือนได้กราบไหว้พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์

สำหรับผู้ที่กราบไหว้สักการะบูชาพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์จะได้รับสมบัติ ๓ ประการ คือ มนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ

ส่วนผู้ที่กราบไหว้สักการะบูชาพระยามหาจักรพรรดิราชจะได้เพียงมนุษยสมบัติ และสวรรคสมบัติเท่านั้น ไม่สามารถได้นิพพานสมบัติ โดยเหตุที่พระยามหาจักรพรรดิราชนั้นยังคงเป็นปุถุชนอยู่นั่นเอง

ถึงแม้พระยามหาจักรพรรดิราชจะทรงมีบุญญาธิการและเดชานุภาพมากมาย ทรงปราบได้ทั่วทั้ง ๔ ทวีป **พระองค์ก็ยังต้องเสด็จสวรรคต** ไม่ทรงพระชนมชีพยั่งยืนอยู่ได้ตลอดกาล ตราบใดที่ยังไม่พ้นจากกิเลสและกองทุกข์ พระองค์ก็ยังทรงต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารนี้อยู่ตราบนั้น

หากเมื่อพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ได้บรรลุนิพพานสมบัติแล้วเมื่อใด จึงจักพ้นไปจากวัฏสงสารนี้ได้เมื่อนั้น

ทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรมนั้น เรียกอีกอย่างว่า ราชธรรม ๑๐ ประการ คือ ธรรมะของพระราชา กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติปฏิบัติ คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง ธรรมะของนักปกครอง มี ๑๐ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. **ทาน** การให้คือสละทรัพย์สิ่งของบำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๒. **ศีล** ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกาย วาจา ใจ ประกอบแต่การสุจริต รักษากิตติคุณให้เป็นแบบอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อใดที่ใครจะดูแคลน

๓. **ปริจาคะ** การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญส่วนตน เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. **อาชวะ** ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕. **มัททวะ** ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือตัว มีความงามสง่า เกิดจากท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความจงรักภักดี แต่มิขาดยำเกรง

๖. **ตปะ** ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำย่ำยีจิต ระงับยับยั้งข่มใจได้ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอหรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

๗. **อักโกธะ** ความไม่โกรธ คือ ไม่เกรี้ยวกราดลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจำใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตัวเอง

๘. **อวิหิงสา** ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงาน เกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียน ลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. **ขันติ** ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างใด ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐. **อวิโรธนะ** ความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรมคงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ดีร้าย ลาภสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สถิตมั่นธรรมทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

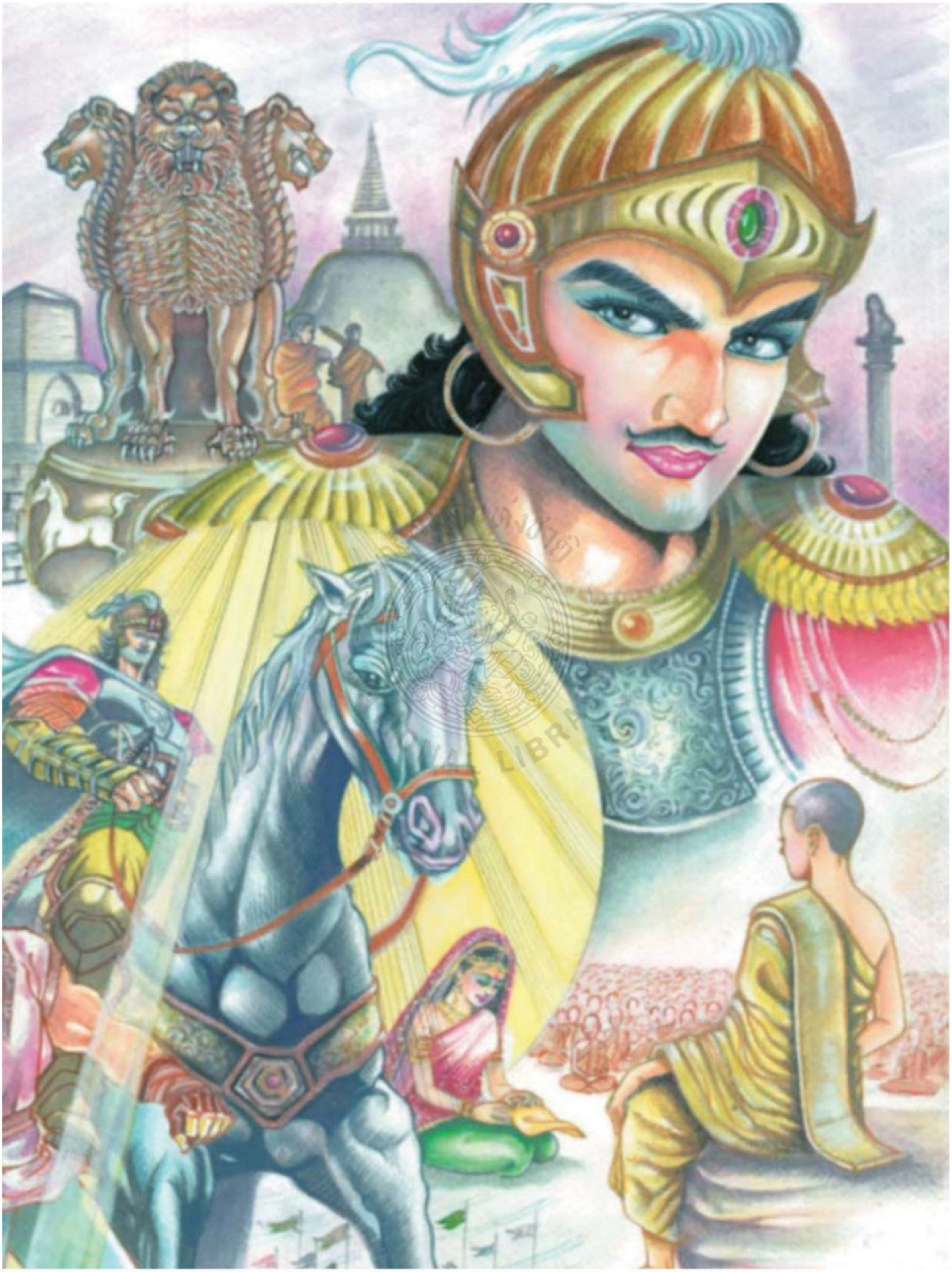

๑๕

พระเจ้าอโศกมหาราช

พระมหากษัตริย์บางพระองค์มีบุญญาธิการและเดชานุภาพเทียบเท่าพระยามหาจักรพรรดิราช ทีเดียว เช่น พระเจ้าอโศก หรือ พระยาศรีธรรมาโศกราช เป็นต้น

พระยาศรีธรรมาโศกราชครองราชย์ ณ เมืองปาตลีบุตร แคว้นมคธ หลังพุทธปรินิพพาน ๒๑๙ ปี พระอัครมเหสีทรงพระนามว่า อสันธิมิตตา ทรงมีนางสนม ๑๖,๐๐๐ นาง ด้วยพระบุญญาธิการของพระองค์นี้เอง ทำให้มีประเทศราชใหญ่น้อยมาสวามิภักดิ์ และไม่ใช่แต่เท่านั้น แม้แต่เทพยดาและหมู่สัตว์ในราชอาณาจักรต่างมากราบไหว้บูชา ห้อมล้อมบำรุงบำเรอมิได้ขาด

เหล่าเทวดาซึ่งสถิตอยู่ ณ ป่าหิมพานต์นำ**น้ำบริสุทธิ์จากสระอโนดาต** ซึ่งมีรสหวานอร่อย มาทูลเกล้าถวายวันละ ๑๖ กระออม เป็นประจำมิได้ขาด พระยาศรีธรรมาโศกราชโปรดฯ ให้นำน้ำ ๙ กระออม ไปถวายพระสงฆ์ทั้งหลาย ถวายพระสงฆ์ผู้ทรงพระไตรปิฎก ๑๖ รูป ๒ กระออม พระราชทานแก่พระอัครมเหสีอสันธมิตตา ๒ กระออม อีก ๒ กระออม ให้จัดไว้สำหรับพระองค์ทรงใช้สรงและเสวย ทรงปฏิบัติเช่นนี้ทุกวันมิได้ขาด

เทวดาบางพวกนำ**เถาวัลย์ชื่อ นาคลดา** อันอ่อนนุ่มและมีกลิ่นหอมมาถวายสำหรับเป็นไม้ชำระพระทนต์ทุกวัน พระองค์ทรงแบ่งให้พระสงฆ์วันละ ๖ รูป และทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานแก่พระสนม ๑๖,๐๐๐ นาง เป็นประจำมิได้ขาด

เทวดาบางพวกนำ**ผลไม้จากป่าหิมพานต์**มาถวายทุกวัน ได้แก่ ผลมะขามป้อมอันมีรสหวานหอมยิ่ง เหลืองอร่ามเหมือนทอง ผลสมอที่หอม เหลืองอร่ามเหมือนทอง ผลมะม่วงสุกสีเหมือนทอง มีรสหวานหอม

เทวดาบางพวกนำเอา**ผ้าทิพย์มี ๕ สี** สวยงามยิ่งจากสระฉัททันต์มาถวายเป็นพระภูษามาลาฉลองพระองค์ทุกวัน

เทวดาบางพวกนำเอา**ผ้าเช็ดหน้าทิพย์มี ๕ สี** ดำ แดง ขาว เหลือง และเขียว สดใสงามยิ่งจากสระฉัททันต์มาถวายให้เช็ดพระพักตร์และพระวรกายทุกวัน ถ้าผ้าทิพย์เหล่านั้นแปดเปื้อนด้วยเหงื่อไคลหรือเก่าหม่นหมองไปไม่ต้องซักฟอกด้วยน้ำเลย เพียงแต่ก่อไฟให้ลุกเป็นเปลว แล้วนำผ้าทิพย์ไปวางในเปลวไฟเท่านั้น ไฟจะไม่ไหม้ผ้าเลย เหงื่อไคลและสิ่งสกปรกทั้งปวง จะมลายหายไปหมดสิ้น กลับเป็นผ้าสะอาดหมดจด มีสีสดใสงามเหมือนผ้าใหม่ดังเดิม

เทวดาบางพวกนำเอา**ฉลองพระบาททิพย์** มีสีสุกใสเงางามมาถวายเพื่อทรงเป็นรองพระบาท

เทวดาบางพวกนำ**ผ้าทองทิพย์** มีสีและกลิ่นหอมยิ่งนักมาถวายเพื่อใช้สระสรงพระเกศทุกวัน

เทวดาบางพวกนำเอา**อ้อยอันหวานหอม**มีรสโอชาอร่อยยิ่งนัก มีลำต้นเท่าต้นหมากจากป่าหิมพานต์มาถวาย เพื่อเสวยเป็นพระกระยาหารทุกวัน รวมทั้งผลไม้ต่างๆ ได้แก่ มะพร้าวมีรสอร่อย ผลลูกตาล ลูกหว้า ลูกลาน ลูกไทรมะสัง มะหาดและลูกฟักแฟงแตงเต้า เหล่านี้ เทวดาจะนำมาถวายทุกวันมิได้ขาด

บรรดานกทั้งหลายมี นกเปล้า นกแขกเต้า นกคล้า และนกจริง เป็นต้น ต่างคาบเอา**รวงข้าวสาลีที่เกิดริมสระฉัททันต์**มาถวาย วันละ ๙,๐๐๐ เกวียน เป็นประจำ ข้าวนั้นไม่ต้องตำฝัดและร่อนเลย เพราะฝูงหนูป่ามาเกล็ดให้เป็นเมล็ดข้าวสาร ไม่แตกหักแม้แต่เมล็ดเดียว เป็นข้าวต้นชั้นดี พระกระยาหารของพระยาศรีธรรมาโศกราชประจำทุกวัน ทั้งเช้าและเย็นไม่ได้ขาด

ฝูงผึ้ง (รวง) และ (ผึ้ง) มิ้ม ต่างมาทำ**รวงรังให้น้ำผึ้ง**ไว้ในโอ่งและกระออม เป็นพระกระยาหารเสวยได้ทุกเมื่อ พวกพ่อครัวแม่ครัวไม่ต้องลำบากใจเกรงว่าจะขาดฟืนสำหรับหุงต้ม เพราะพวกหมีในป่าฉีกหั่นไม้ให้เป็นฟืนนำมาส่งให้ทุกวัน ทั้งนี้ด้วยอำนาจบุญญาธิการของพระยาศรีธรรมาโศกราช

บรรดาฝูงนกในป่า มีฝูงนกการเวก นกยูง นกกระเรียน และนกดุเหว่า เป็นต้น ต่างพร้อมใจกันมา**รำแพนหางตีปีกฟ้อนรำ ส่งเสียงด้วยสรรพสำเนียงอันไพเราะจับใจ** ถวายแด่พระเจ้าศรีธรรมาโศกราชทุกวันมิได้ขาด นกเหล่านั้นเป็นสัตว์ชั้นสูงจากป่าหิมพานต์ เสียงนกการเวกนั้นไพเราะจับใจยิ่ง เสียงนั้นเหมือนมีมนต์ขลังสามารถสะกดจิตใจของผู้ฟังให้หยุดอยู่กับที่ทีเดียว แม้เสือที่กำลังกินเนื้อก็จะลืมกิน แม้เด็กที่กำลังวิ่งหนีการถูกไล่ตีก็จะหยุดวิ่งทันที นกที่กำลังบินอยู่ในอากาศก็จะหยุดบิน ปลาที่กำลังว่ายอยู่ในน้ำก็จะหยุดว่าย เพราะเสียงร้องของนกการเวกไพเราะจับใจยิ่งนัก

บรรดาสัตว์ทั้งหลายที่อยู่บนแผ่นดินและในอากาศ ต่างมาบำรุงบำเรอพระยาศรีธรรมาโศกราชอยู่ทุกวันมิได้ขาด เหล่าเทวดาที่สถิตอยู่ในมหาสมุทร นำเอา**แก้วแหวนเงินทอง**มากมายมาถวาย ฝูงนาคราชนำเอา**ผ้ามีสีแดงใสงดงามดั่งดอกชาตบุษย์**อันบริสุทธิ์ ไม่ระคนเจือปนด้วยด้ายไทยไหมเทศ วิเศษดังผ้าทิพย์ มาถวายเพื่อทรงห่มทั้งเป็นพระภูษาแต่งพระองค์และรองพระบาทอีกด้วย

นาคราชบางจำพวกนำเอา**กระแจะและจวงจันทน์เครื่องหอมอันประเสริฐ**มาทูลเกล้า ถวายเป็นประจำทุกวัน พระยาศรีธรรมาโศกราชมีพระบุญญาธิการอย่างนี้แล

พระยาศรีธรรมาโศกราชได้**สดับพระธรรมเทศนาของนิโครธสามเณร**ผู้ทรงพระไตรปิฎก มีปัญญาเปรื่องปราดเฉลียวฉลาดมาก ทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสพระรัตนตรัย ทรงถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ๖๐,๐๐๐ รูป เป็นจำนวน ๖๐,๐๐๐ สำรับ ทุกวัน โดยทรงเลิกการนำภัตตาหารไปพระราชทานแก่ปริพาชก ๖๐,๐๐๐ คน ที่พระเจ้าพินทุสารพระราชบิดาทรงเคยปฏิบัติมาก่อน

พระยาศรีธรรมาโศกราช ทรงสร้างวัดอโศการามมหาวิหารในพระราชอุทยานให้เป็นพระอารามที่พำนักพักพิงของพระสงฆ์ บรรดาสิ่งของที่มีผู้นำมาถวาย จะเป็นของที่เทวดานำมาจากป่าหิมพานต์ก็ดี ของบรรณาการทั้งหลายจากประเทศราชก็ดี พระยาศรีธรรมาโศกราชทรงนำไปบูชาสักการะพระรัตนตรัยก่อน แล้วจึงพระราชทานแก่พระนางอสันธมิตตาราชเทวี แล้วพระราชทานแก่พระสนม ๑๖,๐๐๐ นาง พระราชทานแก่เทวราช แล้วจึงพระราชทานแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ในพระนครนั้นทุกคนโดยลำดับ

อยู่มาวันหนึ่ง ในเมืองนั้น ยังมีหมู่เทวดานำเอาอ้อยลำใหญ่เท่าลำต้นหมาก พร้อมด้วยผลไม้มากมายจากป่าหิมพานต์ อ้อยเหล่านั้นมีรสหวานอร่อยยิ่งนัก พระองค์โปรดฯ ให้หีบอ้อยเหล่านั้นแล้วทรงอังคาส (ถวายอาหารพระ, เลี้ยงพระ) พระสงฆ์ ๖๐,๐๐๐ รูป พร้อมด้วยภัตตาหารในราชมณเฑียร เมื่อพระสงฆ์ทำภัตกิจเสร็จแล้ว ถวายอนุโมทนา พระราชาทรงหลั่งทักษิโณทก แล้วเสด็จตามไปส่งพระสงฆ์กลับอารามถึงพื้นอัฒจันทร์พระราชมณเฑียร ทรงนมัสการพระสงฆ์ถ้วนทุกรูปแล้วตรัสสรรเสริญคุณพระศรีรัตนตรัย จึงเสด็จกลับเข้าสู่พระราชมณเฑียร

เช้าวันนั้น หลังจากที่พระนางอสันธิมิตตาได้ถวายทานภัตตาหารแก่พระสงฆ์แล้ว เสด็จกลับสู่พระราชฐานพร้อมข้าราชบริพาร ประทับบนที่ประทับ ทรงทอดพระเนตรเห็นลำอ้อยอันเทวดานำมาทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสวามี จึงทรงปอกอ้อยท่อนหนึ่งเพื่อที่จะเสวย พระยาศรีธรรมาโศกราชเสด็จมายังที่ประทับนั้น ทอดพระเนตรเห็นพระนางกำลังจะเสวยอ้อย เป็นภาพงดงามนัก ทรงพระทัยสิเนหาพระนางยิ่งกว่าสนมนางใด จึงตรัสล้อเล่นว่า **ใครกันหนอมานั่งกินอ้อยอยู่ ท่ามกลางนางเหล่านี้ ซ้ำยังมีพระพักตร์งดงามผุดผ่องยิ่ง เธอเป็นหญิงจริงหรือนางจำแลงแปลงกายมาจึงได้สวยงามสุดพรรณนาอย่างนี้**

พระนางอสันธิมิตตาทรงสดับพระราชดำรัสดังนั้น ทรงมีดำริในพระทัยว่าพระสวามีของเรานี้ได้เสวยราชสมบัติ ทรงเป็นใหญ่เหนือพระราชาทั้งหลายในชมพูทวีปนี้ พระราชอำนาจแผ่ลงไปเบื้องต่ำใต้แผ่นดิน ๑ โยชน์ เหนือเบื้องบนอากาศ ๑ โยชน์ บรรดาเทวดา ครุฑ นาค ยักษ์ คนธรรพ์ กินนรกินนรี วิทยาธร หมาผี หมาใน ราชสีห์ หมี เสือเหลือง และเสือโคร่ง อีกทั้งช้าง ม้า เสนาพลไพร่ ข้าไทยต่างก็มากราบไหว้บูชามากมาย แก้วแหวนเงินทองผ้าผ่อนแพรพรรณ มีพร้อมมูลข้าวน้ำอุดมสมบูรณ์เต็มยุ้งฉาง บรรดาสมณาจารย์ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ทุกหมู่เหล่าต่างมาห้อมล้อมเป็นบริวาร ทรงงดงามเหมือนพระอินทร์ท่ามกลางเทพอัปสรทั้งหลาย การที่พระองค์เสด็จมาทรงเห็นเรากำลังเสวยอ้อยและตรัสถ้อยคำแก่เรา **ทรงทำเหมือนไม่เคยทรงรู้จักเรามาก่อน ทรงกล่าวเยาะเย้ยถากถางเราว่ามานั่งกินอ้อยอยู่ฉะนี้ ทรงดูแคลนเราแน่นอน** เพราะพระองค์ทรงเกียรติยศบุญบารมีราชสมบัติมากมาย จึงทรงกล่าวหาว่าเราเป็นคนไม่มีบุญวาสนา ที่เป็นอยู่ได้ทุกวันนี้เพราะอาศัยบุญญาบารมีของพระองค์ช่วยเกื้อหนุนนั่นเอง

พระนางทรงดำริเช่นนี้ แล้วทรงขัดเคืองพระทัย ตรัสแก่พระสวามีว่า **อ้อยลำนี้ไม่มีใครปลูกไว้**

หากแต่เกิดขึ้นเองในป่าหิมพานต์ พวกเทวดานำมาถวาย ด้วยอำนาจบุญกุศลของข้าพระองค์ จึงได้เสวยอ้อยนี้

พระยาศรีธรรมาโศกราชทรงสดับถ้อยวาจาของพระมเหสีแล้ว ทรงมีพระดำริในพระทัยว่า นางคงคิดว่าตนเองมีบุญวาสนามาก และเรานี้พึ่งบุญของนาง ครั้นแล้วตรัสแก่พระนางว่า เจ้าว่าพวกเทวดานำเอาอ้อยจากป่าหิมพานต์มาถวายเจ้า เพราะอำนาจแห่งบุญของเจ้า ราชสมบัติของเรานี้ได้มาเพราะบุญของเจ้า ถ้าเจ้าคิดว่าเจ้ามีบุญมากกว่าเราจริง **พรุ่งนี้เราจะทดลองบุญของเจ้า** พระสงฆ์ ๖๐,๐๐๐ รูป จะมาฉันอาหารเช้า หลังจากเสร็จกิจแล้วเราจะถวายผ้าไตรจีวร ๖๐,๐๐๐ ไตร พรุ่งนี้เจ้าจงเร่งจัดหาไตรจีวรให้ทันถวายแก่พระสงฆ์ตามกำหนดเวลาให้จงได้ ถ้าเจ้าจัดหามาได้ เราก็จะยอมเชื่อว่าเจ้ามีบุญจริงและบุญของเจ้าได้ปรากฏไปทั่วชมพูทวีปจริง แต่ถ้าเจ้าจัดหามาไม่ได้เราก็จะรู้บุญของเจ้าในวันพรุ่งนี้

พระนางอสันธิมิตตาทรงสดับดังนั้น ทรงรู้สึกทุกข์พระทัยหาใดเหมือน ทรงทอดถอนพระทัยใหญ่ ทรงกระสับกระส่ายบรรทมไม่หลับ ทรงรำพึงว่า เราจะไปหาไตรจีวร ๖๐,๐๐๐ ไตรได้ที่ไหนในคืนเดียว

คืนนั้นเป็นวันเพ็ญ เป็นวันพระขึ้น ๘ ค่ำ ในยามเที่ยงคืน ท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ คือ ท้าวธตรฐ ท้าวกุเวร ท้าววิรูปักข์ ท้าววิรุฬหก จะออกตรวจตราดูโลก ดูคนทำบุญทำบาปในมนุษยโลก

ครั้งนั้นท้าวกุเวร หรืออีกพระนามหนึ่งคือ ท้าวไพศรพณ์มหาราช พร้อมด้วยเสนาบดีบริวาร ทรงยานทิพย์ไปในอากาศ จากอาฬกมนทาพิมานด้านทิศเหนือสู่ทิศใต้ เสด็จผ่านหน้าพระบัญชรพระราชมณเฑียรที่พระอัครมเหสีประทับอยู่ ทรงสดับเสียงทอดถอนพระทัยของพระนางซึ่งกำลังปริวิตกว่าจะไปหาไตรจีวร ๖๐,๐๐๐ ได้จากที่ใด

ท้าวกุเวรเสด็จลงจากยานทิพย์ ทรงพระดำเนินไปใกล้พระนางอสันธิมิตตา ตรัสว่า **“ดูกร... พระนาง อย่าได้ทรงเป็นทุกข์ใจไปเลย เมื่อชาติปางก่อนพระนางเคยถวายผ้าเช็ดหน้าแก่พระปัจเจกพระพุทธเจ้า บุญกุศลที่ได้ทรงบำเพ็ญครั้งนั้นใหญ่หลวงนัก อานิสงส์ผลบุญนั้นจะบังเกิดแก่พระนาง ณ บัดนี้แล้ว”**

ท้าวกุเวรตรัสแก่พระนางดังนั้นแล้วก็ทรงนำผอบแก้วทิพย์ใบหนึ่ง ทรงเปิดฝาผอบนั้นแล้วทรงยื่นให้พระนางเพื่อทอดพระเนตรดูผ้าทิพย์ในผอบแก้วนั้น ตรัสว่า “ถ้าพระนางทรงมีพระประสงค์จะใช้ผ้า จงเปิดผอบทิพย์อันนี้ และชักเอาผ้าทิพย์ออกมา ไม่ว่าจะทรงต้องการเท่าใด สีใด ก็จะทรงได้รับอย่างนั้นไม่มีวันหมดสิ้น” เมื่อมอบผอบทิพย์ให้แก่พระนางอสันธิมิตตาเรียบร้อยแล้ว ท้าวกุเวรก็เสด็จกลับวิมานแห่งตน

ในวันรุ่งขึ้น พระนางก็ได้พิสูจน์ให้พระยาศรีธรรมาโศกราชทรงเห็นว่า พระนางนั้นมีบุญญาธิการ

เพียงใด เมื่อถึงคราวถวายไตรจีวรแก่พระสงฆ์ ๖๐,๐๐๐ รูป พระนางก็เปิดผอบทิพย์ ชักเอาผ้าไตรจีวรออกมา ผ้าจีวรนั้นสีสดใสงามปานประหนึ่งได้มาจากต้นกัลปพฤกษ์ในอุตตรกุรุทวีป ถึงแม้พระนางจะชักผ้าออกมาเท่าใด ผ้าก็มิได้พร่องไปจากผอบทิพย์นั้นเลย พระยาศรีธรรมาโศกราชทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้น ทรงยินดียิ่งนัก

เมื่อเสร็จสิ้นการถวายทาน พระยาศรีธรรมาโศกราชเสด็จเข้าไปในพระราชฐาน ตรัสแก่พระนางอสันธิมิตตาว่า นับตั้งแต่นี้เป็นต้นไป บรรดาถิ่นฐานบ้านเมือง ปราสาทราชวัง เรือนหลวง ช้างม้า ข้าไท ไพร่พล แก้วแหวนเงินทอง และนางสนมกำนัล ทั้ง ๑๖,๐๐๐ นาง เราขอมอบให้แก่เจ้า เจ้าจงเป็นใหญ่เหนือพวกเขาเหล่านั้น อีกอย่างหนึ่ง ถ้าเจ้ามีความประสงค์จะทำการสิ่งใดก็จงทำตามความประสงค์ของเจ้า เราจะไม่ขัดใจ จะตามใจเจ้าทุกอย่าง

นับแต่นั้นมา แม้พระนางจะได้รับพระบรมราชานุญาตให้ทรงกระทำกิจการที่ทรงประสงค์ได้ทุกอย่าง แต่พระนางก็มิได้ละเมิดพระราชสวามีเลย ถ้าหากพระนางจะทรงกระทำการใดๆ แม้เพียงเล็กน้อย ก็จะกราบบังคมทูลก่อน เมื่อทรงได้รับพระบรมราชานุญาตแล้วจึงทรงกระทำ นอกจากนั้น พระนางยังไม่เคยเสวยก่อนพระสวามี ไม่เคยบรรทมก่อนพระสวามี ถึงพระนางจะบรรทมทีหลังแต่ก็ไม่เคยตื่นบรรทมทีหลังเลย

พระนางอสันธิมิตตาทรงมีพระจริยาวัตรงดงามน่าเลื่อมใส มีพระปรีชาสามารถเฉลียวฉลาดเป็นที่เลื่องลือ ทรงเป็นที่รักของทวยราษฎร์ ทรงมีพระสหายมากมาย เมื่อตรัสเจรจา พระสุรเสียงก็ไพเราะน่าฟัง ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะมาก มิทรงย่อท้อ ทรงมีพระราชศรัทธาบำเพ็ญกุศลอยู่เป็นนิจ

ฝ่ายนางสนมที่เคยเป็นพระชายามาก่อน เห็นพระยาศรีธรรมาโศกราชทรงโปรดปรานพระนางอสันธิมิตตายิ่งนัก ก็มีจิตอิจฉาริษยา กล่าววาจาเสียดสีกระแนะกระแหนพระนางอสันธิมิตตาความทราบถึงพระกรรณของพระยาศรีธรรมาโศกราช ทรงมีดำริว่า นางพวกนี้เป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา เป็นคนพาล คอยจ้องแต่จะติเตียนนินทาผู้มีบุญ อันสตรีที่ได้สร้างสมบุญญาบารมีมามากแม้ต้องการสิ่งใดก็จะสมปรารถนา เช่นเดียวกับพระนางอสันธิมิตตาผู้นี้ เราจักแสดงให้พวกนางเห็นประจักษ์ว่า พระนางอสันธิมิตตาเป็นผู้มีบุญจริงๆ

วันหนึ่ง พระยาศรีธรรมาโศกราชทรงมีรับสั่งให้ทำขนมต้ม ๑๖,๐๐๐ ลูก ทรงถอดพระธำมรงค์วงหนึ่งออกมาจากพระดัชนี แล้วใส่ไว้ในขนมลูกหนึ่ง เสร็จแล้วทรงวางขนมที่มีพระธำมรงค์นั้นไว้บนขนมลูกอื่นๆ จากนั้นทรงเรียกนางสนมทั้ง ๑๖,๐๐๐ นาง มาชุมนุมพร้อมกันแล้วตรัสว่า “น้องนางทั้งหลาย เจ้าจงเลือกขนมในตะไลทองนั้นคนละ ๑ ลูก เมื่อเลือกได้ครบทุกคนแล้วจะเหลือขนมต้มอีกเพียงลูกเดียว เราจะให้อสันธิมิตตารับเอาขนมลูกสุดท้ายไว้ ขนมต้ม ๑๖,๐๐๐ ลูก กับเศษอีก ๑ ลูก หนึ่งในนั้นเราได้ใส่พระธำมรงค์เอาไว้ แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า ถ้าสตรีนางใดมีบุญญาบารมี ขอให้หยิบได้ขนมที่มีพระธำมรงค์นั้นเถิด พวกเจ้าจงตั้งจิตอธิษฐาน และหยิบเอาขนมต้มไปคนละหนึ่งลูก”

พระสนมทุกนางต่างก็หยิบขนมต้มไปคนละลูกจนครบ ๑๖,๐๐๐ ลูก เหลือไว้ในถ้วยตะไล ๑ ลูก พระยาศรีธรรมาโศกราชทรงมีรับสั่งให้พระนางอสันธิมิตตามารับเอาไปถือไว้ในพระหัตถ์ ต่อจากนั้นได้ตรัสแก่พระสนมว่า “บัดนี้ทุกคนมีขนมต้มในมือแล้ว จงบี้ขนมต้มดู ถ้าผู้ใดได้พระธำมรงค์ของเรา จงนำมาคืนให้เรา เราจะได้รู้ว่าผู้นั้นเป็นคนมีบุญจริง” **ปรากฏว่าไม่มีนางสนมคนใดได้พระธำมรงค์ไว้เลย**

พระยาศรีธรรมาโศกราช จึงทรงจับเอาขนมต้มที่อยู่ในพระหัตถ์ของพระนางอสันธิมิตตามา แล้วทรงบี้ให้ดูต่อหน้าทุกคนในที่นั้น ตรัสเรียกให้พากันมาดูใกล้ๆ ทุกคนก็ได้เห็นว่าพระธำมรงค์ของพระยาศรีธรรมโศกราชนั้นอยู่ในขนมต้มที่อยู่ในพระหัตถ์ของพระนางอสันธิมิตตา แล้วตรัสว่าเห็นไหมว่า พระนางอสันธิมิตตาเป็นผู้มีบุญญาธิการมากกว่าทุกคน **พระนางได้สั่งสมบุญบารมีนี้มาแต่ชาติปางก่อน** พวกเจ้ากล่าวว่าเรารักและโปรดปรานพระนางแต่เพียงผู้เดียว **วันนี้เราจึงแสดงบุญของพระนางให้พวกเจ้าได้เห็นประจักษ์กันทุกคน**

สิ้นสุดพระบรมราชโองการ พระนางอสันธิมิตตาทรงมีพระประสงค์ใคร่จะแสดงบุญบารมีของพระนางแต่ชาติปางก่อนให้เป็นที่แจ้งชัด จึงทรงถือผอบแก้วด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงชักผ้าทิพย์ออกมาจากผอบแก้วด้วยพระหัตถ์ขวา ได้จำนวน ๑,๐๐๐ ผืน จึงทรงนำมาถวายพระยาศรีธรรมาโศกราชต่อหน้านางสนมทั้ง ๑๖,๐๐๐ นาง ทรงชักผ้าทิพย์ออกจากผอบแก้วนั้นอีก แล้วพระราชทานแก่เจ้าพระยาผู้ปกครองหัวเมืองชนบทต่างๆ องค์ละ ๕,๐๐๐ ผืน พระราชทานแก่พระยุพราชรัชทายาทแห่งเจ้าพระยาเหล่านั้นองค์ละ ๑๐๐ ผืน พระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ประจำราชตระกูลองค์ละ ๕๐ ผืน พระราชทานแก่องคมนตรีและเสนาบดีคนละ ๕๐ ผืน พระราชทานแก่นางสนมทั้ง ๑๖,๐๐๐ นาง คนละ ๒๕ ผืน พระราชทานแก่ไพร่ฟ้าประชาชนทั้งหญิงและชายทุกคนในเมืองปาตลีบุตรคนละ ๒๒ ผืน

ในกาลครั้งนั้น พระยาศรีธรรมาโศกราชและเจ้าพระยาสามันตราช ซึ่งปกครองหัวเมืองรอบนอก ตลอดทั้งพระบรมวงศานุวงศ์เสนาบดีแกล้วทหารไพร่ฟ้าประชาชนที่มาประชุมพร้อมกันอยู่ ณ สถานที่นั้นต่างก็ได้เห็นพระอสันธิมิตตาทรงชักผ้าทิพย์ออกมาจากผอบแก้วลูกเดียวนั้น ไม่รู้จักหมดสิ้นไป ผู้คนทั้งปวงต่างฉงนอัศจรรย์ใจ ต่างโห่ร้องส่งเสียงสาธุการถวายพระพรกัน กึกก้องไปทั่วแผ่นดินปาตลีบุตรมหานคร

พระยาศรีธรรมาโศกราชทอดพระเนตรเห็นความมหัศจรรย์ของผอบแก้ว ตรัสถามพระนางอสันธิมิตตาว่า ได้ผอบแก้วนั้นมาจากไหน

พระนางอสันธิมิตตาทรงกราบบังคมทูลเรื่องราวทั้งหมดในคืนวันก่อนหน้าที่พระนางจะจัดจีวร ๖๐,๐๐๐ ผืน ถวายพระสงฆ์ตามพระราชบัญชา เรื่องที่ท้าวกุเวรมามอบผอบแก้วทิพย์ที่สามารถเนรมิตผ้าหลากสี มากเท่าที่พระนางต้องการ โดยไม่มีวันหมดสิ้น และได้ตรัสบอกพระนางถึงอดีตชาติของพระนางที่เคยถวายผ้าแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า และด้วยบุญกุศลในครั้งนั้นส่งผลให้พระนางได้รับบุญกุศลมาจนทุกวันนี้

หลังจากทูลเล่าเรื่องทั้งหมดแล้ว ได้ถวายคติธรรมเป็นสุภาษิตสืบต่อไปดังนี้

"บรรดาเทวดาและมนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ ยากนักที่จะได้พบพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ผู้ใดมีปัญญาเฉลียวฉลาดรู้หลักธรรมคำสอน เร่งขวนขวายให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาบ่อยๆ ก็จะได้บรรลุนวโลกุตตรธรรม ๙ อย่าง นำตนเข้าสู่ประตูพระนครแห่งนิพพาน

ผู้ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ในแผ่นดินนี้ได้ยากยิ่ง เพราะผู้ที่เป็นมนุษย์ได้นั้น จะต้องเป็นผู้มีใจเลื่อมใสศรัทธายึดมั่นในศีลธรรม รู้หลักธรรม เชื่อผลบุญผลบาป ประพฤติดี ปฏิบัติชอบอยู่เสมอ ผู้ที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมานี้หาได้ยากยิ่ง และถ้าได้ฟังธรรมแล้วจดจำพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วตั้งอยู่ในพุทธโอวาท นำพระธรรมคำสอนไปประพฤติปฏิบัติ เช่นนี้ก็จัดว่าหาได้ยากยิ่ง และถ้าได้ฟังธรรมแล้วจดจำพระธรรมคำสอนนั้นเป็นอย่างดี นำไปแนะนำพร่ำสอนผู้อื่นให้รู้ตามสืบต่อไป อย่างนี้ก็จัดว่าหาได้ยากยิ่งเช่นกัน เรื่องทุกอย่างตามที่หม่อมฉันได้กราบทูลมานี้ พระองค์ก็ทรงทราบมาแล้วเป็นอย่างดีว่าหาได้ยากจริง ๆ

ด้วยเหตุนี้แหละ หม่อมฉันจึงทำผิดล่วงละเมิดพระบรมราโชวาท บังอาจทูลถวายข้อแนะนำแก่พระองค์ซึ่งเป็นสิ่งมิบังควรเลย ตั้งแต่นี้เป็นต้นไปขอพระองค์จงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในพระพุทธศาสนา จงทรงเร่ง**สดับพระธรรมอันประเสริฐ จงทรงรักษาศีล จงทรงทำบุญให้จงหนักในพระพุทธศาสนาเถิด** เพราะว่าทั้งหม่อมฉันและพระองค์จะมีโอกาสได้พบพระพุทธศาสนานั้นดูช่างยากยิ่ง บุญและธรรมที่บำเพ็ญในสำนักของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ขีณาสพทั้งหลาย เป็นอานิสงส์ผลบุญมากมายยิ่ง ต่อจากนี้ไปเบื้องหน้า **ขอพระองค์ทรงหมั่นบำเพ็ญบุญ จงทรงหมั่นบริจาคทาน จงทรงหมั่นสดับธรรม จงทรงหมั่นรักษาศีล** ทรงเอาพระทัยใส่ให้ดีอย่าได้ทรงทอดธุระ **โปรดอย่าได้ทรงโกรธผู้ใด จงทรงคบหาพระสหายผู้ดีมีศีลธรรมเถิด อย่าได้ทรงมีความประมาทในธรรมทุกเมื่อเลย"**

พระยาศรีธรรมาโศกราชทรงสดับคติธรรมที่พระนางอสันธิมิตตาแสดงแล้ว ตรัสแก่พระนางว่า ต่อไปนี้เราจะเชื่อฟังเจ้า ผิดชอบชั่วดีอย่างไร ขอให้น้องนางผู้มีบุญจงว่ากล่าวตักเตือนเราได้ทุกเมื่อ เราจะเชื่อฟังเจ้าทุกอย่าง

นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา พระยาศรีธรรมาโศกราชผู้ทรงมีพระราชอำนาจนั้น ทรงมีพระบุญญาบารมีมาก ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่ เป็นต้นว่า ทรงสร้างพระมหาธาตุ (พระมหาเจดีย์) ๘๔,๐๐๐ องค์ ในกลางชมพูทวีปทั่วทุกพระนคร ทรงสร้างพระมหาวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง ทรงอังคาสถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ๖๐,๐๐๐ รูป เป็นประจำ วันละ ๖๐,๐๐๐ สำรับ ด้วยประการฉะนี้ พระเกียรติยศเกียรติศักดิ์ตลอดทั้งราชสมบัติของพระองค์ประดามีที่ทรงจัดไว้สำหรับอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาและอังคาสเลี้ยงดูพระสงฆ์เป็นประจำทุกวันนั้นมีมากมาย จัดอยู่ในสมบัติของจุลจักรพรรดิราชเลยทีเดียว

ประวัติย่อของพระเจ้าอโศก

พระเจ้าอโศกมหาราช มหาราชแห่งแคว้นมคธ ประสูติในปี พ.ศ. ๑๘๔ ทรงเป็นพระโอรสของพระเจ้าพินทุสาร เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าจันทรคุปต์ต้นราชวงศ์เมาริยะหรือโมริยะ

พระเจ้าพินทุสารนั้นทรงมีพระชายา ๑๖ พระองค์ และมีพระราชโอรสรวมทั้งสิ้น ๑๐๑ คน ในคัมภีร์ทีปวงศ์และมหาวงศ์ กล่าวถึงพระโอรสที่สำคัญอีก ๓ พระองค์ คือ เจ้าชายสุมนะ เจ้าชายสุสิมะ และเจ้าชายติสสะ ซึ่งเป็นน้องคนเล็กร่วมพระราชมารดาเดียวกับพระเจ้าอโศก

ฎีกามหาวงศ์กล่าวถึงพระนามของ**พระราชมารดาของพระเจ้าอโศกว่า คือ พระนางธัมมา** ทรงเป็นอัครมเหสีในพระเจ้าพินทุสาร ทรงเป็นเมาริยวงศ์ด้วยเช่นกัน ทรงนับถือศาสนาของพวกอาชีวก มีอาจารย์ชื่อ ชนสาร ด้วยเหตุนี้เองทำให้เริ่มแรกพระเจ้าอโศกเอง ก็ทรงนับถือศาสนาของพวกอาชีวกด้วยเช่นกัน

เมื่อเจ้าชายอโศกเป็นวัยรุ่น พระราชบิดาได้ทรงส่งพระองค์ไปทรงปกครองแคว้นอวันตี ซึ่งมีเมืองหลวงชื่อนครอุชเชนี ขณะที่พระเจ้าพินทุสารใกล้สวรรคต เจ้าชายอโศกรีบเสด็จกลับปาตลิบุตรเพื่อชิงราชสมบัติ

ในคัมภีร์มหาวงศ์กล่าวว่า เจ้าชายอโศกทรงปลงพระชนม์พระเชฏฐภาดาและพระอนุชาของพระองค์ทั้งหมดเพื่อป้องกันการแย่งชิงราชบัลลังก์ ยกเว้นเจ้าชายติสสะเพียงพระองค์เดียว เพราะเป็นพระอนุชาร่วมมารดา จากความโหดร้ายในครั้งนี้ ทำให้พระองค์มีสมัญญาว่า **จัณฑาโศก แปลว่า อโศกผู้โหดร้าย**

เจ้าชายอโศกขึ้นครองราชสมบัติ เป็นพระราชาแห่งแคว้นมคธ ทรงสถาปนาเจ้าชายติสสะพระอนุชาเป็นพระอุปราช แต่เจ้าชายติสสะไม่ทรงสนพระทัยในอำนาจ ทรงมุ่งมั่นปฏิบัติธรรม และในที่สุดก็เสด็จออกผนวชจนได้บรรลุอรหัตผล

พระเจ้าอโศกทรงมีมเหสี ๒-๓ พระองค์ พระองค์แรกเป็นธิดาพ่อค้าแห่งเมืองเวทิสาคีรี พระองค์ทรงพบพระนางขณะหยุดพักที่บ้านพ่อค้า ช่วงเดินทางไปยังเมืองอุชเชนี พระนางมีนามว่าเทวี หรือ เวทิสามหาเทวี กล่าวกันว่า พระนางสืบเชื้อสายมาจากศากยวงศ์ที่หนีตายจากการฆ่าล้างโคตรของเจ้าชายวิฑูฑภะในครั้งพุทธกาล

พระเจ้าอโศกทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดากับพระนางเวทิสาอย่างละหนึ่งพระองค์ คือ เจ้าชายมหินท์ กับเจ้าหญิงสังฆมิตตา แม้จะเป็นพระมเหสีอย่างถูกต้องตามราชประเพณี แต่พระนางเวทิสามหาเทวีมิได้ทรงติดตามพระสวามีกลับมาที่ปาตลิบุตร ทรงอยู่ที่อุชเชนีจนตราบสวรรคต **พระเจ้าอโศกเมื่อขึ้นครองราชย์แล้ว ทรงอภิเษกกับพระนางอสันธิมิตตา** และทรงแต่งตั้งให้พระนางอสันธิมิตตาเป็นเอกอัครมเหสี แต่พระนางทรงมีพระชนมายุสั้นกว่าพระสวามี เสด็จสวรรคต ในปีที่ ๓๐ แห่งรัชกาล จากนั้นพระเจ้าอโศกได้ทรงแต่งตั้งพระนางติสสรักขาเป็นอัครมเหสี

ตามคัมภีร์มหาวงศ์พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๑๘ แต่พิธีปราบดาภิเษกเกิดขึ้นหลังจากนั้นอีกสี่ปี ในคัมภีร์เล่มเดียวกันนี้ได้เล่าถึงอำนาจอันเกรียงไกรของพระองค์คล้ายเรื่องที่เล่าไว้ในไตรภูมิ จึงจะไม่เล่าในที่นี้

เมื่อขึ้นครองราชย์ได้ ๘ พรรษา ทรงกรีฑาทัพไปปราบแคว้นกลิงคะ ซึ่งเป็นชาติที่เข้มแข็งมาก แม้จะทรงมีชัย สามารถขยายพระราชอาณาจักรให้กว้างขวาง จนกระทั่งยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ชมพูทวีป แต่ทรงสลดพระทัยกับความโหดร้ายของสงคราม ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า แต่เดิมพระเจ้าอโศกนับถือลัทธิอาชีวก ต่อมาทรงเห็นว่าพวกอาชีวกมีปฏิปทาไม่น่าเลื่อมใส จึงทรงแสวงหาครบาอาจารย์ทางด้านธรรมะ อยู่มาวันหนึ่งพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระนัดดา สามเณรนิโครธ พระโอรสของเจ้าชายสุมนะ ที่มีจริยาวัตรเรียบร้อยงดงาม ทรงนิมนต์สามเณรน้อยเข้ามาในพระราชฐานและทรงขอให้สามเณรแสดงธรรม สามเณรได้แสดงธรรมเรื่องอัปปมาทวัคคะ พระเจ้าอโศกทรงสดับแล้วพอพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง ทรงหยุดอุปถัมภ์นักบวชในลัทธิอาชีวก แล้วทรงหันมาอุปัฏฐากสามเณรนิโครธและพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา **ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**

พระราชกรณียกิจของพระเจ้าอโศกในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนานั้น กล่าวเฉพาะที่สำคัญได้แก่ **การสร้างมหาวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง** เป็นแหล่งให้พระภิกษุสงฆ์ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย บำเพ็ญสมณธรรมและสั่งสอนประชาชน **ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ ที่วัดอโศการาม** นครปาตลิบุตร **ทรงส่งพระเถระไปประกาศศาสนาในแว่นแคว้น และดินแดนต่างๆ ๙ สาย** เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาได้ไปเจริญรุ่งเรืองในดินแดนนั้นๆ เป็นหลักชัย เป็นสรณะแก่ชาวโลก

ในด้านการปกครอง ทรงถือหลักธรรมวิชัยมุ่งชนะจิตใจของประชาชน ด้วยการปกครองแผ่นดินโดยธรรมยึดเอาประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้งมีสวัสดิการสังคม ทรงทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ทำให้ชมพูทวีปในรัชสมัยของพระองค์ เป็นบ่อเกิดอารยธรรมที่แผ่ไพศาลมั่นคง พระนามของพระองค์ดำรงอยู่ยืนนาน อนุชนเรียกขานพระองค์ด้วยความรักและเคารพเทิดทูนเหนือกว่าปวงมหาราชผู้ทรงมีชัยชนะในสงครามแย่งชิงดินแดน

พระราชจริยาวัตรของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นกัลยาณจาริตของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่สมัยต่อๆ มา และได้รับสมัญญาว่าเป็นมหาราช เช่น พระเจ้ากนิษกมหาราช (พ.ศ. ๖๒๑-๖๔๔) พระเจ้าหรรษวรรธนะ (พ.ศ. ๑๑๔๙-๑๑๙๑) พระเจ้าธรรมบาล (พ.ศ. ๑๓๒๓-๑๓๗๓) แห่งชมพูทวีป พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๑) แห่งอาณาจักรขอมโบราณ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. ๑๘๒๐-๑๘๖๐) แห่งพระราชอาณาจักรไทย เป็นต้น

นักประวัติศาสตร์สมัยใหม่ได้ถวายพระเกียรติแก่พระองค์เป็นอย่างสูง เช่น H.G. Wells นักประวัติศาสตร์คนสำคัญของโลกตะวันตก ยกย่องพระเจ้าอโศกมหาราชในหนังสือ Outline of History ว่าทรงเป็นอัครมหาบุรุษท่านหนึ่ง ในบรรดา**อัครมหาบุรุษทั้ง ๖ ในประวัติศาสตร์โลก** คือ พระพุทธเจ้า โสเครตีส อริสโตเติล พระเจ้าอโศกมหาราช โรเจอร์ เบคอน และอับราฮัม ลินคอล์น

นอกจากนี้ พระเจ้าอโศกมหาราช ยังเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวในประวัติศาสตร์โลกที่นาย C.E.M. Joad นักเขียนทางปรัชญาผู้มีชื่อเสียง ยอมยกพระนามมากล่าวถึงในหนังสือของเขาชื่อ The Story of Civilization

พระราชจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจของพระเจ้าอโศก ปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในศิลาจารึกซึ่งพระองค์โปรดให้จารึกไว้ ณ สถานที่ต่างๆ ทั่วพระราชอาณาจักรอันกว้างใหญ่ไพศาลของพระองค์ ข้อความที่จารึกเรียกว่า **ธรรมลิปิ แปลว่า ลายสือธรรม** หรือข้อความที่เขียนไว้เพื่อสอนธรรม ถือเอาความหมายเข้ากับเรื่องว่า ธรรมโองการ ธรรมลิปิเท่าที่พบมีจำนวน ๒๘ ฉบับ แต่ละฉบับมักจารึกไว้ที่หลายแห่ง บางฉบับขดพบแล้วถึง ๑๒ แห่ง คือ ฉบับที่ค้นพบมากที่สุด ว่าด้วยการทรงเป็นอุบาสกและอุปถัมภ์สงฆ์

ความในธรรมลิปินั้น แสดงพระราชประสงค์ของพระองค์ที่มีต่อประชาชนบ้าง หลักธรรมที่ทรงแนะนำสั่งสอนประชาชนและข้าราชการบ้าง พระราชกรณียกิจที่ได้ทรงบำเพ็ญแล้วบ้าง

พระเจ้าอโศกมหาราชเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๕๕ พรชนมายุ ๗๑ พรรษา ทรงดำรงอยู่ในราชสมบัติทั้งสิ้น ๓๗ ปี

เส้นทางที่พระเจ้าอโศกส่งสมณทูตไปประกาศศาสนา

หลังจากตติยสังคายนาเสร็จสิ้นในปีที่ ๑๙ แห่งการครองราชย์ พระเจ้าอโศกทรงจัดส่งสมณทูตไปประกาศศาสนาในดินแดนต่างๆ ดังนี้

๑. **พระมัชฌันติกะ**ไปกัษมีระและคันธาระ

๒. **พระโยนะธรรมรักขิตะ** (เชื้อสายกรีก) ไปอปรานตกะ

๓. **พระมัชฌิมะ**ไปหิมวันตประเทศ (แถบเทือกเขาหิมาลัย)

๔. **พระมหารักขิตะ**ไปแคว้นโยะ (เข้าใจว่าเป็นราชอาณาจักรแบกเตรีย ทางทิศพายัพ)

๕. **พระมหาธรรมรักขิตะ**ไปแคว้นมหาราษฎร์

๖. **พระรักขิตะ**ไปแคว้นวนวาสี

๗. **พระมหานามะ**ไปมหิสามณฑล (แคว้นไมซอร์)

๘. **พระโสณะและพระอุตตระ**ไปดินแดนสุวรรณภูมิ

๙. **พระมหินท์พร้อมด้วยศิษย์พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระอีก ๔ รูป** คือ พระอิฏฐิยะ พระอุตติยะ พระสมพละ และพระภัทรสาละ ไปลังกา

กาลานุกรมของพระเจ้าอโศก

พ.ศ. ๑๘๔	ประสูติ ทรงเป็นพระโอรสของพระเจ้าพินทุสารกับพระนางธัมมา
พ.ศ. ๒๐๒	พระชนมายุ ๑๘ พรรษา เป็นอุปราชของพระเจ้าพินทุสาร ปกครองเมืองอุชเชนี เสกสมรสกับเวทิสามหาเทวี
พ.ศ. ๒๐๔	พระชนมายุ ๒๐ พรรษา พระมหินท์ พระราชโอรสพระองค์แรกประสูติ
พ.ศ. ๒๐๖	พระชนมายุ ๒๒ พระนางสังฆมิตตา พระราชธิดาพระองค์แรกประสูติ
พ.ศ. ๒๑๔	พระชนม์ ๓๐ พรรษา เหตุการณ์สำคัญในปีนี้ ๑. สงครามแย่งราชสมบัติ ๒. สุมนราชกุมาร รัชทายาทแห่งพระเจ้าพินทุสารถูกประหาร ๓. พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์ ๔. พระนิโครธ พระโอรสของเจ้าชายสุมนะประสูติหลังจากพระบิดาสิ้นพระชนม์แล้ว
พ.ศ. ๒๑๘	พิธีราชาภิเษก
พ.ศ. ๒๑๘-๒๒๒	โปรดให้เจ้าชายติสสะ พระราชอนุชาเป็นอุปราช
พ.ศ. ๒๑๘-๒๔๘	โปรดเกล้าฯ ให้พระนางอสันธมิตตาเป็นอัครมเหสี
พ.ศ. ๒๒๐	พระนางสังฆมิตตาเสกสมรสกับอัคคิพราหมณ์
พ.ศ. ๒๑๔	๑. พระเจ้าอโศกประกาศตนเป็นพุทธมามกะ เพราะศรัทธาสามเณรนิโครธ ๒. เจ้าชายติสสะประกาศตนเป็นพุทธมามกะ ๓. พระมหาธัมมรักขิตอุปสมบทให้เจ้าชายติสสะ ๔. อัคคิพราหมณ์ ราชบุตรเขย (พระสวามีของพระนางสังฆมิตตา) ของพระเจ้าอโศกอุปสมบท ๕. โปรดฯ ให้พระมหินท์เป็นพระอุปราชแทนเจ้าชายติสสะ
พ.ศ. ๒๒๔-๒๒๗	โปรดฯ ให้สร้างวิหารและเจดีย์ต่างๆ
พ.ศ. ๒๒๕	เจ้าชายกุนาละราชโอรสประสูติจากพระนางปัทมาวดี
พ.ศ. ๒๒๖	๑. พระมหินท์ทรงผนวช มีพระมัชฌันติกะเป็นพระอุปัชฌาย์และพระมหาเทวะเป็นพระอาจารย์ ๒. พระนางสังฆมิตตาทรงผนวชเป็นพระภิกษุณี มีพระอยุปาลและอุปาธยาย ธัมมปาลเป็นพระอาจารย์ ๓. พระเจ้าอโศกทรงได้รับพระสมัญญานามว่า ศาสนทายก
พ.ศ. ๒๒๖	พระติสสะและพระสุมิตตะมรณภาพ พระโมคคัลลิบุตรติสสะออกป่า
พ.ศ. ๒๒๗	สงครามปราบแคว้นกลิงคะ

พ.ศ. ๒๒๗-๒๔๑	เข้าใจว่าเป็นช่วงเวลาที่เสด็จออกถือบุญจาริกตามสังเวชนียสถาน และถือเอาพระอุปคุปต์เป็นพระศีลาจารย์
พ.ศ. ๒๒๙	เสด็จอุรุเวลาเสนานิคม
พ.ศ. ๒๓๙	ประสูติเจ้าชายโตพระจากพระนางกรุพที
พ.ศ. ๒๓๑	ปีที่ ๒๒ ในรัชกาล สร้างศิลาจารึก ๑-๔ (หากเป็นปีที่ ๑๓ ในรัชกาล) จารึก ๙ หลักในกลิงคะและอีก ๑๐ หลัก ณ ที่อื่นๆ
พ.ศ. ๒๓๒	๑. จารึกหลักที่ ๑๓ มีเอ่ยถึงพระเจ้าอเล็กซานเดอร์แห่งเอฟิรุส (๒๗๒-๒๗๕ ก่อน ค.ศ.)
	๒. ขยายพระสถูปของพระโกนาคมพุทธะ ออกเป็นทวีคูณ
พ.ศ. ๒๓๕	ตติยสังคายนา มีพระโมคคัลลีบุตรติสสะเป็นประธานและโปรดให้ส่งสมณทูตไปยังเมืองต่างๆ ๙ สาย
พ.ศ. ๒๓๖	พระสถูปสร้างครบ ๘๔,๐๐๐ แห่ง จึงเสด็จ ณ ลุมพินีอีก
พ.ศ. ๒๔๗	พระนางอสันธมิตตาสวรรคต
พ.ศ. ๒๕๐	โปรดฯ ให้พระนางติสสรักขา เป็นอัครมเหสี
พ.ศ. ๒๕๒	พระนางมหิสุนทรีทรงอิจฉาต้นพระศรีมหาโพธิ์ โปรดฯ ให้ทำลายล้างด้วยการใช้น้ำร้อนราด แต่ท่าในที่สุด พระเจ้าอโศกก็สามารถชุบชีวิตให้ฟื้นคืนขึ้นมาได้
พ.ศ. ๒๕๔	จารึกที่พรหมคีรี (มายเซอร์) และเวรกุฏี (อันธรา)
พ.ศ. ๒๕๕	สวรรคต

NATIONAL LIBRARY

ทหราปิ จ เย วุฑฺฒา เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา
อฑฺฒา เจว ทลิทฺทา จ สพฺเพ มจฺจุปรายนา
ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนพาล ทั้งบัณฑิต ทั้งคนมี ทั้งคนจน
ล้วนเดินหน้าไปหาความตายทั้งหมด
(๑๔.๐๖) (๑๐/๑๐๔)

น มิยฺยมานํ ธนมนฺเวติ กิญฺจิ
เมื่อตาย ทรัพย์สักนิดก็ติดตามไปไม่ได้
(๑๔.๐๗) (๑๓/๔๕๑)

กาโล ฆสติ ภูตานิ สพฺพาเนว สหตฺตนา
กาลเวลาย่อมกลืนกินสัตว์ทั้งหลาย พร้อมกันไปกับตัวมันเอง
(๑๔.๐๘) (๗/๓๔๐)

ตํ ตญฺเจ อนุโสเจยฺย ยํ ยํ ตสฺส น วิชฺชติ
อตฺตานมนุโสเจยฺย สทา มจฺจุวสํ ปตฺตํ
ถ้าบุคคลจะเศร้าโศกถึงคนที่ไม่มีอยู่แก่ตน
คือผู้ที่ตายแล้วไซร้ ก็ควรจะเศร้าโศกถึงตนเอง
ซึ่งตกอยู่ในอำนาจของพญามัจจุราชตลอดเวลา
(๑๔.๐๙) (๒๗/๓๔๐)

น เหว ติฏฺฐี นาสีนํ น สยานํ น ปตฺถคู
อายุสังขาร ใช่จะประมาทไปตามสัตว์ผู้ยืน นั่ง นอน หรือเดินอยู่ ก็หาไม่
(๑๔.๑๐) (๗/๖๑๒)

๑๖

เรื่องของโชติกเศรษฐี

ในสมัยพุทธกาล **มีเศรษฐีผู้หนึ่ง ชื่อว่า โชติกเศรษฐี** อาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ เขามีปราสาทสูง ๗ ชั้น ประดับตกแต่งด้วยแก้ว ๗ ประการ **พื้นภายในปราสาท**เป็นแก้วผลึกอันสดใสแวววาว **บ้านนั้นล้อมด้วย**กำแพงแก้ว ๗ ชั้น ทำด้วยแก้ว ๗ ประการ **ในระหว่างกำแพงแก้ว**มีต้นกัลปพฤกษ์เรียงรายเป็นแถวจรดถึงมุมปราสาททั้ง ๔ มุม และมี**ขุมทองอยู่มุมละ ๑ ขุม** ซึ่งกว้าง ๘,๐๐๐, ๖,๐๐๐, ๔,๐๐๐, ๒,๐๐๐ วา ตามลำดับ ทั้ง ๔ ขุมลึก ๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ ทุกขุมเต็มไปด้วยเต็มไปด้วยกองเงินกองทองและกองแก้ว ๗ ประการ จนล้นปากขุมขึ้นมาเหมือนกองลูกตาลไว้ แม้จะตักสักเท่าใดก็ไม่มีวันพร่อง แก้วแหวนเงินทองจะพูนขึ้นมาเท่าเดิม **มุมปราสาททั้ง ๔** มีลำอ้อยทองลำใหญ่เท่าลำตาลขนาดใหญ่ ประจำอยู่มุมละ ๑ ลำ เป็นแก้วมณีทองคำล้วน **ที่ปากทางเข้าออกประตูกำแพงทั้ง ๗ ชั้น** มียักษ์ ๗ ตนพร้อมด้วยบริวารเฝ้าอยู่ **ที่ปากประตูชั้นนอกมียักษ์ชื่อ ยมโกลิ พร้อมบริวาร ๑,๐๐๐ ตน เฝ้าอยู่ ที่ปากประตูชั้นที่ ๓ มียักษ์ทมิฬพร้อมด้วยบริวาร ๓,๐๐๐ ตน เฝ้าอยู่ที่ปากประตูชั้นที่ ๔ มียักษ์ชื่อ วชิรวามะ พร้อมด้วยบริวาร ๔,๐๐๐ ตน เฝ้าอยู่ ที่ปากประตูชั้นที่ ๕ มียักษ์ชื่อ สกนะ พร้อมด้วยบริวาร ๕,๐๐๐ ตน เฝ้าอยู่ ที่ปากประตูชั้นที่ ๖ มียักษ์ชื่อ กตารตะ พร้อมด้วยบริวาร ๖,๐๐๐ ตน เฝ้าอยู่ ที่ปากประตูชั้นที่ ๗ มียักษ์ชื่อทิศาปาโมกข์ พร้อมบริวาร ๗,๐๐๐ คน เฝ้าอยู่**

สมบัติของโชติกเศรษฐีมีมากมายเหลือคณา ชนทั้งหลายจึงนำเรื่องของเขากราบบังคมทูลพระเจ้าพิมพิสาร พระราชาผู้ครองแคว้นมคธ **พระเจ้าพิมพิสาร**ทรงทราบความ แล้ว**ทรงสถาปนาตำแหน่งเศรษฐีประจำแคว้นมคธให้กับโชติกเศรษฐี**

ภรรยาของโชติกเศรษฐีเป็นหญิงมาจากอุตตรกุรุทวีป **นามว่า อตุลกายเทวี นางได้นำเอาหม้อข้าวหม้อแกงมาด้วย พร้อมก้อนเส้าเท่าลูกฟักมาด้วย ๓ ลูก** ก้อนเส้านี้ชื่อ โชติปาสาณ แลตำข้าวมาด้วย ๓ ทะนาน ข้าวสารพันธุ์ข้าวสาลี ๒ ทะนาน ข้าวนั้นมีกลิ่นหอมและมีรสอร่อยยิ่งนัก ข้าวสาร ๒ ทะนาน หุงให้โชติกเศรษฐีรับประทานได้ชั่วชีวิตไม่มีวันหมด เมื่อนำเอาข้าวสารมาใส่หม้อข้าวสารก็เต็มทะนานขึ้นมาอีกเหมือนเดิม หากจะตักออกใส่เกวียนเต็ม ๑,๐๐๐ เล่มเกวียน ข้าวสาร ๒ ทะนานก็ไม่พร่อง ยังเต็มอยู่เหมือนเดิม เมื่อจะหุงข้าว นำข้าวสาร ๒ ทะนาน ก็ไม่พร่อง ตั้งบนก้อนเส้าแก้วโชติปาสาณ ชั่วเวลาไม่นาน ไฟก็จะลุกพรึบขึ้นมาเอง เมื่อข้าวสุกไฟก็จะดับไปเอง เมื่อจะต้มแกงหรือทำขนมข้าวต้ม ของกินอย่างอื่นก็ทำเช่นเดียวกัน

บรรดาสิ่งของทั้งหลายในปราสาทและบ้านเรือนของเศรษฐี รุ่งเรืองไปด้วยรัศมีแก้ว โดยไม่ต้องอาศัยโคมไฟและเทียน ความมั่งคั่งของโชติกเศรษฐีเลื่องลือไปทั่วชมพูทวีป มหาชนทั้งหลายต่างพากันมาดูสมบัติของโชติกเศรษฐี โชติกเศรษฐีให้หุงข้าว ๒ ทะนาน ที่ภรรยานำมาจากอุตตรกุรุทวีปเลี้ยงดูผู้ที่มาหาทั่วทุกคน ให้นำเอาเครื่องถนิมพิมพาภรณ์จากต้นกัลปพฤกษ์มามอบให้ผู้มาหาทุกคน แล้วจึงเปิดขุมทองให้ดู พร้อมกล่าวว่า ผู้ใดอยากได้แก้วแหวนเงินทองจำนวนเท่าใด ขอให้เก็บเอาเองตามใจชอบ ผู้คนในชมพูทวีปต่างมาตักเอาโกยเอาแก้วแหวนเงินทองนั้นตักไปเท่าใดขุมทองก็จะไม่พร่องไปเลยแม้แต่นิดเดียว

ครั้งหนึ่งพระเจ้าพิมพิสารทรงมีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรสมบัติของโชติกเศรษฐี จึงเสด็จพร้อมด้วยข้าราชบริพาร เมื่อเสด็จถึงประตูแก้วชั้นนอก ทอดพระเนตรเห็นนางทาสีปัดกวาดปราสาทอยู่ รูปร่างสวยงามมาก นางได้ยื่นมือออกให้พระราชาทรงเหนี่ยวพระกายขึ้นมาที่ปากประตู ความงามของนางทำให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยว่านางเป็นภรรยาเศรษฐี จึงมิได้ทรงยื่นพระหัตถ์ให้

บรรดานางที่ปัดกวาดบริเวณปากประตูด้านนี้ ทุกนางดูสวยงามไปหมด ทรงเข้าพระทัยว่านางทั้งหลายคงเป็นภรรยาเศรษฐี พระองค์มิได้ทรงแตะต้องนางเหล่านั้นเลย จนกระทั่งโชติกเศรษฐีออกมารับเสด็จที่ปากประตูชั้นนอกของปราสาท ทูลเชิญเสด็จนำหน้าไป ส่วนตนเองเดินตาม เมื่อพระราชาเสด็จเข้าไปภายในปราสาท ทรงเห็นพื้นปราสาทเป็นแก้วมณี มองทะลุลงไปถึงเบื้องล่างเหมือนหลุมที่ลึกลงไป ๗ ช่วงตัว ทรงดำริในพระทัยว่าเศรษฐีขุดหลุมล่อพระองค์ให้ตกลงไปจึงหยุดยืนคอย ฝ่ายโชติกเศรษฐีเห็นพระราชาทรงหยุดยืนเฉย จึงกราบทูลว่าพื้นนี้มิใช่หลุม แต่เป็นแก้วมณี ขออัญเชิญพระองค์เสด็จตามมา แล้วตนก็นำทางพระราชาชมปราสาทตั้งแต่ชั้นล่างถึงชั้นบน

ครั้งนั้นเจ้าชายอชาตศัตรูเสด็จไปด้วย ทรงเกาะพระกรพระราชบิดาเสด็จชมปราสาทอันยิ่งใหญ่อลังการ ทรงดำริว่า พระราชบิดาของเรานับว่าไม่ยิ่งใหญ่จริง เพราะประทับอยู่ในปราสาทไม้ แต่เศรษฐีผู้นี้อยู่ในปราสาทแก้ว ๗ ประการ นี่ถ้าเราเป็นพระราชาขึ้นมาเมื่อใด จะมายึดเอาปราสาทนี้เป็นของเราให้ได้

พระเจ้าพิมพิสารทอดพระเนตรดูปราสาทจนหมดแล้ว ได้เวลาเสวยพอดี พระองค์ตรัสแก่โชติกเศรษฐีว่า เราจักเสวยอาหารเช้าที่บ้านของท่าน เศรษฐีกราบทูลเชิญด้วยความเต็มใจ

เศรษฐีทูลเชิญพระราชาให้ทรงสรงน้ำหอม แล้วอัญเชิญให้ประทับนั่ง ณ บัลลังก์ทอง ซึ่งตั้งอยู่บนบัลลังก์แก้ว ๗ ประการ อันเป็นบัลลังก์ที่เศรษฐีเคยนั่ง ฝ่ายคนครัวเตรียมอาหารและข้าวกิลินปายาส (ข้าวปายาสอุ่น) ใส่เต็มตะไลมีค่าล้านตำลึง นำมาตั้งที่เบื้องพระพักตร์ พระเจ้าพิมพิสารทรงเข้าพระทัยว่าเป็นข้าวสำหรับเสวย จึงทรงล้างพระหัตถ์เพื่อเตรียมเสวย เศรษฐีเห็นดังนั้นกราบทูลว่าข้าวกิลินปายาสไม่ใช่ข้าวสำหรับเสวย จัดไว้เพื่อรองตะไลข้าวสำหรับเสวยอีกทีหนึ่ง ป้องกันไม่ให้ข้าวเย็น จากนั้นเศรษฐีให้นำข้าวสำหรับเสวย ซึ่งหุงด้วยข้าวที่นำมาจากอุตตรกุรุทวีป ใส่เต็มตะไลทองอีกลูกหนึ่ง มาตั้งเหนือข้าวกิลินปายาส แล้วทูลเชิญให้เสวย พระราชาเสวยแล้ว

ได้รับโอชารสอย่างยิ่งไม่มีอาหารใดเท่า เสวยเท่าใดก็ไม่ทรงรู้อิ่ม เศรษฐีเห็นดังนั้นทูลห้ามว่าเสวยมากแล้ว ให้เสวยแต่พอประมาณ เพราะถ้าเสวยมากเกินไปอาจทำให้ประชวร

พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า เศรษฐีคิดเสียดายข้าวหรือ? กลัวว่าเราจะเสวยข้าวท่านหมดเปลืองกระนั้นหรือ? เศรษฐีกราบทูลว่า มิได้เป็นเช่นนั้น แม้ข้าวและแกงหม้อเดียว หากข้าราชบริพารของพระองค์จะมารับประทานมากเท่าใด ข้าวและแกงจะไม่พร่องไปจากหม้อเลย การที่กราบทูลห้ามไว้เพราะเกรงพระองค์จะเสวยอาหารมากเกินไป การที่พระองค์เสด็จมาสู่เรือนของข้าพระองค์ ถ้าทรงพระเกษมสำราญก็นับว่าเป็นโชคลาภ แต่ถ้าพระองค์ทรงมีอันเป็นไปในเรือนของข้าพระองค์ ไพร่ฟ้าทั้งหลายจะพากันตำหนิข้าพระองค์

พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่าดีแล้ว ถ้าเป็นอย่างนั้น เราก็กินเพียงเท่านี้ แล้วพระองค์ทรงหยุดเสวยทันที หลังจากนั้นเศรษฐีก็ให้จัดอาหารมาเลี้ยงดูข้าราชบริพารที่ตามเสด็จ พร้อมทั้งชาวเมืองทั้งหลายที่มาเยี่ยมเยียน เศรษฐีก็เลี้ยงดูด้วยข้าวและแกงหม้อเดียวนั้นที่ตักเท่าไหร่ก็ไม่รู้จักหมดสิ้น

พระเจ้าพิมพิสารตรัสถามถึงภรรยาเศรษฐี เศรษฐีทูลตอบว่านางมาจากอุตตรกุรุทวีป ขณะนี้นางอยู่ในปราสาทชั้นใน เศรษฐีรู้ว่าพระราชาอยากทอดพระเนตรภรรยาของตน จึงไปตามนางออกมา

ภรรยาเศรษฐีสงสัยว่าเศรษฐีจะให้ไปพบผู้ใด เศรษฐีบอกว่าเป็นพระราชาเจ้าเหนือหัว นางบอกว่าทุกวันนี้นางไม่เคยรู้เลยว่าเรามีเจ้าเหนือหัวปกครองเราอยู่ บุญที่เรามีเพียงนี้นับว่าน้อยอยู่ จึงมีเจ้าเหนือหัวที่เหนือกว่าเรา อาจเป็นเพราะเราทำบุญแต่อดีตชาติปางก่อนมิได้ทำด้วยศรัทธา มาชาตินี้เราจึงมีเจ้าที่เหนือกว่า นางถามต่อไปว่า เมื่อไปเข้าเฝ้าเจ้าเหนือหัวแล้วนางต้องทำอย่างไร เศรษฐีบอกว่า เมื่อเข้าเฝ้าแล้วให้ถวายงานพัด นางออกไปเฝ้าพระราชาแล้วทำตามที่สามีบอก ปรากฏว่ากลิ่นควันธูปที่ใช้อบผ้าทรงและผ้าโพกพระเศียรของพระราชาพัดมาเข้าตานาง ทำให้นางรู้สึกแสบตา น้ำตาไหลพราก นางจึงยกผ้าขึ้นซับน้ำตา

พระราชาทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ทรงเข้าพระทัยว่านางร้องไห้ จึงตรัสแก่เศรษฐีว่าภรรยาของเจ้าไม่น่ารัก นางเห็นเรามาบ้านคงนึกว่าเราจะมาแย่งชิงสมบัติของนางจึงร้องไห้ แต่ที่จริงเรามาเพื่อชมบุญของเจ้า เจ้าจงปลอบใจนางอย่าให้นางร้องไห้ไปเลย

เศรษฐีกราบทูลว่านางมิได้ร้องไห้ แต่เป็นเพราะกลิ่นไอธูปซึ่งอบเครื่องทรงของพระองค์มาเข้าตานาง เพราะอบด้วยไฟ ทำให้นางแสบตา น้ำตาไหลเพราะในปราสาทนี้จะหุงต้มสิ่งใด ก็อาศัยแสงแก้วมณีรัตนะทั้งสิ้น ไม่เคยอาศัยไฟเลย แต่ในปราสาทของพระองค์ใช้แต่ไฟ

เศรษฐีกราบทูลอีกว่า นับแต่นี้เป็นต้นไป พระองค์จะได้ทรงอาศัยแสงแก้ว เลิกอาศัยไฟ กราบทูลดังนี้แล้ว เศรษฐีก็ถวายแก้วดวงหนึ่งแก่พระราชา ขนาดโตเท่าแตงโมลูกใหญ่ มีค่าเหลือคณนา

พระเจ้าพิมพิสารทอดพระเนตรมหาสมบัติทั้งปวงของโชติกเศรษฐีแล้ว ทรงมีพระราชหฤทัยชื่นชมโสมนัส จากนั้นก็เสด็จกลับพระราชฐานพร้อมข้าราชบริพาร

เจ้าชายอชาตศัตรูกราบทูลพระราชบิดาว่า สมบัติอันมากมายของเศรษฐีนั้น ไม่เหมาะสมกับเศรษฐีผู้อาศัยอยู่ใต้พระบรมโพธิสมภาร เราควรไปริบมาเป็นราชสมบัติทั้งหมด พระเจ้าพิมพิสารตรัสบอกพระโอรสว่า ลูกจะให้พ่อไปชิงสมบัติของเศรษฐีมาเป็นราชสมบัตินั้น เป็นเรื่องไม่ถูกต้องไม่ชอบธรรม เพราะสมบัติเหล่านั้นไม่ได้เกิดจากบุญบารมีของเราทั้งสอง หากแต่เกิดเพราะบุญบารมีของเศรษฐีเอง จากบุญกุศลที่ได้สั่งสมมาแต่ชาติปางก่อน มิได้ได้มาด้วยเหตุอื่น ด้วยเหตุนี้พระวิศณุกรรม จึงได้มาเนรมิตทรัพย์สมบัติอันประมาณมิได้ให้แก่เศรษฐี"

กาลเวลาล่วงมา เจ้าชายอชาตศัตรูทรงยอมรับพระเทวทัตต์เป็นพระอาจารย์ พระเทวทัตต์ได้เสี่ยมสอนให้เจ้าชายอชาตศัตรูชิงเอาราชสมบัติและปลงพระชนม์พระบิดาเสีย เมื่อพระเจ้าพิมพิสารสวรรคตและเจ้าชายอชาตศัตรูทรงขึ้นครองราชย์เป็นพระราชาแห่งแคว้นมคธ ความคิดเรื่องไปแย่งชิงเอาสมบัติของโชติเศรษฐีได้กลับมา ดำริได้ดังนั้นก็ทรงส่งกองทัพไปล้อมบ้านเศรษฐี วันนั้นเป็นวันพระโชติกเศรษฐีรับประทานอาหารแล้วไปวัดพระเวฬุวนารามมหาวิหารเพื่อรักษาศีล ๙ และฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงขับรี้พลตามกองทหารเข้าไป ทันใดนั้น ยักษ์เฝ้าประตูชื่อ ยมโกลิยักษ์ซึ่งเฝ้ากำแพงชั้นนอก ได้นำไพร่พลของตนออกมาประจัญหน้า แล้วขู่คำรามขับไล่พระเจ้าอชาตศัตรูและไพร่พลแตกหนีกระจัดกระจายไป

พระเจ้าอชาตศัตรูตกพระทัยเสด็จหนีเข้าไปในพระเวฬุวนารามที่ประทับของพระพุทธเจ้า โชติกเศรษฐีเห็นเข้าก็รีบลุกขึ้นมาถวายการต้อนรับทูลถามว่า เหตุใดพระองค์จึงเสด็จมาอย่างรีบร้อน พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสว่า "ท่านได้ใช้บริวารของท่านขับไล่พวกเรา จนพวกเราต้องหนีออกมา แต่ตัวท่านเองกลับหนีมาก่อน มานั่งฟังธรรม ทำเป็นไม่รู้เรื่องรู้ราว"

เศรษฐีทูลถามว่า พระองค์ยกทัพมาชิงเอาปราสาทของข้าพระองค์กระนั้นหรือ พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสตอบว่า "ใช่ เราต้องการปราสาทแก้วของท่าน"

เศรษฐีทูลว่า "สมบัติอันใดของข้าพระองค์ แม้เป็นเพียงเศษด้ายที่หูกทอผ้า หากข้าพระองค์ไม่ยกให้ ก็ไม่มีผู้ใดจะมาเอาไปได้"

พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสว่า "เศรษฐีเจรจาโอหังเสมือนหนึ่งว่า ตนเองเป็นพระเจ้าแผ่นดินอย่างนั้น"

เศรษฐีทูลว่า มิใช่เช่นนั้น ข้าพระองค์มิได้ทำตนเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่เชื่อในกุศลกรรมที่เคยกระทำไว้นั้น สมบัติถ้าข้าพระองค์ไม่ได้ถวายให้ อย่าว่าแต่พระราชาพระองค์เดียวเลย แม้พระราชาเช่นพระองค์สักพันก็มิอาจยึดเอาสมบัติแห่งข้าพระองค์ไปได้ ถ้าพระองค์ไม่เชื่อบุญญาบารมีของข้าพระองค์ทรงลองถอดแหวนทั้ง ๒๐ วง ใน ๒๐ นิ้วมือของข้าพระองค์ให้ได้

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงสดับคำท้าทายนั้น ทรงพิโรธยิ่งนัก อุปมาดังนาคราชถูกค้อนเหล็กแดงตีขนดหาง ทรงกระโดดขึ้นสูง ๑๘ ศอก แล้วเสด็จลงมาประทับยืน แล้วทรงกระโดดอีกครั้งสูง ๗๐ ศอก ทรงบิดพระองค์ไปทางขวาเพื่อทรงถอดแหวนของเศรษฐี ทรงล้มลุกคลุกคลานพระเสโทไหลย้อยทั่วพระวรกาย แต่ไม่ทรงสามารถถอดแหวนจากนิ้วของเศรษฐีได้เลยสักนิ้ว

เศรษฐีกราบทูลว่า “แหวนของข้าพระองค์ทั้ง ๒๐ วงนี้ ขอน้อมถวายแก่พระองค์ขอเชิญนำภูษามารองรับเถิด” พระเจ้าอชาตศัตรูนำผ้าฉลองพระพักตร์วางลงบนพื้น เศรษฐียื่นมือออกไปเหนือผ้านั้นต่อหน้าเบื้องพระพักตร์ ทันใดนั้นแหวนทั้ง ๒๐ วง ก็หลุดจากนิ้วมือของเศรษฐีตกลงบนผ้านั้น

โชติกเศรษฐีกราบทูลพระเจ้าอชาตศัตรูว่า “สมบัติของข้าพระองค์ ถ้าข้าพระองค์ไม่ได้ทูลถวาย พระองค์ก็ไม่สามารถนำไปได้ แต่ถ้าได้ถวายแล้วพระองค์จึงจะได้สมบัติของข้าพระองค์ ดังที่พระองค์ได้ทอดพระเนตรแล้ว”

โชติกเศรษฐีรู้สึกสลดสังเวชใจในเรื่องความโลภของมนุษย์ จึงตัดสินใจสละโลกออกบวช แล้วกราบทูลลาอุปสมบทต่อพระเจ้าอชาตศัตรู โดยถวายเป็นพระราชกุศล พระเจ้าอชาตศัตรูทรงได้ยินเช่นนั้น ทรงดีพระทัยอย่างยิ่ง เพราะพระองค์จะได้รับทรัพย์สมบัติทั้งหมดของเศรษฐีมาเป็นราชทรัพย์เสียโดยง่าย

ต่อมาโชติกเศรษฐีได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา มีสมณฉายาว่า **พระโชติกเถระ**

เมื่อโชติกเศรษฐีได้กลายเป็นพระภิกษุไปแล้ว ทรัพย์สมบัติทั้งปวงก็อันตรธานหายไปสิ้น เป็นต้นว่า นางอตุลกายเทวี นางแก้วคู่บุญ เทวดาก็นำไปคืนสู่อุตตรกุรุทวีปดังเดิม ส่วนปราสาท ๗ ชั้น กำแพง ๗ ชั้น ต้นกัลปพฤกษ์ และขุมทรัพย์สี่มุมปราสาท หม้อข้าวหม้อแกงแก้วมณีมหาสมบัติอันเกิดจากบุญบารมีของโชติกเศรษฐีก็จมลงไปในแผ่นดินจนหมดสิ้น ไม่หลงเหลือไว้ให้พระเจ้าอชาตศัตรูริบไปเป็นของพระองค์เลยสักสิ่งเดียว

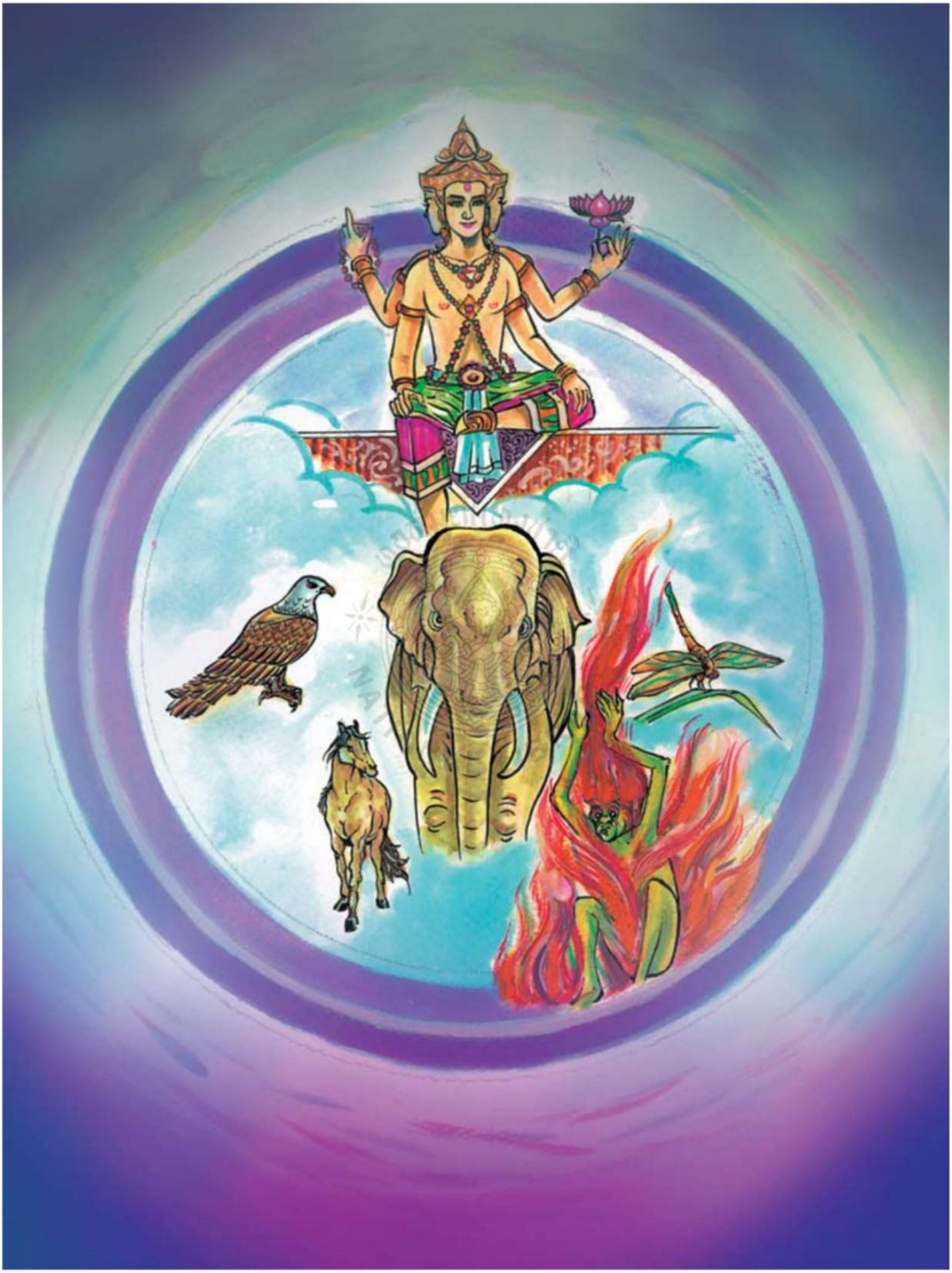

๑๗

การเกิด ๔ ประเภท

ชลาพุชโยนิ

ชลาพุชโยนิ คือ การถือกำเนิดจากครรภ์ การเกิดของมนุษย์ในโลกที่เกิดจากครรภ์มารดา การเกิดแบบชลสพุชโยนิ มีรูปกาย ๒๘ ประการ เช่นเดียวกับการเกิดผุดเป็นร่างเจริญขึ้นทันที (อุปปาติกโยนิ) ดังที่เกิดในนรกภูมิ รูป ๒๘ นี้มีการเกิดโดยลำดับแล้วยังมีรูปอื่นอีก ๕๓ รูป เมื่อรวมกับรูป ๒๘ ก็จะได้ ๘๑ รูป รูปทั้งหมดดังกล่าวมา มีชีวิตเป็นองค์ประกอบ ๗ ประการ ดังนี้

๑. **ชีวิตที่อยู่ในจักษุ** มีไว้สำหรับดู
๒. **ชีวิตที่อยู่ในโสต** มีไว้สำหรับได้ยินได้ฟัง
๓. **ชีวิตที่อยู่ในฆานะ** มีไว้สำหรับดมกลิ่น
๔. **ชีวิตที่อยู่ในชิวหา** มีไว้สำหรับรู้รส
๕. **ชีวิตที่อยู่ภายในกาย** มีไว้สำหรับรู้ร้อนรู้เย็นรู้ความเจ็บปวด
๖. **ชีวิตที่อยู่ในภาวะ** มีไว้สำหรับให้รู้รสกามตัณหา
๗. **ชีวิตที่อยู่ในดวงใจ** มีไว้สำหรับให้รู้คิด

มนุษย์สามารถเกิดได้ทั้ง ๔ คือ อัณฑชโยนิ **(เกิดจากไข่)** ชลามพุชโยนิ **(เกิดจากครรภ์)** สังเสทชโยนิ **(เกิดจากสิ่งโสโครกหรือเหงื่อไคล)** อุปปาติกโยนิ **(เกิดผุดขึ้น)**

โอปปาติกโยนิ

โอปปาติกโยนิ คือ การกำเนิดของสัตว์ที่ผุดขึ้น มนุษย์ที่เกิดในกำเนิดนี้ มีเรื่องเล่าดังนี้

สตรีนางหนึ่งนามว่า **อัมพปาลิกา เกิดเป็นโอปปาติกโยนิ** ท่านเล่าไว้ว่า ในอดีตกาลตั้งแต่กัปหนึ่งจนถึงภัทรกัป นับย้อนหลังไปประมาณ ๓๐๐ กัป มีพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าพระพุทธเจ้าสิขีเสด็จลงมาโปรดชาวโลกทั้งหลาย ครั้งนั้น นางอัมพปาลิกาบวชเป็นภิกษุณีในศาสนาของพระพุทธเจ้าสิขี นางเป็นคนถือศีลเคร่งครัดมาก เอาใจใส่บำรุงรักษาความสะอาดในวัดด้วยดีตลอดมา

อยู่มาวันหนึ่ง พระภิกษุณีอัมพปาลิกาได้กระทำประทักษิณบูชาพระเจดีย์พร้อมด้วยเหล่าสตรีผู้ทรงศีลทั้งหลาย ขณะนั้นพระนางเถรีซึ่งเป็นพระภิกษุณีรูปหนึ่งเป็นอรหันต์ขีณาสพ อาวุโสสูงกว่าพระภิกษุณีรูปอื่นๆ ได้เดินนำหน้าเพื่อบูชาพระเจดีย์ นางเดินไปด้วยความรีบร้อน ยังไม่ทันเบือนหน้าจากพระเจดีย์ก็เกิดอาการไอ เสมหะกระเด็นถูกพระเจดีย์ ไม่มีคนอื่นรู้เห็นเพราะนางเดินนำหน้าผู้อื่น

แต่ทว่าภิกษุณีอัมพปาลิกาเห็นก้อนเสมหะนั้น จึงกล่าวติเตียนว่าหญิงโสเภณีที่ไหนบังอาจถ่มน้ำลายรดพระเจดีย์อันเป็นที่เคารพสักการะ ข้าเจ็บใจยิ่งนักจนไม่อาจเปรียบเทียบกับสิ่งใดได้ พอนางกล่าวผรุสวาจาเสร็จแล้วก็เดินจากไป

ต่อจากนั้น ภิกษุณีอัมพปาลิกาก็ครุ่นคิดถึงเรื่องที่มีผู้กล่าวไว้ว่า การเกิดในท้องแม่มีทุกข์เวทนายิ่งนัก จึงรู้สึกไม่พอใจ ไม่ต้องการเกิดในท้องคน ได้ตั้งความปรารถนาขอเกิดแบบผุดขึ้นเอง (อุปปาติกโยนิ) ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็ได้บำเพ็ญสมณธรรมเป็นภิกษุณีตราบสิ้นชีวิตไป พอสิ้นชีวิตแล้วได้ไปตกนรกเป็นเวลานานหลายปี เพราะได้กระทำบาปกล่าววาจาด่าว่าพระอรหันต์ขีณาสพเมื่อพ้นกรรมแล้วก็มาเกิดเป็นหญิงโสเภณีได้หมื่นชาติ

เพราะบาปที่ด่าพระอรหันต์เถรีว่าเป็นโสเภณี พอสิ้นกรรมแล้วก็ไปเกิดที่คาคบกิ่งมะม่วงที่เมืองไพศาลี ด้วยเดชอำนาจแห่งศีลที่ได้บำเพ็ญไว้อย่างเคร่งครัดเมื่อครั้งเป็นภิกษุณี นางจึงมีรูปโฉมงดงามหมดจดทั่วสรรพางค์ งามกว่าสตรีทั้งหลายในเมืองไพศาลีนั้น พอผุดเกิดขึ้นมาเองที่คาคบไม้ปุ๊บ (ตามที่เคยอธิษฐานไว้) นางก็ค่อยเจริญเติบโตเป็นสาวสวยสมควรมีเหย้ามีเรือนได้ทันที

ขณะนั้นเหล่าคนสวนในพระราชอุทยานของพระราชาได้เห็นนางสาวสวยผุดขึ้นมา จึงพานางไปถวายพระราชา คนสวนกราบทูลว่า พบนางที่คาคบไม้มะม่วง พระราชาตรัสว่า ด้วยเหตุที่นางเกิดอย่างนั้น จึงตั้งชื่อนางว่า อัมพปาลิกา

นางอัมพปาลิกาอยู่ในเมืองไพศาลี เหล่าท้าวพญาลูกเจ้านายในเมืองเกิดวิวาทบาดหมางใจกัน เพราะต่างต้องการได้นางมาเป็นภรรยา ยิ่งได้มาเห็นรูปโฉมของนางก็ยิ่งแย่งชิงกัน ด้วยบาปกรรมที่นางได้กระทำต่อพระอรหันตเถรียังไม่หมดสิ้น ยังมีเศษกรรมติดตัวนางอยู่ พระราชาตรัสว่าขณะนี้เกิดการทะเลาะวิวาทเพื่อแย่งชิงนางไม่รู้จบสิ้น บัดนี้ข้าจะให้นางเป็นหญิงแพศยาเพื่อระงับการแตกแยกวิวาทกัน แล้วตั้งให้นางเป็นหญิงนครโสเภณีเป็นสาธารณะให้ชายทุกคนได้เชยชมสมปรารถนา

ต่อมานางได้ให้กำเนิดบุตรชายคนหนึ่งชื่อ โกณฑัญญะ นางมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้สร้างวัดและวิหารไว้แห่งหนึ่ง แล้วให้บุตรชายคือโกณฑัญญะบวชในพระพุทธศาสนา โกณฑัญญะได้บำเพ็ญสมณธรรมจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ มีความรู้แตกฉานในปฏิสัมภิทาจนได้นามว่าพระโกณฑัญญะเถระ ส่วนนางอัมพปาลิกาได้ฟังพระธรรมเทศนาในสำนักของพระบุตรชายจนเกิดศรัทธาบวชเป็นภิกษุณี บำเพ็ญเพียรอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุดก็บรรลุอรหัตตผล เป็นพระอรหันต์ขีณาสพ เมื่อมรณภาพแล้วก็ได้ไปสู่มหานครนิพพาน

อัณฑชโยนิ

อัณฑชโยนิ คือ การกำเนิดของสัตว์ที่เกิดจากไข่ มนุษย์ที่เกิดจากไข่ก็มีเช่นกัน ดังนิทานที่จะเล่าต่อไปนี้

ครั้งนั้น มีพราหมณ์ผู้หนึ่ง อยู่ในเมืองใหญ่ชื่อ ปาตลีบุตร วันหนึ่ง พราหมณ์ผู้นี้ได้เดินทางออกจากเมืองเข้าไปในป่าใหญ่แห่งหนึ่ง ได้พบนางกินรีตัวหนึ่งไม่ปรากฏชื่อ เกิดความรักนางกินรีนั้นเป็นอันมาก จึงสมสู่กับนางในกลางป่านั้น ต่อมาเมื่อนางกินรีตั้งครรภ์และออกไข่มาสองฟอง นางกินรีก็ฟักไข่แตกออกมาเป็นมนุษย์สองคน คนหนึ่งชื่อ **ติสสกุมาร** อีกคนหนึ่งชื่อ **มิตรกุมาร**

ครั้นกุมารทั้งสองเจริญวัยขึ้นมาก็สังเกตเห็นว่าบิดามารดาของตนนั้นแตกต่างกัน จึงรู้สึกสลดใจ ทั้งสองปรึกษากันว่า การเวียนว่ายตายเกิดนี้เป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้แน่นอน เราทั้งสองควรจะไปบวชเป็นสมณะเพื่อบรรลุนิพพานจะดีกว่า

จากนั้นกุมารทั้งสองก็จากบ้านไปบวชในสำนักของพระมหาเถระรูปหนึ่ง นามว่า พระพุทธเถระ บำเพ็ญเพียรอยู่เป็นเวลานาน จนในที่สุดทั้งสองก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ครั้นสิ้นชีพแล้วก็ได้ไปสู่นิพพาน มนุษย์ที่เกิดจากไข่ก็มีเช่นสองพี่น้องดังกล่าวมานี้

สังเสทชโยนิ

สังเสทชโยนิ คือการกำเนิดของสัตว์ที่เกิดจากไคล คนที่เกิดจากไคลก็มีเช่นกัน ดังเรื่องของปทุมาวดี ซึ่งมีบุตรชายถึง ๕๐๐ คน ซึ่งมีเรื่องเล่าดังนี้

เมื่อชาติก่อนนางปทุมาวดีเป็นคนยากจนเข็ญใจ มีอาชีพทำนา วันหนึ่งนางไปไถนา และจะนำอาหารไปส่งสามี ได้เอากระเชอข้าวทนไว้บนศีรษะ ขณะที่เดินไปตามทางได้พบพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งรูปงามมาก นางจึงมีใจเลื่อมใสศรัทธาคิดว่าจะถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า จึงเอาข้าวใส่บาตร และเอาข้าวตอกกวนกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นก้อนได้ ๕๐๐ ก้อน วางลงในบาตรบนข้าวสุก นางแลเห็นดอกบัวหลวงในสระข้างทาง จึงไปเก็บดอกบัวใส่ลงในบาตรและวางไว้ที่พระบาทพระปัจเจกพุทธเจ้าเพื่อถวายบูชาคารวะ

นางได้ตั้งความปรารถนาว่า ด้วยพลานิสงส์ที่นางได้บูชาพระปัจเจกพุทธเจ้าด้วยข้าวตอกกับน้ำผึ้ง ๕๐๐ ก้อนนี้ ขอให้นางได้มีบุตรชาย ๕๐๐ คน และด้วยผลบุญที่นางบูชาพระปัจเจกพุทธเจ้าด้วยดอกบัวหลวง ขอให้นางเดินไป ณ ที่แห่งใด ก็ให้มีดอกบัวหลวงผุดขึ้นมารองรับเท้าของนางทุกย่างก้าวตลอดทางมิได้ขาด พอกล่าวคำอธิษฐานเสร็จก็กราบอำลาพระปัจเจกพุทธเจ้าไปทำงานต่อ ในที่สุดเมื่อนางสิ้นชีวิตแล้วก็ได้ไปบังเกิดในสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ เมื่อหมดบุญจากสวรรค์ก็ได้มาเกิดในโลกมนุษย์อีก ครั้งนี้นางได้เกิดในดอกบัวหลวงดอกหนึ่ง ณ สระน้ำเชิงเขาหิมพานต์

ครั้งนั้นมีฤาษีตนหนึ่งอาศัยบำเพ็ญพรตอยู่ในป่าหิมพานต์ มักจะลงมาอาบน้ำที่สระน้ำแห่งนั้นทุกวัน ท่านได้เห็นดอกบัวในสระบานทุกดอก ยกเว้นดอกหนึ่งที่ยังไม่บาน เป็นเวลานานถึงเจ็ดวัน ฤาษีรู้สึกประหลาดใจมาก จึงเก็บดอกบัวดอกนั้นมา พลันก็ได้เห็นเด็กทารกอยู่ในดอกบัวนั้น เป็นเด็กหญิงผิวผ่องดังทองคำสุกปลั่ง ฤาษีมีใจเมตตาต่อเด็กน้อยนั้น จึงชุบเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรม ให้เด็กน้อยดูดหัวแม่มือที่มีน้ำนมไหลออกมาจากนิ้วมือนั้น ด้วยอำนาจอิทธิฤทธิ์ของฤาษี และอำนาจบุญของเด็กน้อย ฤาษีตั้งชื่อเด็กน้อยว่า ปทุมวดี เพราะเหตุที่เกิดในใจกลางดอกบัว

คราวนั้นมีพรานเนื้อผู้หนึ่งเดินป่า ผ่านมาถึงป่าหิมพานต์ ได้เห็นนางผู้มีความงดงามยิ่ง พรานนั้นจึงนำความไปทูลพระเจ้าพรหมทัตผู้ทรงราชย์ ณ นครพาราณสี พระเจ้าพรหมทัตเสด็จไปนมัสการฤาษี แล้วทรงขอนางมาเป็นพระมเหสี

ตั้งแต่นางเกิดมา ไม่ว่าย่างเท้าไปที่ใด ก็จะมีดอกบัวผุดขึ้นมารองรับเท้าของนาง เป็นเช่นนี้ เพราะคำอธิษฐานของนางเมื่อครั้งบูชาพระปัจเจกพุทธเจ้าด้วยดอกบัวหลวง ครั้นเมื่อนางเข้าไปสู่พระราชวังเพื่อดำรงตำแหน่งพระมเหสี ต่อมาก็ได้ตั้งครรภ์ และได้คลอดบุตรชายออกมาถึง ๕๐๐ คน มีเจ้าชายพระองค์ใหญ่องค์เดียวที่เกิดอยู่ภายในรก ส่วนโอรสอีก ๔๙๙ คน อยู่ภายนอกรก ดังนั้นเจ้าชายพระองค์ใหญ่จึงได้พระนามว่า พญาปทุมกุมาร เจ้าชายทั้งหมดเมื่อทรงเจริญวัยขึ้นก็พากันไปบวชหมดทั้งสิ้น ได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าหมดทั้งห้าร้อย เมื่อสิ้นพระชนมชีพ แล้วก็เสด็จสู่พระนิพพานทั้งห้าร้อย **เจ้าชายปทุมกุมารผู้เกิดในรกนั้นเรียกว่าเป็นชลามพุชโยนิ แต่เจ้าชายผู้น้องอีก ๔๙๙ เรียกว่า เกิดจากสังเสทชโยนิ** บรรดาคนที่เกิดจากไคลก็มี ดังที่ได้กล่าวนี้

กำเนิด หรือ แบบชนิดของการเกิด สรุปสั้นๆ ได้ว่ามี ๔ ประเภท ดังนี้

๑. **ชลามพุชะ** สัตว์เกิดในครรภ์ คือ คลอดออกมาเป็นตัว เช่น คน สุนัข โค กระบือ ฯ ล ฯ

๒. **อัณฑชะ** สัตว์เกิดในไข่ คือ ออกไข่เป็นฟองก่อนแล้วจึงฟักเป็นตัว เช่นนก เป็ด ไก่ เป็นต้น

๓. **สังเสทชะ** สัตว์เกิดในไคล คือ เกิดในของชื้นแฉะหมักหมมเน่าเปื่อย ขยายแพร่พันธุ์ออกไปเอง เช่น หนอน แมลงบางชนิด เป็นต้น

๔. **โอปปาติกะ** สัตว์เกิดแล้วผุดขึ้นมาเต็มตัวทันทีทันใด ได้แก่ เทวดา สัตว์นรก เปรต อสุรกาย เกิดและตายไม่ต้องมีเชื้อหรือซากปรากฏให้เห็น

ยาวุปฺปตฺติ นิมิสฺสติ ตตฺราปิ สรตี วโย
วัยย่อมเสื่อมลงเรื่อยไป ทุกหลับตา ทุกลืมตา
(๑๘.๑๑) (๒๗/๖๑๒)

ตตฺถตฺตนิ วตปฺปนฺเถ วินาภาเว อสํสเย
ภูตํ เสสํ ทยิตพฺพํ จวิตํ อนนุโสจิยํ
เมื่อวัยเสื่อมสิ้นไปอย่างนี้
ความพลัดพรากจากกันก็ต้องมีโดยไม่ต้องสงสัย
หมู่สัตว์ที่ยังเหลืออยู่ ควรเมตตาเอื้อเอ็นดูกัน
ไม่ควรจะมัวเศร้าโศกถึงผู้ที่ตายไปแล้ว
(๑๘.๑๒) (๒๗/๖๑๓)

ยถาปิ ทารโก จนฺทํ คจฺฉนฺตํ อนุโรทติ
เอวํ สมฺปทเมเวตํ โย เปตมนุโสจติ
ทยฺหมาโน น ชานาติ ญาตีนํ ปริเทวิตํ
ตสฺมา เอตํ น โสจามิ คโต โส ตสฺส ยา คติ
ผู้ที่เศร้าโศกถึงคนตาย
ก็เหมือนเด็กร้องไห้ขอพระจันทร์ที่โคจรไปในอากาศ
คนตายถูกเผาอยู่ ย่อมไม่รู้ว่าญาติคร่ำครวญถึง
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่เศร้าโศก เขาไปแล้วตามวิถีทางของเขา
(๑๘.๑๓) (๒๗/๗๒๐)

๑๙

เหตุแห่งมรณะ

บรรดาสัตว์ทั้งหลายเมื่อเกิดมาแล้ว ย่อมมีดับไปเป็นธรรมดา เป็นธรรมชาติ เหตุแห่งการสิ้นชีวิตไปของสัตว์มี ๔ ประการ คือ

๑. **อายุขัย** คือตายเนื่องจากสิ้นอายุ จะตายเมื่อยังเป็นเด็ก หรือเป็นหนุ่ม เป็นสาวก็ตาม

๒. **กรรมขัย** คือตายโดยไม่สมควรตาย ตายเพราะเสวยผลกรรมที่ตนได้ทำไว้

๓. **อุภยขัย** คือ ตายเพราะแก่ชรา เป็นการตายโดยธรรมชาติ

๔. **อุปัจเฉทกรรมขัย** คือ การตายของบุคคลผู้อยู่ดีกินดี แต่มีอันตรายจากอุบัติเหตุ เช่น มีผู้ดี ฆ่า แทง ตกต้นไม้ ตกน้ำ ตายอย่างปัจจุบันทันด่วน การตายประเภทนี้ บางครั้งแม้มีการเยียวยารักษาก็ไม่สามารถรอดชีวิตมาได้ เรียกว่า กรรมเหนือกรรม

กรรมที่เป็นต้นเหตุของกรรมทั้งหลาย จำแนกการให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ จำพวก คือ

๑. **ชนกกรรม** คือ กรรมแต่งให้เกิด กรรมแต่งสัตว์ให้เคลื่อนจากภพหนึ่งไปสู่อีกภพหนึ่ง เปรียบเหมือนบิดาเป็นต้นกำเนิดของบุตร

๒. **อุปถัมภกกรรม** คือ กรรมทำให้มีความสุขหรือความทุกข์ ทำให้รู้สึกยินดีและยินร้าย หรือ กรรมสนับสนุน คือ เมื่อชนกกรรมแต่งให้เกิดแล้ว อุปถัมภกกรรม จึงเข้าสนับสนุนส่งเสริมร่วมกับชนกกรรม ถ้าชนกกรรมส่งให้เกิดดี เขาก็จะมีชีวิตที่ดี ถ้าอุปถัมภกกรรมดีอีก ชีวิตเขาก็จะยิ่งดี ร่ำเรื่องต่อไปในภายภาคหน้า ถ้าชนกกรรมส่งให้เกิดไม่ดีแล้ว อุปถัมภกกรรมเข้าส่งเสริมอีก ชีวิตก็จะตกต่ำหายนะยิ่งขึ้น คือ มืดมาแล้วมืดไป หรือจะพูดในอีกนัยหนึ่งว่า ชนกกรรมคือกรรมเดิม อุปถัมภกกรรมเป็นกรรมเพิ่มพูนสนับสนุน ซ้ำเติมให้มีความรุนแรงยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางดีหรือทางไม่ดี

๓. **อุปปีฬกกรรม** คือ กรรมบีบคั้นขัดขวางผลกรรมอื่น คือ เมื่อชนกกรรมแต่งให้เกิดแล้ว กรรมนี้ก็เข้าไปบีบคั้นผลแห่งชนกกรรมไม่ให้ผลเต็มที่ ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ถ้าชนกกรรมค่อนข้างดี แต่มีกรรมอีกกรรมหนึ่งมาบีบคั้นให้อ่อนกำลังลง หมายถึงมืดมาแล้ว แต่มีความสว่างรุ่งเรืองในภายหน้า กรรมนี้บีบคั้นผลแห่งชนกกรรมได้ฉันใด ก็สามารถเข้าไปบีบคั้นผลแห่งอุปถัมภกกรรม ฉันนั้นด้วย

๔. **อุปฆาฏกรรม** คือ กรรมตัดรอนชีวิต (หรือกรรมตัดรอนผลกรรมอื่น) กรรมที่เข้ากันไม่ได้กับชนกกรรมและอุปถัมภกกรรมเหมือนกัน แต่เข้ากันได้กับอุปปีฬกรรม แต่ให้ผลรุนแรงกว่า ย่อมตัดรอนผลของชนกกรรมและอุปถัมภกกรรม ให้ขาดสิ้นทีเดียว แล้วจึงให้ผลแทนที่

กรรมที่จำแนกตามความแรงของกรรม ๔ ประการ คือ

๑. ปัญจานันตริยกรรม หรือ **ครุกรรม** เป็นกรรมหนักที่สุดกว่ากรรมอื่นๆ ทั้งหมดจึงได้ชื่อว่า ครุกรรมในฝ่ายอกุศล จัดเป็นอนันตริยกรรม มี ๕ ประการ คือ ฆ่าแม่ (มาตุฆาต) ฆ่าพ่อ (ปิตุฆาต) ฆ่าพระอรหันต์ (อรหันตฆาต) ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต (โลหิตุปบาท) ทำสงฆ์ให้แตกแยกกัน (สังฆเภท)

๒. อาสันนกรรม (กรรมเมื่อจวนเจียนตาย) คือ กรรมที่บุคคลกระทำเมื่อใกล้ตายคือผู้ตายไม่ได้ทำกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดไว้จนชิน กรรมนี้แม้จะมีกำลังอ่อนสักเพียงใด ก็ย่อมให้ผลปัจจุบันทันด่วนได้เหมือนกัน เปรียบเหมือนโคที่แออัดกันอยู่ในคอก พอนายโคบาลเปิดประตูออก โคตัวใดยืนอยู่ริมคอกประตูนั้น แม้จะเป็นโคแก่มีกำลังน้อยก็ตาม ยอมออกก่อนกว่าโคที่ยืนอยู่ด้านในฉันนั้น

๓. อาจิณณกรรม (พหุลกรรม หรือกรรมที่ทำอยู่เนืองๆ) กรรมที่ทำมามาก ทำมาจนเคยชิน หรือเคยประพฤติสั่งสมมา กรรมนี้เป็นอาเสวนปัจจัย เมื่อไม่มีครุกรรมย่อมให้ผลก่อนกว่ากรรมอื่น เป็นกรรมที่รองลงมาจากครุกรรม เปรียบเหมือนนักมวยปล้ำ คนใดมีกำลังแข็งแรงว่องไวมีปฏิภาณไหวพริบก็ย่อมจะชนะไปฉะนั้น

๔. กตัตตากรรม หรือ **กตัตตาวาปนกรรม** คือ กรรมที่บุคคลกระทำลงไปโดยไม่ได้ตั้งใจเป็นกรรมเบา เปรียบเหมือนลูกศรที่บ้ายิงไป ต่อเมื่อไม่มีกรรม ๓ ข้อก่อน กรรมนี้จึงจะให้ผล

สถานที่หรือภพที่ให้ผล

๑. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล ยกเว้นอุทธัจจะ หรือจำแนกโดยนัยหนึ่ง ได้แก่ อกุศลกรรมบถ ๑๐* (ดูเชิงอรรถ หน้า ๑๑๐) ย่อมให้กำเนิดในอบายภูมิ

๒. กามาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลระดับกามาวจร เช่น ที่จำแนกเป็นบุญกิริยาวัตถุ ๑๐* ย่อมให้ผลให้กำเนิดในกามสุคติภูมิ ๗ คือ มนุษย์ และฉกามาวจรสวรรค์

๓. รูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลระดับรูปาวจร คือ รูปฌาน ๔ หรือ ๕ ของผู้ยังไม่บรรลุอรหัตตผล ย่อมให้กำเนิดในรูปภพ

๔. อรูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลในระดับอรูปาวรจร คือ อรูปฌาน ๔ ของผู้ยังไม่บรรลุอรหัตตผล ย่อมให้กำเนิดในอรูปภพ

กรรมที่จำแนกตามเวลาที่ให้ผล ๔ ประเภท คือ

๑. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพนี้ เป็นกรรมอันแรงกล้า ให้ผลทันตาเห็น คือ ผู้กระทำกรรมย่อมได้รับผลในปัจจุบัน แต่ถ้าผู้กระทำเสียชีวิตไปก่อนที่จะได้รับผลของกรรมนี้ ก็กลายเป็นอโหสิกรรมไป

๒. อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลต่อเมื่อเกิดแล้วในภพหน้า เป็นกรรมที่ให้ผลเบากว่ารองลงมาจากทิฏฐธรรมเวทนียกรรม คือให้ผลต่อเมื่อผู้ทำเกิดแล้วในภพถัดไป ถ้าไม่ได้ช่องโอกาสที่จะให้ผลในภพถัดไป ก็กลายเป็นอโหสิกรรมไป

๓. อปราปริยเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพต่อๆ ไป เป็นกรรมที่เบาที่สุด และสามารถให้ผลต่อเมื่อพ้นภพหน้าไปแล้ว ได้ช่องโอกาสเมื่อใดก็ย่อมให้ผลเมื่อนั้น เปรียบเหมือนสุนัขไล่เนื้อไล่ตามทันเข้าในที่ใด ก็ย่อมเข้ากัดในที่นั้น

๔. อโหสิกรรม กรรมเลิกให้ผล ไม่มีผลอีกต่อไป ได้แก่กรรมที่เป็นกุศลและอกุศลที่เลิกให้ผล เหมือนพืชที่หมดยาง เพาะปลูกไม่ขึ้นอีก

สัตว์ทั้งหลาย เมื่อใกล้จะสิ้นชีวิต ผู้ที่ทำอกุศลกรรมไว้มาก ก็จะไปบังเกิดในอบายภูมิ เช่นนรกภูมิชั้นต่างๆ

ถ้าจะได้ไปบังเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะมองเห็นก้อนเนื้อ

ถ้าจะได้ไปบังเกิดในสวรรค์ ก็จะเห็นต้นกัลปพฤกษ์ เรือนทอง ปราสาทแก้วงดงาม เห็นฝูงเทวดาฟ้อนรำอย่างสนุกสนาน

ถ้าตายแล้วจะได้ไปเกิดเป็นเปรต ก็จะเห็นแกลบและข้าวลีบ กระหายน้ำ เห็นเสือ น้ำหนอง

ถ้าตายแล้วจะได้ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เช่น นก เนื้อ เก้ง โค หมู หมา ก็จะเห็นป่าต้นไม้ กอไผ่ เครือเขา และบรรดาสัตว์ป่า สัตว์บ้านต่างๆ

บรรดาสัตว์ทั้งหลาย เมื่อใกล้จะขาดใจตาย และจะไปเกิดในโลกอื่น ก็จะรำพึงอยู่ในใจด้วยจิต ๕๑ ดวง คือ

จิต ๕๑ ดวง แบ่งเป็น ๙ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก ภวังคจลนะ ประกอบด้วย อุปปาท ฐิติ ภังคะ ซึ่งก่อให้เกิดความคิด ๖ ประการ
กลุ่มสอง ปัญจทวาราวัชนะ ก่อให้เกิดความรำพึงทางปัญจทวาร ๓ ประการ
กลุ่มสาม วิญญาณ ก่อให้เกิดความรู้และความคิด ๓ ประการ

กลุ่มสี่ สัมปฏิจฉนะ ก่อให้เห็นและรู้ ๓ ประการ
กลุ่มห้า สันตีรณ ก่อให้เกิดการพิจารณา ๓ ประการ
กลุ่มหก โวฏฐัพพนะ ให้ตัดสินได้ในการพิจารณาอารมณ์ ๓ ประการ
กลุ่มเจ็ด ชวนะ ก่อให้เกิดการเสวย อารมณ์ที่ได้เคยกล่าวไว้แล้ว ๒๑ ประการ
กลุ่มแปด ตหารัมมนะ ก่อให้เกิดการฟังและเสวยอารมณ์ ๖ ประการ
กลุ่มเก้า ภวังคะ ก่อให้เกิดความตายขึ้นในใจผู้ตาย ๓ ประการ

ดวงจิตทั้ง ๙ กลุ่มนี้ รวมเป็น ๕๑

สัตว์ทั้งหลายมีชวนจิต ๗ อันเป็นมหันตารมณ์ เมื่อขาดใจตายแล้วก็จากไป แต่ขันธ์ ๕ มิได้ติดตามไปด้วยเลย ส่วนที่ติดตามผู้ตายคือบุญและบาปเท่านั้น ถ้าผู้ใดเกิดใหม่แล้วได้รับความลำบากก็เพราะมีผลบาป ผลบาปและผลบุญนั้นจะทำให้เกิดดีหรือไม่ดี มีผิวพรรณงดงามผ่องใสหรือไม่งดงาม อายุยืนหรือไม่ยืน บางคนเกิดมาเป็นเจ้าคนนายคน บางคนเกิดมายากจนเข็ญใจ บางคนมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด บางคนโง่เขลา ปัญญาอ่อน

ผู้ใดตั้งใจเรียนพระอภิธรรมอย่างมุ่งมั่น ก็จะมีความรู้อย่างแท้จริง ส่วนผู้ที่มิได้เรียน มิได้ฟังพระอภิธรรมก็ย่อมยากที่จะเข้าใจได้

กุศลกรรมบถ ๑๐ ทางแห่งกุศล ทางทำความดี กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติ

กายกรรม ๓ (การกระทำทางกาย)

๑. เว้นจากการปลงชีพ
๒. เว้นจากการขโมย
๓. เว้นจากการประพฤติผิดในกาม

วจีกรรม ๔ (การกระทำทางวาจา)

๔. เว้นจากการพูดเท็จ
๕. เว้นจากการพูดส่อเสียด
๖. เว้นจากการพูดคำหยาบคาย
๗. เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

มโนกรรม ๓ (การกระทำทางใจ)

๘. เว้นจากการเพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๙. เว้นจากการคิดร้ายผู้อื่น
๑๐. มีความเห็นชอบถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

อกุศลกรรมบถ ๑๐ ทางแห่งอกุศลกรรม ทางทำความชั่ว กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ และทุคติ

กายกรรม ๓ (การกระทำทางกาย)

๑. การปลงชีวิต
๒. การลักขโมย
๓. การประพฤติผิดในกาม

วจีกรรม ๔ (การกระทำทางวาจา)

๔. การพูดเท็จ
๕. การพูดส่อเสียด
๖. การพูดคำหยาบ
๗. การพูดเพ้อเจ้อ

มโนกรรม ๓ (การกระทำทางใจ)

๘. การเพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๙. การคิดร้ายผู้อื่น
๑๐. การเห็นผิดจากคลองธรรม

บุคคล ๔ ประเภท จำแนกตามผลของกรรม

ในมหากรรมวิภังคสูตร พระพุทธเจ้าทรงจำแนกบุคคลเป็น ๔ ประเภท โดยสัมพันธ์กับการเสวยผลของกรรม สรุปความดังนี้

บุคคลที่ ๑ เป็นผู้ประกอบอกุศลกรรมบถ ๑๐ เมื่อแตกกายภายหลังมรณะ เข้าถึงอบายทุคติวินิบาตนรก ทั้งนี้เพราะเขาได้กระทำกรรมชั่วอันจะพึงเสวยผลเป็นทุกข์ในกาลก่อน หรือใน

กาลหลังต่อมา หรือไม่ก็ในเวลาจะตายเขายึดถือมิจฉาทิฏฐิเข้าไว้เต็มที่ การที่เขาประกอบอกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้น เขาย่อมได้เสวยผลของมันในปัจจุบัน หรือในที่เกิด หรือในลำดับต่อๆ ไป

บุคคลที่ ๒ เป็นผู้ประกอบอกุศลกรรมบถ เมื่อแตกกายภายหลังมรณะ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ทั้งนี้เพราะเขาได้กระทำกรรมดีอันจะพึงเสวยสุขไว้ในกาลก่อน หรือในกาลภายหลังต่อมา หรือไม่ก็ในเวลาจะตายเขายึดถือสัมมาทิฏฐิเข้าไว้เต็มที่ ส่วนการที่เขาประกอบอกุศลกรรมบถ ๑๐ ไว้นั้น เขาย่อมได้เสวยผลของมันในปัจจุบัน หรือในที่ที่เกิด หรือในลำดับต่อๆ ไป

บุคคลที่ ๓ เป็นผู้ประกอบกุศลกรรมบถ เมื่อแตกกายภายหลังมรณะ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ทั้งนี้เพราะเขาได้กระทำกรรมดีอันจะพึงเสวยผลเป็นสุขไว้ในกาลก่อนหรือกาลภายหลังต่อมา หรือไม่ก็ในเวลาจะตายเขายึดถือสัมมาทิฏฐิเข้าไว้เต็มที่ ส่วนการที่เขาประกอบกุศลกรรมบถ ๑๐ ไว้นั้น เขาย่อมจะได้เสวยผลของมันในปัจจุบัน หรือ ในที่ที่เกิด หรือในลำดับต่อๆ ไป

บุคคลที่ ๔ เป็นผู้ประกอบกุศลกรรมบถ ๑๐ เมื่อกายภายหลังมรณะ เข้าถึงอบายทุคติวินิบาตนรก ทั้งนี้เพราะเขาได้กระทำกรรมชั่วอันจะพึงเสวยผลเป็นทุกข์ไว้ในกาลก่อน หรือไม่ก็ในเวลาจะตาย เขายึดถือมิจฉาทิฏฐิเข้าไว้เต็มที่ ส่วนการที่เขาประกอบกุศลกรรมบถ ๑๐ ไว้นั้น เขาก็ย่อมจะได้เสวยผลของมันในปัจจุบัน หรือในที่ที่เกิด หรือในลำดับต่อๆ ไป

อรรถกถาที่อธิบายบาลีแห่งนี้ (ม.อ. ๓/๖๖๐) ไขความโดยใช้คำว่า ทิฏฐธรรม เวทนียะ อุปปัชชาเวทนียะ และอปราปริยเวทนียะ อย่างชัดเจน นอกจากนั้นจะเห็นเค้าของอาสันนกรรม (กรรมที่กระทำหรือระลึกถึงในเวลาใกล้ตาย) อีกด้วย

คัมภีร์อปทาน ซึ่งเล่าประวัติในอดีตของพระสาวก ได้กล่าวถึงอาสันนกรรมหลายแห่ง เช่น อดีตชาติของพระเถระรูปหนึ่งเคยเป็นพรานล่าเนื้อ วันหนึ่งพบพระพุทธเจ้าติสสะ เกิดความเลื่อมใส ถวายหญ้ากำมือหนึ่งเพื่อปูเป็นอาสนะ แล้วมีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ครั้นออกจากที่นั้นไป ถูกราชสีห์กัดตาย แต่ด้วยกรรมที่ทำไว้ก่อนตาย ทำให้มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ทำให้ตายแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ จะเห็นได้ว่า มีการให้ความสำคัญกับกรรม ใกล้ตายและการใช้คำว่าอาสันนกรรมในแง่ของกรรมนี้มีอยู่แล้วในยุคของคัมภีร์อปทาน

ทิฏฐธรรมเวทนีย (กรรม) มีกล่าวถึงในบาลีอีกบางแห่ง แต่มาคู่กับสัมปรายเวทนีย (ซึ่งเสวยผลในเบื้องหน้า) ในชุดซึ่งมี ๑๐ คำ อีก ๘ คำ คือ **สุขเวทนีย** (ซึ่งเสวยผลเป็นสุข หรือให้ผลเป็นสุข) **ทุกขเวทนีย** (ซึ่งเสวยผลเป็นทุกข์ หรือให้ผลเป็นทุกข์) **ปริปักกเวทนีย** (ซึ่งพึงเสวยผลในอัตภาพที่พร้อมอยู่หรือถึงคราวแล้ว) **อปริปักกเวทนีย** (ซึ่งพึงเสวยผลในอัตภาพที่ยังไม่ถึงคราว) **พหุเวทนีย** (ซึ่งพึงเสวยผลมาก) **อัปปเวทนีย** (ซึ่งพึงเสวยผลน้อย) **เวทนีย** (ซึ่งจะต้องเสวยผล) **อเวทนีย** (ซึ่งจะไม่ต้องเสวยผล)

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ คือ ทางทำความดี
ที่ตั้งแห่งการทำบุญมี ๑๐ ประการ

๑. **ทานมัย**	การทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
๒. **สีลมัย**	การทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี
๓. **ภาวนามัย**	การทำบุญด้วยการเจริญภาวนา
๔. **อปจายนมัย**	การทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม
๕. **เวยยาวัจจมัย**	การทำบุญด้วยการขวนขวายรับใช้
๖. **ปัตติทานมัย**	การทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
๗. **ปัตตานุโมทนามัย**	การทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
๘. **ธัมมัสสวนมัย**	การทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
๙. **ธัมมเทสนามัย**	การทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
๑๐. **ทิฏฐุชุกัมม์**	การทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง

ข้อเตือนใจเพื่ออนาคต

หญิง ชาย คฤหัสถ์ บรรพชิต ควรพิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักได้รับผลของกรรมนั้น

(อง. ปญจก. ๒๒/๕๗/๘๒)

ถ้ากลัวทุกข์ ก็อย่าทำกรรมชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ถ้าท่านจักทำ หรือทำอยู่ซึ่งกรรมชั่ว ถึงแม้จะเหาะหนีไป ก็ย่อมไม่พ้นจากความทุกข์ได้เลย

(ขุ.ขุ. ๒๕/๑๔๕/๑๕๐)

ธัญชาติ ทรัพย์สิน เงินทอง หรือสิ่งของหวงแหนอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีอยู่ ทาสกรรมกร คนงาน คนอาศัย พึงพาเอาไปไม่ได้ทั้งสิ้น จะต้องถูกละทิ้งไว้ทั้งหมด

แต่บุคคลกระทำกรรมใด ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ กรรมนั้นแหละเป็นของของเขา และเขาย่อมเอากรรมนั้นไป อนึ่ง กรรมนั้นย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามตนฉะนั้น

ฉะนั้น บุคคลควรทำความดี สั่งสมสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ภายหน้า ความดีทั้งหลาย ย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ในปรโลก

(สำ.ส. ๒๕/๓๙๒/๑๓๔)

๑๙

จาตุมหาราชิกาภูมิ

จาตุมหาราชิกา คือ สวรรค์ชั้นที่ ๑ มีมหาราชปกครอง ๔ องค์ ประจำทิศทั้ง ๔ เรียกว่า ท้าวจาตุมหาราช หรือเรียกอีกอย่างว่า ท้าวโลกบาล ซึ่งแปลว่าผู้พิทักษ์รักษาโลก ได้แก่

๑. **ท้าวธตรฐ** จอมภูต หรือ จอมคนธรรพ์ ครองทิศตะวันออก

๒. **ท้าววิรุฬหก** จอมกุมภัณฑ์ ครองทิศใต้

๓. **ท้าววิรูปักษ์** จอมนาค ครองทิศตะวันตก

๔. **ท้าวกุเวร** หรือเรียกอีกอย่างว่า ท้าวเวสสวัณ จอมยักษ์ ครองทิศเหนือ

ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกานั้นประกอบด้วยเทพนคร ๔ นคร ประจำทิศทั้ง ๔ ณ เชิงเขาพระสุเมรุ กล่าวได้ว่า สวรรค์ชั้นนี้อยู่ในมนุษยโลก เพราะอยู่เชิงเขาพระสุเมรุแต่ทว่าเป็นทิพยสถานลอยอยู่ในอากาศ แต่ละเทพนครก็มีมหาราชปกครองดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

จตุโลกบาลทั้ง ๔ พระองค์ ทรงมีทิพยอำนาจมาก นอกจากพระองค์จะปกครองพระนครของพระองค์แล้ว ยังคุ้มครองมนุษยโลกด้วย จึงได้พระนามว่า **ท้าวโลกบาล** ซึ่งมีผู้เข้าใจผิดว่ามีพระองค์เดียว ที่จริงชื่อเต็มคือ ท้าวจตุโลกบาล หมายถึงท้าวโลกบาลทั้ง ๔ พระองค์ นั่นเอง เทพนครแต่ละนครมีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลมีกำแพงทิพย์ล้อมรอบ ประดับด้วยรัตน ๗ ประการ มลังเมลือง บานประตูประดับด้วยแก้วมณีแลดูวิบวับวิจิตรตระการตาเป็นอย่างยิ่ง เหนือประตูกำแพงแต่ละประตูมีปราสาททองอันงดงาม ภายในกำแพงเมือง มีปราสาทแก้วมากมายเรียงรายอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ปราสาทแก้วเหล่านี้คือที่สถิตของเหล่าเทพยดาทั้งหญิงชาย พื้นแผ่นดินของสวรรค์ชั้นนี้เป็นทองคำอร่ามตา ยามเมื่อเทพยดาย่างเยื้องกายบนพื้นนั้น ก็จะยุบตัวอย่างนุ่มนวล พอก้าวเท้าผ่านพ้นไปแล้ว พื้นนั้นก็ยกตัวขึ้นคงสภาพเดิม ไม่บุบสลาย หรือมีริ้วรอยตำหนิแต่อย่างใด ทุกสิ่งทุกอย่างบนสวรรค์ชั้นนี้ล้วนสวยงาม สดชื่น ปราศจากสิ่งเศร้าหมองทั้งปวง

ท้าวธตรฐ ผู้ปกครองเทพนครด้านทิศตะวันออก ทรงมีบริวารเป็นเหล่าคนธรรพ์ด้วย

คนธรรพ์นี้ คือ เทพประเภทหนึ่ง ซึ่งมีความถนัดด้านการบรรเลงทิพย์ดนตรี ถ้าแปลเป็นภาษาอังกฤษก็จะเรียกว่า heavenly musician เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญๆ คนธรรพ์เหล่านี้ก็จะลงมาบรรเลงดนตรีทิพย์ เช่น ตอนประสูติ ตอนชนะมาร ฯลฯ เนื่องจากท้าวธตรฐเป็นผู้ปกครองคนธรรพ์ด้วย จึงมีชื่ออีกชื่อว่า จอมคนธรรพ์

ท้าววิรุฬหก มหาราชผู้ปกครองทิพย์นครด้านทิศใต้ ทรงมีบริวารเป็นเหล่ากุมภัณฑ์ด้วย

กุมภัณฑ์คือยักษ์ หรืออสูรประเภทหนึ่ง มีกายทิพย์ มีท้องใหญ่มาก มีอวัยวะเพศใหญ่เหมือนหม้อ จึงเป็นที่มาของชื่อว่ากุมภัณฑ์ ในวิธูรบัณฑิตชาดก มีเรื่องเล่าถึงกุมภัณฑ์ตนหนึ่งชื่อว่า กุมภีร์

ท้าววิรูปักษ์ มหาราชผู้ครองทิพย์นครด้านทิศตะวันตก ทรงมีบริวารเป็นเหล่านาคด้วย
(อ่านเรื่องนาคเพิ่มเติมในตอนสัตว์เดรัจฉาน)

ท้าวเวสสุวัณ หรือท้าวกุเวรมหาราชผู้ครองทิพยนครด้านทิศเหนือ ทรงมีบริวารเป็นเหล่ายักษ์

ยักษ์ เป็นอนุษย์พวกหนึ่งเหมือนกุมภัณฑ์และนาค มีรูปกายใหญ่โตน่ากลัว มีเขี้ยวงอกโง้ง มีมนุษย์และสัตว์เป็นภักษาหาร มีอิทธิฤทธิ์ สามารถเหาะ และแปลงกายได้ ยักษ์บางพวกมีธรรมะบางพวกก็ไม่มี บางพวกเป็นอันธพาลชอบก่อกวนให้เกิดความวุ่นวาย

มหาราชทั้ง ๔ พระองค์มีทิพยสมบัติเหนือเหล่าบริวารทั้งหลาย ๑๐ ประการคือ มีอายุทิพย์ มีวรรณะทิพย์ มีสุขทิพย์ มียศทิพย์ มีอธิปไตยทิพย์ มีรูปทิพย์ มีเสียงทิพย์ มีกลิ่นทิพย์ มีรสทิพย์ และโผฏฐัพพะทิพย์ ที่พิเศษกว่าเหล่าเทพยดาทั่วไป อายุของเทพยดาในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา คือ ๕๐๐ ปีทิพย์ ซึ่งเท่ากับ ๙ ล้านปีในโลกมนุษย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ ชั้นจาตุมหาราชิกา เท่ากับ ๕๐ ปีในโลกมนุษย์

มีเรื่องปรากฏในอาฏานาฏิยสูตร เกี่ยวกับท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ พระองค์และพระพุทธเจ้า มีดังนี้

ครั้งหนึ่ง เจ้าจตุโลกบาลทั้ง ๔ เสด็จมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เขาคิชฌกูฏ แล้วตั้งกองอารักขาขึ้นทิศตะวันออก ให้คนธรรพ์เป็นผู้ดูแลทิศใต้ ให้พวกกุมภัณฑ์รักษาอยู่ทิศเหนือ มีพวกยักษ์รักษาอยู่ ครั้นได้เวลาปัจฉิมยาม อันเป็นวาระที่พระพุทธเจ้าอนุญาตให้เหล่าเทวะทั้งหลายมาเข้าเฝ้าได้ ท้าวเธอทั้งสี่พระองค์ก็เสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แสงสว่างจากกายทิพย์ของมหาราชจากจาตุมหาราชิกา ทำให้เขาคิชฌกูฏสว่างไสวราวกับประดับประดาด้วยโคมไฟ ฝ่ายยักษ์บริวารของท้าวเวสสุวัณมีอากัปกิริยาแปลกไป บางตนถวายบังคม บางตนนั่งสงบอยู่ บางพวกแสดงชื่อโคตรของตนแล้วนิ่งเฉย บางพวกไม่กล่าวปราศรัยอันใดเลย

ท้าวเวสสุวัณกราบทูลพระบรมศาสดาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกยักษ์บางพวกคงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บางพวกคงยังมิได้เลื่อมใส เพราะฉะนั้น เมื่อพระภิกษุอยู่ป่าบำเพ็ญเพียรในที่สงัด อาจมีพวกยักษ์ที่ไม่เลื่อมใสพระพุทธศาสนารบกวนเอาได้ เพราะฉะนั้นให้ถืออารักขาที่เรียกว่า อาฏานาฏิยปริตร หรือ อาฏานาฏิยอารักขา ต่อไปนี้ไปกล่าวแก่ยักษ์เหล่านั้น

พวกยักษ์จักได้ให้การปกป้องคุ้มครองภัย จากนั้นท้าวเวสสุวัณจึงกราบทูลอาฏานาฏิยะแด่พระพุทธเจ้า ซึ่งต่อมาอาฏานาฏิยะได้กลายเป็นสูตรสำคัญสูตรหนึ่ง ที่พระสงฆ์ใช้สวดในปัจจุบันนี้ เพื่อป้องกันภยันอันตรายต่างๆ เวลาพระสงฆ์สวดภาณยักษ์หรือสวดขับยักษ์ จะใช้พระสูตรนี้ ขึ้นต้นว่า

วิปสฺสิสฺส นมตฺถุ สิรีมโต

สิขิสฺสป นมตฺถุ สพฺพภูตานุกมฺปิโน ฯลฯ

เนื้อหาคำสวดเป็นการสรรเสริญพุทธคุณของพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ คือ พระวิปัสสี พระสิขี พระเวสสภู พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสโป และพระโคตม

จตุโลกบาลกับการอภิบาลมนุษยโลก

ตามปกติท้าวจตุโลกบาล จะเสด็จตรวจตรามนุษยโลกทุกวัน แต่มีบางวันที่ไม่เสด็จเอง โดยส่งเทวบุตรมาแทน เช่น ในวันพระ ๘ ค่ำ ส่วนในวันพระ ๑๕ ค่ำและวันข้างแรมจะเสด็จด้วยพระองค์เอง เมื่อท้าวจตุโลกบาล หรือเทวบุตรตัวแทนมาตรวจตราโลกมนุษย์ จะถือแผ่นทองสุกและดินสอทำด้วยหินแดง ตระเวนดูมนุษย์ทั้งหลาย หากพบผู้ใดทำบุญกุศล ก็จะจารชื่อผู้นั้นและบุญกิริยาของเขาลงบนแผ่นทองว่า คนนี้อยู่บ้านนี้ ได้ทำบุญกุศล เช่น กราบไหว้บูชาพระรัตนตรัย และปฏิบัติศาสนกิจ ดูแลบิดามารดา เคารพยำเกรงผู้เฒ่าผู้แก่ รักพี่รักน้อง รักผู้อื่น เช่น พระสงฆ์ ครูอาจารย์ ถวายผ้าพระกฐิน สร้างพระเจดีย์ ปลูกกุฏิวิหาร ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ สดับพระธรรมเทศนา ถือศีล บำเพ็ญภาวนาสวดมนต์บูชาพระ ให้ทานแก่คนยากไร้ ฯลฯ เสร็จแล้วก็จะมอบให้ปัญจสิขรเทวบุตร เพื่อไปถวายพระมาตุลี พระมาตุลีจะนำไปถวายแก่พระอินทร์ เทวดาทั้งหลายจะมาอ่านดูในแผ่นทอง ถ้าเห็นว่ารายชื่อในแผ่นทองมีมาก ก็จะแซ่สร้องสาธุการ ยินดีด้วยเห็นว่ามนุษย์จะได้ขึ้นสวรรค์มาเป็นเพื่อนตนอีกมากมาย และอบายทั้ง ๔ ก็จะว่างลง ถ้าเทวดาเห็นรายชื่อในแผ่นทองน้อย ก็จะเสียใจกล่าว อนิจจา มนุษยโลกทำบุญกันน้อยนัก คงชวนกันทำบาปมาก ก็จะพากันไปเกิดในอบายภูมิกันมาก ต่อไปเมืองสวรรค์ของพวกเราคงว่างลงเป็นแน่

ฝ่ายท้าวสักกเทวราชทรงถือแผ่นทองที่มีนามคนที่ทำความดีทั้งหลาย แล้วทรงอ่านให้เหล่าเทวดาฟัง หากทรงอ่านค่อยๆ ได้ยินไปไกลถึง ๙๖,๐๐๐ วา หากทรงอ่านด้วยสุรเสียงอันดัง ก็จะได้ยินกังวาลก้องไปทั่วดาวดึงสเทวโลกอันกว้างโดยประมาณถึง ๙๐,๐๐๐,๐๐๐ วา

การสิ้นชีวิตของเทวดา

ในไตรภูมิพระร่วงได้เล่าถึงการสิ้นชีวิตของเทวดาว่ามีเหตุ ๔ อย่าง คือ

๑. อายุขัย ได้แก่ สิ้นชีวิตตามอายุในชั้นฟ้านั้น
๒. บุญญขัย ได้แก่ สิ้นบุญก่อนถึงกำหนดอายุในภพภูมินั้น
๓. อาหารขัย ได้แก่ สิ้นชีวิตเพราะสนุกจนลืมกินอาหาร
๔. โกธาพละ ได้แก่ สิ้นชีวิตเพราะความโกรธ เมื่อเทวดาโกรธ หัวใจจะกลายเป็นไฟเผาไหม้ตนเอง

ก่อนที่เทวดาจะจุติ (สิ้นชีวิต) ๗ วัน จะเกิดนิมิต ๕ ประการ คือ

๑. เห็นดอกไม้ในวิมานของตนเหี่ยว
๒. ผ้าทรงดูหม่นหมอง
๓. อยู่ไม่มีความสุข มีเหงื่อไคลไหลออกมาจากรักแร้
๔. อาสนะร้อนและแข็งกระด้าง
๕. กายของเทวดานั้นเหี่ยวแห้ง เศร้าหมอง ไม่มีรัศมีกาย

เรื่องนิมิต ๕ ประการนี้ แสดงว่า แม้เทวดาเองยังหมดความสุขได้ ไม่ใช่แต่มนุษย์เท่านั้น ดังนั้น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย จึงไม่ปรารถนาในสุขสมบัติ หากปรารถนานิพพานสมบัติ

ผลานมิว ปกฺกานำ นิจฺจำ ปตนโต ภยำ
เอวำ ชาตาน มจฺจานำ นิจฺจำ มรณโต ภยำ
ผลไม้สุกแล้ว ก็หวั่นแต่จะต้องร่วงหล่นไปตลอดเวลา ฉันใด
สัตว์ทั้งหลายเกิดมาแล้วก็หวั่นแต่จะตายอยู่ตลอดเวลา ฉันนั้น
(๑๘.๑๔) (๒๗/๑๕๖๘)

สายเมเก น ทิสฺสนฺติ ปาโต ทิฏฺฐา พหู ชนา
ปาโต เอเก น ทิสฺสนฺติ สายำ ทิฏฺฐา พหู ชนา
ตอนเช้า ยังเห็นกันอยู่มากคน พอตกเย็น บางคนก็ไม่เห็น
เมื่อเย็น ยังเห็นอยู่มากคน ตกถึงเช้า บางคนก็ไม่เห็น
(๑๘.๑๕) (๒๗/๑๕๖๙)

เอโกว มจฺโจ อจฺเจติ เอโกว ชายเต กุเล
สโยคปรมาเตฺวว สมฺโภคา สพฺพปาณินำ
จะตายไปก็ไปคนเดียว จะเกิดมาก็คนเดียว
ความสัมพันธ์ของสัตว์ทั้งหลายก็เพียงแค่ได้มาพบปะเกี่ยวข้องกันเท่านั้น
(๑๘.๑๖) (๒๗/๕๗๓)

น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย น ปิตา นปิ พนฺธวา
อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส นตฺถิ ญาตีสุ ตาณตา
เมื่อถูกพญามัจจุราชครอบงำ
ไม่ว่าบุตร ไม่ว่าบิดา ไม่ว่าญาติพวกพ้อง
ถึงจะมี ก็ช่วยต้านทานไม่ได้ จะหาที่ปกป้องในหมู่ญาติ เป็นอันไม่มี
(๑๘.๑๗) (๒๕/๓๐)

๒๐

ตาวติงสาภูมิ

ในฉกามาวจรภูมิ คือ ดาวดึงส์ หรือ ตาวติงสาภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นที่มีกล่าวถึงบ่อยๆ จอมเทพผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้ คือ ท้าวสักกะ หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า พระอินทร์

พระนามพระอินทร์นี้มีปรากฏทั้งในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา และคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์ ในที่นี้จะกล่าวแต่พระอินทร์ในพระพุทธศาสนา แต่ก่อนที่จะเล่าถึงเรื่องราวของพระอินทร์ ก็จะเล่าถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เสียก่อน คำว่า **ดาวดึงส์** แผลงมาจากคำว่า ตาวติงสะ แปลว่า สามสิบสาม หมายถึงเทวดา ๓๓ องค์ และมีพระอินทร์เป็นประธาน

ตามคัมภีร์กล่าวว่า **สวรรค์ชั้นดาวดึงส์** หรือเรียกอีกอย่างว่า **ไตรตรึงษ์** อยู่เหนือยอดเขาพระสุเมรุ ที่สันนิษฐานกันว่า คือ ยอดเขาเอเวอเรสต์ในปัจจุบัน เป็นเทพนครที่มีความกว้างใหญ่ไพศาล ล่องลอยอยู่ในอากาศ ท่ามกลางปุยเมฆ เป็นทิพยสถานที่มนุษย์ไม่อาจมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ต้องมองด้วยตาทิพย์ ดาวดึงสเทวโลกล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ประตูแก้ว ๑๐๐ ประตู มีปราสาทสูงตระหง่านรุ่งเรืองด้วยรังสีเลื่อมพราย กลางพระนครมี เวชยันต์ปราสาท ประดับด้วยรัตนชาติ ๗ ประการ (แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ แก้วประพาฬ แก้วมุกดา แก้ววิเชียร แก้วผลึก และแก้วหุง) มีความยิ่งใหญ่สวยงามอลังการสุดที่จะพรรณนาได้หมดสิ้น เป็นที่ภาคภูมิใจของเจ้าของปราสาทแห่งนี้ ซึ่งก็คือท้าวสักกะหรือพระอินทร์นั่นเอง

ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏมีเจดีย์สำคัญมาก ได้แก่ จุฬามณีเจดีย์ ประดับด้วยแก้วมณี ๗ ประการ มีความสูงแปดหมื่นวา มีกำแพงทองคำล้อมรอบสี่ทิศ ยาวทิศละหนึ่งแสนหกหมื่นวา เป็นที่บรรจุพระเกศธาตุ คือ มวยผมของพระพุทธเจ้า ที่พระอินทร์ได้อัญเชิญมาตั้งแต่แรกสร้างเจดีย์องค์นี้ นอกจากนั้นยังเป็นที่บรรจุพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาของพระพุทธเจ้า อัญเชิญมาจากการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุโดยโทณพราหมณ์ จากการที่เจดีย์จุฬามณีมีพระเกศธาตุ และพระเขี้ยวแก้วบรรจุไว้นี้เอง ทำให้เทวดาในสวรรค์ชั้นอื่นๆ มาประชุมกันเพื่อกระทำสักการะอยู่เป็นประจำ นับเป็นจุดเด่นของสวรรค์ชั้นนี้

นอกจากเจดีย์จุฬามณีแล้ว ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นี้ ยังมีอุทยานสำคัญที่มีชื่อเสียงมากประจำทิศอยู่อีก ๔ แห่ง คือ

ทิศตะวันออก มีอุทยานชื่อ **นันทวันทิศ**
ตะวันตก มีอุทยานชื่อ **จิตรลดา**

ทิศเหนือ มีอุทยานชื่อ **มิสสกวัน**
ทิศใต้ มีอุทยานชื่อ **ปารุสกวัน**

กล่าวกันว่าสวนสวรรค์ทั้งสี่นี้มีความงดงามเป็นที่อัศจรรย์ เป็นที่เที่ยวเล่นของเหล่าเทพยดาทั้งปวง ซึ่งจะใช้เวลาอยู่ในสวนนี้นานๆ เทวดาบางองค์หมดบุญแล้วก็ตกสวรรค์มาเกิดอยู่ในโลกมนุษย์ เมื่อหมดกรรมแล้วสร้างสมบุญใหม่ ก็ได้กลับมาที่สวนสวรรค์อีกครั้ง ดังมีเรื่องปรากฏอยู่ในชาดกและนิทานธรรมบทหลายเรื่อง

ยังมีสวนสวรรค์สำคัญอีกแห่งหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ชื่อ **สวนปุณฑริกวัน** มีกำแพงล้อมรอบ กลางอุทยานมีต้นปาริชาติ ใต้ต้นปาริชาติแท่นแก้วสีแดงดังสีดอกชบาชื่อ **บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์** แปลว่า แท่นที่ประทับนั่งปูด้วยผ้าขนสัตว์สีเหลือง เป็นที่ประทับนั่งของพระอินทร์ เมื่อประทับนั่งลงไปจะมีความอ่อนนุ่มทำให้นั่งสบาย เมื่อลุกขึ้นศิลาอาสน์ก็จะยกตัวมีลักษณะเป็นแท่นดังเดิม หากเมื่อใดบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์แข็งกระด้างไม่อ่อนนุ่มเหมือนเคย แสดงว่าเกิดเหตุอาเพทขึ้นกับบุคคลผู้มีบุญญาธิการสูงส่ง ถึงเวลาที่พระอินทร์จะต้องสอดส่องดูความเป็นไปและตามไปช่วยเหลือ

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระพุทธมารดา ซึ่งมาอุบัติเป็นเทวบุตรขึ้นที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์แห่งนี้ ทรงประทับนั่งที่แท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ แล้วทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพุทธมารดาและเทวดาอื่นๆ

ใกล้ๆ ต้นปาริชาติ มีศาลาใหญ่หลังหนึ่งชื่อ **สุธรรมาเทวสภา** เป็นที่ประชุมเทวดาในวันธรรมสวนะ พื้นศาลาทำด้วยแก้วผลึก ประดับด้วยรัตนะมีกำแพงทองล้อมรอบ ภายในศาลามีธรรมาสน์แก้วอยู่เบื้องหน้า ถัดมามีอาสนะของพระอินทร์และเทพที่เป็นสหายของพระอินทร์อีก ๓๒ อาสนะ วางเรียงรายไปตามลำดับ ต่อไปก็เป็นอาสนะของเทพองค์อื่นๆ ที่มาร่วมฟังธรรม สุธรรมาเทวสภาสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกแก่นางสุธรรมาซึ่งมีส่วนในการสร้างศาลาฟังธรรมไว้ในมนุษยโลก ศาลาฟังธรรม หรือเรียกอีกอย่างว่า **ธรรมสภา**แห่งนี้ จะมีเทวดาหมุนเวียนมาแสดงธรรม บางทีพระอินทร์ก็เป็นผู้แสดงธรรมเสียเอง บางทีก็มีพระพรหมเสด็จลงมาร่วมแสดงธรรม ณ **ธรรมสภา**แห่งนี้ เช่น สนังกุมารพรหม เป็นต้น

อายุขัยของเทพยดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ยาวนาน ๑,๐๐๐ ปีทิพย์เท่ากับ ๓๒ ล้านปีมนุษย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เท่ากับ ๑๐๐ ปีโลกมนุษย์

เทวดาทั้งหลายยังคงอยู่ในกฎไตรลักษณ์ มีการเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปเป็นไปตามกฎธรรมชาติ แม้แต่ท้าวสักกะเองก็หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามวาระ ไม่ใช่มีองค์เดียว แต่ท้าวสักกะที่ถูกกล่าวถึงบ่อย ๆ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นท้าวสักกะองค์ปัจจุบัน อดีตชาติครั้งเป็นมนุษย์คือ มฆมานพ ซึ่งจะเล่าต่อไป ที่น่าสนใจคือพระพุทธเจ้าเอง เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ก็เคยเสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะด้วยเช่นกัน ท้าวมัฆวานถึงความเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาทั้งหลาย เพราะความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายสรรเสริญความไม่ประมาท ติเตียนความประมาททุกเมื่อ

เรื่องราวของมฆมาณพ

เรื่องราวของมฆมาณพปรากฏอยู่ในอรรถกถาธรรมบท ขุททกนิกาย อัปปมาทวรรค ภาค ๒ ความว่าในอดีตกาลอันไกลโพ้น มีมาณพหนุ่มคนหนึ่งชื่อว่า **มฆมาณพ** เกิดที่บ้านอจลคาม แคว้นมคธ มฆมาณพมีนิสัยใจคองดงาม มีเมตตากรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมอยู่เสมอ วันหนึ่งเขาออกไปนอกบ้าน เห็นลานกว้างแห่งหนึ่ง ก็ปรารถนาจะทำให้สถานที่นั้นเป็นสถานที่รื่นรมย์ จึงใช้เท้าเขี่ยพื้นให้ราบเรียบแล้วยืนนิ่งอยู่ มีชายคนหนึ่งเห็นสถานที่นั้นเป็นสถานที่รื่นรมย์ จึงผลักมฆะให้พ้นไปจากที่นั้น แล้วตนก็ไปยืนแทน มฆะก็ไม่โกรธ ถอยไปทำสถานที่ใหม่ให้เรียบร้อยเป็นที่รื่นรมย์ ชายอีกคนมาเห็นเข้า ก็ผลักเขาให้พ้นไปจากที่ตรงนั้น เขาก็ไปทำสถานที่ใหม่อีกเช่นนี้ โดยไม่ถือโกรธผู้ที่มาผลักเขาเหล่านั้น โดยมีดำริว่าเราได้ทำสถานที่รื่นรมย์เป็นที่น่าพักยืนของคนทั้งหลาย ทำให้พวกเขาได้รับความสุข เราก็พลอยมีความสุขไปด้วย เพราะฉะนั้น**เราจักทำสถานที่ทั้งหลายให้เป็นที่รื่นรมย์ต่อไป**

ครั้นถึงฤดูหนาว เขาได้ก่อกองไฟให้ความอบอุ่นแก่ผู้คนทั้งหลาย ในฤดูร้อนเขาขุดบ่อน้ำ สร้างถนนหนทาง ให้ผู้คนเดินทางสัญจรได้โดยสะดวก ครั้งหนึ่งมีผู้มาถามเขาว่า เขาทำทางไปไหน มฆมาณพตอบอย่างไม่ลังเลว่า**ทำทางไปสวรรค์** ชายคนนั้นฟังแล้วชอบใจบอกว่า ฉันจะเป็นเพื่อนของท่านทำทางไปสวรรค์ร่วมกับท่าน ต่อมามีชายอีกคนหนึ่งมาเห็นชายสองคนช่วยกันทำทาง ก็เข้ามาถามว่าทำอะไรกัน เมื่อรู้ว่าเขาทั้งสองทำทางไปสวรรค์ ก็สนใจอยากร่วมด้วย มฆมาณพและชายคนแรกไม่ขัดข้อง ชายคนที่สองจึงร่วมสร้างทางด้วยอีกคน จากนั้นก็มีคนถามอีก ถามอีก จนกระทั่งได้คนร่วมสร้างถนนรวมทั้งมฆมานณด้วยทั้งสิ้น ๓๓ คน สร้างถนนได้ยาว ๒ โยชน์ (โยชน์หนึ่ง ยาว ๑๖ กิโลเมตร)

จากการที่ชายหนุ่มทั้ง ๓๓ คน บำเพ็ญสาธารณประโยชน์อย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ทำให้เรื่องนี้แพร่กระจายออกไป รู้ถึงหูผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านอจลคาม แทนที่เขาจะรู้สึกอนุโมทนาการกระทำเช่นนั้น กลับเห็นไปว่า สิ่งที่ชายหนุ่มทั้ง ๓๓ คนทำไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ด้วยความเห็นแก่ตัว ผู้ใหญ่บ้านจึงรุดไปบอกให้ชายหนุ่มทั้ง ๓๓ เข้าป่าไปล่าสัตว์ หรือต้มสุรามาดื่มกินกันแทนที่จะทำถนนหนทางอย่างที่ทำอยู่

ชายหนุ่มทั้ง ๓๓ ไม่สนใจฟังคำผู้ใหญ่บ้าน แม้ว่าเขาจะมาพูดกรอกหูสักกี่ครั้ง ผู้ใหญ่บ้านรู้สึกไม่พอใจมาก คิดหาทางกลั่นแกล้งชายหนุ่มกลุ่มนั้นโดยไปกราบทูลพระราชากล่าวหาว่าพวกชายหนุ่มเป็นโจรร้ายที่เที่ยวไปอยู่ในหมู่บ้าน พระราชาไม่ไต่สวนทวนความ ก็มีพระราชบัญชาให้ราชบุรุษไปจับชายหนุ่มทั้ง ๓๓ มาลงโทษ

การลงโทษคือ จับชายหนุ่มทั้ง ๓๓ นอนลง ให้ช้างเหยียบให้ตาย ฝ่ายมฆมาณพมีสติดีไม่หวั่นภัยพิบัติอันใด จึงได้กล่าวแก่สหายอีก ๓๒ ว่า พวกเราไม่มีที่พึ่งอันใด นอกจากเมตตาจิต

ที่เรามีต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวง พวกเราจงแผ่เมตตาอยู่เสมอ ไม่ถือโกรธผู้ใด ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน พระราชา ราชบุรุษที่มาจับเรา หรือแม้แต่ช้างที่จะมาเหยียบเรา **ครั้นชายหนุ่มทั้ง ๓๓ คนแผ่เมตตาจิตพร้อมๆ กัน** ทำให้พลังเมตตานั้นแผ่ไปสู่ช้างที่พระราชาทรงส่งให้มาสังหารพวกเขา ช้างจึงไม่ยอมเหยียบลงบนร่างชายหนุ่มทั้งหมดเดินเลี่ยงไปทางอื่น

เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ พระราชาจึงทรงมีรับสั่งให้ผู้ใหญ่บ้านนำเสื่อมาปิดทับบนร่างชายทั้ง ๓๓ เพื่อช้างจะได้มองไม่เห็นว่าเป็นคน ปรากฏว่าแม้จะทำดังนี้ ช้างก็ไม่ยอมเหยียบอีก เมื่อพระราชาทรงทราบเรื่องนี้ ก็ทรงเกิดฉงนสนเท่ห์เป็นอันมาก ทรงมีพระราชดำริว่า **“เรื่องนี้ต้องมีเหตุผล”**

ด้วยเหตุนี้ พระราชาจึงมีรับสั่งให้ราชบุรุษนำชายหนุ่มทั้ง ๓๓ มาเข้าเฝ้าแล้วทรงไต่สวนข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เมื่อชายทั้ง ๓๓ ทูลตอบความจริงทุกประการ พระราชาทรงสดับแล้วตรัสว่า **“แม้แต่ช้างซึ่งเป็นสัตว์เดียรัจฉาน ยังรู้คุณค่าของคนเหล่านี้ ไม่ยอมทำอันตรายแก่พวกเขา แล้วเราเป็นคนจักไม่รู้คุณได้อย่างไร”**

จากนั้น พระราชาได้ตรัสขอโทษต่อชายทั้ง ๓๓ คน ทรงลงโทษผู้ใหญ่บ้านด้วยการยกผู้ใหญ่บ้านและครอบครัวให้มาเป็นทาสรับใช้ชายทั้ง ๓๓ คน พระราชทานช้างและหมู่บ้าน ทั้งหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านเก็บส่วยให้ชายหนุ่มทั้ง ๓๓ คน

ชายหนุ่มทั้ง ๓๓ คน เมื่อได้รับพระราชทานรางวัลมากมายจากพระราชาก็มาปรารภกันว่า **“ความดีของพวกเรายังผลให้เห็นได้แม้ในชาตินี้ อย่ากระนั้นเลย พวกเราจงทำบุญกันต่อไปให้ยิ่งๆ ขึ้นไป”** จากนั้นก็ตกลงกันว่า **“เราควรสร้างศาลาที่พักสำหรับคนเดินทาง ณ บริเวณทางสี่แพร่ง”**

บัดนี้ มานพทั้ง ๓๓ ได้ดำรงตำแหน่งเป็นระดับผู้ใหญ่บ้านแล้ว จึงไม่ได้ไปลงมือกระทำการก่อสร้างเอง ได้แต่จ้างช่างฝีมือไปทำแทน

มฆมานพนั้นมีภรรยาถึง ๔ นาง คือ สุธรรมา สุนันทา สุจิตรา และสุชาดา นางสุธรรมาอยากมีส่วนร่วมในการสร้างศาลา แต่มานพทั้ง ๓๓ มีความตั้งใจว่าอยากจะให้เป็นผลงานของพวกตนผู้ชายล้วน ไม่ประสงค์จะให้มีสตรีเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะเกรงจะเป็นเรื่องจุกจิกวุ่นวาย

ฝ่ายนางสุธรรมาแม้จะรู้ความข้อนี้ แต่นางไม่ละความพยายาม จึงได้ไปบอกแก่นายช่างสร้างศาลาว่า ตนอยากมีส่วนร่วมในการสร้างศาลาด้วย นายช่างตกลงตามที่นางบอก แล้วไปสั่งไม้มาสร้างช่อฟ้าแกะสลักเป็นชื่อ **ศาลาสุธรรมา** เมื่อเสร็จเรียบร้อย ก็ห่อหุ้มปกปิดไว้ไม่ให้ผู้ใดมองเห็นได้ จากนั้นก็นำไปเก็บซ่อนไว้ที่บ้านของนางสุธรรมา

เมื่อศาลาสร้างเสร็จนายช่างก็ไปบอกมานพทั้ง ๓๓ ว่าศาลาจะเสร็จแล้ว ขาดแต่ช่อฟ้า มานพทั้งหลายบอกว่า พวกเราจะนำช่อฟ้ามาเอง นายช่างบอกว่า ไม่ทันการณ์ เพราะไม้ทำช่อฟ้าจะต้องแห้งสนิทเท่านั้นจึงจะใช้ได้ เพราะฉะนั้น ขอให้พวกท่านไปหาซื้อจากใครก็ได้ที่เขามีช่อฟ้าสำเร็จรูปอยู่แล้ว

มาณพทั้ง ๓๓ หลงกลนายช่าง จึงไปเที่ยวถามว่าใครมีช่อฟ้าสำเร็จอยู่ในครอบครอง แล้วต้องการจะขายบ้าง นางสุธรรมาได้ทีจึงบอกว่าตนมี แต่ไม่ขาย จะบริจาคให้ฟรี แต่ขอให้นางมีส่วนในบุญกุศลบ้าง

แรกๆ มาณพทั้ง ๓๓ คน ไม่ยอม อ้างว่าไม่อยากให้ผู้หญิงมามีส่วนร่วม แต่พวกเขาไม่อาจหาช่อฟ้าที่ใดได้อีก จึงยอมรับช่อฟ้าของนางสุธรรมา เมื่อนำมาประดับที่ศาลา พวกเขาก็ได้เห็นว่าที่ช่อฟ้านั้นแกะสลักข้อความว่า ศาลาสุธรรมา เหมือนกับว่าศาลานั้นสร้างโดยนางสุธรรมาแต่เพียงผู้เดียว แม้จะเป็นเช่นนี้ มาณพทั้ง ๓๓ ต้องปล่อยเลยตามเลย

เมื่อศาลาสร้างเสร็จก็ได้ใช้งานคุ้มค่า โดยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนหนึ่งสำหรับผู้มียศศักดิ์มาพัก ส่วนที่สองสำหรับคนยากจน ส่วนที่สามสำหรับคนป่วยไข้

ในศาลานั้น พื้นศาลาปูด้วยไม้กระดาน ๓๓ แผ่น แล้วตกลงกันว่า หากอาคันตุกะลงนั่งที่ไม้กระดานของใคร ให้ผู้นั้นดูแลรับรองอาคันตุกะผู้นั้นไป โดยช้างที่ได้รับพระราชทานมาจากพระราชาจะเป็นผู้ดูแลเรื่องนี้ คือ ช้างจะพาอาคันตุกะไปส่งที่บ้านของเจ้าของไม้กระดานนั้นๆ เพื่อให้เจ้าของไม้กระดานเป็นผู้ดูแลรับรองแขกเอง

ณ บริเวณใกล้ๆ ศาลา มฆมาณพได้นำต้นทองหลางต้นหนึ่งมาปลูกไว้ ใต้ต้นทองหลางนั้นจะมีแท่นหินขนาดใหญ่เป็นที่นั่ง ใครมานั่งที่ต้นทองหลางนี้ ก็จะเห็นศาลาสุธรรมาอยู่ในสายตาได้อย่างชัดเจน

ฝ่ายภรรยาอีก ๒ นางของมฆมาณพ คือ **สุนันทา** และ**สุจิตรา** เห็นว่าตนยังไม่ได้มีส่วนร่วมในบุญกุศลครั้งนี้ จึงได้หาทางสร้างบุญกุศลร่วมด้วย **นางสุนันทา**จัดสร้างสระโบกขรณี เพื่อให้คนเดินทางได้อาบน้ำ ดื่มกินน้ำสะอาดให้สบายตัวเสียก่อน ค่อยขึ้นไปพักผ่อนบนศาลา

นางสุจิตราจัดสวนดอกไม้ไว้ สำหรับคนเดินทางได้เดินชมทั้งความสวยงามและกลิ่นหอมรื่นรมย์ใจ สวนดอกไม้นั้นต่อมาคือสวนจิตรลดาในสวนสำคัญสวนหนึ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้นเอง สระโบกขรณีของนางสุนันทาก็เป็นสระน้ำในดาวดึงส์ด้วยเช่นกัน ส่วนศาลาสุธรรมานั้นได้กลายเป็น**ธรรมสภาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์**

ฝ่ายมฆมาณพ พร้อมด้วยสหายทั้ง ๓๒ ได้ทำบุญกุศลมากมาย พร้อมได้ประพฤติ**วัตรบท ๗ ประการ** คือ ๑. **เลี้ยงบิดามารดา** ๒. **ถ่อมตนต่อหน้าผู้ใหญ่** ๓. **พูดปิยวาจา** ๔. **ไม่พูดส่อเสียด** ๕. **ไม่ตระหนี่** ๖. **มีวาจาสัตย์** ๗. **ข่มความโกรธตลอดชีวิต**

เมื่อมาณพทั้ง ๓๓ หมดอายุขัย ก็ได้ไปบังเกิดในดาวดึงสเทวโลก **มฆมาณพได้เป็นท้าวสักกะหรือพระอินทร์ จอมเทพแห่งดาวดึงส์** แต่ทว่าสวรรค์ชั้นนี้ เดิมเป็นที่อยู่ของพวกอสูร แต่เมื่อมีเทวดามาบังเกิด พวกอสูรพ่ายแพ้แก่ฤทธานุภาพของพวกเทวดา จึงถอยร่นไปอยู่ที่อื่น เรื่องสงครามระหว่างเทวดากับอสูรนั้นมีต้นเค้ามาจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาปะปนกับเรื่องราวของทางพุทธศาสนา

เรื่องของพระกรรมฐานรูปหนึ่ง

มีเรื่องๆ หนึ่งในคัมภีร์ สารัตถัปปกาสินี สังยุตตนิกายัฏฐกถา เล่าถึงพระภิกษุที่ไปบังเกิดในดาวดึงสเทวโลก ดังนี้

ในครั้งพุทธกาล มีมานพหนุ่มผู้หนึ่งได้สดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้ว บังเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงตัดสินใจสละโลกอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อเล่าเรียนพระธรรมวินัยเป็นอันดีแล้ว ก็ทูลลาพระบรมศาสดาไปอยู่ป่าแต่เพียงลำพังเพื่อฝึกวิปัสสนากรรมฐาน ปรากฏว่าไม่ว่าจะเพียรพยายามเท่าใด พระภิกษุหนุ่มก็ไม่สามารถบรรลุมรรคผลสักที

วันหนึ่งพระรูปนั้นตัดสินใจว่า หากตนไม่บรรลุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่ง จักไม่เลิกบำเพ็ญกรรมฐานนั้นเป็นอันขาด จักมุ่งหมายเอาการหลุดพ้นเป็นหลักชัย จากนั้นพระรูปนั้นก็นั่งวิปัสสนาบ้าง เดินจงกรมบ้าง แม้การบิณฑบาต การขบฉันก็ไม่สนใจเวลาล่วงเลยไป ๓ วัน ร่างกาย ก็อ่อนระโหยโรยแรง ไร้เรี่ยวแรงกำลัง ในที่สุดก็ถึงแก่มรณภาพขณะบำเพ็ญกรรมฐานนั้น

เมื่อนั้น ด้วยแรงบุญกุศลที่ได้ประพฤติมา ทำให้พระรูปนั้นไปบังเกิดในดาวดึงสเทวโลกเป็นเทวบุตร พรั่งพร้อมด้วยทิพยสมบัติ แต่ท่านเองไม่รู้ตัวว่า บัดนี้ ตนเองได้กลายเป็นเทวบุตรไปแล้ว มิได้เป็นพระภิกษุเหมือนในภพก่อน ครั้นเมื่อเหล่าเทพทั้งหลายมาเล่าความจริงให้ท่านฟัง แทนที่จะดีใจที่ได้มาบังเกิดในเทวโลก ท่านกลับเสียอกเสียใจเป็นนักหนาว่าสู้อุตส่าห์บำเพ็ญเพียรขั้นอุกฤษณ์ ก็ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ อย่ากระนั้นเลย เราจักไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา แล้วทูลขอกรรมฐานเพื่อให้ตนบรรลุธรรมให้จงได้

คิดได้ดังนั้น เทวบุตร อดีตพระภิกษุ ก็รีบรุดกลับมายังมนุษยโลก เมื่อได้เวลาอันสมควรแล้ว ก็ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลเล่าถึงความคับแค้นใจของตน พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาดูเทวบุตรด้วยพระญาณ ทรงเห็นว่าเทวบุตรนี้มีอุปนิสัยที่จะบรรลุธรรมขั้นต้นได้ จึงทรงแสดงธรรมโปรด จนกระทั่งเทวบุตรบรรลุโสดาปัตติผล เป็นพระโสดาบัน

เทวบุตรเมื่อได้บรรลุธรรมสมปรารถนาแล้ว ก็กลับไปเสวยทิพยสมบัติในดาวดึงสเทวโลก **รอเวลาที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงต่อไปในกาลข้างหน้า**

ช้างเอราวัณ

เมื่อเล่าถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้ว คงไม่อาจละเว้นไม่พูดถึง**ช้างเอราวัณ** เพราะเมื่อมีการกล่าวถึงพระอินทร์หรือท้าวสักกะ **ช้างคู่พระทัยของพระองค์ก็คือช้างเอราวัณ** นอกจากนี้ ชื่อของช้างเอราวัณ มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และวรรณคดีศาสนาอีกเป็นจำนวนมาก สมควรแก่การบันทึกไว้ในโอกาสนี้ด้วย

ช้างเอราวัณ คือ ช้างที่พระราชาพระราชทานแก่มานพทั้ง ๓๓ คนเป็นเจ้าของร่วมกัน เมื่อช้างถึงแก่ความตายแล้ว ก็ได้ไปบังเกิดในดาวดึงสเทวโลก เป็นเทวบุตรนามเอราวัณ เมื่อท้าวสักกะเสด็จประพาสอุทยาน เทวบุตรเอราวัณจึงจำแลงกายเป็นช้างเอราวัณ สกลกายใหญ่โตมาก มีกระพอง ๓๓ กระพอง (กระพองคือส่วนกระหม่อมบนศีรษะช้าง) กระพองเหล่านั้น กระพองหนึ่งๆ มีส่วนกลมประมาณ ๓ คาวุต (ระยะทางที่สามารถได้ยินเสียงวัวร้องประมาณ ๑ กิโลเมตร) ยาวประมาณกึ่งโยชน์ กระพองหนึ่งชื่อ สุทัสสนะ ประมาณ ๓๐ โยชน์ กระพองนี้สำหรับท้าวสักกะโดยเฉพาะ เบื้องบนกระพองนั้นมีมณฑปแก้วกว้างประมาณ ๑๒ โยชน์ ธงชลิบด้วยแก้ว ๗ ประการ มีความสูง ๑ โยชน์ ตั้งขึ้นในระหว่างมณฑปแก้วนั้น

ข่ายแห่งกระดิ่ง เมื่อถูกลมอ่อนๆ พัด จะมีเสียงดังกังวาลปานเสียงดนตรีทิพย์บัลลังก์แก้วประมาณ ๑ โยชน์ คือ พระแท่นที่ประทับของท้าวสักกะ ส่วนเทวบุตรอีก ๓๒ องค์ ประทับนั่งในกระพองที่เหลืออีก ๓๒ กระพอง แต่ละกระพองประกอบด้วย ๗ งา งาหนึ่งๆ มีสระโบกขรณี ๗ สระ ในสระโบกขรณีแต่ละสระมีบัวสระละ ๗ ดอก ในดอกหนึ่งมีกลีบดอก ๗ กลีบ ในกลีบหนึ่งๆ มีนางอัปสรฟ้อนรำอยู่ ๗ นาง

ท้าวสักกะเป็นจอมเทพแห่งดาวดึงสเทวโลก ทรงมีมเหสีที่มาบังเกิดด้วยจากมนุษยโลก ๓ นาง คือ นางสุธรรมา นางสุนันทา และนางสุจิตรา เพราะสร้างบุญบารมีมาด้วยกัน ส่วนนางสุชาดานั้น ไม่ได้ร่วมบุญด้วย จึงไปเกิดเป็นนกกระยางที่ซอกเขาแห่งหนึ่ง ท้าวสักกะรู้สึกสงสารนาง จึงได้เสด็จไปสอนให้นกกระยางสาวรักษาศีล เมื่อนางตายแล้วได้ไปเกิดเป็นธิดาช่างหม้อในเมืองพาราณสี รักษาศีล ๕ สม่ำเสมอ เมื่อนางสิ้นชีวิตในครั้งนี้ ได้ไปเกิดเป็นธิดาของอสูรชื่อเวปจิตติ ศัตรูของท้าวสักกะ

ท้าวเวปจิตติ ไม่เห็นใครคู่ควรแก่ธิดาแห่งตน จึงให้ทำการเสี่ยงพวงมาลัย ท้าวสักกะปลอมเป็นอสูรแก่ไปรับเสี่ยงพวงมาลัย ปรากฏว่านางสุชาดาจำได้ว่าเป็นสามีเก่าในชาติปางก่อน ก็สวมมาลัยให้ ท้าวสักกะจึงประกาศตนว่าคือท้าวสักกะ แล้วพานางเหาะหนีไป อสูรโกรธว่าศัตรูมาคว้าเอาลูกสาวสุดที่รักของตนไป ก็ตามไปทวงคืน แต่ทว่าพ่ายแพ้ยับเยิน กลับมายังนิวาสถานแห่งตนที่ใต้เขาพระสุเมรุ

พระพุทธองค์ตรัสเล่าถึงท้าวสักกะเป็นพระคาถาว่า

ท้าวมัฆวานถึงความเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาทั้งหลาย เพราะความไม่ประมาท **บัณฑิตทั้งหลายสรรเสริญความไม่ประมาท ติเตียนความประมาททุกเมื่อ**

๒๑

ยามาภูมิ

สวรรค์ชั้นที่ไม่ค่อยมีการกล่าวถึงมากเหมือนสวรรค์ชั้นอื่น ๆ เช่น จาตุมหาราชิกา **ดาวดึงส์ ดุสิต ปรนิมมิตวสวัตตี เป็นต้น**

ยามา แปลความได้หลายความหมาย

๑. แดนที่อยู่ของเทพผู้ปราศจากทุกข์ (free from misery)

๒. แดนของผู้มีความสุขสำราญ (those who attained divine bliss)

๓. แดนที่อยู่ของเทพ ในบางปริบท อธิบายคำว่า ยามา ว่ามาจากคำว่า ยม หรือพระยม ผู้มาจากนรก เช่น คำกล่าวที่ว่า **ยามโต ยาวา อกันนิฏฐ์** (จากนรกสู่สวรรค์ชั้นสูงสุด)

ยามาภูมิมีท้าวสุยามเทวราช เป็นผู้ปกครอง ที่ตั้งของสวรรค์ชั้นนี้นั้นห่างจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ไปอีกไกลมาก ณ เทวโลกแห่งนี้ ประกอบด้วยปราสาทแก้วสวยงาม อลังการกว่าในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อีกทั้งอุทยานในสวรรค์ชั้นนี้ก็สวยงามน่ารื่นรมย์ใจ

แต่สวรรค์ชั้นนี้มีความแปลกกว่าสวรรค์สองชั้นแรก คือ ไม่มีพระอาทิตย์ และพระจันทร์ส่องสว่างเลย เพราะอยู่ไกลออกมามาก แสงที่มีคือรัศมีจากรัตนะแก้วมณีต่างๆ และรัศมีจากเรือนกายของเทวดาเอง เนื่องจากไม่ได้รับแสงอาทิตย์และแสงจันทร์ จึงไม่รู้กลางวันกลางคืน มีเพียงดอกไม้ทิพย์ที่บานอยู่ก็หมายถึงกลางวัน ถ้าหุบก็หมายถึงกลางคืน ว่ากันว่าเวลาเทวดาจากยามาภูมิลงมายังโลกมนุษย์ หากมาในเวลากลางคืน จะให้แสงสว่างไสว เป็นที่สังเกตได้ชัดเจน เนื่องจากมีราศีสุกใส รูปกายงดงาม มีความสุขสำราญเต็มที่จากบุญกุศลที่ได้สร้างสมมาในชาติปางก่อน

อายุของเทวดาในชั้นยามายาวประมาณสองพันปีทิพย์ หรือเท่ากับ ๑๔๔ ล้านปีในโลกมนุษย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของเทวดาชั้นยามาเท่ากับ ๒๐๐ ปีมนุษย์

วิธีปฏิบัติที่จะช่วยให้ไปบังเกิดในยามาเทวโลก ก็คล้ายๆ กับวิธีปฏิบัติที่จะให้ไปสู่สวรรค์ชั้นอื่นๆ คือ ให้ทาน รักษาศีล แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอให้บุญกุศลส่งให้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นยามา หากบุญกุศลที่กระทำนั้นมีแรงส่งเพียงพอ ก็จะได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นยามาสมตามความปรารถนา

เรื่องของยามาเทวบุตร

ครั้งหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ ณ เวฬุวันมหาวิหาร ในกรุงราชคฤห์มีอุบาสกผู้หนึ่งมีจิตศรัทธาในพระรัตนตรัย ถวายทานเป็นประจำทุกวัน โดยนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป มารับสังฆทานที่บ้าน วันหนึ่งประตูบ้านของอุบาสกปิด โดยปิดมาตั้งแต่หัวค่ำเพราะเกรงว่าจะมีขโมยลอบเข้าบ้าน ครั้นรุ่งเช้าก็มิได้เปิดประตูไว้ดังเคย ฝ่ายพระสงฆ์มารับบิณฑบาตที่บ้านอุบาสกผู้นี้ตามปกติ แต่เมื่อเห็นประตูบ้านปิดจึงเดินกลับวัด ฝ่ายอุบาสกตื่นนอนมาก็ถามภริยาว่า วันนี้พระสงฆ์มารับบิณฑบาตหรือยัง ภรรยาตอบว่า “ยังไม่เห็นเลยจ๊ะ อาจเป็นเพราะว่าเราปิดประตูบ้านไว้ตั้งแต่เมื่อคืน พระมาเห็นประตูปิดก็อาจจะกลับไปก็ได้”

อุบาสกได้ยินดังนั้น รู้สึกเสียใจที่วันนั้นตนขาดการทำบุญไปหนึ่งวัน เมื่อเป็นเช่นนี้ เราควรไปหายามมาเฝ้าประตูสักคน ว่าเช่นนั้นแล้ว เขาได้ไปหายามมาคนหนึ่ง เป็นชายชรา เขาสั่งให้ชายผู้นั้นคอยรับรองพระสงฆ์ โดยนิมนต์ท่านเข้ามาในบ้าน ปูอาสนะทำวัตรปฏิบัติอันเหมาะสม ซึ่งชายชราจักได้ทั้งบุญกุศลและได้ค่าจ้าง ชายชรายินดีทำตามคำสั่งของอุบาสกทุกประการด้วยความเต็มใจ จนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ตั้งตนอยู่ในศีลห้านับแต่บัดนั้น

ต่อมาอุบาสกถึงแก่กาลกิริยาจากไป เพราะบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญไว้อย่างมากมาย ทำให้เขาได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นยามา เป็นเทวบุตรมีรัศมีสว่างไสว มีบริวารมากมายสถิต ณ วิมานอันงามวิจิตร ฝ่ายชายชราเมื่อเขาสิ้นชีวิตลง เนื่องจากบุญกุศลของเขายังไม่เพียงพอที่ส่งให้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นสูงอย่างเจ้านายของเขา จึงได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

มีเรื่องเล่าไว้ว่า สมัยหนึ่งพระโมคคัลลาน์ พระอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นเอตะทัคคะในทางมีฤทธิ์มาก ท่านเป็นผู้ที่ชอบท่องเที่ยวไปในสวรรค์ชั้นต่างๆ ครั้งหนึ่งท่านได้มาที่ดาวดึงสเทวโลก ได้เห็นวิมานอันตระการตาของเทวบุตรผู้มีอดีตเป็นชายชราคนรับใช้ของอุบาสกใจบุญ เมื่อเทวบุตรเห็นพระอรหันต์มายืนอยู่หน้าวิมานของตน ก็รีบออกมารับรองด้วยความเคารพเลื่อมใส พระอรหันต์ถามว่า ท่านกระทำบุญอันใด จึงได้เสวยผลอันเลิศเช่นนี้ เทวบุตรกล่าวตอบว่า “อดีตของข้าพเจ้าคือคนรับใช้ของอุบาสก ผู้มีหน้าที่อุปัฏฐากพระสงฆ์ที่มารับบิณฑบาตที่บ้านของเจ้านาย ข้าพเจ้ากระทำหน้าที่ด้วยจิตศรัทธาได้ร่วมฟังธรรม ได้ถึงไตรสรณาคมน์ หมั่นรักษาศีลอย่างมิได้ขาดตกบกพร่อง เมื่อตายแล้วก็ได้มาบังเกิด ณ ที่แห่งนี้”

พระโมคคัลลาน์ได้ยินดังนั้น ก็กล่าวอนุโมทนา และได้เดินทางไปยังสวรรค์ชั้นอื่นๆ อีกได้ไถ่ถามเหล่าเทพทั้งหลายว่ากระทำบุญอันใดมาจึงได้มาบังเกิด ณ สวรรค์ชั้นนั้นๆ เมื่อท่านกลับมายังมนุษยโลก ก็ได้บรรยายสิ่งที่ท่านได้ยินได้ฟังมาให้แก่พุทธบริษัทว่าทำบุญอย่างไรจึงจะได้ไปบังเกิดในสวรรค์แต่ละชั้น

น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา ยา วญฺญา ปริเทวนา
น ตํ เปตานมตฺถาย เอวํ ติฏฺฐนฺติ ญาตโย
การร้องไห้ ความเศร้าโศก หรือการคร่ำครวญร่ำไรใดๆ
ย่อมไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว
ผู้ที่ตายแล้วก็คงอยู่อย่างเดิมนั่นเอง
(๑๘.๑๘) (๒๕/๓๐)

น หิ รุณฺเณน โสเกน สนฺตึ ปปฺโปติ เจตโส
ภิยฺยสฺสุปฺปชฺชเต ทุกฺขํ สรีรํ จุปหญฺญติ
การร้องไห้ หรือเศร้าโศก จะช่วยให้จิตใจสงบสบาย ก็หาไม่
ทุกข์ยิ่งเกิดเพิ่มพูนทับทวี ทั้งร่างกายก็พลอยทรุดโทรม
(๑๘.๑๙) (๒๕/๓๘๐)

กีโส วิวณฺโณ ภวติ หึสมตฺตานมตฺตนา
น เตน เปตา ปาเลนฺติ นิรตฺถา ปริเทวนา
เมื่อโศกเศร้าไป ก็เท่ากับทำร้ายตัวเอง
ร่างกายจะผ่ายผอม ผิวพรรณจะซูบซีดหม่นหมอง
ส่วนผู้ที่ตายไปแล้ว ก็เอาความโศกเศร้านั้นไปช่วยอะไรตัวไม่ได้
ความร่ำไรรำพันย่อมไร้ประโยชน์
(๑๘.๒๐) (๒๕/๓๘๐)

๒๒

ดุสิตาภูมิ

ดุสิต แปลว่า แดนอันเป็นที่อยู่ของเทพผู้อิ่มเอิบในทิพยสมบัติแห่งตน หรือแปลได้อีกอย่างว่า **แดนอันมีแต่ความอุดมอิ่มเอิบ**

มีกฎสวรรค์อยู่ข้อหนึ่งว่า ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในมนุษยโลกจะต้องสถิต ณ สวรรค์ชั้นดุสิตก่อน เพื่อรอการจุติลงมาเกิด และเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมเหล่าเทวะทั้งหลายก็จะมารวมกันและทูลเชิญให้พระโพธิสัตว์ลงมาตรัสรู้

ก่อนที่พระสกทาคามีจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ หากยังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในชาตินั้นๆ ก็จะอาจจะขึ้นไปบังเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตพักหนึ่งเพื่อรอการตรัสรู้ในอนาคต

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จลงมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ เคยเป็นเทวบุตรนาม **เสตเกตุ** บังเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต และพระศรีอาริยเมตไตรย ซึ่งจะทรงตรัสรู้ในอนาคตข้างหน้า บัดนี้สถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต เป็นเทวบุตรนาม **นาถะ**

จากการที่สวรรค์ชั้นดุสิตเป็นที่อยู่ของพระอริยะและพระโพธิสัตว์ ทำให้สวรรค์ชั้นนี้มีความยิ่งใหญ่ สวยงามที่สุดในสวรรค์ทั้งหกชั้น อีกทั้งเป็นภูมิที่ปรารถนาของพุทธศาสนิกชน เพราะหากได้ไปบังเกิด ณ สวรรค์ชั้นนี้ ก็จะได้พบกับพระอริยะและพระโพธิสัตว์ที่รอเวลาลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้ คือ ท้าวสันตุสิต ทรงเป็นพหูสูต เพราะได้สดับพระธรรมเทศนาเป็นอันมาก ในสวรรค์ชั้นนี้มีการประชุมกันฟังพระธรรมเทศนาทุกวันพระ เหมือนกับสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

พระนางสิริมหามายา เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วก็เสด็จอุบัติ ณ สวรรค์ชั้นดุสิตเป็นเทวบุตร

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เมื่อถึงแก่กรรมแล้ว ก็มาบังเกิด ณ สวรรค์ชั้นดุสิตนี้เช่นเดียวกับพุทธมารดา และธรรมิกเศรษฐี พระนางมัลลิกา พระติสสะ เป็นต้น

อายุของเทวดาในสวรรค์ชั้นนี้ยาวกว่าในสวรรค์ชั้นยามาสองเท่า คือ สี่พันปีทิพย์เท่ากับ ๕๗๖ ล้านปีในโลกมนุษย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นดุสิตเท่ากับ ๔๐๐ ปีในโลกมนุษย์

การที่จะไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตได้นั้น ในสังคีติสูตร กล่าวไว้ว่า ต้องทำทาน รักษาศีล และตั้งจิตปรารถนาให้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนั้น แต่มีบางสูตรกล่าวว่า หากรักษาอุโบสถศีล หรือศีล ๘ แม้ไม่อธิษฐานก็ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตได้

ในพรรษาที่ ๗ หลังจากตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ปราบพวกเดียรถีย์ จากนั้นทรงพิจารณาเห็นว่าเป็นธรรมเนียมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย หลังจากปราบเดียรถีย์แล้ว จะเสด็จไปโปรดพุทธมารดาในสรวงสวรรค์ ทรงเลือกสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะหากพระองค์เสด็จไปที่สวรรค์ชั้นดุสิตโดยตรง เทวดาชั้นต่ำกว่านั้นจะไม่สามารถขึ้นไปฟังธรรมได้ หากเสด็จไปที่ดาวดึงส์ เทวดาชั้นสูงกว่าสามารถเสด็จมาฟังธรรมในสวรรค์ชั้นที่ต่ำกว่าได้ ไม่มีปัญหา

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จถึงดาวดึงสเทวโลกแล้ว ท้าวสักกะและเหล่าเทวดาต่างรีบรุดมาเข้าเฝ้าด้วยความยินดี จากนั้นท้าวสักกะได้รีบไปเชิญพระพุทธมารดามาจากสวรรค์ชั้นดุสิตให้มาร่วมฟังธรรมของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ กล่าวกันว่าเป็นระยะเวลา ๓ เดือนในโลกมนุษย์

หลังจากที่พุทธศาสนิกชนได้เห็นพระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ปราบเดียรถีย์แล้ว ก็ไม่เห็นพระพุทธเจ้าอีก ต่างก็ปรารภกันต่างๆ นานา ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จหายไปไหนกันแน่ จนกระทั่งพระโมคคัลลาน์พระสารีบุตรประกาศแจ้งให้ทราบโดยทั่วกันว่า พระพุทธเจ้าจะเสด็จกลับมาในอีก ๓ เดือนข้างหน้า

หลังจากที่พระพุทธเจ้าแสดงพระอภิธรรมจบสิ้นแล้ว ก็เสด็จกลับมนุษยโลกที่สังกัสสนครในวันออกพรรษา ที่เรียกกันว่า **เทโวโรหนะ** แปลว่า **เสด็จลงมาจากเทวโลก**

ระหว่างประทับ ณ ดาวดึงส์ พอแสดงธรรมเสร็จเป็นช่วงๆ แล้ว ในช่วงเวลาบิณฑบาตทรงลงมายังโลกมนุษย์ พระสารีบุตรเข้าเฝ้าอุปัฏฐาก พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระอภิธรรมที่ทรงแสดงบนดาวดึงส์ให้พระสารีบุตรฟัง ต่อมาพระสารีบุตรได้แสดงพระอภิธรรมนั้นให้แก่พระสงฆ์บริวาร ๕๐๐ รูป

โสกมปฺปชหำ ชนฺตุ ภิยฺโย ทุกฺขำ นิคจฺฉติ
อนุตฺถุนนฺโต กาลกตำ โสกสฺส วสมนฺวคู
คนที่สลัดความเศร้าโศกไม่ได้ มัวทอดถอนถึงคนที่จากไปแล้ว
ตกอยู่ในอำนาจของความโศก ย่อมประสบความทุกข์หนักยิ่งขึ้น
(๑๘.๒๑) (๒๕/๓๘๐)

อญฺเญปิ ปสฺส คมิเน ยถากมฺมูปเค นเร
มจฺจุโน วสมาคมฺม ผนฺทนฺเตวิธ ปาณิโน
ดูสิ ! ถึงคนอื่น ๆ ก็กำลังเตรียมตัวเดินทางไปตามยถากรรม
ที่นี่สัตว์ทั้งหลายเผชิญกับอำนาจของพญามัจจุราชเข้าแล้ว
กำลังดิ้นรนกันอยู่ทั้งนั้น
(๑๘.๑๙) (๒๕/๓๘๐)

ตสฺมา อรหโต สุตฺวา วิเนยฺย ปริเทวิตำ
เปตำ กาลกตำ ทิสฺวา เนโส ลพฺภา มยา อิติ
เพราะฉะนั้น สาธุชนสดับคำสอนของท่านผู้ไกลกิเลสแล้ว
พึงกำจัดความร่ำไรรำพันเสีย เห็นคนล่วงลับจากไป ก็ทำใจได้ว่า
ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เราจะขอให้เป็นอยู่อีก ย่อมไม่ได้
(๑๘.๒๐) (๒๕/๓๘๐)

๒๓

นิมมานรดีภูมิ

นิมมานรดีภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นที่ ๕ ในฉกามาวจร คำว่า **นิมมานรดี แปลว่า แดนที่อยู่ของผู้ยินดีในการเนรมิต** ดังนั้น เทพยดาที่สถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นนี้ เมื่อปรารถนาสิ่งใดก็เนรมิตเอาตามความปรารถนานั้น ด้วยอำนาจแห่งบุญที่ได้สั่งสมมา

สวรรค์ชั้นนิมมานรดีนี้ อยู่เหนือขึ้นไปจากสวรรค์ชั้นดุสิตขึ้นไปไกลมาก มีปราสาทอันเป็นที่สถิตของเทพทั้งหลายเหมือนเช่นสวรรค์ชั้นก่อนหน้านี้ แต่มีความสวยงามมากกว่า เพราะเทวดาในสวรรค์ชั้นนี้สามารถเนรมิตให้สวยงามเพียงใดก็ได้ มีคัมภีร์ระบุว่านางวิสาขามหาอุบาสิกาผู้สร้างวัดบุพพารามถวายพระพุทธเจ้า หลังจากสิ้นชีวิตก็มาบังเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดีนี้ รอที่จะบรรลุอรหัตผลในกาลข้างหน้า (เพราะนางวิสาขานั้นบรรลุธรรมชั้นโสดาบันและพระโสดาบันจะเกิดอีกเพียง ๗ ชาติ เท่านั้น ก็จะบรรลุอรหัตผล)

ผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้ คือท้าวนิมมิตเทวราช อายุขัยของเทวดาในชั้นนี้คือ ๘ พันปีทิพย์ เท่ากับ ๒,๓๐๔ ล้านปี เวลาในโลกมนุษย์

ปฏิปทาที่จะส่งผลให้ไปบังเกิดในนิมมานรดี คือ การให้ทาน รักษาอุโบสถศีล แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอไปสวรรค์ชั้นนี้ มีข้อความปรากฏในทานสูตรกล่าวว่า ผู้ใดให้ทานด้วยการคิดว่า เราควรจำแนกทานเช่นเดียวกับฤาษีในกาลก่อนแล้วก็ให้ทาน ผู้นั้นเมื่อตายไปแล้วก็จะไปบังเกิดในนิมมานรดี เรื่องเกี่ยวกับสวรรค์ชั้นนี้ปรากฏไว้ไม่มาก เรื่องที่เด่นๆ มีอยู่ ๒ เรื่อง

เรื่องที่ ๑ พระมหากัสสปะโปรดหญิงคนยาก

ครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในเมืองราชคฤห์ เกิดโรคอหิวาตกโรคระบาดร้ายแรง ยังผลให้มีคนตายจำนวนมาก ในจำนวนคนตายเหล่านั้น เป็นครอบครัวของหญิงยากผู้หนึ่ง ลูกและสามี เป็นอหิวาต์ตายหมด คนสมัยนั้นเชื่อว่า วิธีที่จะหนีอหิวาตกโรคได้ คือพังฝาเรือนแล้วหนีออกไปทางหลังบ้าน นางกระทำเช่นนั้น หนีหัวซุกหัวซุนออกมาจากบ้าน โซซัดโซเซพเนจรไปถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง จึงไปขออาศัยเขาอยู่ แต่ผู้คนในหมู่บ้านล้วนเป็นคนยากจนเช่นกัน บ้านหลังนั้นมีเพียงข้าวติดก้นหม้อ เมื่อเห็นนางหิวโซมาเช่นนั้น ก็สู้อุตส่าห์แบ่งข้าวก้นหม้อนั้นให้นางกิน

กล่าวถึงพระมหากัสสปะ พระอรหันตเถระ ผู้เป็นเอตทัคคะทางรัตตัญญู หรือผู้รู้ราตรินาน แม้ว่าท่านจะถือธุดงควัตร ๓ ข้อ คือ บิณฑบาตเป็นวัตร ใช้ผ้า ๓ ผืน และอยู่ป่าเป็นวัตร แต่ท่านก็เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในเมืองราชคฤห์ เพราะก่อนที่ท่านจะสละโลกออกแสวงหาโมกขธรรม ท่านเป็นผู้มีฐานะดีผู้หนึ่ง คนในเมืองราชคฤห์ส่วนใหญ่จะรู้จักท่านดี เมื่อท่านบวชแล้วต่างก็พากันเป็นโยมอุปัฏฐากของท่าน

พระมหากัสสปะนั้นชอบเข้านิโรธสมาบัติครั้งละประมาณ ๗ วัน หลังจากออกจากนิโรธสมาบัติแล้ว ท่านจะพิจารณาด้วยทิพยจักษุของท่านว่าจะไปโปรดใครดี หรือใครที่เหมาะสมที่ท่านจะไปโปรดเขา เพราะผู้ที่ได้ทำบุญกับพระอรหันต์ที่ออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ จะได้บุญมากจนสามารถพลิกชีวิตได้ จากยากจนเป็นร่ำรวยขึ้นมาทันตาเห็น พระมหากัสสปะแลเห็นหญิงคนยากด้วยทิพยจักษุได้เห็นว่านางกำลังจะตาย ท่านจำเป็นต้องไปช่วยนาง เพราะในอดีตชาตินางเคยเป็นมารดาของท่าน ด้วยเหตุนี้ พระมหากัสสปะจึงได้เดินบิณฑบาตไปยังบ้านที่หญิงคนยากอาศัยอยู่ ขณะนั้นนางได้รับอาหารมาแล้ว แต่ยังไม่ทันลงมือกิน ระหว่างทางพระอินทร์ทรงทราบว่าพระมหากัสสปะเพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติและกำลังจะไปบิณฑบาต พระองค์อยากได้บุญกุศลจากการใส่บาตรพระอรหันต์ที่เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติ จึงแปลงกายมาเป็นชายแก่เดินออกจากป่ามาพร้อมด้วยอาหารที่จะใส่บาตร

พระมหาเถระมองดูชายแก่ผู้นั้น แล้วทราบในทันทีว่า เขาคือองค์อินทราธิราช หรือท้าวสักกะแห่งดาวดึงสเทวโลก จึงกล่าวแก่พระอินทร์ว่า “มหาบพิตร พระองค์เป็นผู้ฉลาดในการสร้างบุญกุศล เหตุใดจึงมาแย่งชิงบุญอันควรเป็นของคนยากจนเสียเล่า”

พระอินทร์ได้ยินดังนั้น ก็ทราบว่าพระเถระรู้ว่าตนเป็นใคร จึงแสดงตนตามจริง กราบนมัสการพระเถระ แล้วเสด็จกลับดาวดึงส์ตามเดิม

ฝ่ายพระมหาเถระเดินมาถึงหญิงคนยาก นางเห็นพระสงฆ์มายืนอยู่ตรงหน้า ก็รู้สึกละอายใจเป็นอย่างยิ่งที่ไม่มีอาหารอันคู่ควรแก่การถวายพระ เพราะของที่นางมีและยังไม่ได้กินเป็นเศษอาหารเท่านั้น นางกล่าวแก่พระเถระว่า “ขอนิมนต์พระคุณเจ้าไปข้างหน้าเถิดเจ้าค่ะ”

พระมหากัสสปะไม่ยอมเดินต่อไป ยังคงยืนอยู่ ณ ที่นั้น เมื่อมีคนมาเห็นพระเถระยืนรอรับบิณฑบาตอยู่อย่างนั้น ก็พากันมาใส่บาตร แต่พระเถระไม่ยอมรับ คงยืนเฉยนิ่งอยู่

หญิงคนยากนึกในใจว่า พระเถระคงมาเพื่อโปรดเราแน่นอนแล้ว อย่ากระนั้นเลย เราจักถวายอาหารที่เรามีแก่ท่าน นางเทอาหารทั้งหมดลงในบาตรด้วยมืออันสั่นเทา นางรู้สึกปีติยินดียิ่งนัก พระเถระรับอาหารจากนางแล้ว ทำท่าจะนั่งลงเพื่อฉันภัตตาหารที่บ้านหลังนั้น เพื่อให้นางเห็นแล้วบังเกิดความปีติยินดีมากยิ่งขึ้นไป คนทั้งหลายในที่นั้นเห็นอากัปกิริยาของพระมหาเถระก็ต่างพากันกุลีกุจอปูอาสนะถวายให้ท่านนั่งฉัน พระกัสสปะฉันภัตตาหารเสร็จแล้วกล่าวอนุโมทนาแล้วเดินจากไป

หญิงคนยากรู้สึกดีใจเป็นล้นพ้นที่ได้มีโอกาสถวายอาหารแด่พระเถระ แต่ทว่าในเวลา**กลางคืนนั้นเอง นางก็สิ้นใจตาย**

เมื่อท้าวสักกะได้รับทราบว่าหญิงคนยาก ที่พระมหากัสสปะตั้งใจไปโปรดนั้นถึงแก่ความตายแล้ว ก็พยายามสอดส่องหาตัวนางว่าไปเกิดในที่ใด มองหาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ของตนก็ไม่พบในคืนวันนั้นเอง ท้าวสักกะอดรนทนไม่ไหว จึงเสด็จมากราบนมัสการถามพระมหากัสสปะด้วยพระองค์เองว่านางไปเกิด ณ ที่ใด พระมหากัสสปะทูลว่า บัดนี้**นางไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี** เป็นเทพยดาทรงฤทธานุภาพ ได้เสวยความสุขอันดีทุกประการ

ท้าวสักกะสดับดังนั้น อุทานว่า “น่าอัศจรรย์จริงหนอ ทานของคนยากไร้อนาถาและได้มาจากคนอื่นให้ตน เป็นเพียงข้าวก้นหม้ออันแข็งกระด้าง ปราศจากรสชาติอันโอชะ กลับเป็นทานอันประเสริฐ ก่อให้เกิดเป็นทิพยสมบัติในสรวงสวรรค์ชั้นสูงถึงชั้นนิมมานรดี การให้ทานแก่ทักขิยไณยบุคคลอย่างพระคุณเจ้า มีอานิสงส์ดีกว่าการกระทำอย่างอื่นมากมายนัก”

เรื่องที่ ๒ เรื่องของนางสิริมา

นางสิริมา เป็นหญิงสาวที่มีความสวยงามเป็นที่ลือเลื่อง เป็นหญิงงามเมืองประจำกรุงราชคฤห์แห่งแคว้นมคธ กล่าวกันว่า นางเป็นน้องสาวแม่เดียวกันของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ครั้งหนึ่งนางอุตตราภรรยาของสุมนเศรษฐี ได้ว่าจ้างให้นางสิริมามาทำหน้าที่ภรรยาของสุมนเศรษฐีแทนตัวนาง ซึ่งต้องการจะไปปฏิบัติธรรม ต่อมา**นางสิริมามีเรื่องเข้าใจผิดนางอุตตรา** ถึงกับลงมือทำร้ายนางอุตตรา แต่นางอุตตรานั้นเป็นอริยบุคคล บรรลุธรรมขั้นโสดาบันแล้ว จึงไม่ถือโทษโกรธนางสิริมาแม้แต่น้อย

นอกจากจะไม่โกรธเคืองนางสิริมาแล้ว นางอุตตรายังช่วยปกป้องไม่ให้เหล่านางทาสีทำร้ายนางสิริมา นางสิริมาเห็นนางอุตตราดีต่อตนเช่นนั้น ก็รู้สึกละอายสำนึกบาป กล่าวขอขมานางอุตตราต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเสด็จมาเสวยพระกระยาหารพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ที่คฤหาสน์ของนางอุตตรา นางสิริมาได้อยู่ร่วมฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ด้วย และได้บรรลุโสดาปัตติผล เป็นโสดาบันในวันนั้นเอง

วันรุ่งขึ้น นางทูลอาราธนาพระพุทธเจ้ามารับสังฆทานที่บ้านตน ได้ถวายทานเป็นอันมากแล้วตั้งอัฏฐกภัต (ภัตตาหารเพื่อภิกษุ ๘ รูป) เพื่อถวายพระสงฆ์เป็นประจำทุกวัน นับแต่นั้นมาจะมีภิกษุ ๘ รูป มารับทานที่บ้านนางทุกวันเป็นประจำ

ภัตตาหารที่นางจัดถวายพระรูปหนึ่งมากพอที่จะถวายพระภิกษุได้ ๓-๔ รูป นางจ่ายทรัพย์ไปเพื่อทำบุญทุกวันๆ ละ ๑๖ กหาปนะ

วันหนึ่งหลังจากที่พระภิกษุรูปหนึ่งไปฉันอาหารที่บ้านนางสิริมาแล้ว เดินทางต่อไปยังวัดแห่งหนึ่ง ได้พบกับพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ที่วัด เหล่าภิกษุถามท่านว่า “ท่านไปรับภิกขาที่ใดมา” พระรูปนั้นตอบว่า “จากที่บ้านนางสิริมา” พระภิกษุถามอีกว่า “ของที่นางถวายเป็นอย่างไร” พระรูปนั้นตอบว่า “นางถวายของประณีต มีจำนวนมาก รูปหนึ่งได้รับย่อมเพียงพอสำหรับพระภิกษุ ๓-๔ รูป ไม่แต่เท่านั้น การได้เห็นนางดีกว่ารับของที่นางถวายเสียอีก เพราะนางมีสิริโฉมงดงามนัก”

พระภิกษุรูปหนึ่งได้ยินคำสรรเสริญถึงความงามของนางสิริมา ก็บังเกิดความรักใคร่ในตัวนางขึ้นมาทันทีทั้งที่ยังไม่เคยเห็นนางเลย ท่านดำริในใจว่า เราควรไปดูให้เห็นด้วยตาของเราเอง หลังจากสอบทานลำดับพรรษากับพระรูปอื่นๆ ดูแล้วบังเอิญว่าพระรูปนั้นเข้าเกณฑ์ที่จะไปรับสังฆทานที่บ้านนางสิริมาได้ ด้วยความดีใจ ท่านรีบเดินทางเข้าเมืองไปเพื่อที่จะได้ไปรับสังฆทานที่บ้านนางสิริมาได้ในวันรุ่งขึ้น

ฝ่ายนางสิริมา หลังจากได้ถวายสังฆทานในวันนั้น นางได้เกิดโรคปัจจุบัน ทำให้ล้มป่วยลงอย่างกระทันหัน วันต่อมาพระภิกษุมารับอัฏฐกภัตเช่นเคย นางไม่สามารถออกมาถวายสังฆทานได้ด้วยตนเอง จึงสั่งนางทาสีให้รับรองพระภิกษุและถวายสังฆทานแทนนาง แต่ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างสิ้นสงสัย แม้ว่าร่างกายจะอ่อนล้าสักปานใด แต่นางมีความประสงค์จะออกมาแสดงคารวะ กระทำอัญชุลีพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัยที่นางเคารพอย่างสูงสุด นางได้สั่งให้นางทาสีพยุงร่างนางออกมา

พระหนุ่มผู้มีจิตปรารถนาจะเห็นตัวจริงของนางสิริมา ได้เห็นนางสิริมาแล้วเกิดอาการราคะกำเริบอย่างรุนแรง นึกในใจว่า “นี่ขนาดไม่สบาย นางยังงามถึงปานนี้ ถ้าหากเป็นปกติไม่ป่วยไข้นางคงจะงามมากกว่านี้หลายเท่า”

คิดดังนี้แล้วเกิดอาการตื้อตัน แน่นหน้าอก ฉันอาหารไม่ได้ ถึงเวลาก็เดินทางกลับวัดไปพร้อมกับพระรูปอื่นๆ ไปถึงวัดก็นอนซม ไม่พูดไม่จา ทำให้พระรูปอื่นๆ ต้องเข้ามาดูว่าเกิดอะไรขึ้น ก็เห็นว่าพระภิกษุรูปนั้นไม่ได้ฉันภัตตาหาร ทิ้งค้างเอาไว้ในบาตร พระร่วมวัดขอร้องอย่างไร พระรูปนั้นก็ได้แต่นอนแซ่ว ไม่พูดไม่จา เป็นที่สลดสังเวชใจแก่เพื่อนร่วมวัดยิ่งนัก

ในเย็นวันเดียวกันนั้น นางสิริมาได้ถึงแก่กรรมลง พระเจ้าพิมพิสารได้ส่งราชบุรุษนำพระราชสาส์นแจ้งข่าวนี้ไปถวายพระพุทธเจ้าที่วัดเชตวัน พระพุทธเจ้าทรงส่งข่าวไปทูลพระเจ้าพิมพิสารว่าอย่าเพิ่งเผาศพนางสิริมา ให้นำร่างของนางไปวางไว้ในป่าช้า แล้วรักษาไว้ไม่ให้สัตว์ใหญ่มากัดกินร่างของนางได้

พระเจ้าพิมพิสารทรงดำเนินการตามพุทธดำรัส ไม่กี่วันผ่านไป ร่างของนางสิริมาก็ขึ้นอืดส่งกลิ่นเหม็นเน่า มีหนอนไต่ยั้วเยี้ย จากนั้นพระเจ้าพิมพิสารทรงมีพระราชบัญชาให้พสกนิกรพากันไปดูร่างของนางสิริมา พร้อมกับทูลเชิญพระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์มาดูศพนางสิริมาด้วย พระพุทธเจ้าทรงนำพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายมาดูศพนางสิริมา

พระหนุ่มผู้หลงรักนางสิริมาได้ยินข่าวว่าพระพุทธเจ้าจะนำไปดูนางสิริมา ก็ยันกายลุกขึ้นตระเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเดินทางร่วมไปกับคณะ พระพุทธเจ้าได้นำพระภิกษุสงฆ์ไปยังป่าช้าที่ไว้ศพนางสิริมา

พระพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์จะแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทด้วยของจริง ที่ปรากฏอยู่ตรงหน้า เริ่มจากการตรัสถามพระเจ้าพิมพิสารว่า **“นางผู้นี้ชื่ออะไร มหาบพิตร”**

พระเจ้าพิมพิสารทูลตอบว่า **“นางชื่อสิริมา พระเจ้าข้า”**

“ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์ประกาศแก่ฝูงชนว่าใครให้ทรัพย์หนึ่งพันกหาปนะ จะได้นางสิริมาไป” พระพุทธเจ้าตรัสแนะ

พระเจ้าพิมพิสารทรงกระทำตามที่พระพุทธเจ้าตรัสบอก แต่ทว่าไม่มีผู้ใดเสนอตัวมารับร่างของนาง แม้ว่าพระเจ้าพิมพิสารจะประกาศลดราคาค่าตัวของนางไปเรื่อยๆ ก็ไม่มีผู้ใดมาขอรับร่างของนางไปสักคน

พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระภิกษุว่า **“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงดูมาตุคามผู้นี้** ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นที่รักของปวงชน แต่ก่อนนี้เมื่อนางยังชีพอยู่ ผู้เคยเสนอทรัพย์แก่นางพันหนึ่ง เพื่อร่วมอภิรมย์กับนางเพียงคืนเดียว เดี๋ยวนี้จะให้นางไปเปล่าๆ ยังไม่มีผู้ใดยอมรับนางสักคน รูปกายอันสวยงามของนางได้เสื่อมสิ้นไปแล้ว ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงดูอัตภาพอันอาดูรนี้” จากนั้นตรัสเป็นพระคาถาว่า

เธอจงมองดูอัตภาพ ที่ไม่มีความยั่งยืนและความมั่นคงอันกรรมทำให้วิจิตร มีกายเป็นแผลอันกระดูก ๓๐๐ ท่อน ยกขึ้นแล้ว อันอาดูร ที่มหาชนคร่ำคิดกันโดยมาก

จบพระคาถา มีพุทธศาสนิกชนจำนวนจำนวน ๘,๔๐๐ คน ได้บรรลุธรรม รวมทั้งพระภิกษุผู้หลงรักนางสิริมาได้คลายกำหนัด และบรรลุโสดาปัตติผลกลายเป็นพระโสดาบันไปในที่สุด

นางสิริมาเมื่อถึงแก่ชีวิตในโลกมนุษย์ นางก็ได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นยามา เป็นภรรยาของท้าวสุยามะ ขณะที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนพระสาวกเรื่องของนาง นางได้ลงมาฟังธรรมพร้อมด้วยเทวดาอื่น ๆ ภิกษุณีชนบทกัลยาณี ก็อยู่ ณ ป่าช้านั้นด้วย เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงพระสูตรชื่อกายาวิจฉันทนิก จบลงภิกษุณีชนบทกัลยาณีบรรลุอรหัตผล **ฝ่ายนางสิริมาบรรลุอนาคามิผล**

ในวิมานวัตถุ มีเรื่องเพิ่มเติมขึ้นมาว่า พระวังคีสะ ซึ่งอยู่ ณ ป่าช้านั้นเช่นกัน ได้ทูลขอพุทธานุญาตถามคำถามนางสิริมาและขอให้นางแสดงตนในที่นี้ ระบุว่านางสิริมาได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี และไม่มีการกล่าวถึงว่านางได้บรรลุอนาคามิผลจากการฟังธรรม ขณะที่มีการระบุว่าพระภิกษุหนุ่มที่หลงรักนางได้บรรลุอรหัตตผล

๒๔

ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ

ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นสูงสุดในกามภพ ปรนิมมิตวสวัตตี แปลว่า**แดนที่อยู่ของผู้มีอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่คนอื่นเนรมิตให้** คือ เสวยทิพยสมบัติที่พวกอื่นเนรมิตให้ตน จึงสุขสบายกว่าเทวดาในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี ที่ต้องเนรมิตเอาเอง หมายความว่า เทวดาในสวรรค์ชั้นนี้ไม่ต้องทำอะไรเลย มีคนอื่นทำให้หมด ต้องการอะไรก็มีเทวดามาสนองความต้องการนั้น เป็นเทวดาประเภทที่มีบุญมาก สถานที่ตั้งของปรนิมมิตวสวัตตีนั้นอยู่ห่างไปจากนิมมานรดีไปอีกไกลโพ้น

สวรรค์ชั้นนี้ แบ่งเป็น ๒ แดน คือ แดนเทพ และแดนมาร มีผู้เป็นใหญ่ปกครอง ๒ องค์ คือ แดนเทพ กับแดนมาร แดนเทพผู้ปกครองคือ ปรนิมมิตวสวัตตีเทวราช ส่วนแดนมาร ผู้ปกครองคือ พระยามาราธิราช หรือ พระยาวสวัตตีมาร ซึ่งก็คือ พระยามารที่คอยมาเป็นอุปสรรคขัดขวางการตรัสรู้และการเผยแผ่พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เพราะการบรรลุพระนิพพานจะทำให้บุคคลล่วงพ้นอำนาจของมารได้โดยสิ้นเชิง

วสวัตตีมารเป็นเทพที่คอยขัดขวางไม่ให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายล่วงพ้นจากกามาวจรภูมิไปสู่ภพภูมิอื่น รวมถึงพระนิพพาน เพราะจะเป็นการล่วงพ้นไปจากอำนาจของตน

เทวปุตตมาร ถ้าพูดเป็นบุคคลาธิษฐาน ก็คือพระยามาราธิราช หรือวสวัตตีมาร ผู้ปกครองสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี และเหล่ามารบริวารนั้นเอง

อายุของเทพยดาในสวรรค์ชั้นนี้คือ ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์ หรือเท่ากับ ๙,๒๑๖ ล้านปีในโลกมนุษย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งในสวรรค์ชั้นนี้เท่ากับ ๑,๖๐๐ ปีในโลกมนุษย์

ปฏิปทาที่จะทำให้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี คือ การให้ทาน รักษาอุโบสถศีล แล้วตั้งอธิษฐานจิตให้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนี้ แต่ในทานสูตรกล่าวว่า ผู้ใดให้ทานโดยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้แล้ว จิตใจของเราจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจโสมนัส เมื่อให้ทานแล้ว ผู้นั้นตายแล้วจะไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวถึงมารไว้ ๕ ประเภท คือ

๑. **กิเลสมาร** (Mara of Sin) มารคือกิเลส
๒. **ขันธมาร** (Mara of the elements of being) มารคือขันธ์ ๕
๓. **อภิสังขารมาร** (Mara of the accumulation of Kamma) มารคือบุญบาป
๔. **เทวปุตตมาร** (Mara of the gods) มารคือเทวบุตร
๕. **มัจจุมาร, มรณมาร** (Mara of death) มารคือความตาย

(จาก Pali Dictionary ของ Childers หน้า ๒๔๑)

เรื่องของพระยามาร

พระยามารหรือวสวัตตีมาร มีเรื่องราวปรากฏอยู่บ่อยครั้งในคัมภีร์พุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ จากกรุงกบิลพัสดุ์ พระยามารก็ปรากฏองค์เพื่อทัดทานไม่ให้เจ้าชายสิทธัตถะตัดสินพระทัยสละโลก แต่เจ้าชายสิทธัตถะทรงยืนยันว่าพระองค์ไม่ทรงเปลี่ยนพระทัยแน่

อีกครั้งหนึ่งตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะใกล้จะตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระยามารพร้อมด้วยกองทัพมารทั้งหลายได้มาข่มขู่ให้เจ้าชายสิทธัตถะหวั่นไหวจนไม่สามารถตรัสรู้ได้สำเร็จ แต่เจ้าชายสิทธัตถะก็เอาชนะพระยามารด้วยบารมีที่ทรงบำเพ็ญมายาวนานสื่อสงไขยกับอีกแสนกัปโดยมีแม่พระธรณีเป็นสักขีพยาน บีบมวยผมหลั่งอุทกธาราซึ่งนางได้รองรับจากบุญกุศลที่มหาบุรุษได้สั่งสมมา เป็นห้วงน้ำกว้างใหญ่ไพศาลท่วมเหล่ามารจนไม่อาจดำรงตนอยู่ได้ ต้องหนีกระเจิด-กระเจิงไปหมดสิ้น เป็นอันว่าพระยามารได้พ่ายแพ้ต่อมหาบุรุษโดยสิ้นเชิง และมหาบุรุษนั้นก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด

ในพระพุทธประวัติปรากฏเรื่องราวอีกตอนหนึ่งที่ว่า ธิดาพระยามาร ๓ นาง คือ นางตัณหา นางราคะ และนางอรดี ได้อาสาพระยามารบิดา เข้าไปประเล้าประโลมยั่วยวนพระพุทธเจ้า ให้ตกเป็นเหยื่อของกามราคะ หลังจากที่พระองค์ตรัสรู้ใหม่ๆ และประทับอยู่ที่ใต้ต้นอชปาลนิโครธพระยามารได้กล่าวเตือนธิดาทั้ง ๓ ว่าไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะทำสำเร็จ เพราะพระพุทธเจ้านั้นไม่ใช่บุคคลธรรมดา เป็นบุคคลพิเศษ ที่จะไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้ใด นางทั้ง ๓ ได้ทดลองกระทำการดังกล่าว ปรากฏว่าพระพุทธเจ้ามิได้ทรงสนพระทัยพวกนางแต่อย่างใด พวกนางจึงได้หนีกลับปรนิมมิตวสวัตตีเทวโลกดังเดิม

พระยามารได้มาปรากฏแก่พระพุทธเจ้าอีกครั้งหนึ่ง ครั้งที่เสด็จบิณฑบาตที่หมู่บ้านพราหมณ์แห่งหนึ่งชื่อ ปัญจสาลา มารได้มาสิงสู่ชาวบ้านมิให้มีผู้ใดใส่บาตรพระพุทธเจ้า ทำให้พระองค์เสด็จกลับที่พักด้วยบาตรเปล่า มารได้มาปรากฏตัวและทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ทรงได้รับภัตตาหารหรือไม่ พระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่าที่เหตุการณ์เป็นเช่นนี้เป็นผลมาจากการกระทำของมาร ตรัสตอบว่า พระองค์ทรงมีปีติเป็นภัตตาหาร แม้ว่าไม่มีผู้ใดใส่บาตรพระองค์ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

มีอรรถกถาเล่าเหตุการณ์อีกเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งเป็นการกระทำของมาร คือ ครั้งหนึ่งสาวกของพระยามารได้กระทำการสิงสู่หญิงชาวสาวัตถีห้าร้อยนางให้แสดงอากัปกิริยาวิปริต ขณะเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จด้วยการปรบมือและหัวร่องอหาย พระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่านี่คือผลจากการกระทำของมาร ทรงใช้ฤทธานุภาพบันดาลให้เกิดความมืดมิด จนหญิงพวกนั้นมองไม่เห็นอะไรเลย เกิดความกลัวและได้สติกลับมาอีกครั้ง พระพุทธเจ้าจึงทรงบันดาลให้ความมืดนั้นหายไป หญิงพวกนั้นเมื่อรู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ก็รู้สึกละอายและเสียใจกับการกระทำของพวกตน

ในอังคุตตรนิกาย มีเรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่งถึงการปรากฏตัวของพระยามารต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า นั่นคือตอนที่มารมาอาราธนาให้พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ด้วยคำพูดว่า “พระองค์ตรัสว่าจะไม่ปรินิพพานจนกว่าพระพุทธสาวกจะได้รับการฝึกฝนอย่างดี มีความแตกฉานในพระธรรม ปฏิบัติตนเคร่งครัดในพระธรรมวินัย และสามารถกำราบปรัปวาทได้ บัดนี้พุทธสาวกเป็นดังที่พระองค์ทรงปรารถนาแล้ว ขอพระองค์เสด็จปรินิพพานเถิดพระเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อย่ากระวนกระวายใจไปเลย ตถาคตจะปรินิพพานในอีกสามเดือนข้างหน้า”

นอกจากมารจะปรากฏแก่พระพุทธเจ้าแล้ว ยังเคยสำแดงฤทธิ์เดชกับพระสาวกด้วยเช่นกัน ในมัชฌิมนิกายมีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่งพระยามารแทรกกายเข้าไปอยู่ในท้องของพระโมคคัลลาน์ พระโมคคัลลาน์รู้สึกหนักท้อง จึงนั่งลงทำกรรมฐานพบว่ามารได้เข้าไปสิงสู่อยู่ในท้องท่าน ท่านกล่าวแก่มารว่า ให้รีบออกไปจากท้องของท่าน และอย่าไปรบกวนพระพุทธเจ้าและพระสาวกอื่นๆ อย่างเด็ดขาด มารจึงออกมาทางปากของท่านแล้วไปยืนอยู่ปากทางประตู พระโมคคัลลาน์กล่าวเตือนพระยามารว่า ขอให้ระลึกถึงการกระทำเยี่ยงนี้ ที่พระยามารเคยได้กระทำต่อพระวิฑูระ ในสมัยของพระพุทธเจ้ากกุสันโธ ได้ยังผลให้พระยามารต้องไปตกนรกอเวจีอยู่นานแสนนาน

ในสังยุตตนิกายยังมีเรื่องพระยามารกับพระภิกษุณีกีสาโคตมี พระยามารปรากฏองค์แก่ท่านแล้วกล่าวท้าทายว่า “ทำไมท่านต้องร้องไห้ให้กับบุตรชายที่ตาย ท่านน่าจะเข้าไปในป่าหาสามีใหม่ที่เหมาะสมให้แก่ตัวท่านเอง” ด้วยความที่เป็นผู้มีอภิญญา พระภิกษุณีกีสาโคตมีรู้ว่าผู้ที่ปรากฏตรงหน้าคือพระยามาร ท่านตอบมารไปว่า “เราไม่มีความเศร้าสลดหดหู่ใจ เราไม่ต้องการแสวงหาคู่ เราได้ทำลายความยึดมั่นถือมั่นทั้งหลายหมดแล้ว อวิชชาทั้งหลายได้ถูกเราขับไล่ไปหมดสิ้น เราเป็นอิสระจากบาปอกุศล มีชัยชนะเหนือทั้งตัวท่านและกองทัพของท่าน”

ครั้งหนึ่งพระยามารได้ไปปรากฏองค์ต่อหน้าพระภิกษุณีวชิรา กล่าวแก่ท่านว่า “ท่านยังอายุไม่มาก เราก็อายุไม่มาก เรามาสนุกด้วยกันเถิด” พระภิกษุณีตอบว่า “เราไม่ยินดีกับความสนุกสนานทางกาม”

ครั้งหนึ่งพระยามารได้ไปปรากฏองค์ต่อหน้าพระภิกษุณีจาลา กล่าวถามท่านว่า “สิ่งใดบ้างที่ท่านไม่ต้องการ” พระภิกษุณีตอบว่า “เราไม่ต้องการเกิด” พระยามารถามต่อว่า “ถ้าท่านเกิด ท่านก็จะได้สัมผัสกับความน่ายินดีทางกาม” พระภิกษุณีตอบว่า “ถ้าคนเกิด คนก็ต้องตาย ต้องประสบความทุกข์ เราต้องการดำเนินตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงสอนให้เราพ้นไปจากความเกิด”

อีกครั้งหนึ่งพระยามารได้ไปปรากฏองค์ต่อหน้าพระภิกษุณีเสลา ถามท่านว่า “ร่างกายนี้สร้างขึ้นมาโดยผู้ใด ใครเป็นผู้สร้างร่างกายนี้ และร่างกายนี้จะหยุดดำรงอยู่ได้อย่างไร” พระภิกษุณีตอบว่า “ร่างกายนี้เราไม่ได้เป็นผู้สร้าง ร่างกายนี้เกิดขึ้นมาจากเหตุ และจะหยุดดำรงอยู่เมื่อเหตุนั้นดับ”

เพื่อไม่ให้เรื่องราวในตอนนี้ยาวเกินไป ก็จะยกตัวอย่างมาแต่เพียงเท่านี้ หากผู้อ่านสนใจเรื่องราวของพระภิกษุณีที่เผชิญหน้ากับพระยามาร จะหาอ่านเพิ่มเติมได้จาก เถรีคาถาพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๖ และมารสังยุตต์ และภิกขุณีสังยุตต์ เล่ม ๑๕

ในคัมภีร์วิภังค์ มีข้อความระบุว่าสตรีเพศไม่สามารถดำรงตำแหน่งพระยามารได้ เหมือนกับที่ไม่สามารถเป็นพระพุทธเจ้าได้

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งคือ ในคัมภีร์ของทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนเชน กล่าวว่า มาร หรือ พระยามาร คือ ต้นกำเนิดของกิเลสตัวหนึ่ง คือ มายา ในภาษาบาลี หรือ มารยา ในภาษาสันสกฤต แปลว่า เล่ห์เหลี่ยม ล่อลวง ซึ่งเป็นกิเลสตัวที่ ๙ ในจิตตอุปกิเลส ๑๖* ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของความล่อลวง จะพ่ายแพ้ต่อพระยามาร

มีนักวิชาการหลายคนที่ค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องพระยามาร เช่น วินดิช (เขียนเรื่อง Mara and Buddha) บีล (เขียนเรื่อง The Romantic Legend of Sakkya Buddha) เคิร์น (เขียนเรื่อง Manual of Indian Buddhism) ร็อคฮิล (เขียนเรื่อง The Life of the Buddha และ เซอร์ ชารลส์ เอลเลียต (เขียนเรื่อง Hinduism and Buddhism) นักวิชาการเหล่านี้ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระยามารและกิจกรรมที่ทำไว้ไม่มากนัก

เรื่องราวของพระยามารในพระพุทธศาสนา มีความคล้ายคลึงกับเรื่องราวของกามเทพในศาสนาพราหมณ์ พระยามารทรงศรดอกไม้ และยังมีความคล้ายคลึงอื่นๆ เช่น ในวรรณคดีฮินดู มาร คือ ชื่อหนึ่งของกามเทพ

---

* ดูรายละเอียดหน้า ๑๔๘

ส่วนในวรรณคดีบาลี ในมัชฌิมนิกาย คำว่า มาร มีไวยพจน์ที่เป็นคำขยายหรือคำอธิบายลักษณะของพระยามารหลายคำ เช่น กัณหะ (ดำ) อธิปติ (หัวหน้า) อันตคู (ผู้ไปสู่ที่สุด) นมุจิ (ผู้ไม่ส่ง) ปมัตตพันธุ (พวกพ้องของผู้ประมาท) มัจจุ (ความตาย) หรือมัจจุราช (ราชันแห่งความตาย) อนัตถกาม (ปรารถนาความเจ็บไข้) อหิตกาม (ปรารถนาภยันตราย) อโยคเขมกาม (ปรารถนาความไม่ปลอดภัย) ปาปิมา (ผู้มีบาป) ฯ ล ฯ

กองทัพหรือกำลังของพระยามาร (มารเสนา) มีดังนี้

๑. **กาม** (ความใคร่)
๒. **อรดี** (ความไม่ยินดี ความริษยา)
๓. **ขุปปิปาสา** (ความหิวโหยและกระหาย)
๔. **ตัณหา** (ความอยาก)
๕. **ถีนมิทธะ** (ความหดหู่)
๖. **ภิรุ** (ความกลัว)
๗. **วิจิกิจฉา** (ความลังเลสงสัย)
๘. **มักขะ** (ความลบหลู่คุณท่าน)
๙. **ถัมภะ** (หัวดื้อ)
๑๐. **ลาภะ** (ความโลภ) สิโลก (ชื่อเสียง)
๑๑. **สักการะ** (เกียรติยศ)
๑๒. **มิจฉาลัทธยโส** (ความยิ่งใหญ่ที่ได้มาโดยมิชอบ)
๑๓. **อัตตุกกังสนา** (ยกย่องตัวเอง)
๑๔. **ปราวชานนา** (ยกตน)
๑๕. **ปรวัมภนา** (ข่มผู้อื่น)

ทั้งหมดนี้คือกำลังของมาร

ในคาถาธรรมบท จะมีเรื่องเล่าถึงพระยามารในทำนองว่า หากบุคคลมีความเกียจคร้านอ่อนแอ ไม่สำรวมระวังทั้งในการจิตใจ การบริโภค บุคคลนั้นจะตกเป็นเหยื่อของมาร ในทำนองกลับกันหากบุคคลมีวินัย หมั่นสำรวมระวัง และมีการฝึกฝนตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอ ก็จะพ้นจากบ่วงของมาร บุคคลควรต่อสู้กับมารด้วยอาวุธคือปัญญา บุคคลสามารถพ้นไปจากสายตาของมาร ราชันย์แห่งความตาย โดยการทำลายศรดอกไม้ของมาร บุคคลสามารถทำตัวเองให้พ้นไปจากเงื้อมมือของมารได้ด้วยการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

กามภพ

คือที่เกิดของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องอยู่ในกาม โลกที่เป็นที่อาศัยของผู้เสพกาม เรียกอีกอย่างว่า กามโลก ได้แก่ อบายภูมิ ๔ มนุษยโลก และสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ตั้งแต่ จาตุมหาราชิกาถึงชั้นปรนิมมิตวสวัตตี รวมเป็น ๑๑ ชั้น ข้อ ๑ ใน ภพ ๓ (ดู เพิ่มเติมที่ภพ ๓)

ภพ ๓ ที่อยู่ของสัตว์ ภาวะชีวิตของสัตว์ มี ๓ คือ

๑. **กามภพ** ภพของผู้เสวยกามคุณ
๒. **รูปภพ** ภพของผู้เข้าถึงรูปฌาน
๓. **อรูปภพ** ภพของผู้เข้าถึงอรูปฌาน

จิตตอุปกิเลส ๑๖

สิ่งที่ทำให้จิตขุ่นมัว รับคุณธรรมได้ยาก ดุจผ้าเปรอะเปื้อนสกปรก ย้อมไม่ได้ดีมี ๑๖ ตัว คือ

๑. อภิชฌาวิสมโลภะ - ความคิดเพ่งอยากได้ จ้องจะเอา ไม่เลือกควรไม่ควร
๒. พยาบาท - ความคิดร้ายต่อผู้อื่น
๓. โกธะ - ความโกรธ
๔. อุปนาหะ - ความผูกโกรธ
๕. มักขะ - ความลบหลู่คุณความดีของผู้อื่น ความลบล้างคุณความดีของผู้อื่น
๖. ปลาสะ - ความตีเสมอ
๗. อิสสา - ความริษยา
๘. มัจฉริยะ - ความตระหนี่
๙. มายา - มารยา ความล่อลวง
๑๐. สาเถยยะ - ความโอ้อวดหลอกเขา
๑๑. ถัมภะ - ความหัวดื้อ ความกระด้าง
๑๒. สารัมภะ - ความแข่งดี ไม่ยอมลดละ มุ่งแต่จะเอาชนะ
๑๓. มานะ - ความถือตัว ทะนงตน
๑๔. อติมานะ - ความถือว่าตัวดีกว่าเขา ดูหมิ่นเขา
๑๕. มทะ - ความมัวเมา
๑๖. ปมาทะ - ความประมาท ละเลย เลินเล่อ

หมายเหตุ ในธัมมทายาทสูตร ข้อ ๒ ต่างออกไป เป็นโทสะ-ความคิดประทุษร้ายผู้อื่น

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

รูปาวจรภูมิ

เล่าเรื่องพรหมโลก

ก่อนจะบรรยายถึงพรหมปาริสัชชาภูมิ หรือ พรหมโลกชั้นที่ ๑ จะเล่าถึงพรหมโลกก่อนว่าคืออะไร เพราะคนทั่วไปจะรู้เรื่องพรหมโลกน้อย น้อยกว่าเรื่องฉกามาวจรสวรรค์มาก

พระพรหมที่คนไทยรู้จักมากที่สุด ก็เห็นจะเป็น ‘ท้าวมหาพรหม” ที่หน้าโรงแรมเอราวัณ ซึ่งเป็นพรหมอยู่ในชั้นที่ ๓ คือ มหาพรหมาภูมิ ซึ่งจะเล่าต่อไปในตอนมหาพรหมาภูมิ

พรหมโลก คือ ดินแดนที่อยู่ของพรหม ตามปกติหมายถึง **รูปพรหม** มี ๑๖ ชั้น เรียกอีกอย่างว่า รูปโลก หรือเรียกตามแบบภาษาบาลีว่า โสฬสรูปพรหม

โสฬสรูปพรหม เรียงตามลำดับดังนี้

๑. พรหมปาริสัชชาภูมิ พรหมโลกชั้นที่ ๑

๒. พรหมปุโรหิตาภูมิ พรหมโลกชั้นที่ ๒

๓. มหาพรหมาภูมิ พรหมโลกชั้นที่ ๓ เป็นพรหมโลกชั้นล่าง ที่เรียกรวมว่า ปฐมฌานภูมิ คือผู้ที่จะไปอุบัติในพรหมโลกชั้นปฐมฌานภูมินี้ ต้องบำเพ็ญสมถกรรมฐาน จนได้ความสงบในระดับปฐมฌาน ซึ่งแบ่งเป็นระดับสามัญ (พรหมปาริสัชชา) ระดับกลาง (ปุโรหิตาภูมิ) และระดับประณีต (มหาพรหมาภูมิ)

๔. ปริตตาภูมิ พรหมโลกชั้นที่ ๔

๕. อัปปมาณาภาภูมิ พรหมโลกชั้นที่ ๕

๖. อาภัสสราภูมิ พรหมโลกชั้นที่ ๖ เป็นพรหมชั้นทติยฌานภูมิ

๗. ปริตตสุภาภูมิ พรหมโลกชั้นที่ ๗

๘. อัปปมาณสุภาภูมิ พรหมโลกชั้นที่ ๘

๙. สุภกิณหาภูมิ พรหมโลกชั้นที่ ๙ เป็นพรหมชั้นตติยฌานภูมิ

๑๐. เวหัปผลาภูมิ พรหมโลกชั้นที่ ๑๐

๑๑. อสัญญีสัตตา เป็นพรหมโลกชั้นที่ ๑๑ เป็นพรหมชั้นจตุตถฌานภูมิ

พรหมโลกชั้น ๑๒-๑๖ คือ อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา นั้น เป็นสถานที่อุบัติของพระอนาคามี เรียกว่า **สุทธาวาส** คือ พรหม ๕ ชั้น สูงสุดในพรหมโลก ส่วนที่เป็นรูปาวจรใน**สุทธาวาสพรหมภูมิ** นี้เป็นที่บังเกิดของพระอนาคามี อริยบุคคลเท่านั้น บุคคลอื่นไม่สามารถไปบังเกิดที่นั่นได้เลย และพรหมในชั้นสุทธาวาสนี้ จะไม่กลับมาบังเกิดในมนุษยโลกอีกเลยเช่นกัน จะบรรลุอรหัตผลในพรหมโลกนั้นเอง

การที่จะบังเกิดในสุทธาวาสชั้นใด เป็นไปตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

๑. พระอนาคามีที่สัทธินทรีย์แก่กล้ากว่าอินทรีย์อื่นๆ เมื่อถึงแก่มรณกรรมแล้ว จะไปบังเกิดอยู่ ณ อวิหาสุทธาวาสพรหมภูมิ
๒. พระอนาคามีที่วิริยินทรีย์แก่กล้ากว่าอินทรีย์อื่นๆ เมื่อถึงแก่มรณกรรมแล้ว จะไปบังเกิดอยู่ ณ อตัปปาสุทธาวาสภูมิ
๓. พระอนาคามีที่สตินทรีย์แก่กล้ากว่าอินทรีย์อื่นๆ เมื่อถึงแก่มรณกรรมแล้ว จะไปบังเกิดอยู่ ณ สุทัสสาสุทธาวาสภูมิ
๔. พระอนาคามีที่สมาธินทรีย์แก่กล้ากว่าอินทรีย์อื่นๆ เมื่อถึงแก่มรณกรรมแล้ว จะไปบังเกิดอยู่ ณ สุทัสสีสุทธาวาสภูมิ
๕. พระอนาคามีที่ปัญญินทรีย์แก่กล้ากว่าอินทรีย์อื่นๆ เมื่อถึงแก่มรณกรรมแล้ว จะไปบังเกิดอยู่ ณ อกนิฏฐสุทธาวาสภูมิ

นอกจากนี้ยังมี **อรูปพรหม** มี ๔ ชั้น เรียกอีกอย่างว่า อรูปโลก หมายถึง พรหมที่ไม่มีรูป ภพของผู้เข้าถึงอรูปฌาน คือ

๑. อากาสานัญจายตนะ
๒. วิญญาณัญจายตนะ
๓. อากิญจัญญายตนะ
๔. เนวสัญญานาสัญญายตนะ

พรหมในพรหมโลก มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า พรหมกายิกเทวะ ในสมันตปาสาทิกา กล่าวถึงท้าวมหาพรหม ผู้ซึ่งเป็นพรหมอยู่ในชั้นที่ ๓ มหาพรหมาภูมิ มีชีวิตยาวนานถึงหนึ่งหมื่นหกพันกัป เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ และเสด็จดำเนินไปทางเหนือ ท้าวมหาพรหมผู้นี้ คือ ผู้ที่ยื่นมือมาสัมผัสพระวรกายของพระกุมาร พร้อมสนับสนุนอาสภิวาจาของพระกุมารว่า ไม่มีผู้ใดอีกแล้วยิ่งใหญ่กว่าพระองค์

โสกมปฺปชหำ ชนฺตุ ภิยฺโย ทุกฺขำ นิคจฺฉติ
อนุตฺถุนนฺโต กาลกตำ โสกสฺส วสมนฺวคู
คนที่สลัดความเศร้าโศกไม่ได้ มัวทอดถอนถึงคนที่จากไปแล้ว
ตกอยู่ในอำนาจของความโศก ย่อมประสบความทุกข์หนักยิ่งขึ้น
(๑๙.๒๑) (๒๕/๓๙๐)

อญฺเญปิ ปสฺส คมิเน ยถากมฺมูปเค นเร
มจฺจุโน วสมาคมฺม ผนฺทนฺเตวิธ ปาณิโน
ดูสิ ! ถึงคนอื่น ๆ ก็กำลังเตรียมตัวเดินทางไปตามยถากรรม
ที่นี่สัตว์ทั้งหลายเผชิญกับอำนาจของพญามัจจุราชเข้าแล้ว
กำลังดิ้นรนกันอยู่ทั้งนั้น
(๑๙.๒๒) (๒๕/๓๙๐)

ตสฺมา อรหโต สุตฺวา วิเนยฺย ปริเทวิตำ
เปตำ กาลกตำ ทิสฺวา เนโส ลพฺภา มยา อิติ
เพราะฉะนั้น สาธุชนสดับคำสอนของท่านผู้ไกลกิเลสแล้ว
พึงกำจัดความร่ำไรรำพันเสีย
เห็นคนล่วงลับจากไป ก็ทำใจได้ว่า
ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เราจะขอให้เป็นอยู่อีกย่อมไม่ได้
(๑๙.๒๓) (๒๕/๓๙๐)

๒๕

พรหมปาริสัชชาภูมิ

พรหมปาริสัชชาภูมิ เป็นพรหมโลกขั้นที่ ๑ ในระดับปฐมฌานภูมิ มีข้อความปรากฏอยู่ในคัมภีร์ธัมมหทยวิภังค์ วิภังคปกรณ์ อภิธรรมปิฎก ข้อ ๑,๑๐๗ หน้า ๕๙๐ บาลีฉบับสยามรัฐ บรรยายเรื่องเกี่ยวกับพรหมปาริสัชชาภูมิ ดังได้สรุปความมา ต่อไปนี้

พรหมปาริสัชชาภูมิ (พรหมโลกชั้นที่ ๑) หรือภูมิที่เป็นที่อาศัยของเหล่าพรหมบริวารของท้าวมหาพรหม สถานที่ตั้งของพรหมปาริสัชชาภูมิอยู่เหนือขึ้นไปจากสวรรค์ชั้นสูงสุด คือ ปรนิมมิตวสวัตตี ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์

พรหมในพรหมปาริสัชชาภูมิ เป็นพรหมชั้นสามัญ ไม่มีอำนาจพิเศษมาก เพราะเป็นเพียงบริวารของท้าวมหาพรหม ซึ่งสถิตอยู่ ณ พรหมโลกชั้นที่ ๓ คือ มหาพรหมาภูมิ

ดังนั้น พรหมชั้นนี้จึงถูกขนานนามว่า พรหมปาริสัชชา แปลว่า ภูมิเป็นที่อยู่ของบริษัทบริวารของท้าวมหาพรหม

พรหมบริษัทแต่ละองค์ ที่สถิตอยู่ ณ พรหมปาริสัชชาภูมิ ล้วนได้เคยปฏิบัติกรรมฐาน บรรลุถึงขั้นวิกขัมภนวิมุตติ* ชั้นที่ ๑ จนได้ปฐมฌานสมาบัติ พรหมแต่ละองค์จะดำรงอยู่ในพรหมปาริสัชชาภูมิเป็นเวลาประมาณ ๑ ใน ๓ ของมหากัป

อานิสงส์ของการทำสมาธิภาวนา

๑. เป็นวิธีการพักผ่อนอย่างสุขสบายในปัจจุบัน (ทิฏฐธรรมสุขวิหาร) ข้อนี้เป็นอานิสงส์ของอัปปนาสมาธิ (คือ ระดับฌาน) สำหรับพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ทำกิจเพื่อการหลุดพ้นเสร็จสิ้นแล้ว ไม่ต้องใช้ฌานเพื่อบรรลุภูมิธรรมใดๆ อีกต่อไป มีพุทธพจน์ว่า ฌาน เหล่านี้เป็นทิฏฐธรรมสุขวิหารในระบอบของพระอริยะ

๒. เป็นบาทหรือปทัฏฐานแห่งวิปัสสนา ข้อนี้เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอัปปนาก็ได้ หรืออุปจาระก็พอได้ แต่ไม่โปร่งนัก ประโยชน์ข้อนี้สำหรับพระเสขะและปุถุชน อ้างพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลายจงเจริญสมาธิเถิด ภิกษุมีจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริง”

---

* ดูคำอธิบายหน้า ๑๕๗

๓. เป็นบาทหรือปทัฏฐานของอภิญญา ข้อนี้เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอัปปนาสำหรับผู้ได้สมาบัติ ๘ แล้ว เมื่อต้องการอภิญญา ก็อาจทำให้เกิดขึ้นได้ อ้างพุทธพจน์ว่า “จิตนุ่มนวลควรแก่งานจะน้อมจิตไปเพื่อประจักษ์แจ้งด้วยอภิญญา ซึ่งธรรมที่พึงประจักษ์แจ้งด้วยอภิญญาอย่างใดๆ ก็ถึงความเป็นพยานในธรรมนั้นๆ เมื่อเหตุมีอยู่”

๔. ทำให้ได้ภพวิเศษ คือ เกิดในภพที่สูง ข้อนี้เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอัปปนา สำหรับปุถุชนผู้ได้ฌานแล้วและฌานมิได้เสื่อมไปเสีย ทำให้ได้เกิดในพรหมโลก อ้างพุทธพจน์ว่า “เจริญปฐมฌานขั้นปริตตกุศลแล้ว เกิดที่ไหน? ย่อมเข้าร่วมพวกพรหมปาริสัชชา” อย่างไรก็ดี แม้สมาธิขั้นอุปจาระก็สามารถให้ภพวิเศษ คือ ฉกามาวจรสวรรค์

๕. ทำให้เข้านิโรธสมาบัติได้ ข้อนี้เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอัปปนา สำหรับพระอรหันต์หรือพระอนาคามี ผู้ได้สมาบัติ ๘ แล้ว ทำให้เสวยความสุขอยู่ได้โดยไม่มีจิต ตลอดเวลา ๗ วัน ฌานในนิโรธสมาบัติ ในปฏิสัมภิทามัคค์

สรุปคือ คัมภีร์วิสุทธิมัคค์ ระบุว่าผู้ที่สามารถจะไปเกิดในพรหมปาริสัชชาได้ ต้องเจริญวิปัสสนาจนกระทั่งได้ปฐมฌาน และเจริญสมาธิได้ถึงขั้นอัปปนาสมาธิ

นอกจากนี้ ยังมีพุทธพจน์ในอีกที่หนึ่งว่า ผู้ใดดำรงตนอยู่ในหลักอารยวัฒิ หรือ อริยวัฒิ ๕ ประการ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา อยู่อย่างสม่ำเสมอ หากปรารถนาจะไปเกิดในสวรรค์หรือพรหมโลกชั้นใดก็จะสำเร็จเป็นไปตามความปรารถนาได้ทั้งสิ้น

(ม.อุ. ๑๔/๓๓๒/๒๒๕)

พรหม

คำว่า พรหม โดยทั่วไปหมายถึงเทพในพรหมโลก เป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องด้วยกาม พ้นไปจากกาม มี ๒ พวก คือ รูปพรหมมี ๑๖ ชั้น (โสฬสรูปพรหม) อรูปพรหมมี ๔ ชั้น ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

รูปพรหม

คือ พรหมที่มีร่างกายล้วนเป็นชาย เพราะพรหมโลกเป็นแดนที่ไม่มีสตรีเพศปรากฏอยู่เลย ผู้หญิงที่บำเพ็ญกรรมฐานและได้ฌานสมาบัติ เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ก็จะได้ไปเกิดในพรหมปาริสัชชาภูมิในสภาวะของพรหม (มิได้เป็นสตรีเพศอีกต่อไป) แต่ไม่ถึงชั้นมหาพรหม เหล่าพรหมทั้งหลายไม่ต้องเสพเสวยสิ่งใด ด้วยว่าพรหมนั้นอยู่เหนือกามแล้ว และมีฌานสมาบัติเป็นอาหาร บางพวกอยู่ด้วยฌานชื่อ อริยวิหาร บางพวกอยู่ด้วยฌานชื่อ ทิพยวิหาร บางพวกอยู่ด้วยฌานชื่อ พรหมวิหาร

พรหมทั้งหลายในอกนิฏฐพรหมภูมิ เมื่อใดที่พระโพธิสัตว์ผู้จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ พรหมนั้นจะเอาไตรจีวรและเครื่องบริขารลงมาจากพรหมโลกมาถวายพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ทรงรับไตรจีวรจากพรหมแล้วทรงไตรจีวรนั้น ทรงถอดผ้าขาวที่ทรงอยู่ออกจากพระกายแล้วยื่นให้พรหม พรหมรับแล้วเอาไปประดิษฐานไว้ในอกนิฏฐพรหม แล้วเนรมิตเป็นพระเจดีย์แก้วครอบผอบแก้วใสงามนั้น พระเจดีย์สูง ๙๖,๐๐๐ วา มีพระนามว่าทุสเจดีย์ พรหมทั้งหลายย่อมเคารพบูชาปฏิบัติพระเจดีย์วันละเจ็ดแสนองค์

โสฬสรูปพรหมทั้งหมด เมื่อประลัยกัลป์มาล้างโลก พรหมจะเสด็จลงมาดูดอกบัวที่เกิดในแผ่นดิน แล้วจึงเอาบาตร จีวร เครื่องอัฏฐบริขาร ๘ สิ่งที่อยู่ในดอกบัวนั้น คือ ผ้าสบง จีวร สังฆาฏิ บาตร รัดประคด มีดโกน เข็มเย็บผ้า ผ้ากรองน้ำ พรหมจะรับเอาบริขารไปไว้ที่อกนิฏฐพรหม ยามเมื่อพระโพธิสัตว์เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์เมื่อใด ก็จะนำเอาบริขารนั้นลงมาถวาย กัปใดมีพระพุทธเจ้าหนึ่งพระองค์ ก็จะเกิดดอกบัวขึ้นหนึ่งดอก เรียกกัปนี้ว่า สารกัป กัปใดมีพระพุทธเจ้า ๒ พระองค์ เรียกว่า มัณฑกัป กัปใดมีพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ จะเกิดดอกบัว ๓ ดอก เรียกว่า วรกัป กัปใดมีพระพุทธเจ้า ๔ พระองค์ จะเกิดดอกบัว ๔ ดอก เรียกว่า สารมัณฑกัป กัปใดมีพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ จะเกิดดอกบัว ๕ ดอก เรียกว่า ภัททกัป กัปใดไม่มีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้เลย เรียกว่า สุญญกัป ในหนึ่งกัปจะมีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ได้สูงสุด ๕ พระองค์เท่านั้น มากกว่านี้ไม่มี และอัฏฐบริขารที่เกิดมีในดอกบัวนั้นเกิดขึ้นมาเอง เพราะบารมีของพระพุทธเจ้านั้นเอง

พรหมนั้นมีสรีระร่างกายอันงดงาม มีรัศมีออกจากเรือนกายส่องสว่างรุ่งเรืองกว่าปวงทวยเทพทั้งหลาย สว่างกว่าดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ทั้งปวง พรหมบางองค์มีมงกุฎประดับเศียร บางองค์ประดับด้วยชฎาเช่นเดียวกับฤษี โยคีผู้ทรงฤทธิ์ รูปกายของพรหมนั้น ก็ล้วนงดงาม ไม่ว่าจะเป็นหัวเข่าก็ดี แขนก็ดี กลมกลึงงดงาม มองไม่เห็นรอยต่อ พรหมทั้งหลายไม่มีอวัยวะภายในร่างกาย ไม่มีอาจมใดๆ ก่อเกิดขึ้นในร่างกาย

การได้บังเกิดในพรหมโลกเป็นผลมาจากการประพฤติปฏิบัติธรรมร่วมกับการบำเพ็ญเพียรทำกรรมฐาน เหล่าพรหมทั้งหลาย เหมือนกับเทวดาในชั้นฉกามาวจร ไม่จำเป็นต้องบรรลุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่ง หรือเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะเท่านั้น พวกฤษีโยคีที่บำเพ็ญตบะจนได้ฌานสมาบัติ เมื่อสิ้นชีวิตในโลกก็อาจไปอุบัติในพรหมโลกได้เช่นกัน

พรหมบางองค์ยังเป็นมิจฉาทิฏฐิก็มี เช่น พกพรหม เป็นต้น เนื่องจากพรหมยังไม่ใช่สภาวะที่บรรลุนิพพาน ดังนั้น พรหมก็มีอายุขัยเช่นกัน เมื่อครบกำหนดเวลาแล้ว อาจเกิดการเปลี่ยนแปลง มีการสิ้นอายุขัย ย้ายภพภูมิได้เช่นกัน บางที่อาจกลับมาเกิดในมนุษยโลก หรือเทวดาชั้นฉกามาวจรภูมิ ยกเว้นพรหมชั้นสุทธาวาส จะไม่ลงมาเกิดในมนุษยโลกอีกเลย

พรหมทั้งหลายที่มีจิตภาวนาเจริญฌานนั้น ยังมีเจตสิกซึ่งเป็นเพื่อนของจิตมาตกแต่งอีกให้เป็นกุศล เจตสิกนี้มี ๒๒ จำพวก ได้แก่

๑. ศรัทธา ความเชื่อ
๒. สติ ความระลึกได้
๓. หิริ ความละอายเกรงกลัวต่อบาป
๔. ความไม่โลภ
๕. ความไม่โกรธ
๖. ความไม่เคียดแค้นริษยา
๗. อุเบกขา การทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยใจเป็นกลาง
๘. การทำสิ่งใดที่มีตนประกอบด้วยสภาวะธรรม
๙. ความมีใจเห็นสภาวะธรรม
๑๐. มีกายเบาตามธรรม
๑๑. ความมีใจเบาตามธรรม
๑๒. ความมีกายอ่อนตามธรรม
๑๓. ความมีใจอันอ่อนตามธรรม
๑๔. ความมีกายอันควรแก่สภาวะธรรมทั้งหลาย
๑๕. ความมีใจอันควรแก่สภาวะธรรมทั้งหลาย
๑๖. ความมีกายคล่องแคล่วแก่ธรรม
๑๗. ความความมีใจอันคล่องแคล่วแก่ธรรม
๑๘. ความมีกายซื่อตรงต่อธรรม
๑๙. ความมีจิตซื่อตรงต่อธรรม
๒๐. ความมีใจเมตตากรุณาแก่สัตว์ทั้งหลาย
๒๑. ความมีใจพลอยยินดีต่อสัตว์ทั้งหลาย
๒๒. ความมีปัญญายิ่งกว่าอินทรีย์ทั้งหลาย

รวมเจตสิกได้ ๒๒ จำพวกเหล่านี้ เป็นเพื่อนของจิตใจ แทนอาหารของรูปพรหมทั้งหลาย

อายุของพรหมยาวนานมาก เมื่อโลกหมดสิ้นอายุขัย เป็นเวลาที่สิ้นสุดของกัป พรหมโลกจะยังคงอยู่ และสิ่งมีชีวิตแรกที่เกิดขึ้นในโลก จะมาจากอาภัสสรพรหมโลก ซึ่งเป็นพรหมที่มีแสงสว่างด้วยตัวเอง ไม่ต้องการแสงอาทิตย์ แสงจันทร์มาบอกเวลากลางวันกลางคืน เมื่อมาอยู่ในโลก ร่างกายก็จะค่อยๆ อับแสงลงก่อน เกิดความอยาก อยากกินง้วนดินที่มีกลิ่นหอม เมื่อกินง้วนดินแล้ว ร่างกายก็บังเกิดมีทวาร มีการขับถ่าย แสงสว่างในกายก็ปลาสนาการไปสิ้น มีการสมสู่สืบพันธุ์ในที่สุด โลกก็จักปรากฏกลางวันกลางคืน พรหมเหล่านั้นก็กลายเป็นมนุษย์ มีการสืบต่อเผ่าพันธุ์กลายเป็นประชากรโลกต่อไป

พระอนาคามี หากมรณะก่อนบรรลุอรหัตผล จักไปบังเกิดในพรหมชั้นสุทธาวาส และจักไม่กลับมาเกิดในมนุษยโลก หรือภพภูมิที่ต่ำกว่าอีกเลย และจะบรรลุอรหัตผลในพรหมโลกนั้นเอง

อรูปพรหม

พรหมผู้เข้าถึงอรูปฌาน พรหมไม่มีรูป พรหมในอรูปภพ มี ๔ คือ

๑. อากาสานัญจายตนะ (กำหนดที่ว่างหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์)
๒. วิญญาณัญจายตนะ (กำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์)
๓. อากิญจัญญายตนะ (กำหนดภาวะที่ไม่มีอะไรๆ เป็นอารมณ์)
๔. เนวสัญญานาสัญญายตนะ (ภาวะมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่)

วิมุตติ

วิมุตติ แปลว่า การหลุดพ้น พ้นไปจากกิเลส

วิกขัมภนวิมุตติ

วิกขัมภนวิมุตติ แปลว่า การดับ กิเลสของผู้บำเพ็ญฌานจนกระทั่งถึงปฐมฌาน เมื่อถึงสภาวะนี้ ย่อมข่มนิวรณ์ทั้ง ๕ ไว้ได้ตลอดเวลาที่อยู่ในฌานนั้น

นิวรณ์ ๕

สิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม มีกามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา

อิจฺฉา หิ อนนฺตโคจรา
ความอยากได้ ไม่มีที่จบสิ้นเลย
(๑๕.๐๑) (๒๓/๓๓๙)

วิคติจฺฉานำ นโม กโรมเส
ท่านที่ตัดความอยากเสียได้ ข้าพเจ้าขอกราบไหว้เลยทีเดียว
(๑๕.๐๒) (๒๗/๓๓๙)

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

๒๖

พรหมปุโรหิตาภูมิ

เป็นพรหมที่อยู่ใน**พรหมโลกชั้นปฐมฌานภูมิ ในลำดับที่ ๒** ซึ่งในชั้นปฐมฌานภูมินี้ ประกอบด้วย พรหม ๓ ลำดับ ดังนี้ ๑. พรหมปาริสัชชาภูมิ ซึ่งได้กล่าวถึงไปก่อนหน้านี้ ๒. พรหมปุโรหิตา และ ๓. มหาพรหมาภูมิ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

คำว่า ปุโรหิตา นั้น ก็คือคำเดียวกับคำว่า ปุโรหิต ที่แปลว่า พราหมณ์ที่ปรึกษาของพระราชา เสนาบดีผู้ใหญ่ในราชสำนัก ดังนั้น พระพรหมในชั้นนี้ จึงทำหน้าที่ดูแลกิจการของท้าวมหาพรหมผู้สถิตอยู่ในมหาพรหมาภูมิ

พระพรหมปุโรหิตาผู้สถิตในพรหมปุโรหิตาภูมิ ล้วนแต่เคยเจริญสมถกรรมฐานจนได้บรรลุวิกขัมภนวิมุตติชั้นที่ ๑ กล่าวคือ ปฐมฌานสมาบัติขั้นมัชฌิมะ คือ ขั้นปานกลาง เพราะมีกฎอยู่ว่าผู้ที่จะมาอุบัติในพรหมโลกชั้นนี้ ต้องเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษ คือ วิกขัมภนวิมุตติชั้นที่ ๑ ดังกล่าว พรหมปุโรหิตาทั้งหลายจักเสพเสวยพรหมสมบัติในพรหมโลกแห่งนี้จนกว่าจะสิ้นอายุขัย ซึ่งนานประมาณกึ่งมหากัป

สุปิเนน ยถาปิ สงฺคตํ ปฏิพุทฺโธ ปุริโส น ปสฺสติ
เอวมฺปิ ปิยายิกํ ชนํ เปตํ กาลกตํ น ปสฺสติ
คนที่รักใคร่ ตายจากไปแล้ว ย่อมไม่ได้พบเห็นอีก
เหมือนคนตื่นขึ้นไม่เห็นสิ่งที่ได้พบในฝัน
(๑๔.๒๔) (๒๕/๔๑๓)

ยสฺส รตฺยา วิวสาเน อายุ อปฺปตรํ สิยา
วันคืนเคลื่อนคล้อย อายุเหลือน้อยเข้าทุกที
(๑๔.๒๕) (๒๔/๔๓๗)

๒๗

มหาพรหมาภูมิ

พรหมที่สถิต ณ มหาพรหมาภูมิ นั้น มีสถานะเหนือกว่าพรหมในชั้นพรหมปาริสัชชา และพรหมปุโรหิตามาก เปรียบเหมือนราชาของพรหมทั้งสองชั้นแรก ด้วยเหตุนี้ พรหมในชั้นนี้จึงถูกเรียกว่า **มหาพรหมาภูมิ**

พรหมในมหาพรหมภูมินี้ ล้วนเคยบำเพ็ญสมถวิปัสสนาจนได้บรรลุวิกขัมภนวิมุตติ ขั้นสูงสุด คือ ขั้นปณีตะ พรหมในมหาพรหมาภูมิ ย่อมเสวยสุขอยู่ในพรหมโลก จนกว่าจะสิ้นอายุขัย คือ เป็นเวลายาวนาน ๑ อสงไขย

สหัมบดีพรหม

ในระหว่างที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ใต้ต้นอชปาลนิโครธ กำลังตัดสินพระทัยว่าพระธรรมอันพระองค์ตรัสรู้เป็นเรื่องประณีต ลึกซึ้ง ยากที่จะเข้าใจ ควรหรือไม่ที่ประกาศให้ชาวโลกรับรู้ ทรงมีพระทัยโน้มเอียงไปในทางที่จะไม่มากกว่าฝ่ายสหัมบดีพรหม ซึ่งสถิตอยู่ในมหาพรหมาภูมิ เกรงว่าพระพุทธเจ้าจะตัดสินพระทัยไม่ประกาศพระสัทธรรม ถึงกับเปล่งวาจาว่า หากพระพุทธองค์ไม่ทรงประกาศศาสนา โลกจะฉิบหายแน่ในคราวนี้

ด้วยเหตุนี้ สหัมบดีพรหมจึงเสด็จลงมาจากพรหมโลกเพื่อทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้ทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ โดยทูลว่า สัตว์ในโลกนี้ ที่มีกิเลสเบาบางพอที่ฟังธรรมเข้าใจนั้นมีอยู่ ขอพระองค์ได้โปรดแสดงธรรมช่วยเหลือชาวโลกเทอญ

ข้อความตอนนี้ มีผู้แต่งเป็นอินทรวิเชียรฉันท์อย่างไพเราะ ความว่า

พรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ
กตฺอญฺชลี อนฺธิวรำ อยาจถ
สนฺตีธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา
เทเสตุ ธมฺมำ อนุกมฺปิมำ ปชำ

ต่อมาคำฉันท์ข้างต้นได้กลายเป็นคำอาราธนาพระสงฆ์ให้แสดงธรรมโปรดญาติโยมตราบจนทุกวันนี้

สหัมบดีพรหมพระองค์นี้ มีประวัติความเป็นมา ดังนี้

ในสมัยพระพุทธเจ้ากัสสปะ (พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๓ ของภัทรกัป) มี พระภิกษุ ๒ รูป เป็นสหธรรมิกสหาย รูปหนึ่งชื่อ **โชติปาล** อีกรูปหนึ่งชื่อ **สหกะ** ทั้งสองอุปสมบทในศาสนาของพระพุทธเจ้ากัสสปะ มีความเจริญรุ่งเรืองตามลำดับ โชติปาลภิกขุนั้นก่อนสละโลกออกแสวงหาโมกขธรรม ได้ศึกษาไตรเพทจนเจนจบ อีกทั้งยังเชี่ยวชาญวิชาดูภูมิสถาน และอากาศวิถีทางแห่งนักษัตรฤกษ์ เมื่อบวชแล้วก็มีความอุตสาหะศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม จนมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก ได้รับยกย่องจากมหาชน อีกทั้งยังพากเพียรการบำเพ็ญวิปัสสนา ยังวิปัสสนาญาณให้บังเกิดจนถึงขั้น สังขารุเปกขาญาณ แต่ยังไม่ถึงกับบรรลุมรรคผล ต่อมาได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้ากัสสปะว่า โชติปาลภิกขุผู้นี้ ในอนาคตจะได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า พระศรีศากยมุนีโคดม จักเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ แห่งภัทรกัป

ฝ่ายสหกภิกขุผู้เป็นสหายของโชติปาลภิกขุ ก็มิได้มีความเพียรยิ่งหย่อนไปกว่ากัน แต่ปัญญาน้อยกว่าโชติปาลไม่สามารถเจริญวิปัสสนาธุระได้สำเร็จ จึงหันมาบำเพ็ญสมถกรรมฐาน ได้บรรลุปฐมฌานขั้นปณีตะ ครั้นเมื่อหมดอายุขัยในมนุษยโลก ก็มาอุบัติเป็นพระพรหม ในมหาพรหมาภูมิปรากฏนามว่า **ท้าวสหัมบดีพรหม**

โชติปาลภิกขุเมื่อสิ้นอายุขัยแล้ว ก็ไปบังเกิดในฉกามาวจรสวรรค์อีกเป็นเวลานานนักหนา จากนั้นก็เวียนว่ายในภพภูมิอื่นอีกหลายชาติ จนกระทั่งกลับไปที่ดุสิตเทวโลก อีกครั้งหนึ่ง เป็นเทวบุตรนามว่า สันดุสิตเทวบุตร เมื่อได้เวลาอันควรแล้ว เหล่าเทพยดาทั้งปวงได้มาทูลเชิญให้กลับไปเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งเพื่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ที่ ๔ แห่งภัทรกัป สันดุสิตเทวบุตร จึงได้จุติลงมาเกิดเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ พระราชโอรสในพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายาแห่งศากยวงศ์ ต่อมาได้เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์และได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าสมดังพยากรณ์ของพระพุทธเจ้ากัสสปะทุกประการ

ส่วน**สหกภิกขุ** ซึ่งต่อมาได้กลายเป็น**สหัมบดีพรหม** ก็ยังสถิตอยู่ในมหาพรหมาภูมิดังเดิม **สรุปได้ว่า ทั้งพระพุทธเจ้าและท้าวสหัมบดีพรหมนั้นเคยเป็นสหธรรมิกสหายกันในอดีตชาติ**

มจฺจุนาพฺภหโต โลโก ชราย ปริวาริโต
สัตว์โลกถูกมฤตยูห้ำหั่น ถูกชราปิดล้อม
(๑๘.๒๕) (๒๘/๔๓๗)

ยถา วาริวโห ปูโร คจฺฉ น ปริวตฺตติ
เอวมายุ มนุสฺสานำ คจฺฉ น ปริวตฺตติ
แม่น้ำเต็มฝั่ง ไม่ไหลทวนขึ้นที่สูง ฉันใด
อายุของมนุษย์ทั้งหลายย่อมไม่เวียนกลับมาสู่วัยเด็กอีก ฉันนั้น
(๑๘.๒๗) (๒๘/๔๓๙)

ตสฺมา อิธ ชีวิตเสเส
กิจฺจกโร สิยา นโร น จ มชฺเช
เพราะฉะนั้น ในชีวิตที่เหลืออยู่นี้
ทุกคนควรกระทำกิจหน้าที่ และไม่พึงประมาท
(๑๘.๒๘) (๒๕/๓๘๗)

ปาปญฺจ เม นตฺถิ กตำ กุหิญฺจิ
ตสฺมา น สงฺเก มรณาคมาย
ข้าพเจ้าไม่มีความชั่ว ซึ่งทำไว้ ณ ที่ไหน ๆ เลย
ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่หวั่นเกรงความตายที่จะมาถึง
(๑๘.๒๙) (๒๘/๑๐๐๐)

๒๙

ปริตตาภูมิ

ปริตตาพรหมภูมิ เป็นพรหมที่อยู่ในทุติยฌานภูมิ ซึ่งสูงขึ้นไปจากปฐมฌานภูมิประมาณ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ อยู่ท่ามกลางนภากาศ ปริตตาพรหมภูมิเป็นพรหมภูมิชั้นที่ ๑ ของทุติยฌานภูมิ มีพรหมภูมิที่เหนือไปจากปริตตาภูมิอีก ๒ ชั้น คือ ชั้นอัปปมาณาภาภูมิ และ ชั้นอาภัสสราภูมิ

พรหมที่สถิต ณ ปริตตาภาพรหมภูมิ จะมี**รัศมีกายขนาดสามัญ ไม่สว่างรุ่งเรืองเท่ากับพรหมชั้นสูงขึ้นไป** ดังนั้น ปริตตาภาพรหมภูมิจึงหมายความว่า พรหมภูมิที่สถิตของบรรดาพรหมที่มีรัศมีน้อย

ผู้ที่จะมาอุบัติในปริตตาภาพรหมภูมิได้ จักต้องบรรลุคุณวิเศษ ได้วิกขัมภนวิมุตติชั้นที่ ๒ ขั้นสามัญ ปริตตาภาพรหมทั้งปวงย่อมเสวยพรหมสมบัติในพรหมโลกแห่งนี้จนกว่าจะหมดอายุขัย ซึ่งนับเวลาได้นาน ๒ มหากัป

ลาโภ อลาโภ ยโส อยโส จ นินฺทา ปสํสา จ สุขํ จ ทุกฺขํ
เอเต อนิจฺจา มนุเชสุ ธมฺมา มา โสจิ กึ โสจสิ โปฏฺฐปาท

ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ
นินทา สรรเสริญ สุข และทุกข์
สิ่งเหล่านี้เป็นธรรมดาในหมู่มนุษย์ ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน
อย่าเศร้าโศกเลย ท่านจะเศร้าโศกไปทำไม

(๑๙.๐๑) (๒๗/๖๑๕)

๒๑๙

อัปมาณาภาภูมิ

พรหมในพรหมโลกชั้นที่ ๕ อัปมาณาภาภูมิ เป็นพรหมที่มี**รัศมีส่องสว่างอย่างไม่มีประมาณ** ดังนั้น พรหมในพรหมโลกชั้นนี้ จึงมีชื่อว่า **อัปมาณาภาภูมิ**

พรหมในอัปมาณาภาภูมิ ล้วนมีบุพกรรมคือ ผ่านการบำเพ็ญสมถกรรมฐาน จนได้ฌานสมาบัติทุติยฌานสมาบัติขั้นมัชฌิมะ คือ ชั้นกลาง พรหมในอัปมาณาภาภูมิ มีอายุขัยยาวนาน ๔ มหากัป

ความหมายของฌาน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายของคำว่า **ฌาน** ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ หน้า ๓๐๒ เป็นคำอธิบายความหมายของฌานในภาษาปัจจุบันที่ค่อนข้างเข้าใจง่าย ดังนี้

ผู้เริ่มศึกษาพึงทราบว่า คำว่า ฌาน ๔ ตามปกติหมายถึง รูปฌาน ๔ ดังนั้น จะพูดว่าฌาน ๔ หรือ รูปฌาน ๔ ก็มีความหมายเท่ากัน อนึ่ง ไม่พึงสับสนฌาน ๕ เพราะฌาน ๕ ก็คือฌาน ๔ นั่นเอง เป็นแต่ขยายรายละเอียดออกไปตามแนวอภิธรรม และฌานที่ ๕ ตามแนวอภิธรรมนั้น ก็ตรงกับฌานที่ ๔ ในที่นี้นั่นเอง (ฌานที่แยกเป็น ๔ เรียกว่า ฌานจตุกกนัย เป็นแบบหลักที่พบทั่วไปในพระสูตร ส่วนฌานที่แยกขยายออกเป็น ๕ ตามแนวอภิธรรม เรียกว่า ฌานปัญจกนัย ฌาน ๔ นี้ ควรทำความเข้าใจเล็กน้อย)

ฌาน แปลว่า เพ่ง หมายถึง ภาวะจิตที่เพ่งอารมณ์จนแน่วแน่ ได้แก่ ภาวะจิตที่มีสมาธินั่นเอง แต่สมาธินั้นมีความประณีตสนิทชัดเจนจนผ่องใสและมีกำลังมากน้อยต่างๆ กัน แยกได้เป็นหลายระดับ ความต่างของระดับนั้นกำหนดด้วยคุณสมบัติของจิตที่เป็นองค์ประกอบร่วมของสมาธิในขณะนั้นๆ องค์ประกอบเหล่านี้ได้แก่ วิตก (การจรดจิตลงในอารมณ์) วิจาร (การที่จิตเคล้าอยู่ในอารมณ์) ปีติ (ความอิ่มใจ) สุข อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลาง) และเอกัคคตา (ภาวะที่จิตมีอารมณ์แน่วแน่เป็นหนึ่งเดียว คือตัวสมาธินั่นเอง) ฌานที่มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ (รูปฌาน) ท่านนิยมแบ่งออกเป็น ๔ ระดับ มีองค์ประกอบที่ใช้กำหนดระดับ ดังนี้

๑. ปฐมฌาน (ฌานที่ ๑) มีองค์ ๕ คือ

๑.๑ วิตก
๑.๒ วิจาร
๑.๓ ปีติ
๑.๔ สุข
๑.๕ เอกัคคตา

๒. ทุติยฌาน (ฌานที่ ๒) มีองค์ ๓ คือ

๒.๑ ปีติ
๒.๒ สุข
๒.๓ เอกัคคตา

๓. ตติยฌาน (ฌานที่ ๓) มีองค์ ๒ คือ

๓.๑ สุข
๓.๒ เอกัคคตา

๔. จตุตถฌาน (ฌานที่ ๔) มีองค์ ๒ คือ

๔.๑ อุเบกขา
๔.๒ เอกัคคตา

ฌานที่สูงขึ้นไปกว่านี้คือ อรูปฌาน มีองค์ ๒ คือ อุเบกขาและเอกัคคตา เหมือนจตุตถฌาน แต่กำหนดอรูปธรรมเป็นอารมณ์ และมีความประณีตยิ่งขึ้นไปโดยลำดับตามอารมณ์ที่กำหนด อรูปฌาน ๔ แต่ละข้อมีคำบรรยายอยู่ข้างบนแล้ว (ตรงกับวิโมกข์ข้อ ๔ ถึง ๗) จึงไม่ต้องพูดถึงอีก

ฌาน อาจใช้ในความหมายอย่างหลวมๆ โดยแปลว่า เพ่ง พินิจ ครุ่นคิด เอาใจจดจ่อก็ได้ และอาจใช้ในแง่ที่ไม่ดี เป็นฌานที่พระพุทธเจ้าทรงตำหนิ เช่น เก็บเอากามราคะ พยาบาท ความหดหู่ ความกลัดกลุ้มวุ่นวายใจ ความลังเลสงสัย (นิวรณ์ ๕) ไว้ในใจ ถูกอกุศลธรรมเหล่านั้นกลุ้มรุมใจ เฝ้าแต่ครุ่นคิดอยู่ ก็เรียกว่า ฌาน เหมือนกัน หรือ กิริยาของสัตว์ เช่น นกเค้าแมวจับจ้องหนู สุนัขจิ้งจอกจ้องหาปลา เป็นต้น ก็เรียกว่า ฌาน บางทีก็นำมาใช้แสดงความหมายด้านวิปัสสนาด้วย โดยแปลว่า เพ่งพินิจ หรือ คิดพิจารณา ในอรรถกถาบางแห่งจึงแบ่งฌานออกเป็น ๒ จำพวก คือ การเพ่งอารมณ์ตามแบบของสมถะ เรียกว่า **อารัมมณูปนิชฌาน** (ได้แก่ ฌานสมาบัติ นั่นเอง) การเพ่งพิจารณาให้เห็นไตรลักษณ์ตามแบบวิปัสสนาหรือวิปัสสนานั่นเอง เรียกว่า **ลักขณูปนิชฌาน** (ในกรณีนี้ แม้แต่มรรคผล ก็เรียกว่า ฌาน ได้ เพราะแปลว่าเผากิเลสบ้าง เพ่งลักษณะที่เป็นสุญญตาของนิพพานบ้าง)

หิรญฺญํ เม สุวณฺณํ เม เอสา รตฺตินฺทิวา กถา
ทุมฺเมธานํ มนุสฺสานํ อริยธมฺมํ อปสฺสตๆ

พวกมนุษย์ผู้อ่อนปัญญา ไม่เห็นอารยธรรม สนทนา
ถกเถียงกันทั้งวันทั้งคืน แต่ในเรื่องว่า เงินของเรา ทองของเรา
(๑๙.๐๓) (๒๗/๒๘๗)

ยาวเทวสฺสหู กิญฺจิ ตาวเทว อชาทิสุ

ตราบใดยังมีชิ้นเนื้อคาบไว้นิดหน่อย
ตราบนั้นก็ยังถูกกลุ้มรุมยื้อแย่ง
(๑๙.๐๔) (๒๗/๖๑๙)

น หิสนฺติ อกิญฺจนๆ

ไม่มีอะไรเลย ไม่มีใครเบียดเบียน
(๑๙.๐๕) (๒๗/๖๑๙)

นาพฺภตีตหโร โสโก นานาคตสุขาวโห

ความโศกนำสิ่งล่วงแล้วคืนมาไม่ได้
ความโศกไม่อาจนำมาซึ่งความสุขในอนาคต
(๑๙.๐๖) (๒๗/๗๒๓)

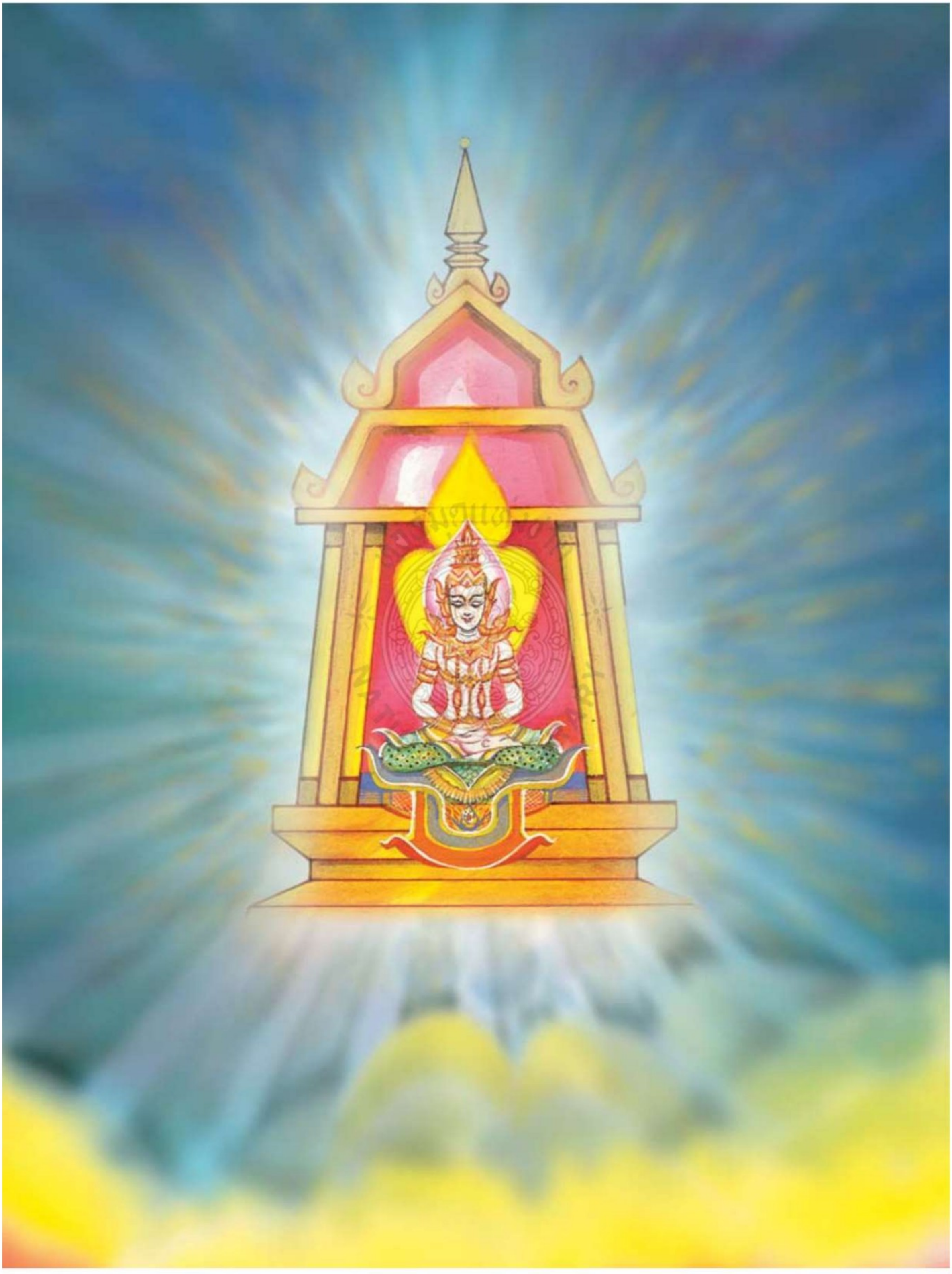

๓๐

อาภัสสราภูมิ

อาภัสสรา แปลว่า **มีรัศมีสุกปลั่ง ซ่านไป** ดังนั้น พรหมทั้งหลายอุบัติ ณ อาภัสสราภูมิ จึงเป็นพรหมที่มีรัศมีเรือนกายส่องสว่างเป็นประกายหลายแสงสี ดุจดังแสงแห่งสายฟ้าแลบแปลบปลาบ **แม้ไปปรากฏในที่มืด ที่นั้นก็จะกลายเป็นสว่างไสวราวเป็นเวลากลางวัน**

ผู้ที่จะมาอุบัติในอาภัสสราพรหมภูมิ เป็นผู้ที่มีอดีตชาติเคยบำเพ็ญสมถกรรมฐาน บรรลุวิกขัมภนวิมุตติที่ ๒ คือ ทุติยฌานสมาบัติ ขั้นปณีตะ คือ ชั้นสูงสุดของทุติยฌาน นั่นเอง

อาภัสสราพรหม สถิต ณ วิมานแห่งตนในอาภัสสราภูมิ และมีอายุขัยอยู่ในพรหมโลกนาน ๘ มหากัป

เรื่องของอาภัสสราพรหมมีความน่าสนใจมาก เพราะมีข้อความปรากฏในอัคคัญญสูตร พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑๑ หน้า (๒๓) กล่าวถึงภาคนิเทส ของอัคคัญญสูตร ในตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าถึงเรื่องต้นกำเนิดของโลก

โสจๆ ปณฺฑุกิโส โหติ ภตฺตญฺจสฺส น รุจฺจติ
อมิตฺตา สุมนา โหนฺติ สลฺลวิทฺธสฺส รุปฺปโต

มัวเศร้าโศกอยู่ ก็ซูบผอมลง
อาหารก็ไม่อยากรับประทาน ศัตรูก็พลอยดีใจ
ในเมื่อเขาถูกลูกศรแห่งความโศกเสียบแทงย่ำแย่อยู่
(๑๙.๐๗) (๒๗/๗๒๔)

๓๑

ปริตตสุภาพรหมภูมิ

ปริตตสุภาภูมิ หมายถึงภูมิที่สถิตอยู่ของพระพรหมผู้มีความสง่าสวยงามแห่งรัศมีเป็นส่วนน้อย สูงขึ้นไปเหนือจากพรหมโลกทุติยฌานภูมิ อีกไกลแสนไกล นับได้ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ เป็นที่ตั้งของพรหมโลกชั้นตติยฌานภูมิ ในตติยฌานภูมินี้ เป็นที่ตั้งของพรหมโลก ๓ ชั้น คือ ปริตตสุภาภูมิ อัปปมาณสุภาภูมิ สุภกิณหาภูมิ

พรหมทั้งหลายที่สถิต ณ **ปริตตสุภาภูมิ เป็นพรหมที่มีรัศมีเรือนกายส่องสว่างน้อยที่สุด** ในพรหมโลกชั้นตติยฌานภูมิ ล้วนแต่เป็นผู้มีรูปาวจรกุศลกรรม ได้เคยเจริญสมถกรรมฐานได้บรรลุตติยฌานขั้นปริตตะคือชั้นสามัญมาแล้วทั้งสิ้น จึงได้เสวยพรหมสมบัติเป็นสุขอยู่ในพรหมโลกแห่งนี้จนสิ้นอายุขัย **นับเวลาได้ ๑๖ มหากัป**

กัป, กัลป์

กาลกำหนด กำหนดอายุของโลก ระยะเวลายาวนานเหลือเกิน ที่กำหนดว่าโลกคือสากลจักรวาลประลัยครั้งหนึ่ง (ศาสนาฮินดูว่าเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของพระพรหม) ท่านให้เข้าใจด้วยอุปมาว่า เปรียบเหมือนมีภูเขาศิลาล้วน กว้าง ยาว สูง ด้านละ ๑ โยชน์ ทุก ๑๐๐ ปี มีเทวดานำผ้าเนื้อละเอียดอย่างดีมาลูบครั้งหนึ่งจนกว่าภูเขานั้นจะสึกหรอสิ้นไป กัปหนึ่งยาวนานกว่านั้น กำหนดอายุของมนุษย์หรือสัตว์จำพวกนั้นๆ ในยุคนั้นๆ เรียกเต็มว่า อายุกัป เช่นว่า อายุกัปของคนยุคนี้ประมาณ ๑๐๐ ปี

ที่กล่าวข้างต้นเป็นข้อควรรู้ที่พอแก่ความเข้าใจทั่วไป หากต้องการทราบรายละเอียด พึงศึกษาคติโบราณ ดังนี้ กัปมี ๔ อย่าง ได้แก่

๑. **มหากัป (กัปใหญ่)** คือ กำหนดอายุของโลก อันหมายถึงสกลพิภพ

๒. **อสงไขยกัป กัปอันนับเวลามิได้** คือ ส่วนย่อย ๔ แห่งมหากัป ได้แก่

๒.๑ สังวัฏฏกัป เรียกเต็มว่า สังวัฏฏอสงไขยกัป กัปเสื่อม คือ ระยะกาลที่โลกเสื่อมจนถึงวินาศ

๒.๒ สังวัฏฏฐายีกัป เรียกเต็มว่า สังวัฏฏฐายีอสงไขยกัป คือ ระยะกาลที่โลกพินาศแล้วทรงอยู่

๒.๓ วิวัฏฏกัป เรียกเต็มว่า วิวัฏฏอสงไขยกัป กัปเจริญ คือ ระยะกาลที่โลกกลับเจริญขึ้น

๒.๔ วิวัฏฏฐายีกัป เรียกเต็มว่า วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัป ระยะกาลที่โลกเจริญ แล้วทรงอยู่

ครบ ๔ อสงไขยกัปนี้ คือ มหากัปหนึ่ง

๓. **อันตรกัป** กัปในระหว่าง ได้แก่ระยะเวลาที่หมู่มนุษย์เสื่อมจนส่วนใหญ่พินาศแล้ว ส่วนที่เหลือดีขึ้น เจริญขึ้น และมีอายุยืนจนถึงอสงไขย แล้วกลับเสื่อมลง อายุสั้นลงๆ จนเหลือเพียงสิบปีแล้วพินาศ ครบรอบนี้เป็นอันตรกัปหนึ่ง ๖๔ อันตรกัปเช่นนั้นเป็น ๑ อสงไขยกัป

๔. **อายุกัป** กำหนดอายุของสัตว์จำพวกนั้นๆ เช่น อายุกัปของมหาพรหม เท่ากับ ๑ อสงไขยกัป

โดยทั่วไป คำว่า กัป ที่มาโดดๆ มักหมายถึงมหากัป แต่หลายแห่งหมายถึงอายุกัป เช่นที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ได้ทรงเจริญอิทธิบาท ๔ เป็นอย่างดี หากทรงจำนงจะทรงพระชนม์อยู่ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัปก็ได้ กัป ในที่นี้ หมายถึงอายุกัป คือจะทรงพระชนม์อยู่จนครบกำหนดอายุของคนในยุคนั้นเต็มบริบูรณ์ คือ เต็ม ๑๐๐ ปี หรือเกินกว่านั้นก็ได้

ตามคติที่บางคัมภีร์ประมวลมาบันทึกไว้ พึงทราบว่า ตลอดมหากัปนั้น พระพุทธเจ้าจะอุบัติเฉพาะแต่วิวัฏฏฐายีกัป คือ ในระยะกาลที่โลกกลับเจริญขึ้น และกำลังทรงอยู่เท่านั้น และ**กัปเมื่อจำแนกตามการอุบัติของพระพุทธเจ้า มี ๒ อย่าง ได้แก่**

๑. **สุญกัป กัปสูญ** หรือกัปว่างเปล่า คือ กัปที่ไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติเลย รวมทั้งไม่มีพระปัจเจกพุทธเจ้า พระพุทธสาวก พระยาจักรพรรดิธรรมราชาด้วย

๒. **อสุญกัป กัปไม่สูญ** หรือกัปไม่ว่างเปล่า คือ เป็นกัปที่มีพระพุทธเจ้ามาอุบัติขึ้นแยกย่อยได้ ๕ ประเภท คือ สารกัป มัณฑกัป วรกัป สารมัณฑกัป และภัททกัป หรือ ภัทรกัปก็ได้ (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับอสุญกัป ได้ที่บทความพินาศและการเกิดของโลก

ในศาสนาฮินดู ถือว่า ๑ กัป (รูปสันสกฤตเป็น กัลป์ ความหมายเท่ากัน) อันเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของพระพรหม (กลางวันเป็นอุทัยกัป คือ กัปรุ่ง กลางคืนเป็นขัยกัป คือ กัปมลาย) ตั้งแต่โลกเริ่มต้นใหม่จนประลัยไปรอบหนึ่งนั้น มี ๒,๐๐๐ มหายุค แต่ละมหายุคยาว ๔,๓๒๐,๐๐๐ ปี โดยแบ่งเป็น ๔ ยุค (จตุยุค, จตุรยุค) เริ่มจากระยะกาลที่มนุษย์มีศีลธรรมและร่างกายสมบูรณ์สวยงามแล้วเสื่อมทรามลง และช่วงเวลาของยุคก็สั้นเข้าตามลำดับ คือ

๑. กฤตยุค ยุคที่โลกอันพระพรหมสร้างเสร็จแล้ว มีความดีงามสมบูรณ์อยู่ ดังลูกเต๋าด้าน "กฤต" ที่มี ๔ แต้ม เป็นยุคดีเลิศ ๑,๗๒๘,๐๐๐ ปี (สัตยยุค คือ ยุคแห่งสัจจะ ก็เรียก; ไทยเรียก กฤดายุค

๒. เตรตายุค ยุคที่มีความดีงามถอยลงมา ดังลูกเต๋าด้าน เตรตา ที่มี ๓ แต้ม ยังเป็นยุคที่ดี ๑,๒๙๖,๐๐๐ ปี (ไทยเรียกไตรตายุค)

๓. ทวาปรยุค ยุคที่ความดีงามเสื่อมทรามลงไปอีก ดังลูกเต๋าด้าน ทวาปร ที่มี ๒ แต้ม เป็นยุคที่มีความดีพอทรงตัวได้ ๘๖๔,๐๐๐ ปี (ไทยเรียก ทวาบรยุค)

๔. กลียุค ยุคที่เสื่อมทรามถึงที่สุด ดังลูกเต๋าด้าน กลิ ที่มีเพียงแต้มเดียว เป็นยุคแห่งความเลวร้าย ๔๓๒,๐๐๐ ปี

เก็บความจากพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พ.ศ. ๒๕๕๐

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

โย อตฺตโน ทุกฺขมนานุปุฏฺโฐ ปเวทเย ชนฺตุ อกาลรูเป
อานนฺทิโน ตสฺส ภวนฺติ มิตฺตา หิเตสิโน ตสฺส ทุกฺขี ภวนฺติ

ผู้ใด พอใครถามถึงทุกข์ของตน ก็บอกเขาเรื่อยไป ทั้งที่มิใช่กาลอันควร
ผู้นั้นจะมีแต่มิตรชนิดเจ้าสำราญ ส่วนผู้หวังดีต่อเขาก็มีแต่ทุกข์

(๑๘.๐๑) (๑๕/๑๗๓)

๓๒

อัปปมาณสุภาพรหมภูมิ

อัปปมาณสุภาพรหมภูมิ แปลว่า ภูมิที่สถิตของพระพรหม**ผู้มีความสง่างามแห่งรัศมีมากมาย ไม่มีประมาณ**

พระพรหมในอัปปมาณสุภาพรหมภูมิแห่งนี้ ล้วนแต่เป็นผู้มีรูปาวจรกุศลธรรม ได้เคยเจริญกรรมฐาน จนได้บรรลุตติยฌานขั้นมัชฌิมะ คือ ขั้นปานกลางมาแล้วทั้งสิ้น จึงได้เสวยพรหมสมบัติเป็นสุขอยู่ ณ อัปปมาณสุภาภูมิ แห่งนี้จนสิ้นอายุขัย **นับได้ ๓๒ มหากัป**

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

กาลญฺจ ญตฺวาน ตถาวิธสฺส เมธาวินำ เอกมนำ วิทิตฺวา
อกฺเขยฺย ติปฺปานิ ปรสฺส ธีโร สณฺหำ คิรำ อตฺถวตึ ปมุญฺเจ

คนฉลาด พึงรู้จักกาลอันควร
กำหนดเอาคนมีความคิดที่ร่วมใจกันได้แล้ว จึงบอกทุกข์ร้อน
โดยกล่าววาจาสละสลวยได้ถ้อยได้ความ

(๑๙.๐๙) (๒๗/๑๓๘๓)

๓๓

สุภกิณหาพรหมภูมิ

สุภกิณหาภูมิ แปลว่า ภูมิ หรือที่อยู่ของ**พระพรหมผู้มีความสง่าสวยงามแห่งรัศมี ที่ออกอยู่ตลอดเวลาทั่วสรีรกายา**

ที่ว่ามีความสง่าสวยงามแห่งรัศมีที่ออกอยู่ตลอดเวลาทั่วสรีระกายา หมายความว่า รัศมีของพระพรหมในภูมินี้ มีลักษณาการคล้ายกับรัศมีแห่งพระจันทรมณฑล คือมีแสงสว่างแห่งรัศมีกายตนนั้นรวมกันอยู่เป็นวงกลม ไม่กระจัดกระจายออกไปจากกัน

พระพรหมในภูมินี้ ล้วนแต่เป็นผู้มีรูปาวจรกุศลกรรม ได้เคยเจริญสมถกรรมฐาน จนได้บรรลุตติยฌานขั้นปณีตะคือขั้นสูงสุดมาแล้วทั้งสิ้น พวกเขาจึงได้เสวยพรหมสมบัติเป็นสุขอยู่ในถิ่นพรหมโลกแห่งนี้ไป จนกว่าจะสิ้นอายุขัย **นับเวลาได้ ๖๔ มหากัป**

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

อนาคตปฺปชปฺปาย อตีตสฺสานุโสจนา
เอเตน พาลา สุสฺสนฺติ นโฬว หริโต ลุโต

ชนทั้งหลายผู้ยังอ่อนปัญญา เฝ้าแต่ฝันเพ้อถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง
และหวนละห้อยถึงความหลังอันล่วงแล้ว จึงซูบซีดหม่นหมอง
เสมือนต้นอ้อสด ที่เขาถอนทิ้งขึ้นทิ้งไว้ที่ในกลางแดด

(๑๙.๑๐) (๑๕/๒๒)

๓๔

เวหัปผลาพรหมภูมิ

เวหัปผลาพรหมภูมิ แปลว่า **พรหมภูมิที่สถิตอยู่ของผองพรหม ผู้ได้รับผลแห่งฌานกุศลอย่างไพบูลย์**

พระพรหมที่สถิตอยู่ ณ ภูมินี้ เป็นพระพรหมที่เสวยผลแห่งฌานอย่างไพบูลย์ ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อถึงคราวที่โลกถูกทำลายล้างด้วยไฟประลัยกัลป์ ปฐมฌานภูมิทั้ง ๓ คือ พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา ได้ถูกทำลายลงด้วย

เมื่อโลกถูกทำลายด้วยน้ำประลัยกัลป์นั้น ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ คือ ปริตตาภาภูมิ อัปปมาณสุภาภูมิ อาภัสสรภูมิ ก็ถูกทำลายลงด้วย

เมื่อโลกถูกทำลายด้วยวายุประลัยกัลป์นั้น ปฐมฌานภูมิ ทุติยฌานภูมิ และตติยฌานภูมิ คือ ปริตตสุภาภูมิ อัปปมาณสุภาภูมิ และสุภกิณหาภูมิ รวม ๙ ภูมิ ก็ถูกทำลายลงเช่นกัน แต่เวหัปผลาภูมิเป็นภูมิที่พ้นจากการถูกทำลายล้างทุกอย่าง พระพรหมทั้งหลายที่อุบัติในภูมินี้ ไม่ว่าจะอุบัติขึ้นเวลาใดก็ตาม ย่อมมีโอกาสเสวยพรหมสมบัติเป็นสุขอยู่เต็มตามอายุขัย ได้รับผลแห่งฌานกุศลเต็มที่ พระพรหมทุกองค์ล้วนแต่เป็นผู้มีรูปาวจรกุศลกรรม เคยเจริญสมถกรรมฐาน จนบรรลุจตุตถฌานมาแล้วทั้งสิ้น **เวหัปผลาพรหมมีอายุขัยเป็นเวลายาวนาน ๕๐๐ มหากัป**

ชคฺคํ น สงฺเกมิ นปิ เภมิ โสตฺตุ รตฺตินฺทิวา นานุปตนฺติ มามํ
หานึ น ปสฺสามิ กุหิญฺจิ โลเก ตสฺมา สุเป สพฺพภูตานุกมฺปี

เราเดินทางไปในแดนสัตว์ร้าย ก็ไม่หวาดหวั่น
ถึงจะนอนหลับในที่เช่นนั้น ก็ไม่กลัวเกรง
คืนวันผ่านไป ไม่มีอะไรให้เราเดือดร้อน
เรามองไม่เห็นว่ามีอะไรที่เราจะเสีย ณ ที่ไหนในโลก
เพราะฉะนั้น เราจึงนอนสบาย ใจก็คิดแต่จะช่วยเหลือปวงสัตว์
(๑๙.๑๑) (๑๕/๔๕๔)

๓๕

อสัญญีสัตตาพรหมภูมิ

อสัญญีสัตตา หมายถึงสัตว์จำพวกไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา เพราะฉะนั้น พระพรหมที่อุบัติในพรหมภูมิชั้นนี้ จึงเป็นพระพรหมที่ไม่มีสัญญา มีแต่รูปขันธ์ ไม่มีนามขันธ์ การที่จะเป็นเช่นนี้ ก็ด้วยอำนาจแห่งสัญญาวิราคภาวนา พระพรหมแต่ละองค์ที่สถิต ณ อสัญญีสัตตาพรหมภูมิล้วนแต่เคยบำเพ็ญสมถกรรมฐาน บรรลุถึงวิชัมภนวิมุตติชั้นที่ ๔ กล่าวคือ จตุตถฌานสมาบัติพร้อมด้วยสัญญาวิราคภาวนามาแล้วทั้งสิ้น เพราะมีกฎตายตัวอยู่ว่า ผู้จะมาอุบัติเป็นพรหมในพรหมโลกชั้นนี้ ต้องเป็นผู้มีคุณวิเศษได้บรรลุวิกชัมภนวิมุตติชั้นที่ ๔ ทั้งยังต้องมีสัญญาวิราค-ภาวนา อสัญญีสัตตาพรหมย่อมเสวยสุขอันประณีต ณ วิมานแห่งตน จนกว่าจะสิ้นอายุขัย **นับเวลาได้ ๕๐๐ มหากัป**

พรหมลูกฟัก

ผู้ที่อุบัติในอสัญญีสัตตาพรหมโลกมีอยู่มากมาย ล้วนมีรูปอันงาม **มีอิริยาบถไม่เหมือนกัน บ้างก็ยืน บ้างก็นั่ง บ้างก็นอน แน่นิ่งอยู่อย่างนั้นตลอดไป ไม่มีการเคลื่อนที่หรือไหวตัว** มีลักษณะประดุจดังรูปปั้น เป็นดังนี้จนกว่าจะสิ้นอายุขัย ซึ่งยาวนานมากถึง ๕๐๐ มหากัป **พรหมลูกฟักมีที่มาดังนี้**

เมื่อกาลที่โลกยังว่างจากพระพุทธศาสนา มนุษย์ผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร จึงสละเรือนเข้าป่าไปบำเพ็ญเพียร เจริญสมถกรรมฐาน แล้วคิดว่าบรรดาสัตว์ทั้งหลายที่ต้องไปทนทุกข์ทรมานในอบายก็เพราะจิตใจนี่เป็นเหตุ อนึ่ง ความทุกข์ความยากทั้งหลาย เกิดมีขึ้นมาได้เพราะจิตใจนี่เอง จิตใจนี้รู้คิด รู้นึก รู้รำพึง ทำให้สับสนเป็นบ้า กลัดกลุ้ม เพราะรู้รัก รู้เกลียด รู้โกรธ รู้เจ็บปวด รู้ผิดหวัง เมื่อไม่มีจิตใจเสียแล้ว ความทุกข์ทั้งปวงจะมาจากไหนได้ เมื่อใดที่จิตหายไปจากตน ไม่รู้คิด รู้นึก ก็จะเป็นการดีเลิศ ประเสริฐแล้ว

เมื่อพวกเขาบรรลุจตุตถฌาน ก็เห็นชอบภาวะที่ไม่มีจิตใจ ก็พยายามรักษาจตุตถฌานของเขามิให้เสื่อม เมื่อออกจากฌานก็เกลียดชังจิตให้คิดเบื่อหน่ายจิตใจของตน ด้วยความปรารถนาที่จะไม่มีจิต จึงอธิษฐานว่า ขอเราอย่ามีสัญญาเลย ด้วยเหตุนี้ เมื่อตายลงก็ได้อุบัติในอสัญญีสัตตาพรหมโลก ก่อนตายอยู่ในอิริยาบทใด ก็เกิดมาอย่างนั้น แข็งทื่อ แน่นิ่ง สวยงามราวประติมากรรมอันงาม อสัญญีสัตตาพรหมจึงได้รับการเรียกขานอีกนามหนึ่งว่า พรหมลูกฟัก เพราะมีลักษณาการอันแน่นิ่ง ไม่ไหวติง ผิดจากพระพรหมในพรหมโลกชั้นอื่นๆ ต่อเมื่อหมดอายุขัย จำต้องจากอสัญญีสัตตาพรหมโลกไป ก็พลันมีจิตมีสัญญากลับคืนมาดังเดิม แต่ต้องไปจุติในภพภูมิอื่นตามอำนาจแห่งกุศลกรรมที่กระทำไว้ต่อไป

๓๖

อวิหาสุทธาวาสพรหมภูมิ

อวิหา แปลว่า **เหล่าท่านผู้ไม่เสื่อมไปจากสมบัติของตน หรือผู้ไม่ละไปเร็ว ผู้คงอยู่นาน**

อวิหาสุทธาวาสพรหมภูมิ คือพรหมชั้นแรกของปัญจสุทธาวาสพรหมภูมิ ซึ่งเป็นพรหมโลกชั้นพิเศษบริสุทธิ์ เป็นที่สถิตของพระอนาคามีอริยบุคคล บุคคลอื่นไม่สามารถสถิต ณ ปัญจสุทธาวาสพรหมภูมิได้เลย

อวิหาสุทธาวาสพรหมภูมิ อยู่พ้นไปจากจตุตถฌานพรหมภูมิขึ้นไปไกลแสนไกล คณนาได้ ๕,๕๐๙,๐๐๐ โยชน์ เป็นที่สถิตอยู่แห่งพระพรหมอนาคามีอริยบุคคลทั้งหลาย ผู้ไม่มีความเสื่อมคลายในสมบัติแห่งตน พระพรหมแต่ละองค์ล้วนเป็นพรหมผู้บริสุทธิ์ทรงคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา คือ นอกจากจะมีรูปาวจรกุศลกรรมแล้ว ยังได้สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคลผู้มีสัทธินทรีย์ดีเด่นแก่กล้ายิ่งกว่าอินทรีย์อื่นอีกด้วย ท่านจึงได้มาอุบัติเป็นพระอนาคามีพรหม เสวยพรหมสมบัติอยู่ใน **อวิหาพรหมโลกนับเป็นเวลานาน ๑,๐๐๐ กัป**

สุขำ วต ตสฺส น โหติ กิญฺจิ
ผู้ไม่มีอะไรค้างใจกังวล ย่อมมีแต่ความสุขเสมอ
(๑๙.๑๒) (๒๕/๕๕)

สกิญฺจนำ ปสฺส วิหญฺญมานำ
ดูสิ ! คนมีห่วงกังวล วุ่นวายอยู่
(๑๙.๑๓) (๒๕/๕๕)

๓๗

อตัปปาสุทธาวาสพรหมภูมิ

อตัปปา แปลว่าเหล่าท่านผู้ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ใคร หรือผู้ไม่มีความเดือดร้อนใจแต่อย่างใด

อตัปปาสุทธาวาสพรหมภูมิ อยู่พ้นไปจากอวิหาสุทธาวาสพรหมภูมิ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ เป็นที่สถิตอยู่ของพระพรหมอนาคามีอริยบุคคล พระพรหมทุกองค์ในแดนนี้ เป็นผู้บริสุทธิ์ ทรงคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา นอกจากจะมีรูปาวจรกุศลกรรมแล้วยังได้สำเร็จอนาคามิผลผู้มีวิริยินทรีย์ดีเด่นแก่กล้ากว่าอินทรีย์อื่น จึงได้มาอุบัติเป็นพระพรหมอนาคามี เสวยพรหมสมบัติอยู่ใน **อตัปปาสุทธาวาสพรหมภูมิแห่งนี้เป็นเวลายาวนาน ๒,๐๐๐ มหากัป**

อตีตๆ นานุโสจนฺติ นปฺปชปฺปนฺติ นาคตๆ
ปจฺจุปฺปนฺเนน ยาเปนฺติ เตน วณฺโณ ปสีทติ

ผู้ถึงธรรม ไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ฝันเพ้อถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง
ดำรงอยู่ด้วยสิ่งที่เป็นปัจจุบัน ฉะนั้น ผิวพรรณจึงผ่องใส

(๑๙.๑๔) (๑๕/๒๒)

๓๙

สุทัสสาสุทธาวาสพรหมภูมิ

สุทัสสา แปลว่า **เหล่าท่านผู้งดงามน่าทัศนา ผู้ทรงไว้ซึ่งความคิดเห็นอันสวยงามแจ่มใส**

สุทัสสาสุทธาวาสพรหมภูมิ อยู่พ้นไปจากอตัปปาสุทธาวาสพรหมภูมิไปอีก ไกลแสนไกล คณนาได้ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ เป็นที่สถิตแห่งพระพรหมอนาคามีอริยบุคคล ผู้ทรงไว้ซึ่งความคิดเห็นอันแจ่มใส

พระพรหมผู้สถิตในพรหมโลกชั้นนี้ ล้วนแต่เป็นพระพรหมผู้บริสุทธิ์ทรงคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา คือ นอกจากจะมีรูปาวจรกุศลกรรมแล้ว ยังได้สำเร็จเป็นพระอนาคามีบุคคล ผู้มีสตินทรีย์ดีเด่นแก่กล้ากว่าอินทรีย์อื่นอีกด้วย ท่านจึงได้มาอุบัติเป็นพระพรหมอนาคามี เสวยพรหมสมบัติเป็นสุขอยู่ในสุทัสสาสุทธาวาสพรหมภูมิแห่งนี้ จนกว่าจะสิ้นอายุขัย **เป็นเวลานาน ๔,๐๐๐ มหากัป**

ยถาปิ อุทเก ชาตๆ ปุณฺฑรีกๆ ปวฑฺฒติ
โนปลิปฺปติ โตเยน สุจิคนฺธๆ มโนรมๆ
ตเถว จ โลเก ชาโต พุทฺโธ โลเก วิหรติ
โนปลิปฺปติ โลเกน โตเยน ปทุมๆ ยถา

ดอกบัวเกิดและเจริญงอกงามในน้ำ แต่ไม่ติดน้ำ ทั้งส่งกลิ่นหอมชื่นชูใจให้รื่นรมย์ ฉันใด พระพุทธเจ้าทรงเกิดในโลกและอยู่ในโลก แต่ไม่ติดโลก เหมือนบัวไม่ติดน้ำ ฉันนั้น

(๑๙.๑๔) (๑๕/๒๒)

๓๙

สุทัสสีสุทธาวาสพรหมภูมิ

สุทัสสี แปลว่า **เหล่าท่านผู้มองเห็นชัดเจนดี หรือผู้มีทัศนาแจ่มชัด**

สุทัสสีสุทธาวาสพรหมภูมิ อยู่พ้นไปจากสุทัสสาสุทธาวาสพรหมภูมิขึ้นไปอีก ไกลแสนไกล คณนาได้ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ เป็นที่สถิตอยู่ของพระพรหมอนาคามีอริยบุคคล ผู้ทรงไว้ซึ่งความเห็นอันชัดเจนแจ่มใส

พระพรหมในสุทัสสีสุทธาวาสพรหมภูมิ เป็นพระพรหมผู้บริสุทธิ์ ทรงคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา คือ นอกจากจะเป็นผู้มีรูปาวจรกุศลกรรมแล้ว ยังได้สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล ผู้มีสมาธินทรีย์ดีเด่นแก่กล้ากว่าอินทรีย์อื่นๆ อีกด้วย ท่านจึงได้มาอุบัติเป็นพระพรหมในสุทัสสี- **สุทธาวาสพรหมภูมิแห่งนี้ เสวยพรหมสมบัติเป็นสุขอยู่ในพรหมโลกแห่งนี้จนสิ้นอายุขัย ยาวนานได้ ๘,๐๐๐ มหากัป**

สถาบันวิทยบริการ NATIONAL LIBRARY

น ตำ มาตา ปิตา กยิรา อญฺเญ วาปิ จ ญาตกา
สมฺมาปณิหิตำ จิตฺตำ เสยฺยโส นำ ตโต กเร

จิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง ทำคนให้ประเสริฐประสบผลดี
ยิ่งกว่าที่มารดาบิดา หรือญาติทั้งหลายใด ๆ จะทำให้ได้

(๐๓.๑๔) (๒๕/๑๓)

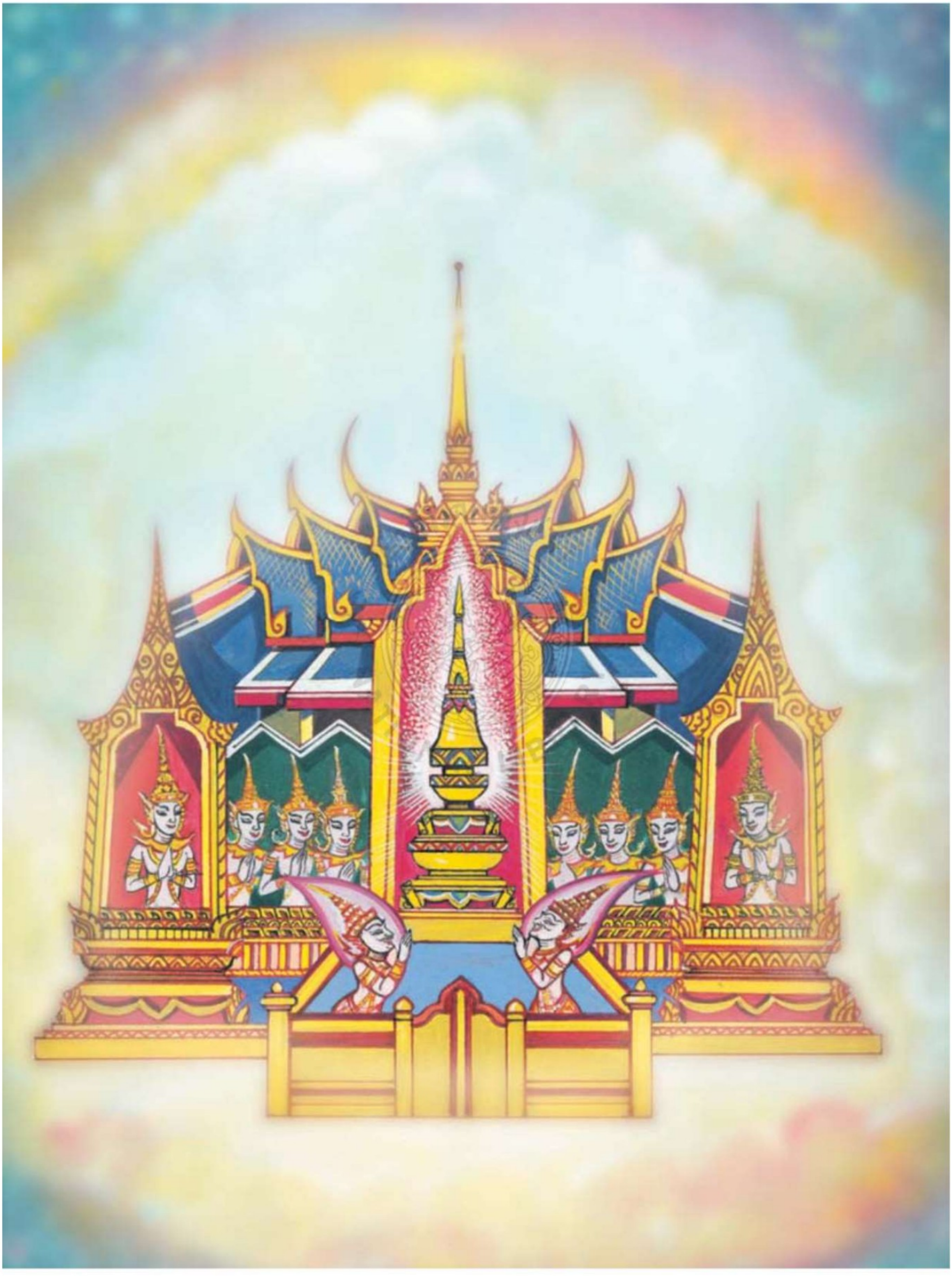

๔๐

อกนิฏฐสุทธาวาสพรหมภูมิ

อกนิฏฐา แปลว่า **เหล่าท่านผู้ไม่มีความด้อยหรือเล็กน้อยกว่าใคร ผู้สูงสุด**
อกนิฏฐสุทธาวาสพรหมภูมิอยู่เหนือขึ้นไปจากสุทัสสีสุทธาวาสพรหมภูมิขึ้นไป คณนาได้ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ ปรากฏเป็นที่ตั้งอกนิฏฐสุทธาวาสพรหมภูมิ ซึ่งเป็นรูปพรหมชั้นสูงสุด ตั้งอยู่ท่ามกลางนภากาศ เป็นที่สถิตอยู่แห่งพระพรหมอนาคามีอริยบุคคลทั้งหลาย ผู้ทรงไว้ซึ่งพรหมสมบัติและความสุขอันประณีตสูงสุดในบรรดาสัตว์ที่มีรูปทั้งหลาย

พระพรหมแต่ละองค์ ซึ่งสถิตในอกนิฏฐสุทธาวาสพรหมภูมิ ล้วนแต่เป็นพระพรหมผู้บริสุทธิ์ทรงคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา คือ นอกจากจะเป็นผู้มีรูปาวจรกุศลกรรมแล้วยังได้สำเร็จเป็นพระอนาคามีบุคคล ผู้มีปัญญินทรีย์แก่กล้ากว่าอินทรีย์อื่น ท่านจึงได้มาอุบัติเป็นพระพรหมอนาคามี เสวยพรหมสมบัติเป็นสุขอยู่ในรูปพรหมภูมิ ซึ่งมีอายุขัยได้ ๑๖,๐๐๐ กัป

สำหรับพระอนาคามีที่อุบัติในอกนิฏฐพรหมภูมิซึ่งเป็นสุทธาวาสภูมิชั้นที่ ๕ นี้ นับว่าเป็นพระพรหมที่มีความวิเศษสูงสุดกว่าบรรดาพรหมทั้งหมด ทั้งนี้เพราะบรรดาพระพรหมอนาคามีที่สถิตในสุทธาวาสภูมิ ๑ - ๔ คือ อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี พระพรหมเหล่านี้ เมื่อเวลาที่ยังไม่ได้บรรลุอรหัตตผลจะต้องเคลื่อนไปอุบัติในพรหมโลกที่สูงกว่า แต่มีกฎตายตัวว่า จะไม่ไปอุบัติในสุทธาวาสภูมิที่ต่ำกว่า ส่วนพระพรหมอนาคามีในอกนิฏฐสุทธาวาสภูมิ จะไม่ไปอุบัติที่ใดอีกแล้ว จะต้องบรรลุอรหัตตผล ดับขันธ์ เข้าสู่นิพพาน ณ อกนิฏฐสุทธาวาสพรหมภูมิแห่งนี้เท่านั้น

รูปาวจรกุศลกรรม

ได้แก่ การบำเพ็ญสมถกรรมฐานจนได้บรรลุรูปฌาน ซึ่งเป็นกรรมฝ่ายบุญฝ่ายกุศลขั้นสูง เป็นกรรมมีอำนาจ ยังกรรมวิบากประเภทที่มีความสุขอันประณีตมากให้เกิดแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมเป็นอเนกประการ หากบุคคลใดเป็นผู้บำเพ็ญเพียรในสมถกรรมฐานได้บรรลุรูปฌานขั้นต่างๆ นอกจากบุคคลนั้นจะสามารถเข้าฌาน ไปเสวยความสุขอันประณีตในชาตินี้ เมื่อเขาสิ้นชีวิตไปย่อมจะมีคติอันตรงดิ่งไปสู่พรหมโลกชั้นต่างๆ ตามอำนาจแห่งฌานสมาบัติที่ตนได้บรรลุ ไปใช้ชีวิตอยู่ในพรหมโลก

ผลสำเร็จและขอบเขตความสำคัญของสมาธิ

การเจริญสมาธินั้นจะประณีตขึ้นไปเป็นขั้นๆ โดยลำดับภาวะจิตที่มีสมาธิถึงขั้นอัปปนาสมาธิแล้ว เรียกว่า ฌาน ฌานมีหลายขั้น ยิ่งเป็นขั้นสูงขึ้นไปเท่าใด องค์ธรรมต่างๆ ที่เป็นคุณสมบัติของจิตก็ยิ่งลดน้อยลงไปเท่านั้น ฌานโดยทั่วไปแบ่งเป็น ๒ ระดับใหญ่ๆ และแบ่งย่อยออกไปอีกระดับละ ๔ รวมเป็น ๘ เรียกว่า ฌาน ๘ หรือ สมาบัติ ๘ คือ

๑. **ปฐมฌาน** (ฌานที่ ๑) มีองค์ ๕ คือ

๑.๑ วิตก
๑.๒ วิจาร
๑.๓ ปีติ
๑.๔ สุข
๑.๕ เอกัคคตา

๒. **ทุติยฌาน** (ฌานที่ ๒) มีองค์ ๓ คือ

๒.๑ ปีติ
๒.๒ สุข
๒.๓ เอกัคคตา

๓. **ตติยฌาน** (ฌานที่ ๓) มีองค์ ๒ คือ

๓.๑ สุข
๓.๒ เอกัคคตา

๔. **จตุตถฌาน** (ฌานที่ ๔) มีองค์ ๒ คือ

๔.๑ อุเบกขา
๔.๒ เอกัคคตา

๒. **อรูปฌาน ๔** ได้แก่

อากาสานัญจายตนะ (ฌานที่กำหนดอากาศอันอนันต์)
วิญญาณัญจายตนะ (ฌานที่กำหนดวิญญาณอันอนันต์)
อากิญจัญญายตนะ (ฌานที่กำหนดภาวะที่ไม่มีสิ่งใดๆ)
เนวสัญญานาสัญญายตนะ (ฌานที่เลิกกำหนดสิ่งใด ๆ โดยประการทั้งปวง เข้าถึงภาวะมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่)

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
ปัญญา เป็นดวงชวาลาในโลก
(๐๕.๐๑) (๑๕/๒๑๗)

นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา
แสงสว่างเสมอด้วยปัญญา ไม่มี
(๐๕.๐๒) (๑๕/๒๙)

ปญฺญา นรานํ รตนํ
ปัญญา เป็นดวงแก้วของคน
(๐๕.๐๓) (๑๕/๑๕๙)

ปญฺญาชีวึ ชีวิตมาหุ เสฏฺฐึ
ปราชญ์ว่า ชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา ประเสริฐสุด
(๐๕.๐๔) (๑๕/๘๔๑)

ปญฺญา ว ธเนน เสยฺโย
ปัญญาแล ประเสริฐกว่าทรัพย์
(๐๕.๐๕) (๑๓/๔๕๑)

สำนักหอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

๔๑

อากาสานัญจายตนะ

พรหมโลกชั้นที่ ๑๗ หรือ อรูปพรหมชั้นที่ ๑ มีชื่อว่า อากาสานัญจายตนภูมิ อยู่สูงพ้นจากอกนิฏฐสุทธาวาสพรหมภูมิขึ้นไปอีกไกลแสนไกล คณนาได้ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ **เป็นอรูปพรหมที่ตั้งอยู่ท่ามกลางนภากาศ เป็นที่สถิตแห่งพรหมพวกหนึ่ง ซึ่งมีแต่นามคือจิตและเจตสิกเท่านั้น ไม่มีรูป** อันได้แก่รูปพรรณสัณฐาน ผู้ที่จะมาอุบัติในพรหมโลกชั้นนี้มาด้วยอำนาจฌานสมาบัติซึ่งอาศัยอากาสบัญญัติอันไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์

ฉะนั้น อรูปพรหมชั้นนี้ท่านจึงเรียกว่า อากาสานัญจายตนภูมิ อรูปพรหมแต่ละองค์อุบัติเกิดและสถิต ณ พรหมโลกแห่งนี้ ล้วนแต่เคยเป็นผู้เจริญสมถกรรมฐานขั้นสูง ได้บรรลุถึง วิกขัมภนวิมุตติขั้นที่ ๕ กล่าวคืออากาสานัญจายตนอรูปฌาน สำเร็จเป็นอรูปาวจรกุศลกรรมชั้นที่ ๑ มาแล้วทั้งสิ้น จึงมาปฏิสนธิด้วยอากาสานัญจายตน วิบากจิต เสวยสุขอันประณีตในอากาสานัญจายตนพรหมโลกจวบสิ้นอายุขัย **นับเป็นเวลาได้ ๒๐,๐๐๐ มหากัป**

ความจำเป็นของสมาธิในแง่การเข้าถึงวิมุตติ

สมาธิเป็นองค์ธรรมที่สำคัญยิ่งข้อหนึ่งก็จริง แต่ก็มีขอบเขตความสำคัญที่พึงตระหนักว่าสมาธิมีความจำเป็นแค่ไหนเพียงใด ในกระบวนการปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงวิมุตติ อันเป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา ขอบเขตความสำคัญอาจสรุปได้ดังนี้

๑. ประโยชน์ของสมาธิ ในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายของพุทธธรรมนั้น อยู่ที่นำมาใช้เป็นที่ทำการสำหรับให้ปัญญาปฏิบัติการอย่างได้ผลดีที่สุด และสมาธิที่ใช้เพื่อการนี้ ก็ไม่จำต้องเป็นขั้นที่เจริญถึงที่สุด ลำพังสมาธิอย่างเดียว แม้จะเจริญถึงฌานสูงสุด หากไม่ก้าวไปสู่ขั้นการใช้ปัญญาแล้ว ย่อมไม่สามารถทำให้ถึงจุดหมายของพุทธธรรมได้เป็นอันขาด

๒. ฌานต่างๆ ทั้ง ๙ ขั้น แม้จะเป็นภาวะจิตที่ลึกซึ้ง แต่เมื่อเป็นผลของกระบวนการปฏิบัติที่เรียกว่า สมถะ อย่างเดียวแล้ว ยังเป็นเพียงโลกีย์เท่านั้น จะนำไปปะปนกับจุดหมายของพุทธธรรมหาได้ไม่

๓. ในภาวะแห่งฌานที่เป็นผลสำเร็จของสมาธินั้น กิเลสต่างๆ สงบระงับไป จึงเรียกว่าเป็นความหลุดพ้นเหมือนกัน แต่ความหลุดพ้นนี้มีชั่วคราวเฉพาะเมื่ออยู่ในภาวะนั้นเท่านั้น และถอยกลับสู่สภาพเดิมได้ ไม่ยั่งยืนแน่นอน ท่านจึงเรียกความหลุดพ้นชนิดนี้ว่าเป็นอโลกียวิโมกข์ (ความหลุดพ้นขั้นโลกีย์) เป็นกุปปวิโมกข์ (ความหลุดพ้นที่กำเริบคือเปลี่ยนแปลงกลับกลายหายสูญได้) และวิกขัมภนวิมุตติ (ความหลุดพ้นด้วยการข่มไว้ คือ กิเลสระงับไปเพราะถูกกำลังสมาธิข่มไว้ เหมือนเอาแผ่นหินทับหญ้า ยกแผ่นหินออกเมื่อไร หญ้าก็กลับงอกขึ้นมาได้ใหม่)

จากข้อพิจารณาที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายของพุทธธรรม องค์ธรรมตัวการสำคัญที่สุดที่เป็นตัวตัดสินสุดท้าย จะต้องเป็นปัญญา และปัญญาที่ใช้ปฏิบัติการในขั้นนี้ เรียกชื่อเฉพาะได้ว่า วิปัสสนา ดังนั้น การปฏิบัติจึงต้องก้าวมาถึงขั้นวิปัสสนาด้วยเสมอ ส่วนสมาธินั้น แม้จะจำเป็นแต่อาจยืดหยุ่นเลือกใช้ขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ เริ่มแต่ขั้นต้นๆ ที่เรียกว่าวิปัสสนาสมาธิ ซึ่งอยู่ในระดับขณิกสมาธิ และอุปจารสมาธิ เป็นต้นไป

NATIONAL LIBRARY

ปญฺญา หิ เสฏฺฐา กุสลา วทนฺติ
คนฉลาดกล่าวว่า ปัญญาแลประเสริฐสุด
(๐๕.๐๖) (๑๗/๒๔๖๘)

ปญฺญา เจนํ ปสาสติ
ปัญญาเป็นเครื่องปกครองตัว
(๐๕.๐๗) (๑๕/๑๗๕)

ราโค โทโส มโท โมโห ยตฺถ ปญฺญา น คาธติ
ราคะ โทสะ ความมัวเมาและโมหะ เข้าที่ไหน
ปัญญาย่อมเข้าไม่ถึงที่นั้น
(๐๕.๐๘) (๒๗/๑๒๔๙)

เอวํ อนาวิลมฺหิ จิตฺเต
โส ปสฺสติ อตฺตทตฺถํ ปรตฺถํ
เมื่อจิตไม่ขุ่นมัว จึงจะมองเห็นประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นได้
(๐๕.๐๙) (๒๗/๒๒๐)

ปญฺญา สุตวินิจฺฉินี
ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยสิ่งที่ได้เล่าเรียน
(๐๕.๑๐) (๒๗/๒๔๔๔)

๔๒

วิญญาณัญจายตนะ

วิญญาณัญจายตนภูมิเป็นอรูปพรหมชั้นที่ ๒ อยู่สูงเหนือขึ้นไปจากอากาสานัญจายตนภูมิขึ้นไปอีกไกลแสนไกล คณนาได้ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ ตั้งอยู่ท่ามกลางนภากาศ เป็นที่สถิตแห่งพรหมพวกหนึ่ง ซึ่งอุบัติขึ้นด้วยอำนาจฌานที่อาศัยวิญญาณอันไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์

ฉะนั้น อรูปพรหมโลกชั้นนี้ ท่านจึงขนานว่า วิญญาณัญจายตนพรหมภูมิ

อรูปพรหมแต่ละองค์ ที่อุบัติและสถิตในวิญญาณัญจายตนพรหมภูมิล้วนแต่เป็นผู้ที่เคยเจริญสมถกรรมฐานชั้นสูง ได้บรรลุวิญญาณัญจายตนฌานสำเร็จ เป็นอรูปาวจรกุศลกรรมชั้นที่ ๒ มาแล้วทั้งสิ้น จึงมีโอกาสมาปฏิสนธิด้วยวิญญาณัญจายตนวิบากจิต สถิตเสวยสุขอันประณีตละเอียดอ่อนไปจนกว่าจะหมดอายุขัย **ซึ่งนับเป็นเวลาได้ ๔๐,๐๐๐ มหากัป**

ปญฺญาสหิโต นโร อิธ ทุกฺเข สุขานิ วินฺทติ
คนมีปัญญา ถึงแม้ตกทุกข์ ก็ยังหาสุขพบ
(๐๕.๑๑) (๒๗/๒๔๔๔)

ยํ ปณฺฑิโต นิปุณํ สวิเจติ
สมฺโมหมาปชฺชติ ตตฺถ พาโล
บัณฑิตจัดการเรื่องใดอันเป็นเรื่องละเอียดอ่อน
คนโง่ย่อมถึงความหลงใหลในเรื่องนั้น
(๐๕.๑๒) (๒๗/๒๑๐๑)

๔๓

อากิญจัญญายตนะ

พ้นจากแดนวิญญานัญจายตนภูมิขึ้นไปไกลแสนไกล คณนาได้ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ ปรากฏเป็นที่ตั้งของอรูปพรหมโลกชั้นที่ ๓ **อากิญจัญญายตนอรูปพรหมภูมิอยู่ท่ามกลางนภากาศ เป็นที่สถิตของอรูปพรหม ไม่มีรูป มีแต่นามคือจิตและเจตสิก** โดยอุบัติขึ้นด้วยอำนาจแห่งอรูปฌานสมาบัติที่อาศัยอารมณ์ นัตถิ กิญจิ ซึ่งเป็นนัตถิภาวะบัญญัติ ไม่มีวิญญาณเหลืออยู่แม้แต่น้อยนิดหนึ่งเป็นอารมณ์ ดังนั้น อรูปพรหมโลกชั้นนี้ จึงถูกขนานนามว่า อากิญจัญญายตนภูมิ คือ ภูมิเป็นที่สถิตของเหล่าอรูปพรหมผู้อุบัติเกิดขึ้นด้วยอรูปฌาน ซึ่งอาศัยนัตถิภาวบัญญัติเป็นอารมณ์

อรูปพรหมแต่ละองค์ ล้วนแต่เคยเจริญสมถกรรมฐานขั้นสูง บรรลุถึงวิกขัมภนวิมุตติชั้นที่ ๗ กล่าวคือ อากิญจัญญายตนฌานมาแล้วทั้งสิ้น เพราะมีกฎตายตัวอยู่ว่า ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดเป็นอรูปพรหมในชั้นนี้ ต้องเป็นผู้มีสมาธิแรงกล้า ทรงไว้ซึ่งฌานสมาบัติชั้นสูงดังกล่าว เพราะต้องปฏิสนธิด้วยอากิญจัญญายตนวิบากจิตอากิญจัญญายตนอรูปพรหม จะเสวยสุขอันประณีตจนกว่าจะสิ้นอายุขัย **ซึ่งยาวนาน ๖๐,๐๐๐ มหากัป**

วิกขัมภนวิมุตติมีผลวิเศษ ๒ กาล

ผลวิเศษแห่งวิกขัมภนวิมุตติ ซึ่งเกิดขึ้นจากการบำเพ็ญสมถกรรมฐาน จนได้บรรลุฌานสมาบัติมี ๒ กาล คือ

๑. กาลปัจจุบัน ได้แก่ เห็นผลในชาตินี้ หากได้บรรลุฌานสมาบัติถึงขั้นสูงสุด คือ เนวสัญญานาสัญญายตนะอันจัดเป็นวิกขัมภนวิมุตติขั้นที่ ๙ หากปรารถนาอภิญญา ก็สามารถจะกระทำฌานสมาบัติที่ตนได้บรรลุนั้นให้เป็นบาท แล้วก็จักได้สำเร็จเป็นอภิญญาลาภีบุคคล มีอิทธิฤทธิ์เหนือคนธรรมดาสามัญ

๒. กาลอนาคต ได้แก่ ผลที่จะเกิดในชาติหน้า เมื่อผู้บำเพ็ญเพียรบำเพ็ญสมถกรรมฐานจนเป็นผู้ทรงฌาน (ฌานลาภี) แล้ว จะได้สมาบัติขั้นใดก็ตาม หากสิ้นชีพไปจากมนุษยโลกไปแล้วโดยไม่เสื่อมจากฌานสมาบัติที่ตนได้บรรลุแล้ว ด้วยเดชะอำนาจแห่งวิกขัมภนวิมุตตินั้น ก็จักบันดาลให้เขาไปอุบัติในพรหมโลก ตามกำลังของวิขัมภนวิมุตติที่ตนได้บรรลุ

สัจจะแห่งวิกขัมภนวิมุตติ

วิกขัมภนวิมุตติ คือ ความหลุดพ้น เพราะข่มอกุศลธรรมหรือกิเลสทั้งหลายให้สงบแน่นิ่งไป เหมือนหินก้อนใหญ่ทับหญ้าไว้ ไม่ให้เจริญงอกงาม เป็นเพียงแค่ข่มไว้ ไม่ได้ประหัตประหารให้หมดสิ้นไปจากขันธสันดานแต่อย่างใด ผู้ได้บรรลุวิกขัมภนวิมุตติแล้ว จะมีจิตผ่องแผ้วปราศจากกิเลสโดยสิ้นเชิงก็หามิได้ ความจริงคือข่มไว้ไม่ให้ปรากฏชั่วคราว ตราบเท่าที่อำนาจแห่งวิกขัมภนวิมุตติหรือฌานสมาบัติยังดำรงอยู่ กาลใดที่วิกขัมภนวิมุตติหรือฌานสมาบัติเสื่อมคลายอำนาจไปจากจิตใจของตน กาลนั้นอกุศลธรรม หรือกิเลสร้ายที่ถูกข่มไว้ก็จักได้ปรากฏออกมา แผลงฤทธิ์เดช ให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนต่อไปอีกตามเดิม

เมื่อสัจจะหรือความจริงแห่งวิกขัมภนวิมุตติมีอยู่ว่า สามารถข่มกิเลสให้สงบนิ่งได้เพียงชั่วคราว ตราบเท่าที่ยังไม่เสื่อมคลาย แต่ถ้าเสื่อมคลายก็จักมีอันเป็นหมดอำนาจไปในทันทีเช่นนี้แล้ว ฌานลาภีผู้รู้เข้าใจความจริงในข้อนี้ จึงต้องระวังรักษาวิกขัมภนวิมุตติที่ตนได้ไว้ให้ดี ดังคำโบราณว่า

แม้จะได้บำเพ็ญสมถกรรมฐาน จนได้วิกขัมภนวิมุตติสำเร็จฌานและอภิญญาลาภีบุคคลสามารถแสดงอภินิหารได้เป็นที่อัศจรรย์ ถึงกระนั้น อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ซึ่งยังเป็นปุถุชนฤทธิ์นั้นก็ย่อมมีโอกาสที่จะเสื่อมคลายหายไป หากว่ามีใจประมาทไม่ระวังรักษาให้ดี ด้วยว่าฌานสมาบัติหรืออภิญญาอันเป็นปุถุชนฤทธิ์ ย่อมมีสภาวะเสื่อมสลายไปได้โดยง่าย

อุปมาเหมือนทารกแรกเกิด ยังนอนแบเบาะ กระทบเหตุอันใดอันหนึ่งที่เป็นอันตราย ก็ทำท่าว่าจะถึงแก่กาลกิริยา พาลตายเอาง่ายๆ อุปมานี้ ฉันใด อันบุคคลผู้ได้วิกขัมภนวิมุตติสำเร็จฌานและอภิญญา หากว่ายังเป็นปุถุชนอยู่ก็ย่อมจักเป็นเช่นนั้น กล่าวคือฌานและอภิญญาที่ตนได้ย่อมเสื่อมไปจากตนได้โดยง่าย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จักต้องระวังรักษาอยู่เนืองนิตย์ดังกล่าวมาแล้ว

เพราะฉะนั้น สัจจะแห่งวิกขัมภนวิมุตติ ก็คือ วิกขัมภนวิมุตติ สามารถเสื่อมไปได้หากไม่ระวังรักษาไว้ให้ดี

อนฺโธ ยถา โชติมชิฏฺฐเหยฺย
ขาดตาปัญญาเสียแล้ว ก็เหมือนคนตาบอด
เหยียบลงไปได้ แม้กระทั่งไฟที่ส่องทาง
(๐๕.๑๓) (๒๗/๑๗๓๔)

ปญฺญาย ติตฺตึ เสฏฺฐึ
อิ่มด้วยปัญญา ประเสริฐกว่าความอิ่มทั้งหลาย
(๐๕.๑๔) (๒๗/๑๖๔๓)

ปญฺญาย ติตฺตึ ปุริสึ ตณฺหา น กุรุเต วสึ
คนที่อิ่มด้วยปัญญา ตัณหาเอาไว้ในอำนาจไม่ได้
(๐๕.๑๕) (๒๗/๑๖๔๓)

สากจฺฉาย ปญฺญา เวทิตพฺพา
ปัญญารู้ได้ด้วยการสนทนา
(๐๕.๑๖) (๒๕/๑๓๔)

สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญึ
รู้จักฟัง ย่อมได้ปัญญา
(๐๕.๑๗) (๑๕/๘๔๕)

๔๔

เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

พ้นจากแดนอากิญจัญญายตนพรหมภูมิไปอีกไกลแสนไกล คณนาได้ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ ปรากฏเป็นที่ตั้งของอรูปพรหมภูมิชั้นที่ ๔ คือ **เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ซึ่งเป็นอรูปพรหมภูมิขั้นสูงสุด ไม่มีรูป มีแต่นามคือจิตและเจตสิก** โดยอุบัติขึ้นด้วยอำนาจฌานสมาบัติที่อาศัยความประณีตอย่างยิ่ง ไม่มีสัญญาอย่างหยาบ มีแต่สัญญาอย่างละเอียดเป็นอารมณ์

ดังนั้น อรูปพรหมโลกชั้นนี้ จึงถูกขนานนามว่า เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ภูมิเป็นที่สถิตอยู่ของปวงพรหมผู้อุบัติเกิดด้วยอรูปฌาน ซึ่งอาศัยความประณีตอย่างยิ่ง มีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่

อรูปพรหมแต่ละองค์ซึ่งอุบัติและสถิตอยู่ในอรูปพรหมโลกแห่งนี้ ล้วนแต่เคยมีวาสนาบารมีได้เจริญสมถกรรมฐานขั้นสูงสุด บรรลุถึงวิกขัมภนวิมุตติชั้นที่ ๘ กล่าวคือ เนวสัญญานาสัญญายตนฌานมาแล้วทั้งสิ้น เพราะมีกฎอยู่ว่าผู้ที่จะมาอุบัติเป็นอรูปพรหมชั้นนี้ต้องเป็นผู้มีสมาธิแรงกล้าทรงไว้ซึ่งฌานสมาบัติขั้นสูงถึงวิกขัมภนวิมุตติขั้นที่ ๘ เท่านั้น เพราะต้องปฏิสนธิด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนวิบากจิต อรูปพรหมชั้นนี้ย่อมสถิตเสวยสุขอันแสนจะประณีต ละเอียดอ่อน จนกว่าจะสิ้นอายุขัยคือ ๘๔,๐๐๐ มหากัป

สัพพภวัคคะ

เนวสัญญานาสัญญายตนภูมินี้ มีนามที่บัณฑิตทางศาสนาเรียกกันโดยโวหารว่า สัพพภวัคคะ ซึ่ง**แปลว่า ยอดแห่งภพ หรือยอดแห่งภูมิทั้งหมด** ทั้งนี้เพราะเนวสัญญานาสัญญายตนภูมินี้ตั้งอยู่สูงสุดผู้ที่จะไปอุบัติในพรหมภูมิชั้นนี้ ต้องเป็นผู้มีคุณวิเศษ สำเร็จโลกิยธรรมสูงสุด คือ วิกขัมภนวิมุตติขั้นสุดท้าย ได้แก่เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ และเป็นภูมิที่มีอายุขัยยาวนานถึง ๘๔,๐๐๐ มหากัปดังนั้น จึงได้ชื่อว่า สัพพภวัคคะ ซึ่งถือว่าเป็นภพภูมิสูงสุด แต่เมื่อจำแนกให้ละเอียดไปในกรณีนี้มียอดแห่งภพภูมิ ซึ่งเรียกว่า ภวัคคะ มีอยู่ ๓ ภูมิ คือ

๑. เวหัปผลาภูมิ นับว่าเป็นยอดแห่งรูปพรหมโลกทั้งหมด (เว้นสุทธาวาสพรหม ภูมิทั้ง ๕) มีชื่อเรียกโดยโวหารนิยมว่า ปุถุชนภวัคคะ ซึ่งแปลว่า ยอดแห่งภพปุถุชน

๒. อกนิฏฐสุทธาวาสพรหมภูมิ นับเป็นยอดแห่งสุทธาวาสพรหมภูมิทั้งหลาย เป็นที่สถิตอยู่ของพระอนาคามีอริยบุคคล มีชื่อเรียกโดยโวหารนิยมว่า อริยภวัคคะ ซึ่งแปลว่า ยอดแห่งภพพระอริยเจ้า

๓. เนวสัญญานาสัญญายตนอรูปพรหมภูมิ นับเป็นยอดแห่งภูมิทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นปุถุชนพรหมภูมิ หรือพระอริยเจ้าพรหมภูมิ เพราะตั้งอยู่สูงกว่า อายุยืนยาวกว่า จึงมีชื่อเรียกว่า สัพพภวัคคะ

พรหมผู้อับโชค

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ และตกลงพระทัยที่จะทรงสั่งสอนเหล่าเวไนยสัตว์ บุคคลแรกที่ทรงระลึกถึงคือ อาฬารดาบสกาลามโคตร ทรงมีพุทธดำริว่า ท่านอาฬารดาบสกาลามโคตร เป็นบัณฑิตชาติ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้มีคุณธรรม ปราศจากบาปอกุศล ควรที่เราจักไปแสดงธรรมโปรดก่อน เห็นว่าน่าจะบรรลุมรรคผลนิพพานได้โดยง่าย

แต่เมื่อทรงสอดส่องด้วยทิพพจักขุญาณ ทรงเห็นประจักษ์แจ้งว่า **อาฬารดาบส** ได้ถึงแก่กาลกิริยาไปแล้ว ๗ วันก่อนหน้านี้ ไปอุบัติในอากิญจัญญายตนอรูปพรหมภูมิ ซึ่งมีอายุยืนนานถึง ๖๐,๐๐๐ มหากัป ทรงมีพุทธดำริว่า **น่าเสียดายท่านอาฬารดาบส ผู้ซึ่งเป็นครูคนแรกแห่งเราตถาคต ด้วยว่าหากมีชีวิตยืนนานรอเราอีกเพียง ๗ วัน ได้สดับพระธรรมเทศนา ก็จักพลันบรรลุถึงโมกขธรรมอย่างแน่นอน แต่นี่มาเสื่อมสูญจากเอกันตบรมสุขเสียแล้ว น่าเสียดายนัก**

ต่อจากนั้น ทรงระลึกถึง อุทกดาบสรามบุตร ครูคนที่สองของพระองค์ ทรงสอดส่องถึงอุทกดาบสด้วยทิพพจักขุญาณ ก็ทรงเห็นว่า ท่านอุทกดาบสได้ถึงแก่กรรมไปแล้วเมื่อเวลาพลบค่านี้เอง และได้ไปอุบัติในเนวสัญญานาสัญญายตนอรูปพรหมภูมิ ซึ่งมีอายุยืนนานถึง ๘๔,๐๐๐ มหากัป ทรงมีพุทธดำริว่า น่าเสียดายนัก ท่านอุทกดาบสรามบุตร ผู้เป็นครูคนที่สองแห่งเราตถาคต ถ้ามีชีวิตรอตถาคตสักเพลาวันหนึ่งเท่านั้นได้ฟังพระธรรมเทศนา ก็จักพลันบรรลุโมกขธรรม นี่ช่างกระไรเลย มาเสื่อมสูญจากเอกันตบรมสุข คือ พระนิพพานเสียแล้ว น่าสงสารนัก

ในกรณีของอาฬารดาบส และอุทกดาบส ที่ได้ไปอุบัติในอรูปพรหมภูมิชั้นสูงแล้วไม่ดีหรือถ้าจะตอบ ตอบได้ว่า ก็ดีอยู่ แต่ไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด เพราะเมื่อเขาสิ้นอายุขัยอันแสนจะยืนยาวในอรูปพรหมภูมิแล้ว ก็ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏอีกตามยถากรรม เป็นสัตว์ที่ไม่มีหลักประกันชีวิต เพราะยังมิได้บรรลุล่วงถึงแดนพระนิพพาน ดาบสทั้งสองจึงอับโชคนัก เพราะไม่มีโอกาสได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า อีกทั้งยังเป็นชนนอกพระพุทธศาสนาเสียอีก ชีวิตหมดโอกาสพบกับพระนิพพานด้วยเหตุนี้พระศาสดาจึงทรงรำพึงถึงดาบสทั้งสองด้วยความสงสาร เสียดายในความอับโชค

อุฏฺฐานกาลมฺหิ อนุฏฺฐหาโม ยุวา พลี อาลสิยํ อุเปโต
สํสนฺนสงฺกปฺปมโน กุสีโต ปญฺญาย มคฺคํ อลโส น วินฺทติ

ในเวลาที่ควรลุกขึ้นทำงาน ไม่ลุกขึ้นทำ ทั้งที่ยังหนุ่มแน่นมีกำลัง
กลับเฉื่อยชา ปล่อยความคิดให้จมปลัก เกียจคร้าน มัวซึมเซาอยู่
ย่อมไม่ประสบทางแห่งปัญญา
(๐๕.๑๘) (๒๕/๓๐)

โยคา เว ชายเต ภูริ
ปัญญา ย่อมเกิดเพราะใช้การ
(๐๕.๑๙) (๒๕/๓๐)

ชีวเตวาปิ สปฺปญฺโญ อปิ วิตฺตปริกฺขยา
คนมีปัญญา ถึงสิ้นทรัพย์ ก็ยังเป็นอยู่ได้
(๐๕.๒๐) (๒๖/๓๗๒)

ปญฺญาย จ อลาเภน วิตฺตวาปิ น ชีวติ
แต่เมื่อขาดปัญญา ถึงจะมีทรัพย์ ก็เป็นอยู่ไม่ได้
(๐๕.๒๑) (๒๖/๓๗๒)

นตฺถิ ปญฺญา อฌายิโน
ปัญญาไม่มี แก่ผู้ไม่พินิจ
(๐๕.๒๒) (๒๕/๓๕)

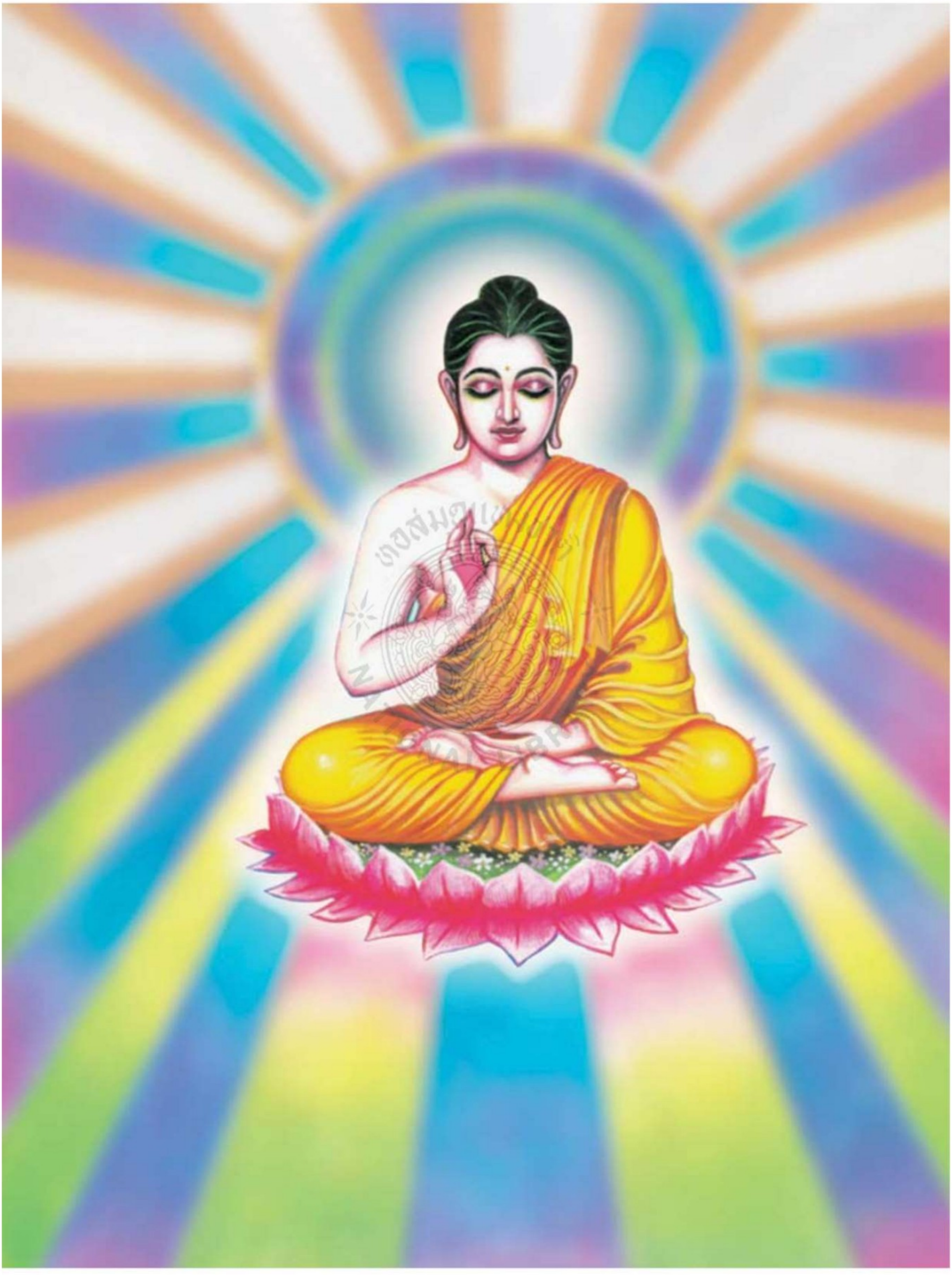

๔๕

ฉัพพรรณรังสี

ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ได้เล่าถึงความเป็นมาของฉัพพรรณรังสีอย่างสนุกสนานดังนี้

เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกระทำปาฏิหาริย์ด้วยฤทธานุภาพ แผ่พระมหาฉัพพรรณรังสี คือพระรัศมีที่ยิ่งใหญ่ทั้ง ๖ ไปทั่วสกลจักรวาล จนถึงอรูปาวจรอรูปพรหม

พระรัศมีทั้ง ๖ ประกอบด้วย

พระรัศมีสีเขียว งามเหมือนดอกอัญชัน ดอกบัวเขียว ดอกผักตบ แวนกยูง และปีกแมลงภู่

พระรัศมีสีเหลือง งามเหมือนดอกกรรณิการ์ หรดาล ทองชมพูนุท

พระรัศมีสีแดง งามเหมือนน้ำครั่งและชาติหิงคุ งามเหมือนดอกชบาและดอกทับทิม

พระรัศมีสีขาว งามเหมือนดอกพุดและสังข์

พระรัศมีสีแสด งามเหมือนดอกอังกาบ ดอกชบาเทศ ดอกเทียนไทย และดอกทองกวาว ออกแสงเป็นเงาเหมือนทองแดงที่ขัดถูดีแล้ว

พระรัศมีสีเลื่อมพราย สุกใสและเหลือง งามเหมือนดาวประกายพรึกและแก้วผลึกที่ส่งแสงรุ่งเรืองฉวัดเฉวียนเวียนรอบ

พระรัศมีทั้ง ๖ แผ่ซ่านออกจากพระวรกายสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นงามต่างๆ กัน พระรัศมีสีเขียว อันงามเหมือนดอกอัญชัน ดอกผักตบ ดอกบัวเขียว แวนกยูง และปีกแมลงภู่นั้น แผ่ซ่านออกจากพระเกศาและพระโลมาทุกเส้นทั่วพระวรกาย

พระรัศมีสีเหลืองอันงามเหมือนดอกกรรณิการ์ หรดาล และทองชมพูนุทนั้น แผ่ซ่านออกจากพระปฤษฎางค์ของพระพุทธเจ้า พระรัศมีสีขาว อันงามบริสุทธิ์เหมือนสังข์นั้น แผ่ซ่านออกจากพระเนตรขาว และพระทนต์ของพระพุทธเจ้า พระรัศมีสีแสด งามเหมือนดอกอังกาบ ดอกชบาเทศ ดอกเทียนไทย และดอกฟ้า ที่ออกแสงเหมือนทองแดงที่ขัดเงาแล้วนั้น แผ่ซ่านออกจากแพนข้อพระหัตถ์และเล็บพระบาทของพระพุทธเจ้า พระรัศมีสีเลื่อมพรายอันงามเหมือนดาวประกายพรึกและแก้วผลึกนั้น แผ่ซ่านออกจากพระอุณาโลม คือ พระขนแก้วระหว่างกลางของคิ้วทั้งสองข้างของพระพุทธเจ้า

พระรัศมีทั้ง ๖ ดังพรรณนามานี้ ที่เขียวก็ยิ่งเขียวงามยิ่งขึ้น ยิ่งขาวก็ขาวงามยิ่งขึ้น

ที่เหลืองก็ยิ่งเหลืองงามยิ่งขึ้น ที่แดงก็แดงงามยิ่งขึ้น ที่แสดก็ยิ่งแสดงามยิ่งขึ้น ที่เลื่อมประภัสสรก็ยิ่งเลื่อมงามรุ่งเรืองเหมือนดาวประกายพรึก แผ่ซานออกจากพระวรกายของพระพุทธเจ้าแล้วกลับฉวัดเฉวียนวนเวียนไปมา ไม่ขัดไม่มัว พระรัศมีบางกลุ่มก็โก่ง บางกลุ่มก็เรียงรายส่ายไปมา บางกลุ่มก็หนา บางกลุ่มก็เป็นแสงล้อม บางกลุ่มก็ห้อยย้อยไหลไป บางกลุ่มหยุดอยู่ บางกลุ่มเป็นกลุ่มก้อน บางกลุ่มเป็นแสงล้อม บางกลุ่มโค้งลงดิน บางกลุ่มพุ่งขึ้นไปในอากาศ บางกลุ่มพุ่งไปข้างหน้า บางกลุ่มพุ่งไปข้างหลัง ประดังกันออกมา

พระรัศมีสีเขียวนำไปก่อน ติดตามด้วยพระรัศมีสีเหลือง แดง ขาว แดงอ่อน และสีเลื่อมพรายงามเหมือนดาวประกายพรึกตามลำดับ

บรรดาพระรัศมีทั้ง ๖ นั้น พระรัศมีสีเหลืองถามพระรัศมีสีเขียวว่า “แน่ะ...ท่านรัศมีสีเขียว ท่านจงหยุดประเดี๋ยวก่อน เราขอถามท่านว่า เพราะอะไร ท่านจึงไปก่อนเรา ท่านได้สร้างบุญกุศลสมภารไว้อย่างไร”

พระรัศมีสีเขียวนั้นเหลียวกลับมาดูพระรัศมีสีเหลือง แล้วตอบว่า “เรามีบุญเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าของเรายังเป็นพระบรมโพธิสัตว์ ทรงพระนามว่า พระเจ้าสีพีราช ได้ทรงควักพระเนตรออกให้เป็นทานแก่ท้าวสักกะเทวราชซึ่งจำแลงเพศเป็นพราหมณ์มาขอ ด้วยเดชะพระกุศลสมภารบารมีดังกล่าวมานี้ เราจึงได้เกิดเป็นพระรัศมีสีเขียวนำหน้าท่านไปก่อน”

ฝ่ายพระรัศมีสีแดงใสเรืองรุ่งพุ่งออกไป เห็นพระรัศมีสีเหลืองล่วงหน้าไปก่อน จึงกล่าวถามพระรัศมีสีเหลืองว่า “แน่ะ...ท่านรัศมีสีเหลืองเพราะเหตุไรท่านจึงไปก่อนเรา ท่านได้สร้างบุญกุศลสมภารบารมีไว้อย่างไรบ้าง”

พระรัศมีสีเหลือง เหลียวกลับมาดูแล้วตอบว่า “เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าของเรายังทรงสร้างสมพระโพธิสมภารบารมีเสวยพระชาติเป็นวิริยบัณฑิต ได้ทรงเชือดเนื้อออกให้ท้าวสักกะเทวราชซึ่งจำแลงเพศเป็นช่างทองตีแผ่เป็นแผ่นทองปิดพระพุทธรูปด้วยใจเลื่อมใสศรัทธาและยินดีปรีดาเป็นนักหนา เพราะบุญกุศลสมภารบารมีนี้ เราจึงได้มาเกิดเป็นพระรัศมีสีเหลืองเหมือนทอง งามรุ่งเรืองนำหน้าท่านไปก่อน”

ฝ่ายพระรัศมีสีขาวเห็นพระรัศมีสีแดงล่วงหน้าไปก่อน จึงกล่าวถามพระรัศมีสีแดงว่า “แน่ะ...ท่านรัศมีสีแดง เหตุไฉนท่านจึงไปก่อนเรา ท่านได้สร้างบุญกุศลสมภารบารมีไว้อย่างไร”

พระรัศมีสีแดงตอบพระรัศมีสีขาวว่า “เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าของเรานี้ ยังทรงสร้างสมโพธิสมภารบารมีอยู่ ได้เสวยพระชาติเป็นนรชีวมานพ

อีกเรื่องหนึ่งเป็นปทุมกุมาร เอามีดผ่าอกยกหัวใจให้ปรุงยาแก่มารดาของตนซึ่งถูกงูกัดตายไปแล้วให้กลับฟื้นคืนชีพ ด้วยเดชะบุญกุศลสมภารบารมีดังกล่าวมานี้ เราจึงได้เกิดเป็นพระรัศมีสีแดงนำหน้าท่านไปก่อน”

ฝ่ายพระรัศมีสีแสดเหมือนสีเท้าหงส์ (สีแดงปนเหลือง สีแดงเรื่อ) เห็นพระรัศมีสีขาวล่วงหน้าไปก่อน จึงถามพระรัศมีสีขาวว่า “แน่ะ...ท่านรัศมีสีขาว เหตุไฉนท่านจึงไปก่อนหน้าเรา ท่านได้บุญกุศลสมภารบารมีไว้อย่างไร”

พระรัศมีสีขาวกล่าวตอบว่า “เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าของเรานี้ยังทรงสร้างโพธิสมภารบารมีอยู่ ได้เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรบรมกษัตริย์ ทรงมีศรัทธาพระราชทานช้างเผือกแก่พราหมณ์ชาวเมืองกลิงคราษฎร์ ด้วยอำนาจบุญกุศลสมภารบารมีดังกล่าวมานี้ เราจึงได้เกิดเป็นพระรัศมีสีขาวนำหน้าท่านไปก่อน”

ฝ่ายพระรัศมีสีเลื่อมประภัสสรเหมือนดาวประกายพรึก เห็นพระรัศมีสีแสดล่วงหน้าไปก่อน จึงถามพระรัศมีสีแสดนั้นว่า “แน่ะ...ท่านรัศมีสีแสด เหตุไฉนท่านจึงไปก่อนเรา ท่านได้สร้างบุญกุศลสมภารบารมีไว้อย่างไร”

พระรัศมีสีแสดฝังปุจฉาแล้วตอบว่า “เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงสร้างสมโพธิสมภารบารมีอยู่ ได้เสวยพระชาติเป็นวิชาธรบรมโพธิสัตว์ ทรงเชือดเนื้อให้เป็นทานแก่ผีเสื้อกินเป็นอาหาร ด้วยกุศลสมภารบารมีดังกล่าว เราจึงได้เป็นพระรัศมีสีแสดนำหน้าท่านไปก่อน”

คราวนั้น พระรัศมีสีเลื่อมประภัสสรได้เหาะฉวัดเฉวียนนำหน้าพระรัศมีสีแสดไป พระรัศมีสีแสดจึงถามว่า “แน่ะ...ท่านรัศมีสีเลื่อมประภัสสรเหมือนดาวประกายพรึกและแก้วผลึก เหตุไฉนท่านจึงไปก่อนเรา ท่านสร้างบุญกุศลสมภารบารมีไว้อย่างไร”

พระรัศมีสีเลื่อมประภัสสร เหลียวกลับมาตอบว่า “เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังสร้างสมโพธิสมภารบารมีอยู่ และเสวยพระชาติเป็นกระต่ายชื่อว่า สสบัณฑิต ได้มีใจศรัทธาสละร่างกายให้เป็นทาน โดยทอดกายลงในไฟซึ่งท้าวสักกะก่อขึ้น ให้เนื้อเป็นทานแก่พราหมณ์ ด้วยเดชะบุญกุศลสมภารบารมีดังกล่าวนี้ เราจึงได้มาเป็นพระรัศมีสีเลื่อมประภัสสรนำหน้าท่านไปก่อน”

พระรัศมีทั้งหลายของพระพุทธเจ้า ต่างแข่งกันเหาะไปเบื้องหน้า แล้วคล้อยลงเบื้องล่างถึงทั่วทุกแห่งหน ฉายไปถึงอเวจีนรกภูมิ จนสุดพื้นแผ่นดิน ๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ ลงไปอีกถึงลมที่รองน้ำและดินไว้มิให้ไหวหนาได้ ๙๖๐,๐๐๐ โยชน์ ดันขึ้นไปยังอวกาศไกลแสนไกล พุ่งขึ้นไปตามลำดับ พ้นจากอรูปพรหมไปถึงอวกาศเบื้องบน ฉายไปทั่วทั้งแปดทิศ พุ่งไปถึงอนันตจักรวาลทุกด้าน เห็นสว่างไสวตลอดไปทุกช่องทุกซอกห้วยเนินเขา ในถ้ำ ปล่อง เหว เงื้อมแง่ และที่มืดมิดที่สุดที่แสงอาทิตย์และแสงจันทร์ส่องไปไม่ถึง

พระฉัพพรรณรังสีของพระพุทธเจ้าสามารถส่องให้เห็นได้ทุกแห่งหน สว่างแพรวพรายไปทั่ว เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทำปาฏิหาริย์ในครั้งนั้น แผ่นดินก็ไหวไปทั่ว ทั้งมหาสมุทรก็ตีฟองระลอกอยู่ฉาดฉาน ทั้งเขาพระสุเมรุก็อ่อนน้อมเอนลงเหมือนยอดหวายที่ถูกไฟลน ฉะนั้น บรรดาเครื่องดนตรีที่ไม่มีจิตใจและไม่มีคนบรรเลงก็ดังขึ้นมาเอง เปล่งเสียงออกมาไพเราะนัก ถวายเป็นพุทธบูชา ทั้งหมู่อรูปพรหมก็พากันลงมานมัสการพระพุทธเจ้าด้วยประการฉะนี้

หมายเหตุท้ายเรื่อง

ฉัพพรรณรังสี โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

❖ ในกรณีมีเหตุให้แสดงพระองค์ หรือปรากฏพระองค์ เช่น ในการทรงห้ามญาติ คราวที่พระญาติวงศ์ ๒ ฝ่าย จะรบกัน (ที.อ. คือสุมังคลวิลาสินี ๒/๓๓๑/๒๙๙) กรณีแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณี เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับระหว่างกองทัพทั้ง ๒ ฝ่ายนั้น ทรงแผ่พระฉัพพรรณรังสีออกไป นอกจากเป็นการให้รู้กันทั่วทันทีว่าพระองค์เสด็จมาแล้ว ก็เป็นการทำให้ทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นได้สติ เมื่อระลึกถึงพระองค์ ก็ทำให้ชะงักและยั้งการรบไว้ก่อน เท่ากับเป็นการทำให้เขาพร้อมที่จะฟังพระองค์ จากนั้นก็ทรงสั่งสอนแสดงธรรม นำไปสู่การยุติกรณีพิพาท ระงับสงคราม และสามัคคีคืนดีกัน

❖ คล้ายกับข้อก่อน บางครั้งเป็นเหมือนสัญญาณ เครื่องนัดหมาย หรือเป็นเครื่องนำทางสำหรับบุคคลเป้าหมายที่จะมาเฝ้าพระองค์ เช่น ในคราวที่เสด็จไปประทับที่โคนไม้แห่งหนึ่ง (วิมาน.อ.๕๑๒/๒๖๙) ทรงเปล่งพระฉัพพรรณรังสีออกไป และฉัตตมาณวกเทพบุตร ก็ได้มาเฝ้า เพื่อเล่าผลดีจากการที่ตนได้ฟังแล้วทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า หรืออย่างเรื่องพระเจ้ามหากัปปินะ (ธ.อ.๔/๑๕; อป.อ.๒/๒๙๔๗/๒๗๔) ที่ได้มาเฝ้าด้วยศรัทธาและความเพียรอย่างแรงกล้า

❖ บางครั้งเป็นเหมือนสัญญาณนำว่า พระองค์ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ในที่ไกล จะตรัสเตือน ตรัสประทานกำลังใจ ตรัสอนุโมทนา หรือตรัสแนะนำแก่บุคคลนั้นๆ เช่น ภิกษุหมู่ใหญ่พวกหนึ่งไปเจริญวิปัสสนาในป่า ประสบปัญหา เมื่อแก้ไขปัญหาผ่านพ้นไปได้ เข้าทางที่จะก้าวไปด้วยดี พระพุทธเจ้าทรงเปล่งพระฉัพพรรณรังสีจากพระคันธกุฎี และตรัสหลักคำสอนที่ทำให้พวกเธอบรรลุอรหัตตผล (อารัทธวิปัสสกภิกขุวัตถุ, ธ.อ.๒/๑๔๓)

❖ ช่วยให้คนเล็กคนน้อย ที่จะทำความดีหรือทำบุญกุศล เกิดกำลังใจ ทวีศรัทธา ปลาบปลื้มใจ ได้รับผลจากการทำกุศลนั้นยิ่งขึ้น เช่น ในคราวที่อุบาสกคนหนึ่งนิมนต์พระพุทธเจ้ามาจัดถวายทานที่มณฑป (คงเป็นคนมีฐานะดี) นางกุลทาสีคนหนึ่ง (วิมาน.อ.๓๖๘/๑๙๙) ได้ดอกไม้ที่เก็บจากป่า มาเห็นพระพุทธเจ้าประทับนั่งมีพระฉัพพรรณรังสีเปล่งออกไป ก็เอาดอกไม้บูชาด้วยใจเลื่อมใสต่อมา ได้ตายไปเกิดในดาวดึงส์สวรรค์, หรืออย่างเรื่องนายสุมนมาลาการ (ช่างดอกไม้ของพระเจ้าพิมพิสาร ชื่อ นายสุมนะ, ธ.อ.๓/๑๓๔) เห็นพระพุทธเจ้าทรงมีพระฉัพพรรณรังสีขณะเสด็จเข้าเมืองราชคฤห์ แล้วเลื่อมใส เอาดอกไม้ที่ทำถวายพระเจ้าพิมพิสาร เปลี่ยนเป็นบูชาพระพุทธเจ้า กลายเป็นได้รับผลดีมากมายยิ่งใหญ่

❖ เป็นส่วนประกอบ หรือเสริมการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เช่น ในการทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ (นิทฺ๑.อ.๔๓/๓๑๕) และในคราวเทโวโรหณะ ที่เสด็จกลับลงมาจากดาวดึงสเทวโลก (ธ.อ.๖/๙๐)

❖ ต้นพระศรีมหาโพธิ ก็มีเรื่องกล่าวถึงเหตุการณ์หลังพุทธปรินิพพานว่ามีฉัพพรรณรังสีแผ่ออกมาจากกิ่งและผล (วินย.อ. คือสมันตปาสาทิกา ๑/๙๖) พระบรมสารีริกธาตุทั้งปวงซึ่งมารวมกัน ในคราวธาตุอันตรธานเมื่อจะสิ้นพระพุทธศาสนา ก็จะเปล่งฉัพพรรณรังสีก่อนไหม้อันตรธานไป (เช่น ที.อ.๓/๖๑/๔๔)

❖ เมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ ท่านว่าพญาช้างฉัททันต์ก็มีฉัพพรรณรังสีแผ่ออกมาจากงาทั้งสอง (ชา.อ.๗/๒๒๗)

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสฺส
ความพินิจ ไม่มีแก่คนไร้ปัญญา
(๐๕.๒๓) (๒๕/๓๕)

โยนิโส วิจิเน ธมฺมํ
พึงวิจัยเรื่องราวตลอดสายให้ถึงต้นตอ
(๐๕.๒๔) (๒๓/๓)

ปญฺญายตฺถํ วิปสฺสติ
จะมองเห็นอรรถชัดแจ้งด้วยปัญญา
(๐๕.๒๕) (๒๓/๓)

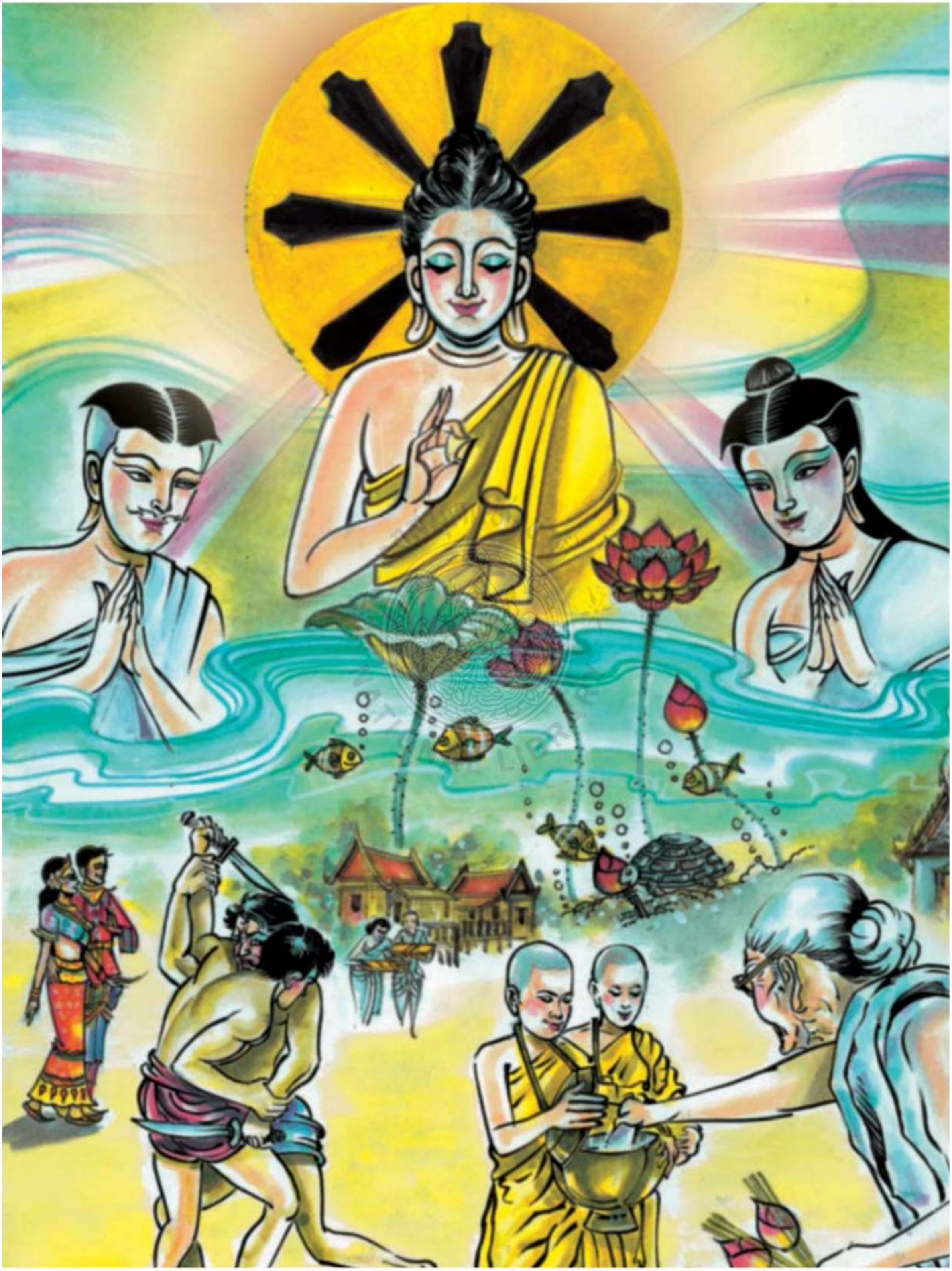

๔๖

จุดจบและการเกิดของโลก

ชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งหลายในไตรภูมิ ตั้งแต่นรกภูมิ โลกภูมิ และพรหมภูมินั้นไม่มีความเที่ยงแท้ จะต้องมีเกิดและดับไปเพราะความตาย สิ่งซึ่งมีแต่รูปร่าง แต่ไม่มีจิตใจ ซึ่งมีอยู่ในภูมิ ๑๒ ชั้น ยกเว้นแต่อสัญญีสัตตาภูมิขึ้นไป แต่ที่ต่ำกว่าอสัญญีสัตตามีเขาพระสุเมรุเป็นต้น ก็ต้องพินาศวอดวายไปเพราะไฟ น้ำ และลม เมื่อเวลาไฟไหม้กัลป์นั้นเป็นอย่างไร เมื่อไฟประลัยกัลป์เกิดขึ้นย่อมทำให้โลกพินาศวอดวาย ไปด้วยธรรมชาติ ๓ อย่าง คือ พินาศไปด้วยไฟ พินาศไปด้วยน้ำ พินาศไปด้วยลม

ไฟล้างโลกล้างกัลป์มากกว่าน้ำและลมล้างโลกล้างกัลป์ หมายความว่า ไฟล้างโลก ๗ ครั้ง จึงมีน้ำมาล้างโลก ๑ ครั้ง เมื่อไฟล้างโลก ๕๖ ครั้ง น้ำล้างโลก ๘ ครั้ง รวม ๖๔ ครั้ง แล้วจึงมีลมมาล้างโลกครั้งหนึ่ง โลกพินาศไปเพราะไฟตั้งแต่พรหมโลกชั้นอาภัสสรพรหมลงมา เพราะน้ำตั้งแต่ชั้นสุภกิณหา เพราะลมตั้งแต่ชั้นเวหัปผลาลงมา นี้เป็นลักษณะโลกพินาศวอดวายไปเพราะไฟ น้ำ และลม

เมื่อไฟประลัยกัลป์ไหม้กามภูมิไปได้ ๑๑ ชั้นแล้ว ก็ไหม้รูปภูมิชั้นปฐมฌานภูมิ ๓ ชั้น คือ พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา จึงรวมไฟไหม้ ๑๔ ชั้น จึงหยุด น้ำประลัยกัลป์ท่วมกามภูมิ ๑๑ รูปภูมิชั้นปฐมฌานภูมิ ๓ และทุติยฌานภูมิ ๓ คือปริตตาภา อัปปมาณาภา และอาภัสสรา รวมน้ำท่วม ๑๗ ชั้นจึงหยุด ลมประลัยกัลป์พัดกามภูมิ ๑๑ รูปภูมิ ชั้นปฐมฌานภูมิ ๒ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ คือ ปริตตสุภาอัปปมาณสุภา และสุภกิณหา รวมพัด ๒๐ ชั้น แล้วจึงหยุด ไม่พัดไปถึงจตุตถฌานภูมิ

สาเหตุที่โลกฉิบหายวายวอดด้วยอำนาจไฟประลัยกัลป์ น้ำประลัยกัลป์ และลมประลัยกัลป์นั้น ด้วยเหตุที่คนทั้งหลายประกอบอกุศลกรรมมากมายทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักบิดามารดา ไม่รู้จักสมณพราหมณ์ ไม่รู้จักผู้ทรงธรรม ไม่รู้จักพี่น้องมิตรสหาย มองเห็นกันเป็นกวางเป็นเนื้อทราย เหมือนเป็ดเหมือนไก่ เหมือนสุนัขเหมือนหมู เหมือนช้างและม้าไล่ฆ่าฟันกันเป็นว่าเล่น ด้วยผลบาปกรรมที่คนทั้งหลายได้กระทำนี้ จึงทำให้เกิดเหตุเภทภัยที่ไม่ดีทั่วทั้งจักรวาล

คนที่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการทำไร่ไถนา เมื่อหว่านข้าวลงไปก็งอกขึ้นเฉพาะที่พอโคจะกินได้เท่านั้น ฝนก็ไม่ตกลงมา มีแต่เสียงฟ้าร้อง ข้าว ผัก น้ำ ก็เหี่ยวแห้งเฉา ตายเหมือนถูกไฟลน คนทั้งหลายต่างได้รับทุกขเวทนาเดือดร้อนไปทั่วทุกแห่ง ท่านผู้มีปัญญาเมื่อเห็นนิมิตร้ายอย่างนั้น ก็ทำให้เกิดศรัทธารีบเร่งกระทำบุญกุศล เคารพ ยำเกรงบิดามารดา คนเฒ่าคนแก่ และสมณพราหมณ์ ตายแล้วก็ไปเกิดในเทวโลก ตายจากเทวโลก ก็ไปเกิดในพรหมโลกที่ไฟไหม้ไปไม่ถึง **คนไม่มีปัญญา ไม่รู้จักทำบุญกุศลอันใด ตายแล้วก็ไปเกิดในนรก ที่มีในจักรวาลอื่นที่ไฟไหม้ไม่ถึง**

๔๗

ไฟประลัยกัลป์

เมื่อไฟไหม้อย่างนั้นหมู่เทพยดาและพรหมทั้งหลายก็พากันหนีไปสู่ชั้นที่ไฟไม่ไหม้ เบียดเสียดกันอย่อย่างนั้น ไฟไหม้โลกอยู่นานแสนนาน จึงมีฝนตกลงมาเม็ดหนึ่ง เมื่อเริ่มแรกเม็ดฝนเท่าดินธุลี ต่อมาตกลงมาเท่าเม็ดผักกาด ต่อมาเท่าเม็ดถั่ว ต่อจากนั้นจึงตกลงมาเท่าลูกมะขามป้อม โตขึ้นเรื่อยๆ เท่าลูกมะขวิด เท่าควาย เท่าบ้านเรือนใหญ่จนกระทั่งถึง ๑๐๐,๐๐๐ โยชน์ แล้วโตขึ้นอีกเท่าจักรวาล เหมือนน้ำไหลออกจากตุ่ม โอ่ง อันเดียว ในเวลาไม่นานนัก น้ำก็ท่วมแผ่นดิน ท่วม จาตุมหาราชิกาเทวโลก ท่วมดาวดึงส์ ท่วมดุสิต ท่วมยามา ท่วมนิมมานนรดี ท่วมปรนิมมิตวสวัตดี น้ำแรงขึ้นอีกจนท่วมถึง พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา จากนั้นฝนก็หยุดตก น้ำจึงนิ่งอยู่แค่นั้น ต่อมาก็ไม่มีฝนตก

เมื่อถามว่าน้ำเต็มจากเบื้องล่างขึ้นไปถึงพรหมโลกเป็นอย่างไรและไม่ล้นจักรวาลได้อย่างไร ตอบว่า มีลมชนิดหนึ่งเรียกว่า **ลมอุกเขปวาตะ** ลมนี้พัดเวียนรอบสระไม่ให้น้ำล้นออกไปได้ น้ำขึ้นเหมือน**ธมกรก** ไม่ล้นออกนอก

ในกาลครั้งหนึ่ง มีพระพรหมชื่อ มหาพรหมาธิราช เสด็จลงมาดูน้ำได้เห็นดอกบัวเกิดขึ้น จึงให้คำทำนายตามลำดับดังนี้

เห็นดอกบัว ๑ ดอก ทำนายว่า ในกัลป์นี้จะมีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น ๑ พระองค์ และเรียกกัลป์นั้นว่า **สารกัป** เห็นดอกบัว ๒ ดอก ทำนายว่า ในกัปนั้นจะมีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติ ๒ พระองค์และเรียกกัปนั้นว่า **มัณฑกัป** เห็นดอกบัว ๓ ดอก ทำนายว่าในกัปนั้นจะมีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติ ๓ พระองค์ และเรียกกัปนั้นว่า **วรกัป** เห็นดอกบัว ๔ ดอก ทำนายว่าในกัลป์นั้นจะมีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติ ๔ พระองค์ และเรียกกัปนั้นว่า **สารมัณฑกัป** เห็นดอกบัว ๕ ดอก ทำนายว่า จะมีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในกัปนั้น ๕ พระองค์ เรียกกัลป์นั้นว่า **ภัททกัป** ถ้าไม่เห็นดอกบัวเลย ทำนายว่า ในกัปนั้นจะไม่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นเลย เรียกกัปนั้นว่า **สุญญกัป**

ในดอกบัวมีบริขาร ๘ พร้อมบริบูรณ์ ได้แก่ ไตรจีวร บาตร มีดโกน กล่องเข็ม ประคดเอว และกระบอกกรองน้ำ ท้าวมหาพรหมก็นำเอาบริขาร ๘ นั้น ขึ้นไปไว้ในพรหมโลก เมื่อใดพระโพธิสัตว์เสด็จออกผนวชและจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ท้าวมหาพรหมก็จะนำมาถวายในวันที่เสด็จออกผนวชนั้น

ครั้งหนึ่งมีพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระพุทธเจ้าโกณฑัญญะเสด็จอุบัติในสารกัป ครั้งหนึ่งมีพระพุทธเจ้า ๒ พระองค์ ทรงพระนามว่า ติสสสัมมาสัมพุทธเจ้า และปุสสสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในมัณฑกัป ครั้งหนึ่งมีพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ ทรงพระนามว่า พระพุทธอัตถทัสสี พระธรรมทัสสี และพระปิยทัสสี เสด็จอุบัติขึ้นในวรกัป ครั้งหนึ่งมีพระพุทธเจ้า ๔ พระองค์ ทรงพระนามว่า พระตัณหังกร พระเมธังกร พระสรณังกร พระทีปังกร เสด็จอุบัติขึ้นในสารมัณฑกัป ครั้งนี้มีพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ทรงพระนามว่า พระพุทธเจ้ากกุสันโธ พระพุทธเจ้าโกนาคมโน พระพุทธเจ้ากัสสโป พระพุทธเจ้าโคตม และพระพุทธเจ้า ศรีอาริยเมตไตรย เสด็จอุบัติในภัททกัป ซึ่งเป็นกัปปัจจุบัน

เมื่อเวลาไฟประลัยกัลป์จะล้างโลก ฝูงปลา เต่า และจระเข้ทั้งหลาย ต่างก็แห้งตายไปเหมือนกับเราตากไว้ ดูกลาดเกลื่อนไปทั่วแผ่นดิน ในขณะนั้นจะมองเห็นพระอาทิตย์ขึ้น ๒ ดวง เหมือนหน้าผีเสื้อและผีพรายปานประหนึ่งจะคาดคั้นจับเอาคนไปทั้งๆ ที่ยังไม่ตาย พอดวงหนึ่งตกอีกดวงหนึ่งก็ขึ้นผลัดเปลี่ยนกันไป ในท้องฟ้าอากาศร้อนระอุทุกแห่งทุกหน ไม่มีกลางคืน คนทั้งหลายที่ยังไม่ตายต่างกอดคอกันร้องไห้ ผู้มีปัญญามีสติระลึกถึงบุญกุศลเจริญเมตตาภาวนาทำบุญรักษาศีล ตายแล้วไปเกิดในเทวโลก ผู้อับปัญญา ไม่ได้ทำบุญสุนทานตายแล้วก็ไปเกิดในนรก พระอาทิตย์ ๒ ดวง ส่องแสงร้อนแรงจนแม่น้ำใหญ่น้อย ห้วย หนอง คลอง บึง เหือดแห้งไปหมดสิ้น

ต่อมาก็มีพระอาทิตย์ขึ้นเพิ่มมาอีกเป็น ๓ ดวง ๔ ดวง ทำให้สัตว์เลื้อยคลานต่างๆ ตายหมด จากนั้นก็มีพระอาทิตย์ขึ้นมาเป็นดวงที่ ๕ ทำให้น้ำในมหาสมุทรเหือดแห้ง มองเห็นเงินทองและแก้ว ๗ ประการ ต่อมาก็มีดวงอาทิตย์ดวงที่ ๖ โผล่ขึ้นมา ทำให้ร้อนยิ่งขึ้นราวกับเตาไฟ และแล้วพระอาทิตย์ดวงที่ ๗ ก็ขึ้นมาอีก สัตว์ใหญ่ ๗ ตัว ที่อยู่ในแม่น้ำสีทันดรทั้ง ๗ ซึ่งอยู่ในระหว่างเขาสัตตบริภัณฑ์ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ สัตว์ที่อยู่ในสระฉัททันต์ และในแม่น้ำ สีทันดรก็มาทำความเคารพปลาใหญ่ทั้ง ๗ คือ ติมิ ติมิงคละ ติมิรปิงคละ อานันทะ ติมินทะ อัชฌาหาร และมหาติมิ ซึ่งอยู่ในแม่น้ำสีทันดร ๗ ชั้น และปลาใหญ่ทั้ง ๗ มีขนาดเท่ากันทุกตัว เมื่อโดนแสงจากพระอาทิตย์ ๗ ดวงเผา ทำให้ตกมันไหม้เขาอัสสกัณณะ ตลอดทั้งแผ่นดิน ชมพูทวีปก่อนทุกแห่ง

ไฟไหม้นรกทั้งหลาย ตลอดถึงอเวจีมหานรก ไหม้ไปจนถึงอบายภูมิทั้งสี่ และไหม้ภูเขาตามลำดับ ไหม้วิมานของเทวดาบนยอดเขา ไหม้ภูเขาเนมินธร ไหม้วิมานของเทวดาทั้งหลาย ไหม้ภูเขาสุทัสสนะ ไหม้ภูเขากรวิก ไหม้ภูเขาอิสินธร ไหม้ภูเขายุคันธร ไหม้เมืองจาตุโลกบาล ไหม้วิมานแก้วของเทวดาที่อยู่บนจอมภูเขาเหล่านั้น เปลวไฟไหม้เขาพระสุเมรุแล้วลามลงไปถึงอสุรภพ ไหม้สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ต่อจากนั้นก็ไหม้สวรรค์ชั้นดุสิต ชั้นยามา ชั้นนิมมานนรดี ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เปลวไฟไหม้ไปถึงพรหมโลกชั้น พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา แล้วไฟก็หยุดอยู่แค่นั้น ต่อจากนั้นไปไฟไม่ไหม้ รอดพ้นจากไฟประลัยกัลป์ ไฟประลัยกัลป์ล้างโลก เบื้องต่ำถึงอเวจีมหานรกไม่มีขี้เถ้าเหลืออยู่เลย เหมือนจุดประทีปไหม้อยู่นานถึงอสงไขยหนึ่ง ต่อจากนั้นชื่อวัฏฏอสงไขยกัลป์

วายเมเถว ปุริโส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา
เป็นคนควรพยายามเรื่อยไป จนกว่าผลที่หมายจะสำเร็จ
(๐๗.๐๑) (๑๕/๘๙๑)

อนิพฺพินฺทิยการิสฺส สมฺมทตฺโถ วิปจฺจติ
ทำเรื่อยไป ไม่ท้อถอย ผลที่ประสงค์จะสำเร็จสมหมาย
(๐๗.๐๒) (๒๗/๒๔๔๔)

อาสึเสเถว ปุริโส น นิพฺพินฺเทยฺย ปณฺฑิโต
ปสฺสามิ โวหํ อตฺตานํ ยถา อิจฺฉึ ตถา อหุ
เป็นคนควรหวังเรื่อยไป บัณฑิตไม่ควรท้อแท้
เราเห็นประจักษ์มากับตนเอง เราปรารถนาอย่างใดก็ได้สมตามนั้น
(๐๗.๐๓) (๒๘/๔๕๐)

ทุกฺขูปนีโตปิ นโร สปญฺโญ อาสํ น ฉินฺเทยฺย สุขาคมาย
คนมีปัญญา ถึงเผชิญอยู่กับความทุกข์
ก็ไม่ยอมสิ้นหวังที่จะได้ประสบความสุข
(๐๗.๐๔) (๒๘/๔๕๐)

นาลโส วินฺทเต สุขํ
คนเกียจคร้าน ย่อมไม่ได้ประสบสุข
(๐๗.๐๕) (๒๗/๒๔๔๐)

๔๙

กำเนิดโลก

ครั้งหนึ่ง ฝนชื่อ **สังวัฏฏฐายี** ฝนตกลงมาน้ำท่วมถึงพรหมโลกเป็นเวลา ๑ อสงไขย อสงไขยกัป ต่อจากนั้นลม ๔ ชนิดก็พัดห้วงให้เป็นภูมิเหมือนดังเดิม ลม ๔ ชนิดนั้น คือ ปรจิตตวาต ภัตรวาต จักราวาต วาตวัตตะ พัดไปมาจนละลอกกลายเป็นแผ่นเหมือนปุ่มเปือก กลายเป็นกลละเหมือนน้ำข้าว กลายเป็นอัมพุทะเหมือนข้าวเปียก กลายเป็นเปสิเป็นก้อน เป็นเปือก จนกระทั่งกลายเป็นภูมิทอง ดูแพรวพราวเป็นประกาย เกิดเป็นปราสาทแก้วทั่วทุกแห่งทุกหน เหมือนแต่เคยเป็น ชั้นนี้เรียก มหาพรหมภูมิ พรหมทั้งหลายก็ลงมาอยู่ชั้นนั้นเหมือนเดิม น้ำก็แห้งลง ลมทั้ง ๔ ก็เร่งพัดน้ำเป็นละลอก จนกลายเป็นฟอง จากฟองกลายเป็นกลละเหมือนน้ำข้าว จากกลละกลายเป็นอัมพุทะเหมือนข้าวเปียก จากอัมพุทะกลายเป็นเปสิ เป็นก้อนแล้วกลายเป็นภูมิทอง ดูงดงาม เกิดปราสาทแก้วเหมือนเดิม ชั้นนี้เรียกว่า พรหมปุโรหิตาภูมิพรหมก็มาอาศัยอยู่เหมือนก่อน น้ำก็แห้งลงเรื่อยๆ ลมทั้ง ๔ ก็พัดน้ำให้กลายเป็นฟอง จากฟองกลายเป็นตม จากตมกลายเป็นขัน เป็นก้อน แล้วกลายเป็นภูมิทอง ดูงดงาม เกิดปราสาทแก้วทั่วไป ชั้นนี้เรียกว่า พรหมปาริสัชชา พรหมทั้งหลายที่หนีไปก็กลับมาอยู่ดังเดิม จากนั้นน้ำก็แห้ง เหล่าฉกามาวจรสวรรค์ก็กลับสภาพเดิม พวกเทวดาทั้งหลายก็กลับลงมาอยู่ดังเดิม

จากแดนเทวดาก็มายังแดนมนุษย์ แดนนรก แดนเปรต แดนเดรัจฉาน แดนอสุรกายดังที่เคยเป็นมา ลมพัดเป็นฟองน้ำสาดไปมามีที่ต่ำที่สูง ที่ต่ำกลายเป็นแม่น้ำ ที่สูงกลายเป็นภูเขา ที่ราบกลายเป็นเรือกสวนไร่นา ป่าในชมพูทวีปจะเกิดเป็นพระมหาโพธิก่อน ส่วนว่าไฟถึงที่สุด สถานที่นั้นก็เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ทุกพระองค์ สถานที่ว่านั้นกลายเป็นชมพูทวีป พื้นที่สูงกว้างใหญ่เมื่อดอกบัวจะเกิดที่นั้น มนุษย์เราจะเกิดก็เกิดที่นั้นโดยมาจากพรหมโลก

เมื่อน้ำแห้ง ผืนแผ่นดินนี้มีกลิ่นรสอันโอชาอร่อยยิ่งนักเหมือนดังละอองนิรุทกปายาต (วิสุทธิมรรค ภาค ๒ หน้า ๒๕๙) เหล่าพรหมที่สถิตอยู่ ณ อาภัสสรพรหมภูมิสิ้นบุญแล้วก็จุติจากอาภัสสรพรหมภูมิลงมาเกิดเป็นมนุษย์ ผุดขึ้นเองไม่มีเพศหญิงชายเหมือนดังพรหมทั่วไป คือไม่มีเพศหญิง มีรัศมีแผ่ซ่านสว่างไสว เหาะเหินเดินอากาศได้ ไม่ต้องกินอาหาร เพราะเสพเสวยฌานสมาบัติ มีอายุยืน ๑ อสงไขย

กาลผ่านไป พวกอาภัสสรพรหมได้กลิ่นง้วนดินอันโอชะ ก็เกิดความอยากในที่สุดก็กินง้วนดินทุกวัน ร่างกายก็อับแสง ความมืดจึงปกคลุมแผ่นดิน มองไม่เห็นกันอีกต่อไป พวกพรหมเห็นเช่นนั้นก็เกิดความวิตกว่าจะทำอย่างไรกันต่อไป จึงอธิษฐานให้มีวันมีคืน ด้วยอำนาจอธิษฐานจึง

ก็ประชุมหารือกันเรื่องที่ทำกินปักเขตแดนแบ่งสรรปันส่วนกันไป หลังจากตกลงกันได้แล้ว จึงเกิดมีที่นาของแต่ละคนนับแต่บัดนั้นมา

ระยะนั้น มีคนชั่วบางคนเกิดความโลภก็ไปแย่งชิงเอาของคนอื่น คนที่เป็นเจ้าของก็โกรธไล่ตีกัน จนพวกเขาต้องมาหารือกันเรื่องการตั้งหัวหน้าปกครอง เมื่อตกลงกันได้ก็ตั้งพระโพธิสัตว์เป็นหัวหน้า แล้วทำพิธีราชาภิเษกพระโพธิสัตว์เจ้าให้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน

พระโพธิสัตว์เจ้าทรงเป็นมหาบุรุษ ปวงชนทั้งหลายอัญเชิญให้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เพราะทรงสิริโฉมยิ่งใหญ่กว่าผู้ใด มีพระปรีชาสามารถรอบรู้ยิ่งกว่าชนทั้งปวง กลายเป็นพระมหากษัตริย์สืบต่อกันมาตราบทุกวันนี้

บางคนเห็นความไม่เที่ยงในสภาพการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นไปในโลก เห็นความชั่วร้ายที่เกิดขึ้น เกิดความสลดสังเวชใจ จึงออกไปหาที่สงัด รักษาศีล เจริญภาวนา ตั้งแต่นั้นมา อีกพวกหนึ่งแจกไร่นาให้คนอื่นทำ ตัวเองคอยปกปักรักษา ค้าขายโดยชอบธรรม พวกนี้เรียกว่า แพศย์ ติดต่อกันมาจนทุกวันนี้ อีกพวกหนึ่งจะทำการสิ่งใด ก็ทำด้วยกำลังความสามารถ ทำการฆ่าสัตว์มาเลี้ยงชีพ คนพวกนี้เรียกว่า พรานและศูทร สืบมาจนทุกวันนี้

คนทั้งหลายต้องทำการงานที่ลำบากยากเข็ญมาเลี้ยงชีพ ไม่ได้ทำมาหากินได้โดยง่ายเหมือนแต่ก่อน คนเหล่านั้นมีอายุยืนได้ ๑ อสงไขย อยู่ต่อมาอายุก็ลดน้อยลงไป จนกระทั่งอายุเหลือ ๑๐ ปี เป็นอายุขัยจึงตาย สาเหตุที่อายุลดลงเพราะคนในชั้นหลัง ก่อกรรมทำเข็ญมากขึ้นเรื่อยๆ

สมัยใด คนไม่ได้ทำบาปมีแต่ไมตรีจิต สงเคราะห์ช่วยเหลือกันและกัน หมู่เทพยดาทั้งหลายก็อภิบาลรักษา พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาวนพเคราะห์ และดาวนักษัตรทั้งหลายก็โคจรไปตามราศีไม่เปลี่ยนแปลง แดด ลม ฝน ก็ตกต้องตามฤดูกาล ปี เดือน วัน และคืน ต้นไม้ที่เคยเป็นยาก็กลับเป็นยาตามปกติ คนทั้งหลายก็มีอายุยืนยาวเหมือนเดิม

อันสภาวการณ์ทั้งหลายในโลก ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ย่อมแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปมา บางคราวดีแล้วกลับชั่ว แล้วกลับดี ไม่เที่ยงแท้เลย แม้คนในโลก ก็ไม่เที่ยงเช่นกัน ผู้มีปัญญาควรรู้อาการอย่างนี้ แล้วพิจารณาถึงความไม่เที่ยง ในโลกที่เป็นอยู่นี้ แล้วมุ่งบำเพ็ญกุศล เพื่อให้พ้นจากสภาพการณ์อันไม่เที่ยง จนกระทั่งได้เข้าถึงสมบัติอันสูงยิ่ง คือ พระนิพพานอันมั่นคง ไม่หวั่นไหว ไม่รู้จักฉิบหาย ไม่มีพินาศ ไม่รู้จักตาย เป็นสมบัติที่ดีเลิศกว่าสมบัติใดๆ ในไตรภูมิ

กำเนิดของโลกในอัคคัญสูตร

ในภาคนิทเทสของอัคคัญสูตร (พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค-พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑๑) ซึ่งเป็นพระสูตรว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก มีข้อความว่าด้วยนิทานโบราณคดีว่าด้วยเรื่องกำเนิดของโลกดังนี้

๑. เมื่อโลกหมดอายุขัย คือ ถึงเวลาหมดสิ้นกัป ทำให้โลกต้องสูญสิ้นพินาศไปหมดสิ้น สัตว์โลกที่รอดชีวิตก็ไปบังเกิดในอาภัสสรพรหม มีกายทิพย์ มีฤทธิ์ทางใจ มีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีแผ่ซ่านออกจากกาย สัญจรอยู่ในอากาศ สถิตอยู่ในวิมานนานแสนนาน

๒. จากนั้นทรงแสดงการกำเนิดหรือวิวัฒนาการของโลก ตั้งแต่ตอนต้นแห่งวิวัฏฏกัป คือ ช่วงที่โลกก่อตัวขึ้นใหม่ เริ่มจากสภาพที่เป็นน้ำแผ่เต็มอวกาศอันเวิ้งว้าง ว่างเปล่า ไม่มีดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ และดวงดาวใดๆ ทั่วบริเวณมืดมิด โลกค่อยๆ แข็งตัวขึ้น มีพืชพันธุ์ไม้เกิดขึ้นตามลำดับ คือ

(๑) ง้วนดิน ลอยอยู่บนผิวน้ำ

(๒) สะเก็ดดิน

(๓) เครือดิน

(๔) ข้าวสาลีเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ผลิตผลเป็นข้าวสารสุก ไม่มีแกลบและรำเจือปน

๓. ในขณะเดียวกัน ทรงแสดงวิวัฒนาการของมนุษย์ควบคู่ไปกับวิวัฒนาการของโลกดังต่อไปนี้

๓.๑ มีพรหมพวกหนึ่งจากชั้นอาภัสสรพรหมภูมิมาจุติในโลก ระยะแรกเริ่มที่ยังเป็นพื้นน้ำ อาภัสสรสัตว์พวกนี้ยังมีกายทิพย์ มีฤทธิ์ทางใจ มีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีกายแผ่ซ่านส่องสว่างสัญจรอยู่ในอากาศ เช่นเดียวกับครั้งเมื่ออยู่ในอาภัสสรพรหมภูมิ

๓.๒ ต่อมาเมื่อเกิดง้วนดินขึ้น สัตว์โลกหรืออาภัสสรสัตว์ ไม่สามารถอดกลั้นความหอมที่ยั่วยวนใจของกลิ่นง้วนดินนั้น จึงได้บริโภคง้วนดินเข้าไปในร่างกาย ทำให้ร่างกายที่เคยเป็นทิพย์หยาบขึ้น รัศมีกายหายไปตอนนี้ พระอาทิตย์ พระจันทร์ จึงปรากฏขึ้นให้แสงสว่างแทน

๓.๓ เมื่อสัตว์โลกบริโภคง้วนดินเข้าไป นานเข้าร่างกายก็เกิดการเปลี่ยนแปลง เริ่มมีทวารสำหรับขับถ่ายของเสีย บางพวกมีผิวพรรณงดงามกว่าพวกอื่น จึงเกิดการเหยียดผิวกันขึ้น เพราะเหยียดผิวกัน ง้วนดินจึงหายไป พวกเขาเกิดความอยากขึ้นมา

๓.๔ เมื่อสะเก็ดดินเกิดขึ้น สัตว์โลกจึงบริโภคสะเก็ดดินเป็นอาหารแทนง้วนดินที่หายไป เมื่อบริโภคสะเก็ดดินไปนานๆ ร่างกายยิ่งเปลี่ยนแปลงไป ผิวพรรณต่างกันมากขึ้น การเหยียดผิวก็รุนแรงมากขึ้น ทำให้สะเก็ดดินหายไป สัตว์โลกเหล่านี้เกิดความอยากมากขึ้น

๓.๕ เมื่อเกิดเครือดินขึ้นมา พวกเขาบริโภคเครือดินเป็นอาหารแทนสะเก็ดดินที่หายไป และเมื่อบริโภคไปนานๆ จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายมากขึ้น การเหยียดผิวรุนแรงขึ้น จนเครือดินหายไป พวกเขาเกิดความอยากมากขึ้นไปอีก

๓.๖ เมื่อข้าวสาลีเกิดขึ้น พวกเขาบริโภคข้าวสาลีเป็นอาหาร เมื่อบริโภคไปนานๆ ร่างกายเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้น บางพวกเกิดมีอวัยวะเพศชาย บางพวกเกิดมีอวัยวะเพศหญิง เป็นลักษณะมนุษย์เพศชายและเพศหญิงอย่างเด่นชัด เมื่อต่างเพศ มองจ้องกัน เกิดความรู้สึกทางเพศ ต่อมาได้เสพเมถุนกัน การเสพเมถุนถือว่าเป็นความชั่ว ฉะนั้น เมื่อมีการเสพเมถุนกันเมื่อใด ก็จะถูกขับไล่ไปจากหมู่ ต่อมามีผู้นิยมเสพเมถุนกันมากขึ้น ก็ปลูกเรือนอยู่เพื่อมิให้ใครเห็นการเสพเมถุน พวกนี้ได้นามว่าผู้ครองเรือน หรือ อาคาริก ผู้ไม่เสพเมถุน ไม่ครองเรือน เรียกว่าอนาคาริก ซึ่งต่อมาคือนักบวช

๓.๗ ข้าวสาลีเกิดขึ้นเองนี้มีลักษณะพิเศษ ต้นที่ถูกเก็บผลไปในตอนเช้า จะผลิตผลขึ้นใหม่อีกในตอนเย็น หรือต้นที่ถูกเก็บผลในตอนเย็นจะผลิตผลใหม่ในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น พวกเขาจึงมีข้าวสาลีให้บริโภคอย่างไม่บกพร่อง ทั้งนี้เพราะพวกนี้ยังไม่มีการสะสม คืออยากบริโภคเวลาไหนก็ไปเก็บมาบริโภคเพียงครั้งละมื้อ ต่อมาเมื่อมีการสะสมขึ้น คือ บางพวกเก็บมาครั้งเดียว สำหรับบริโภคทั้งเช้าและเย็นบ้าง เก็บไว้บริโภค ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง ๙ วันบ้าง ทำให้ต้นข้าวสาลีที่ถูกเก็บผลไปแล้ว ไม่ผลิตผลอีกต่อไป โดยนัยนี้ ข้าวสาลีก็ค่อยลดจำนวนลง จนมหาชนมองเห็นภัยเฉพาะหน้า

๔. มหาชนได้ประชุมกันเพื่อแก้ไขป้องกันภัยที่จะเกิดขึ้น โดยตกลงให้แบ่งสรรที่ดินให้แต่ละคน (ครอบครัว) มีสิทธิครอบครองเพื่อทำมาหากิน และคัดเลือกผู้มีลักษณะดีให้ทำหน้าที่ปกครองดูแลในฐานะเจ้าของแผ่นดิน จึงมีคำว่าขัตติยะ ตรงกับคำว่า กษัตริย์ ในภาษาสันสกฤต เกิดขึ้นโดยประชาชนยินดีแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้ปกครองนั้น เนื่องจากผู้ปกครองทำหน้าที่ได้ดี จึงมีคำว่าราชาเกิดขึ้น และเนื่องจากผู้ปกครองเป็นผู้ที่มหาชนคัดเลือกแต่งตั้ง จึงมีชื่อว่า มหาสมมตราช ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ กลุ่มคนที่เรียกว่ากษัตริย์จึงเกิดขึ้น

ต่อมาเมื่อมีคนละเมิดสิทธิของผู้อื่น และกระทำการทุจริตต่างๆ มากขึ้น จึงมีคนอีกกลุ่มหนึ่งทำหน้าที่สั่งสอนและทำพิธีลอยบาปให้ จึงมีคำว่า พราหมณ์ เกิดขึ้น พวกนี้ได้รับการบำรุงเลี้ยงดูจากประชาชนที่นิยมเสพเมถุนธรรม ซึ่งเป็นผู้ครองเรือนและมีหน้าที่ทำการงานต่างๆ ตามถนัด จึงมีชื่อว่า เวสสา หรือ แพศย์ นอกจากนี้ ยังมีประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งที่ทำงานต่ำกว่าพวกแพศย์ จึงมีชื่อว่า สุททะ หรือ ศูทร

ต่อมามีกษัตริย์เบื่อหน่ายหน้าที่การปกครอง จึงออกไปบวชบรรพชิต เรียกตัวเองว่า สมณะ คำว่า สมณะ จึงเกิดขึ้น แม้พวกพราหมณ์ แพศย์และพวกศูทรที่เบื่อหน่ายหน้าที่ของตนๆ ออกบวชเป็นบรรพชิตก็เรียกว่า สมณะ เหมือนกัน

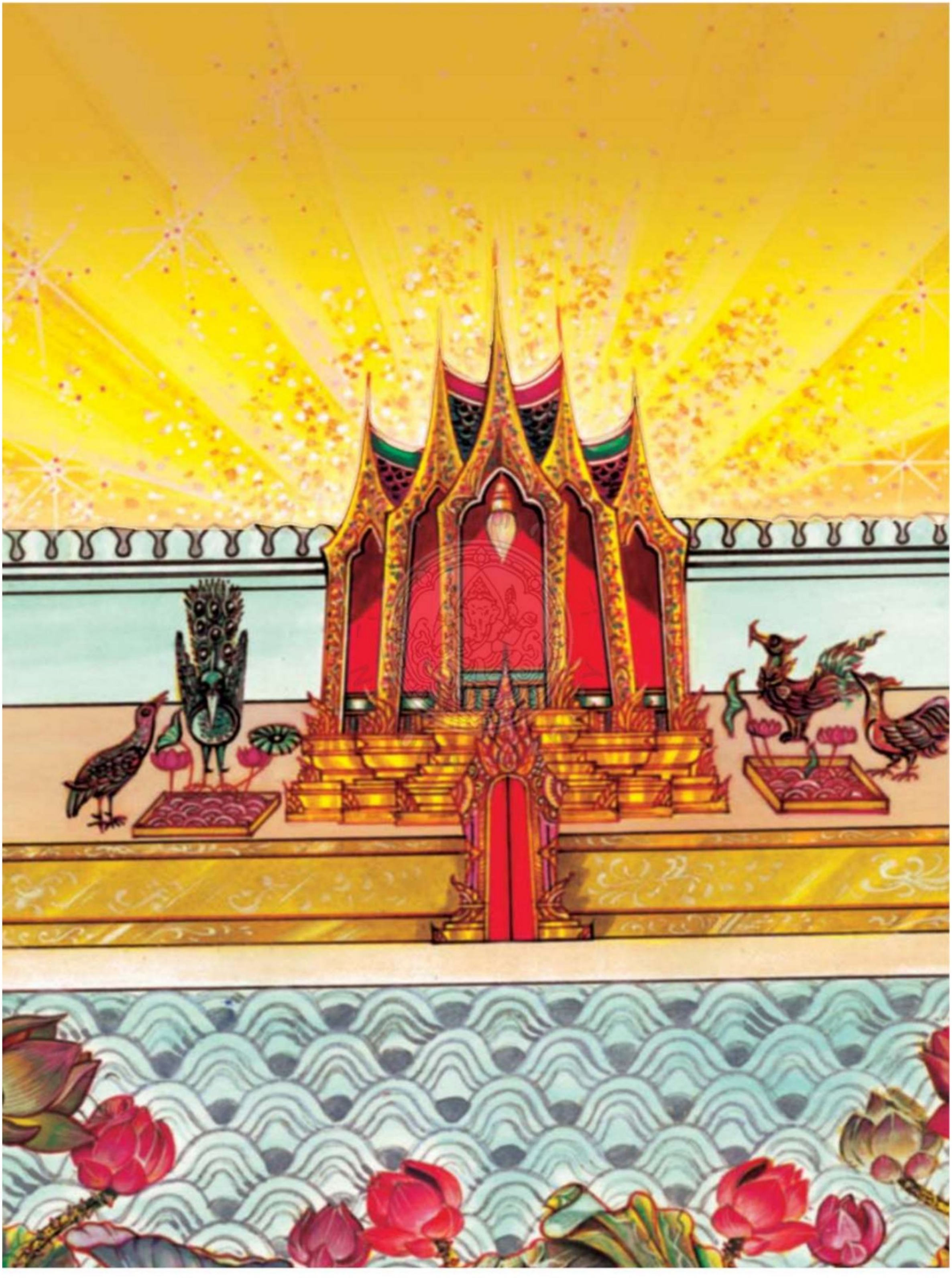

๔๗

มหาปรินิพพาน

นิพพานสมบัติเป็นสุขอันเกษมยิ่งนักหาที่จะเปรียบปานมิได้ สมบัติพระอินทร์พระพรหม ถ้าจะเอามาเปรียบกับนิพพานสมบัติแล้ว ก็เป็นประดุจนำแสงหิ่งห้อยมาเปรียบกับแสงจันทร์ หรือมิฉะนั้นก็ดุจน้ำติดอยู่ปลายผม เปรียบกับน้ำในมหาสมุทร ซึ่งลึก ๘๔,๐๐๐ โยชน์ หรือมิฉะนั้น ก็ดุจฝุ่นเปรียบกับเขาพระสุเมรุ จักรรัตน์อันประเสริฐแห่งพระนิพพานนั้นมีสุขเหลือล้น หาอันใดเปรียบปานมิได้ ไม่มีการเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่เฒ่า ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่ฉิบหาย ไม่พลัดพรากจากกัน เป็นสมบัติที่เลิศกว่าสมบัติในมนุษยโลก เทวโลก และพรหมโลก

นิพพานมี ๒ อย่าง คือ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ดับกิเลสได้สิ้น แต่ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ยังเหลืออยู่ อีกอย่างหนึ่งคือ **อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** ดับกิเลสได้สิ้น ทั้งขันธ์ ๕ ก็ไม่เหลือ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรานั้น เมื่อคราเสด็จนิพพานนั้นทรงบรรลุถึงนิพพาน ๓ อย่าง คือ กิเลสนิพพาน ดับกิเลส ขันธนิพพาน ดับขันธ์ธาตุนิพพาน ดับธาตุ และทรงเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานในวันเพ็ญเดือน ๖ ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์

นิพพานมี ๓ ชื่อ คือ **สุญญตนิพพาน**-ดับโดยสูญไป **อัปปณิหิตนิพพาน**-ดับโดยไม่มีที่ตั้งแห่งทุกข์ **อนิมิตตนิพพาน**-ดับโดยไม่มีเครื่องหมาย

หนทางที่จะไปสู่นิพพาน คือ มรรค ๔ ผล ๔ ได้แก่ โสดาปัตติมรรค-โสดาปัตติผล สกิทามิมรรค-สกิทามิผล อนาคามิมรรค-อนาคามิผล อรหัตตมรรค-อรหัตตผล

วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน

บุคคลอีกจำพวกหนึ่ง ปฏิบัติกว่าจะถึงพระนิพพานนั้นจะต้องผ่านความยากลำบาก เพราะจะต้องพิจารณาดูความหมุนเวียนของสัตว์ในภพต่างๆ ดูอดีตอนาคตปัจจุบัน กาลที่ล่วงไปแล้ว กาลที่จะมาภายหลัง หรือกาลบัดนี้ และจะต้อง**เจริญกสิณภาวนา ๑๐** คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ สีเขียว สีขาว สีแดง สีเหลือง อากาศ และแสงสว่าง ด้วยการปฏิบัติอย่างสูง จึงจะได้ฌาน ๕ แล้วก็อาจจะมีฤทธิ์ดำดินหรือเหาะเหินเดินอากาศได้ทุกหนทุกแห่ง ที่ว่า**ได้สมาบัติ ๘ คืออะไร** สมาบัติ ๘ ได้แก่ รูปฌาน คือ ฌานสมาบัติที่ ๒ ฌานสมาบัติที่ ๓ ฌานสมาบัติที่ ๔ และ

อรูปฌาน ๔ คือ อากาสานัญจายตนสมาบัติ วิญญาณัญจายตนสมาบัติ อากิญจัญญายตนสมาบัติ และเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ผู้ได้สมาบัติ ๘ แล้ว จะมองเห็นสรรพสิ่งต่างๆ ได้ด้วยอำนาจอภิญญา เช่น เมืองฟ้า เมืองสวรรค์ ผืนแผ่นดินอันกว้างใหญ่ มองเห็นความสุขในสวรรค์ชั้นอินทร์ชั้นพรหมทั้งหลาย มองเห็นเหมือนอยู่บนฝ่ามือ ดุจผลมะขามป้อมวางอยู่กลางใจมือ

อภิญญา ๖ ได้แก่ ทิพพจักษุ ทิพพโสต เจโตปริยญาณ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณและอาสวักขยญาณ ผู้ที่ได้อภิญญา ๖ จะแสดงฤทธิ์ได้ทุกอย่าง เช่น ยกแผ่นดินขึ้นไว้บนฝ่ามือ ยกภูเขาพระสุเมรุออกจากที่ตั้งได้ จะทำสิ่งใดก็ได้ทุกอย่างโดยไม่ยาก จะมองเห็นได้ไกล จะดูสิ่งใดๆ ก็ได้โดยไม่มีสิ่งใดมาปิดบัง เห็นเบื้องบนถึงพรหมโลก มองดูเบื้องต่ำถึงนรก ภายใต้น้ำและลม ตลอดถึงมองออกไปมองข้ามมาด้วยทิพยจักษุญาณอย่างชัดเจน แม้เสียงที่พูดจะเป็นเสียงเจรจาของหมู่เทวดาอินทร์ พรหมในสวรรค์ หรือเหล่าสัตว์ในนรก หรือปลา เนื้อ นก สัตว์ดิรัจฉานชนิดใดๆ ก็ตาม ก็จะได้ยินอย่างชัดเจน สามารถรู้จิตใจของผู้อื่นได้ โดยไม่มีอะไรมาปิดบัง แม้ใจนั้นจะเป็นใจของเทวดาอินทร์ พรหม หรือสัตว์ต่างๆ ก็รู้ได้อย่างกระจ่าง อีกทั้งระลึกชาติได้ รู้จักสถานที่อยู่ในชาติปางก่อนโดยไม่มีสิ่งใดมาปิดบังได้ ดุจมองดูมะขามป้อมอยู่บนฝ่ามือฉะนั้น (อภิญญา ๕ เบื้องต้นนี้เป็นชั้นโลกิยะ)

เมื่อได้บรรลุอภิญญาที่ ๖ (อันเป็นโลกุตตระ) แล้วสามารถรู้ความสิ้นอาสวะกิเลส คือความเศร้าหมองใจไม่มีจิตคิดจะเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารอีกต่อไป มีแต่มุ่งมั่นเข้าสู่พระนิพพานอย่างเดียว สามารถกำจัดรูปขันธ์ ๒๕ เวทนาขันธ์ ๕ สัญญาขันธ์ ๒๐ สังขารขันธ์ ๔ และวิญญาณขันธ์ ๑๒ กำจัดมลทินทั้งปวงมุ่งไปสู่พระนิพพานอันประเสริฐแต่อย่างเดียว

การที่จะได้ฌานตามที่กล่าวมาต้องใช้ความพยายามอย่างหนักในการเจริญภาวนา และเนื่องด้วยเป็นการยากมากที่จะกล่าวให้รู้อย่างแท้จริง จึงกล่าวโดยย่อ ดังนี้

สมถกรรมฐาน

การปฏิบัติกรรมฐานเพื่อจะให้สำเร็จฌานที่ ๑ เป็นต้นนั้น จะต้องกำหนดนิมิต ๓ อย่างเป็นอารมณ์ คือ **บริกรรมนิมิต** การทำกรรมฐานโดยกำหนดเอานิมิต คือ เครื่องหมายหรือภาพจุดใดจุดหนึ่งเป็นอารมณ์ **อุคคหนิมิต** การทำกรรมฐานกำหนดนิมิตติดตาเป็นอารมณ์ **ปฏิภาคนิมิต** การทำกรรมฐานกำหนดนิมิตเทียบเคียงเป็นอารมณ์ และเจริญภาวนา ๓ อย่าง คือ บริกรรมภาวนา การภาวนาขั้นบริกรรม อุปจารภาวนา ภาวนาขั้นได้สมาธิเกือบแน่วแน่ อัปปนาภาวนา ภาวนาขั้นได้สมาธิจิตแน่วแน่

ดังนั้น พระโยคาวจร (ผู้บำเพ็ญเพียร) เจริญภาวนาทำจิตให้เป็นสมาธิจนถึงขั้นแน่วแน่โดยการกำหนดนิมิตเป็นอารมณ์กรรมฐาน จนนิมิตนั้นติดตานิมิตกรรมฐานปรากฏชัดเจนทุกส่วน เจริญภาวนาไปจนใกล้เกิดฌาน กล่าวคือ ได้บรรลุอุปจารภาวนาอันเป็นกามาพจรสมาธิ กำจัดนิวรณ์

ทั้ง ๕ คือ ความพอใจในกาม ความพยาบาท ความง่วงเหงาหดหู่ท้อถอย ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ และความลังเลสงสัย โดยใช้องค์ฌาน ๕ กำจัด องค์ฌาน ๕ นั้น คือ วิตก ยกจิตขึ้นสู่นิมิตกรรมฐาน เพื่อกำจัดความหดหู่ท้อถอย วิจาร พิจารณานิมิตกรรมฐาน เพื่อกำจัดความสงสัย ปีติ ความอิ่มเอิบใจในนิมิตกรรมฐาน เพื่อกำจัดความพยาบาท สุข ความสบายใจในนิมิต เพื่อกำจัดความฟุ้งซ่าน เอกัคคตา จิตมีอารมณ์อย่างเดียวแน่วแน่ กำจัดความพอใจในกาม

พระโยคาวจรเจริญภาวนา ตั้งแต่บริกรรมกำหนดนิมิตเป็นอารมณ์จนถึงขั้นอัปปนา มีสมาธิแน่วแน่ อันเป็นขั้นรูปาวจรสมาธิ ได้แก่ สำเร็จฌานที่หนึ่ง เป็นต้น เมื่อพระโยคาวจรจะทำฌานให้สูงขึ้นไปกว่าฌานที่หนึ่งนั้น จะต้องฝึกจิตให้คล่องแคล่วจนชำนาญ ซึ่งเรียกชื่อว่า วสี มี ๕ ประการ คือ อาวัชชนวสี ชำนาญในการกำหนดองค์ฌาน สมาปัชชนวสี ชำนาญในการเข้าฌาน วุฏฐานวสี ชำนาญในการออกจากฌาน อธิฏฐานวสี ชำนาญในการอธิษฐานการเข้าฌาน และ ปัจจเวกขณวสี ชำนาญในการพิจารณาฌาน

เมื่อได้ปฏิบัติสมถกรรมฐานตามหลักที่ถูกต้องแล้ว จนได้บรรลุถึงฌานที่หนึ่งแล้ว ฝึกวสีจนชำนาญในฌานที่หนึ่ง คือ ฌานที่หนึ่งเป็นหลัก พยายามกระทำเพื่อบรรลุฌานข้างหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ซึ่งเป็นฌานที่ประณีตสุขุมยิ่งขึ้นโดยลำดับ มีฌานที่สองเป็นต้น และในการเจริญสมถกรรมฐานนี้ มีอารมณ์ที่จะถึงกำหนดดังต่อไปนี้

รูปกรรมฐาน

กสิณ คือ อารมณ์สำหรับเพ่ง มี ๑๐ อย่าง คือ ปฐวีกสิณ อารมณ์คือดิน อาโปกสิณ อารมณ์คือน้ำ เตโชกสิณ อารมณ์คือไฟ วาโยกสิณ อารมณ์คือลม นีลกสิณ อารมณ์คือสีเขียว ปีตกสิณ อารมณ์คือสีเหลือง โลหิตกสิณ อารมณ์คือสีแดง โอทาตกสิณ อารมณ์คือสีขาว อากาศกสิณ อารมณ์คืออากาศ อาโลกกสิณ อารมณ์คือแสงสว่าง

อสุภะ ๑๐ ประการ คือ อุทธุมาตกอสุภะ ศพขึ้นพอง วินีลกอสุภะ ศพขึ้นเขียว วิปุพพกอสุภะ ศพที่มีน้ำเหลืองไหลออก วิจฉิททกอสุภะ ศพที่ขาดเป็นท่อนๆ วิกขายิตกอสุภะ ศพที่ถูกสุนัขป่ากัดกิน วิกขิตตกอสุภะ ศพที่เขาทิ้งไว้ หตวิกขิตตกอสุภะ ศพที่ถูกฟันแล้วทิ้งไว้ โลหิตกอสุภะ ศพที่มีเลือดไหลออก ปุฬุวกอสุภะ ศพที่มีหมู่หนอน อัฏฐิกอสุภะ ศพที่มีแต่กระดูก

อนุสสติ ๑๐ ประการ คือ พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ เทวตานุสสติ อุปสมานุสสติ กายคตาสติ อาณาปานสติ

อัปปมัญญา ๔ หรือ พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

อาหาเรปฏิกูลสัญญา กำหนดอาหารที่กลืนเข้าไปให้เห็นว่าเป็นของน่าเกลียด ๑ จตุธาตุ

วัตถาน กำหนดพิจารณาสังขารที่ประชุมกันเป็นร่างกายให้เห็นเป็นเพียงธาตุที่ ๑ และอรูปกรรมฐาน ๔ คือ อากาสานัญจายตนะ เพ่งอากาศเป็นอารมณ์ วิญญานัญจายตนะ เพ่งวิญญาณเป็นอารมณ์ อากิญจัญญายตนะ เพ่งความไม่มีเป็นอารมณ์ เนวสัญญานาสัญญายตนะ เพ่งสัญญาที่ละเอียดเป็นอารมณ์

ในกรรมฐานทั้ง ๔๐ นี้ ปฏิภาคนิมิตย่อมได้เฉพาะในกรรมฐาน ๒๒ คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑ อาณาปานสติ ๑ ส่วนบริกรรมนิมิตและอุคหนิมิต ทั้งสองอย่างข้างต้นนั้น ย่อมได้ในกรรมฐานทั้ง ๔๐ คือ ใช้ได้ในกรรมฐาน ๒๒ และในกรรมฐานที่เหลืออีก ๒๘

กรรมฐานที่เหลืออีก ๒๘ อย่างนั้น คือ **อนุสสติ ๘** ได้แก่ พุทธานุสสติ ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ธัมมานุสสติ ระลึกถึงพระธรรม สังฆานุสสติ ระลึกถึงพระสงฆ์ สีลานุสสติ ระลึกถึงข้อปฏิบัติที่รักษาเป็นประจำ จาคานุสสติ ระลึกถึงการบริจาคทานต่างๆ เทวตานุสสติ ระลึกถึงเทวดา อุปมานุสสติ ระลึกถึงความสงบแห่งจิตใจ และมรณานุสสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตนอย่างแน่นอน ต้องรีบเร่งประกอบคุณงามความดีเข้าไว้ **อัปปมัญญา ๔** คือ เมตตา ความรักใคร่ กรุณา ความสงสาร มุทิตา ความพลอยยินดี และอุเบกขา ความวางเฉย **อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุวัตถาน ๑** และ**อรูปกรรมฐาน ๔** คือ อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ และ เนวสัญญานาสัญญายตนะ

พระโยคาวจรเจริญสมถกรรมฐานนั้น ต้องกำหนดบัญญัติเป็นอารมณ์ ซึ่งมี ๒ อย่าง คือ ปัญญาปยัตตาบัญญัติ (อัตถบัญญัติ) บัญญัติตามธรรมชาติ หรือตามที่ชาวโลกนิยมเรียกกัน เช่น ภูเขา แม่น้ำ รถ คน เป็นต้น ๑ และปัญญาปนโตบัญญัติ (สัททบัญญัติ) บัญญัติตามภาวะที่ปรากฏหรือตามเสียงที่ได้ยินมี ๖ อย่าง คือ

๑. วิชชมานบัญญัติ บัญญัติอาศัยสิ่งที่มีสภาวะปรากฏอยู่ เช่น รูป เวทนา เป็นต้น

๒. อวิชชามานบัญญัติ บัญญัติอาศัยสิ่งที่ไม่มีสภาวะปรากฏอยู่ เช่น ภูเขา ต้นไม้ เป็นต้น

๓. วิชชามาเนนอวิชชามานบัญญัติ บัญญัติอาศัยสภาวะที่ไม่มีปรากฏอยู่กับสิ่งที่มีสภาวะปรากฏอยู่ เช่น เสียงคน เป็นต้น

๔. อวิชชามาเนนวิชชมานบัญญัติ บัญญัติอาศัยสิ่งที่มีปรากฏอยู่กับสิ่งที่ไม่มีสภาวะปรากฏอยู่ เช่น คนมีศรัทธา คนมีวิญญาณ เป็นต้น

๕. วิชชามาเนนวิชชามานบัญญัติ บัญญัติอาศัยสิ่งที่มีสภาวะปรากฏอยู่ทั้งสองอย่าง เช่น จักษุวิญญาณ เป็นต้น จึงรวมเป็นบัญญัติ ๗

๖. อวิชชมาเนนอวิชชมานบัญญัติ บัญญัติสิ่งที่ไม่มีสภาวะปรากฏอยู่ทั้งสองอย่างรวมกัน เช่น โอรส พระราชา เป็นต้น

อรูปกรรมฐาน

พระโยคาวจรที่จะเจริญภาวนาเพื่อให้ได้อรูปฌาน ต้องเพ่งกสิณ ๙ อันใดอันหนึ่งก่อน แล้วจึงเพ่งอากาศ ความว่างโดยบริกรรมว่า *อนนฺโต อากาโส* อากาศไม่มีที่สิ้นสุด จนกระทั่งสำเร็จอรูปฌานที่ ๒ คือ อากาสานัญจายตนะ เพ่งอากาศ-ความว่างเป็นอารมณ์เดียวนิ่งแน่วแน่อยู่

เมื่อพระโยคาวจรจะเจริญภาวนาอรูปฌานที่ ๒ ต่อไปก็เพ่งเอาวิญญาณ คือ อากาสานัญจายตนะ จิตนั้นเป็นอารมณ์แล้วบริกรรมว่า *วิญญาณํ อนนฺตํ* - วิญญาณไม่มีที่สุดๆ จนกระทั่งสำเร็จอรูปฌานที่ ๒ คือ วิญญาณัญจายตนะ เพ่งวิญญาณเป็นอารมณ์อย่างเดียวนิ่งแน่วแน่เฉยอยู่

เมื่อพระโยคาวจรจะเจริญภาวนาอรูปฌานที่ ๓ ต่อไปก็เพ่งอานัตถิภาวะ ความไม่มีอะไรๆ โดยบริกรรมว่า *นตฺถิ กิญฺจิ* นิดหนึ่งก็ไม่มี น้อยหนึ่งก็ไม่มี จนกระทั่งสำเร็จอรูปฌานที่ ๓ คือ อากิญจัญญายตนะ เพ่งความไม่มีอะไรเป็นอารมณ์อย่างเดียวนิ่งแน่วแน่เฉยอยู่

เมื่อพระโยคาวจรจะเจริญภาวนาเพื่อให้ได้อรูปฌานที่ ๔ ซึ่งเป็นอรูปฌานชั้นสูงสุดนั้นก็เพ่งสัญญาของอากิญจัญญายตนะที่ละเอียดประณีต จะว่ามีก็ไม่ใช่ จะว่าไม่มีก็ไม่เชิง มาเป็นอารมณ์แล้วบริกรรมว่า *เจตํ สนฺตํ เจตํ ปณีตํ* ๆ นี้สงบ นี้ประณีต จนกระทั่งสำเร็จตบะเป็นอรูปฌานที่ ๔ คือ เนวสัญญายตนะ เพ่งสัญญาอันสงบละเอียดประณีตอย่างเดียวนิ่งเฉยอยู่

วิปัสสนากรรมฐาน

พระโยคาวจรที่ได้ฌานถึงปัญจมฌานแล้ว จะเจริญวิปัสสนาให้เกิดญาณขึ้นนั้น ต้องเจริญสติปัฏฐาน ตั้งสติกำหนดนามรูป (ปรมัตถ์) เช่น ยกเอาองค์ฌานในฌานที่ ๕ มาเป็นอารมณ์กรรมฐาน จึงเกิดญาณขึ้นตามลำดับ ดังนี้

๑. **สมมสนญาณ**-ญาณพิจารณาเห็นรูปนาม ขันธ์ ๕ เป็นอนิจจังสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ทนอยู่ไม่ได้ เป็นอนัตตา-บังคับบัญชาไม่ได้
๒. **อุทยัพพยญาณ**-ญาณรู้เห็นรูปนามเกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป
๓. **ภังคญาณ**-ญาณรู้เห็นรูปนามดับไป
๔. **ภยญาณ**-ญาณรู้เห็นรูปนามเป็นภัย
๕. **อาทีนวญาณ**-ญาณรู้เห็นรูปนามว่ามีโทษ
๖. **นิพพิทาญาณ**-ญาณรู้เบื่อหน่ายในรูปนาม
๗. **บุญจิตุกัมยตาญาณ**-ญาณอยากรู้อยากจะออกหนีจากรูปนาม

๘. **ปฏิสังขาญาณ**-พิจารณาถึงอุบายที่จะพ้นจากรูปนาม
๙. **สังขารุเปกขาญาณ**-ญาณรู้วางเฉยในรูปนาม
๑๐. **อนุโลมญาณ**-ญาณรู้เห็นรูปนามสอดคล้องตามญาณเบื้องต้น

ทั้ง ๑๐ ญาณนี้เป็นวิปัสสนาญาณ

เมื่อพระโยคาวจรได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนเกิดวิปัสสนาญาณบรรลุโคตรภูญาณแล้ว ต่อจากนั้นก็ถึงวิโมกข์-ความหลุดพ้นจากโลกีย์ข้ามขึ้นสู่ขั้นโลกุตตระ อันได้แก่ อริยมรรคญาณและวิโมกข์ทั้ง ๓ นี้ จัดเป็นสมุจเฉทวิมุติ คือ ตัดกิเลสได้เด็ดขาด ที่ได้ชื่อเป็น ๓ อย่างนั้น ก็ด้วยอาศัยวิโมกมุข คือ ปากทางเข้าสู่วิโมกข์ หรือประตูเข้าสู่อริยมรรคญาณ ๓ ประการ อันได้แก่

๑. **อนัตตานุปัสสนา** พิจารณาเห็นนามรูปเป็นอนัตตา ชัดกว่าลักษณะอื่นๆ ความหลุดพ้นโดยวิธีนี้เรียกว่า สุญญตวิโมกข์
๒. **อนิจจานุปัสสนา** พิจารณาเห็นนามรูปเป็นอนิจจัง ชัดกว่าลักษณะอื่นๆ ความหลุดพ้นโดยวิธีนี้เรียกว่า อนิมิตตวิโมกข์
๓. **ทุกขานุปัสสนา** พิจารณาเห็นนามรูปเป็นทุกข์ ชัดกว่าลักษณะอื่นๆ ความหลุดพ้นโดยวิธีนี้เรียกว่า อัปปณิหิตวิโมกข์

วิสุทธิ ๗

หมายถึงความหมดจด ความบริสุทธิ์ที่สูงขึ้นไปเป็นขั้นๆ ธรรมที่ชำระสัตว์ให้บริสุทธิ์ ยังไตรสิกขาให้บริบูรณ์เป็นขั้นๆ ไปโดยลำดับ จนบรรลุถึงจุดหมายคือนิพพาน

๑. **สีลวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งศีล คือ รักษาศีลตามภูมิชั้นของตนให้บริสุทธิ์และให้เป็นไปเพื่อสมาธิ

๒. **จิตตวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งจิต คือ ฝึกอบรมจิตจนบังเกิดสมาธิพอเป็นบาทฐานแห่งวิปัสสนา วิสุทธิมัคค์ว่า ได้แก่ สมาบัติ ๘ พร้อมทั้งอุปจาร

๓. **ทิฏฐิวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งทิฏฐิ คือ ความรู้เข้าใจมองเห็นนามรูปตามสภาวะที่เป็นจริง เป็นเหตุข่มความเข้าใจผิดว่าเป็นสัตว์บุคคลเสียได้ เริ่มดำรงในภูมิแห่งความไม่หลงผิด จัดเป็นชั้นกำหนดทุกขสัจจ์

๔. **กังขาวิตรณวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งญาณเป็นเหตุข้ามพ้นความสงสัยความบริสุทธิ์ชั้นที่ทำให้กำจัดความสงสัยได้ คือ กำหนดรู้ปัจจัยแห่งนามรูปได้แล้วจึงสิ้นสงสัยในกาลทั้ง ๓ ข้อนี้ตรงกับ ธรรมฐิติญาณ หรือ ยถาภูตญาณ หรือ สัมมาทัสสนะ จัดเป็นชั้นกำหนดสมุทัยสัจจ์

๕. **มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง คือ เริ่มเจริญวิปัสสนาต่อไปด้วยพิจารณากลาปจนมองเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่งสังขารทั้งหลาย อันเรียกว่า อุทยัพพยานุปัสสนา เป็นตรุณวิปัสสนา คือ วิปัสสนาญาณอ่อนๆ แล้วมีวิปัสสนูปกิเลสเกิดขึ้น กำหนดได้ว่า อุปกิเลสทั้ง ๑๐ แห่งวิปัสสนานั้นมิใช่ทาง ส่วนวิปัสสนาที่เริ่มดำเนินเข้าสู่วิถีนั่นแลเป็นทางถูกต้อง เตรียมที่จะประคองจิตไว้ในวิถีคือ วิปัสสนาญาณนั้นต่อไปข้อนี้จัดเป็นขั้นกำหนดมัคคสัจจ์

๖. **ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน คือ ประกอบความเพียรในวิปัสสนาญาณทั้งหลายเริ่มแต่อุทยัพพยานุปัสสนาญาณที่พ้นจากอุปกิเลส ดำเนินเข้าสู่วิถีทางนั้นแล้วนั้น เป็นต้นไป จนถึงสัจจานุโลมิกญาณหรืออนุโลมญาณ อันเป็นที่สุดแห่งวิปัสสนา ต่อแต่นี้ก็จะเกิดโคตรภูญาณ คั่นระหว่างวิสุทธิข้อนี้กับข้อสุดท้าย เป็นหัวต่อแห่งความเป็นปุถุชนกับความเป็นอริยบุคคล โดยสรุป วิสุทธิข้อนี้ก็คือ วิปัสสนาญาณ ๙

๗. **ญาณทัสสนวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ คือ ความรู้ในอริยมรรค ๔ หรือมรรคญาณ อันเกิดถัดจากโคตรภูญาณเป็นต้นไป เมื่อมรรคเกิดแล้ว ผลจิตแต่ละอย่างย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไปจากมรรคญาณนั้นๆ ความเป็นอริยบุคคลย่อมเกิดขึ้นโดยวิสุทธิข้อนี้ เป็นอันบรรลุผลที่หมายสูงสุดแห่งวิสุทธิ หรือ ไตรสิกขา หรือการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

วิสุทธิ ๗ เป็นปัจจัยส่งต่อกันขึ้นไปเพื่อบรรลุนิพพาน ดุจรถ ๗ ผลัดส่งต่อกันให้บุคคลถึงที่หมายโดยนัยดังแสดงแล้ว

ญาณ ๑๖ หรือ **โสฬสญาณ**

ความหยั่งรู้ ในที่นี้หมายถึงญาณที่เกิดขึ้นแก่ผู้เจริญวิปัสสนาตามลำดับ ตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด

๑. **นามรูปปริจเฉทญาณ** ญาณกำหนดจำแนกรู้นามและรูป คือ รู้ว่าสิ่งทั้งหลายมีแต่รูปธรรมและนามธรรม และกำหนดแยกได้ว่า อะไรเป็นรูปธรรม อะไรเป็นนามธรรม

๒. **ปัจจยปริคคหญาณ** ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของนามและรูป คือ รู้ว่ารูปธรรมและนามธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุปัจจัยและเป็นปัจจัยแก่กัน อาศัยกัน โดยรู้ตามแนวปฏิจจสมุปบาทก็ดี ตามแนวกฎแห่งกรรมก็ดี ตามแนววัฏฏะ ๓ ก็ดี เป็นต้น

๓. **สัมมสนญาณ** ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์ คือ ยกรูปธรรมและนามธรรมทั้งหลายขึ้นพิจารณาโดยเห็นตามลักษณะที่เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มิใช่ตัวตน

๔.-๑๒. ได้แก่ **วิปัสสนาญาณ ๙**

๑๓. **โคตรภูญาณ** ญาณครอบโคตร คือ ความหยั่งรู้ที่เป็นหัวต่อแห่งการข้ามพ้นจากสภาวะปุถุชนเข้าสู่ภาวะอริยบุคคล

๑๔. **มัคคญาณ** ญาณในอริยมรรค คือ ความหยั่งรู้ที่ให้สำเร็จภาวะอริยบุคคลแต่ละขั้น

๑๕. **ผลญาณ** ญาณในอริยผล คือ ความหยั่งรู้ที่เป็นผลสำเร็จของพระอริยบุคคลชั้นนั้นๆ

๑๖. **ปัจจเวกขณญาณ** ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน คือ สำรวจรู้มรรคผลกิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่เหลืออยู่ และนิพพาน เว้นแต่ว่า พระอรหันต์ไม่มีการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่

ในญาณทั้ง ๑๖ นี้ ข้อ ๑-๑๓ เป็น โลกียญาณ ๒ อย่าง ข้อ ๑๔-๑๕ เป็น โลกุตตรญาณ

การอยู่เป็นสุขและการนิพพานในชีวิตปัจจุบัน

พระอริยบุคคลทุกชั้น สามารถอยู่เป็นสุขอย่างแท้จริงในชีวิตปัจจุบันได้ด้วยการเข้าผลสมาบัติ และสามารถนิพพานในชีวิตปัจจุบันได้ด้วยการเข้านิโรธสมาบัติ กล่าวคือ

การเข้าผลสมาบัติต้องพิจารณาเห็นสังขารโดยอาการต่างๆ ด้วยญาณทั้ง ๙ มี อุทยัพพยญาณ เป็นต้น แล้วอธิษฐานจิตให้ขึ้นสู่วิถีดังนี้

๑. บริกรรม กำหนดรูปนาม
๒. อุปจาร กำหนดรูปนามอีก
๓. อนุโลม กำหนดรูปนามอีก
๔. อนุโลม กำหนดรูปนามอีก
๕. อนุโลม กำหนดรูปนามอีก
๖. ผลจิต เสวยผลพระนิพพานตลอดเวลาที่อธิษฐาน

พระอริยเจ้าเข้าผลสมาบัติด้วยอริยผลจิต ดังนี้

๑. **พระโสดาบัน** เข้าผลสมาบัติด้วยโสดาปัตติผลจิต
๒. **พระสกทาคามี** เข้าผลสมาบัติด้วยสกิทาคามิผลจิต
๓. **พระอนาคามี** เข้าผลสมาบัติด้วยอนาคามิผลจิต
๔. **พระอรหันต์** เข้าผลสมาบัติด้วยอรหัตตผลจิต

เมื่อพระอนาคามีและพระอรหันต์ ที่สำเร็จรูปฌานมาแล้วต้องการจะเข้านิโรธสมาบัติดับสนิทอยู่นั้น ต้องทำตามลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

๑. **ทำฌานให้เกิดขึ้น** ตั้งแต่ปฐมฌาน จนถึงวิญญาณัญจายตนฌานโดยลำดับ

๒. **ออกจากฌานแล้ว** พิจารณาสังขารหรือสภาวธรรมในองค์ฌานโดยความเป็นอนิจจังความไม่เที่ยง ทุกขังความทนอยู่ไม่ได้ อนัตตา สภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงวิญญาณัญจายตนฌานตามลำดับ

๓. ทำอากิญจัญญายตนฌานให้เกิดขึ้นแล้ว อธิษฐานเข้านิโรธสมาบัติตลอด ๗ วัน ไม่ให้บริขารเป็นอันตราย จะออกได้เมื่อพระพุทธเจ้าทรงรับสั่งหาคณะสงฆ์ต้องการให้ออกหรือเมื่อครบ ๗ วันแล้ว

๔. เมื่อขณะจะเข้านิโรธสมาบัติ ทำอรูปฌานขั้นสูงสุด คือ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ให้เกิดขึ้นแล้ว จิต เจตสิกจะดับลงไม่ได้เกิดขึ้นตลอด ๗ วัน ตามอธิษฐาน ไม่มีสัญญา-ความจำ และไม่มีเวทนา-ความรู้สึกทุกข์เลย

๕. เมื่อออกจากนิโรธสมาบัตินั้น จะเกิดผลจิตหนึ่งขณะก่อนแล้วจึงลงสู่ภวังค์และกลับคืนความรู้สึกเหมือนสภาพเดิม ถ้าเป็นอนาคามิบุคคล ก็ออกด้วยอนาคามิผลจิต หนึ่งขณะแล้วจึงลงสู่ภวังค์ ถ้าเป็นอรหัตตบุคคล ก็ออกด้วยอรหัตตผลจิตหนึ่งขณะ แล้วจึงลงสู่ภวังค์ ต่อจากนั้นจึงเกิดวิถีจิตกลับสู่สภาพเดิม

บุคคลที่จะภาวนาให้ได้พระนิพพานนั้น เมื่อว่าโดยสังเขปแล้ว ผู้มีปัญญาย่อมปรารถนาและระลึกถึงนิพพานอันประเสริฐว่าจะมีใครหนอที่สามารถนำมวลสรรพสัตว์ให้ดำเนินไปถึงพระนิพพานได้ ก็จะทราบได้ว่า ผู้ที่สร้างสมอบรมบารมีมาและเคยปรารถนาให้ถึงพระนิพพานอยู่ทุกทิวาราตรีมิได้ขาดสาย ต้องใช้เวลาอันยาวนานถึง ๒ อสงไขยและแสนมหากัป เช่นนี้ ก็หาสามารถจะนำสรรพสัตว์ไปสู่พระนิพพานได้ แต่สามารถนำตนให้บรรลุถึงพระนิพพานได้ คือบำเพ็ญบารมี เพียงเท่านี้ก็สามารถจะบรรลุนิพพานเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าได้ แต่ไม่สามารถจะนำสัตว์ให้บรรลุถึงพระนิพพานได้

ส่วนบุคคลใดได้สร้างสมอบรมบารมีได้ถึง ๔ อสงไขย ๘ อสงไขย ๑๖ อสงไขย และแสนมหากัป และได้อธิษฐานว่า “จะนำสัตว์ทั้งปวงไปสู่พระนิพพาน” ทุกวันคืนมิได้ขาดสาย ผู้นั้นจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถนำสัตว์ให้ถึงพระนิพพานได้

เหล่าสัตว์ที่พระพุทธเจ้าจะทรงนำสู่พระนิพพานได้ ต้องสร้างบารมีมาแล้วแสนมหากัป จึงจะสามารถตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปถึงพระนิพพานได้ ส่วนเหล่าบุคคลที่สร้างสมบารมีได้ ๒ อสงไขยแสนมหากัปจะได้เป็นพระอรหันต์ขีณาสพ และสามารถนำสรรพสัตว์ไปสู่พระนิพพานได้

ผู้ใดถึงพระนิพพานแล้ว ผู้นั้นก็ไม่ประสบกับความพินาศเสียหาย ไม่แปรปรวนไปมา ไม่ต้องท่องไปในไตรภูมิอีกต่อไป เพราะพระนิพพานมีสภาพสิ้นกิเลสแล้ว พ้นจากทุกข์ทั้งปวง เป็นสันติสุข ไม่เหมือนพวกสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ยังคงต้องท่องเที่ยวไปอยู่ในไตรภูมิอย่างไม่รู้จบสิ้น

พระราชประวัติพญาลิไท

พญาลิไททรงเป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ ๕ แห่งราชวงศ์พระร่วง ทรงเป็นราชโอรสของพญาเลลิไทย และพระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์ระหว่างพ.ศ. ๑๘๙๐-๑๙๑๙ พระนามเต็มคือ **พระเจ้าศรีสุริยพงศ์รามมหาราชาธิราช** เรียกโดยสามัญว่า **พระมหาธรรมราชาที่ ๑**

ก่อนที่พญาลิไทจะเสด็จขึ้นครองราชย์ในราชวงศ์พระร่วง ทรงดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราชครองเมืองศรีสัชนาลัย ต่อมาได้เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วง ทรงมีพระปรีชาสามารถด้านการเมือง การปกครอง ทำให้ราชธานีมีความสงบ ปราศจากข้าศึกศัตรู และไม่มีทาสในราชอาณาจักร ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศิลปะวิทยาการด้านต่างๆ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงเรียนสำหรับสงฆ์ศึกษาพระธรรมวินัย นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.๑๙๐๐ ทรงส่งราชทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศศรีลังกา ทรงรับพระบรมสารีริกธาตุจากประเทศศรีลังกา มาประดิษฐานไว้ในมหาเจดีย์ที่เมืองนครชุม ปัจจุบันคือเมืองเก่า อยู่หลังเมืองกำแพงเพชร เมื่อ พ.ศ.๑๙๐๔ ทรงส่งราชบัณฑิตไปอาราธนาพระมหาสวามีสังฆราชและคณะสงฆ์มาจากศรีลังกา มาจำพรรษาอยู่ที่วัดป่ามะม่วงหรือวัดอัมพวนาราม

ต่อมา พ.ศ.๑๙๐๕ ได้ทรงบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ณ วัดป่ามะม่วง โดยมีพระมหาสวามีสังฆราชเป็นพระอุปัชฌาย์ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยองค์แรกที่ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

พญาลิไทโปรดฯ ให้สร้างศิลาจารึก ทั้งภาษาไทย ภาษามคธ และภาษาขอม ได้แก่ จารึกสุโขทัยหลักที่ ๒-๑๐ ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ พญาลิไททรงเชี่ยวชาญวิชาโหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ ไสยศาสตร์ นอกจากนี้ยังทรงรอบรู้วิชาการทางพระพุทธศาสนา ทรงแตกฉานในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษต่างๆ โดยทรงศึกษาจากพระมหาเถระสำคัญๆ ในยุคนั้น

จากการที่พญาลิไททรงมีความรู้แตกฉานในพระพุทธศาสนานี้เอง เป็นเหตุให้พระราชนิพนธ์เรื่องไตรภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง ขึ้นในปี พ.ศ.๑๘๘๘ เป็นปีที่ ๖ หลังจากดำรงพระอิศริยยศเป็นพระมหาอุปราชครองเมืองศรีสัชนาลัย โดยทรงใช้คัมภีร์ต่างๆ ประกอบการเขียน ดังนี้

ก. ตอนต้นเรื่อง ประกอบด้วย

๑. พระอรรถกถาจตุสาคม
๒. อรรถกถาฎีกา พระอภิธรรมาวตาร
๓. พระอภิธรรมสังคหะ
๔. พระสุมังคลวิลาสินี
๕. พระปปัญจสูทนี
๖. พระสารัตถปกาสินี
๗. พระมโนรถปูรณี
๘. พระลีนัตถปกาสินี
๙. พระอรรถกถา ฎีกาพระวินัย
๑๐. พระธรรมบท
๑๑. พระมหาวัคค์
๑๒. พระธรรมมหากต
๑๓. พระมธุรัตถวิลาสินี
๑๔. พระธรรมชาดก
๑๕. พระชินาลังการ
๑๖. พระสารัตถทีปนี
๑๗. พระพุทธวงศ์
๑๘. พระสารสังคหะ
๑๙. พระมิลินทปัญหา
๒๐. พระปาเลยย (พระธัมมปาลิเชยย?)
๒๑. พระมหานิทาน
๒๒. พระอนาคตวงศ์
๒๓. พระจริยปิฎก
๒๔. พระโลกบัญญัติ
๒๕. พระมหากัลป์
๒๖. พระอรุณวตี
๒๗. พระสมันตปาสาทิกา
๒๘. พระวิสุทธิมัคค์
๒๙. พระลักขณาภิธรรม
๓๐. พระอนุฎีกาหิงสธรรม (?)
๓๑. พระสารีริกพินิจฉัย
๓๒. พระโลกุปปัตติ

ข. ตอนท้ายเรื่อง

๑. อัฏฐกถา ฎีกาพระจตุราคม
๒. อัฏฐกถา ฎีกาพระอภิธรรมาวตาร
๓. อัฏฐกถาพระอภิธรรมัตถสังคหะ
๔. พระสุมังคลวิลาสินี
๕. พระปปัญจสูทนี
๖. พระสารัตถปกาสินี
๗. พระมโนรถปูรณี
๘. พระลีนัตถปกาสินี
๙. อัฏฐกถาฎีกาพระวินัยปิฎก
๑๐. พระธรรมมหารถกา
๑๑. พระมธุรัตถวิลาสินี
๑๒. พระชาตกัฏฐกถา
๑๓. พระชินาลังการ
๑๔. พระโพธิวงศ์
๑๕. พระสารสังคหะ
๑๖. พระอภิธรรมัตถสังคหะ
๑๗. พระอภิธรรมาวตาร
๑๘. พระมิลินท์
๑๙. พระธรรมหทยะ
๒๐. พระมหานิทาน
๒๑. พระพุทธวงศ์
๒๒. พระอนาคตวงศ์
๒๓. พระจริยปิฎก
๒๔. พระธรรมบท
๒๕. พระโลกบัญญัติ
๒๖. พระมหากัลป์
๒๗. พระพรุณวดีสูตร
๒๘. พระสมันตปาสาทิกา
๒๙. พระวิสุทธิมรรค
๓๐. พระลักขณทิธรรม
๓๑. พระอนุปติกา
๓๒. พระโลกุปปัตติ
๓๓. พระสารีริกพินิจฉัย

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

ไตรภูมิพระร่วง ได้รับการวินิจฉัยจากกรมศิลปากรว่าเป็น วรรณคดีเรื่องแรกของไทย

ธรรมสภา เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยจัดพิมพ์สื่อธรรม ประกอบด้วยหนังสือธรรมะ CD ธรรมบรรยาย DVD นิทานธรรมะ และของที่ระลึกสื่อธรรมะสำหรับเผยแพร่ โดย**ธรรมสภา**มีปณิธานที่จักจัดสร้าง**ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา**เพื่อเผยแพร่และเพื่อถวายแก่วัดทั่วประเทศ ท่านสาธุชนสามารถเลือกชม และสนับสนุนการเผยแพร่ธรรมะได้ ณ ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๑. **ธรรมสภา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา สำนักงานใหญ่** เผยแพร่หนังสือและสื่อธรรมะ พร้อมทั้งมีกิจกรรม**พบพระ-พบธรรม** ทุกวันเสาร์ เวลา ๑๕.๐๐-๑๗.๐๐ น. รับประทานอาหารฟรีใน**โครงการเรือนทานวันพระ** เลขที่ ๑/๔ ถ.บรมราชชนนี ๑๑๙ เขตทวีวัฒนา **กทม. ๑๐๑๗๐** โทร. ๐๒-๔๔๑-๑๕๓๕, ๐๘๐-๐๘๕-๖๘๙๙

๒. **ไตรลักษณ์ ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาริมกำแพงวัดญาณเวศกวัน** เชิญชมหนังสือจากพระสุปฏิปันโนและพระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) **จ.นครปฐม** โทร. ๐๒๔๘๒-๗๓๕๘, ๐๘๕-๘๑๙-๔๐๑๘

๓. **ไตรปิฎก ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนากลางเมือง** การคมนาคมสะดวก หนังสือธรรมะสื่อธรรม อยู่ใกล้กับชมรมเพื่อนคุณธรรม ถนนอรุณอัมรินทร์ ซอย ๓๙ เขตบางกอกน้อย **กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐** โทร. ๐๒-๘๘๖-๐๘๘๐

๔. **อนัตตา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี** สักการะหลวงพ่อขอม ผู้สร้างพระใหญ่ที่สุด โทร. ๐๘๙-๑๑๐-๑๖๔๕ ชมนรกสวรรค์ตามไตรภูมิ พร้อมเลือกชมของที่ระลึกจากวัดไผ่โรงวัว

๕. **อตัมมยตา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาวัดทุ่งไผ่ จังหวัดชุมพร** โทร. ๐๘๑๘๓๙-๐๓๓๕ ศึกษาธรรมะจากธรรมชาติ ภาพฝาผนังปริศนาธรรม พร้อมเลือกชมของที่ระลึก และขอเชิญร่วมกิจกรรมทุกวันสำคัญ

๖. **อริยสัจจ์ ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาวัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร จังหวัดสิงห์บุรี** นมัสการหลวงพ่อพระนอนจักรสีห์คู่เมืองสิงห์บุรี ซื้อของที่ระลึก ปิดทองพระนอนจำลองประวัติศาสตร์ โทร.๐๘๖-๖๖๐-๐๕๒๙

๗. **ปัญญานันทะ ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาวัดปัญญานันทาราม จังหวัดปทุมธานี** ร่วมกิจกรรมตักบาตรสาธิตฟังธรรม ร่วมปฏิบัติธรรมจาก หลวงพ่อปัญญานันทะมุนี โทร. ๐๒-๙๐๔-๖๑๐๑

๘. **ตถตา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี** โทร. ๐๒-๙๒๑-๕๖๐๒ ชมอนุสาวรีย์แม่ ร่วมกิจกรรมของวัด ฟังธรรมกับหลวงพ่อพยอม กัลยาโณ และสนับสนุนของที่ระลึกจากวัดสวนแก้ว

๙. **ธรรมสมาธิ ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาสวนมุทิตาธรรมาราม** ติดกับพุทธมณฑล จำหน่ายหนังสือและสื่อธรรมะ พร้อมนั่งสมาธิและฟังธรรมในร่มไม้อันร่มรื่น **สวนมุทิตาธรรมาราม** เปิดให้ใช้สถานที่ฟรีเพื่อการอบรมเกี่ยวกับการพัฒนากาย-ใจ ติดต่อสอบถามโทร. ๐๒-๔๘๒-๑๑๙๖, ๐๘๔-๗๐๙-๐๑๖๙, ๐๘๖-๐๐๓-๕๔๗๘

๑๐. **พุทธธรรม ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาวัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) จังหวัดเชียงใหม่** ชมอุโมงค์เก่าโรงมหรสพทางวิญญาณ ห้องสมุดธรรมโฆษณ์ ต้นกำเนิดสวนโมกข์ เชียงใหม่ และตำนานแห่งการเผยแพร่ธรรมของหลวงพ่อปัญญานันทะ (เปิดเผยแพร่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓) โทร. ๐๘๓-๒๐๐-๒๒๒๙

๑๑. **มงคลธรรม ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาวัดมงคลโกวิทาราม จังหวัดอุบลราชธานี** สืบสานปณิธานหลวงพ่อปัญญานันทะ ในการเผยแพร่ธรรม ร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โทร. ๐๘๑-๔๓๑-๙๕๘๓

ธรรมสภา ขอกราบขอบพระคุณในกุศลเจตนาของทุกท่านเป็นอย่างสูง เพื่อนำไปใช้สำหรับกิจกรรมของสถาบันบันลือธรรม ● รายการพบพระ-พบธรรม ● โครงการเรียนรู้ชีวิตตามธรรม ของสวนมุทิตาธรรมาราม ● โครงการอยู่กันด้วยความรัก ● โครงการเรือนทาน วันพระ ● หอสมุดธรรมสมาธิ ท่านที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสถาบัน ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ติดต่อขอทราบรายละเอียดได้ที่ โทร. ๐๘๖-๐๐๓๕๔๗๘ ๐๒-๔๔๑-๑๕๓๕, ๐๒-๔๔๑-๑๕๘๘, ๐๒-๔๔๑-๑๔๖๔, ๐๒-๘๘๘-๗๙๔๐ www.thammasapa.com

ปณิธานของธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม

สำนักพิมพ์ธรรมสภาก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ มีปณิธานในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ตามเจตนารมณ์ของ ท่านเจ้าคุณพระสุธรรมเมธี (นายบรรลือ สุขธรรม ป.ธ.๘) อดีตเจ้าคณะจังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้ก่อสร้างธรรมสภา อันเป็นธรรมสภาแห่งแรกของประเทศไทย สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ทรงปิดทองลูกนิมิตเอก ในวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๔๙๒

สืบเนื่องตามกาลเวลา ในยุคก่อนปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ หนังสือธรรมะที่ได้จัดพิมพ์จำหน่ายในท้องตลาด ส่วนมากมีเนื้อหาสาระและมีคุณค่าเป็นอย่างมาก แต่ไม่มีผู้คนสนใจเท่าที่ควร เป็นเพราะรูปเล่มส่วนใหญ่ไม่มีความสวยงาม ไม่มีคุณสมบัติพอที่จะดึงดูดประชาชนให้สนใจหนังสือธรรมะ ทำให้ในอดีตหนังสือธรรมะไม่ได้รับความนิยมเป็นที่แพร่หลาย

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม ได้ตั้งปณิธานว่า ภายใน ๑๐ ปี จะต้องเปลี่ยนวัฒนธรรมการเผยแพร่หนังสือธรรมะให้มีรูปแบบสวยงาม น่าจับต้อง เป็นที่สนใจของประชาชน และจะทำให้หนังสือธรรมะขึ้นชั้นโชว์ตามร้านหนังสือชั้นนำ ติดอันดับ Best Seller เหมือนหนังสือชนิดอื่นทั่ว ๆ ไปที่วางจำหน่ายอยู่ จึงได้พัฒนารูปแบบปกและรูปเล่ม ให้มีความน่าสนใจอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะเวลาถึง ๑๐ ปี และตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นต้นไป ทำให้ประชาชนเปลี่ยนวัฒนธรรมการอ่านมาสนใจหนังสือธรรมะเพิ่มมากขึ้น ธรรมสภามีความภูมิใจที่ได้นำเสนอและพัฒนาการอ่านหนังสือธรรมะของประชาชน ดังที่ท่านจะเห็นได้ในปัจจุบัน

ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ ที่ผ่านมา ธรรมสภาได้ตั้งปณิธานให้หนังสือธรรมะเป็นหนังสือที่มีคุณภาพดีและราคาถูก จะพัฒนาหนังสือและสื่อธรรมะให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า **“หนังสือธรรมะ ทั้งสวยทั้งดี มีคุณภาพ และราคาไม่แพง”**

ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ เป็นต้นไป เป้าหมายของสำนักพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม คือการเผยแพร่ธรรมะที่ส่งเสริมให้ประชาชน ลด ละ เลิก อบายมุข และสิ่งเสพติดทั้งหลาย เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามและการนำมาซึ่งความสุขของมนุษยชาติ

ธรรมสภาได้ตั้งปณิธานไว้ว่า ในปีพุทธศักราช ๒๕๖๐ ประชาชนชาวไทยจักมีอิสระปราศจากความมงมงาย ปราศจากสิ่งเหลวไหล และจะส่งเสริมให้อบายมุขหมดไปจากประเทศไทย ซึ่งอาจจะเป็นไปไม่ได้ แต่ขอให้ลดลง ๆ เรื่อย ๆ รวมถึงการสนับสนุนให้ประชาชนมีศีล มีธรรม มีวัฒนธรรมของชาวพุทธ และมีความปีติในการปฏิบัติธรรม เพื่อความสุขของชีวิต และเพื่อความสุขของสังคมโดยทั่วกัน

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสงบสุข

สถาบันบันลือธรรม เป็นองค์กรเอกชนที่ก่อตั้งขึ้น เพื่อสืบทอดและเผยแพร่พระพุทธศาสนา สานต่อเจตนารมณ์ของ **หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ** แห่งสวนโมกขพลาราม **หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ** องค์ประธานสถาบันบันลือธรรม และ **ท่านเจ้าคุณพระสุธรรมเมธี** ป.ธ. ๘ (นายบรรลือ สุขธรรม) ผู้ให้กำเนิดธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม และศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

กิจกรรมของสถาบันบันลือธรรม

๑. โครงการ **พบพระ พบธรรม** พระเถระแสดงธรรม ณ ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา ทุกวันเสาร์ เวลา ๑๕.๐๐-๑๗.๐๐ น. สอบถามองค์บรรยายธรรมที่ ๐๘๖-๐๐๓๕๔๗๘

๒. โครงการ **อยู่กันด้วยความรัก** จัดกิจกรรมเพื่อสาธารณกุศล ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ และช่วยเหลือชุมชนในถิ่นทุรกันดาร รวมทั้งจัดงานวันเด็กแห่งชาติ

๓. ธรรมสถาน **"สวนมุทิตาธรรมาราม"** อบรมการเรียนรู้ชีวิตตามธรรมใน ๑ วัน ทุกวันพุธต้นเดือน เวลา ๐๘.๐๐-๑๖.๐๐ น. ติดต่อร่วมกิจกรรม โทร.๐๘๖-๐๐๓๕๔๗๘

๔. กองทุน **"คลังธรรมทาน"** บริจาคหนังสือเป็นสาธารณกุศล เพื่อประโยชน์แก่สาธารณชน โดยแจ้งความจำนงเป็นจดหมายขอรับบริจาคได้ที่ธรรมสภา

๕. **หอสมุดธรรมสมาธิ** ห้องสมุดธรรมะและนั่งสมาธิภาวนา พร้อมกับฟังธรรมะในสวนใต้ร่มเงาไม้ตามธรรมชาติ สถานที่รื่นรมย์ ติดกับพุทธมณฑล เปิดบริการตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐-๑๕.๐๐ น. สอบถามข้อมูล โทร. ๐๒-๔๘๒-๑๑๙๖

๖. **เรือนทาน วันพระ** ขอเชิญรับประทานอาหารฟรี ตั้งแต่เวลา ๐๗.๐๐-๑๓.๐๐ น. ทุกวันพระ ณ ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา ถ.บรมราชชนนี ๑๑๙ กทม. ๑๐๑๗๐ โทร. ๐๘๑-๗๓๕๑๗๖๖

๗. **"ไตรลักษณ์"** ร้านหนังสือริมกำแพงวัดญาณเวศกวัน หนึ่งในโครงการของธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม ติดกับพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มีหนังสือและสื่อธรรมะให้ท่านเลือกชม ยินดีต้อนรับผู้ใฝ่ธรรมทุกท่าน เปิดบริการทุกวัน เวลา ๐๙.๐๐-๑๕.๐๐ น. โทร. ๐๘๕-๘๑๙-๔๐๑๘, ๐๘๖-๔๖๑-๘๕๐๕, ๐๒-๔๘๒-๗๓๕๘

๘. **"ไตรปิฎก"** ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่กลางใจเมืองหลวง เลขที่ ๔๕/๔ ถ.อรุณอัมรินทร์ ซอย ๓๙ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพ ฯ ๑๐๗๐๐ อยู่ติดกับชมรมเพื่อนคุณธรรม สอบถามข้อมูล โทร. ๐๒-๘๘๖-๐๘๘๐ : FAX. ๐๒-๘๘๖-๐๘๘๐

การพิมพ์หนังสือธรรมเป็นอนุสรณ์ นอกจากเป็นการจัดทำสิ่งซึ่งมีประโยชน์ที่คงอยู่ยืนนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทานที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้ชื่อว่าได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ ธรรมอันจะอำนวยประโยชน์ที่แท้จริงแก่ประชาชน

ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดีมีคุณภาพ เพื่อมอบเป็นที่ระลึกในทุกโอกาสของงานประเพณี อันเป็นการใช้จ่ายเงินอย่างมีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด โปรดติดต่อที่...

ธรรมสภา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา ๑/๔-๕ ถ.บรมราชชนนี ๑๑๙ เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๑๗๐
โทรศัพท์. (๐๒) ๔๔๑๑๕๘๘, (๐๒) ๘๘๘๗๙๔๐ โทรสาร. (๐๒) ๔๔๑๑๔๖๔ www.thammasapa.com

ธรรมสภา
ก ว่ า จ ะ ม า เ ป็ น ธ ร ร ม ส ภ า

เสมือนเทพยดาได้เสด็จลงมาช่วยสร้างธรรมสภา

ปลูกโรงพิธีธรรมสภา
วางศิลาฤกษ์ เมื่อเดือน พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๑

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี
เสด็จในงานพิธีฝังลูกนิมิตธรรมสภา
กำลังทรงฟังพระสงฆ์ สวดชัยมงคลคาถา

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทรงปิดทองลูกนิมิตเอกของ
ธรรมสภาเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๒ เวลา ๐๗.๓๖ น.

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จลงจากตึก 'ธรรมสภา' อธิบดีสงฆ์
วัดธรรมาธิปไตย และ ข้าหลวงประจำจังหวัด ตามส่งเสด็จ

หลวงพรหมโยธีและภริยา ประธานพิธีวางศิลาฤกษ์ ธรรมสภา

พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ในพิธีวางศิลาฤกษ์ : ๑๕ พ.ย. ๒๔๙๑

กิจกรรมของสถาบันบันลือธรรม และ ธรรมสถาน สวนมุทิตาธรรมาราม

ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาแห่งแรกของประเทศไทย ที่จัดให้มีการแสดงธรรมทุกสัปดาห์ โดยมีพระเถรานุเถระเมตตา มาแสดงธรรมแก่พุทธศาสนิกชน ทุกวันเสาร์ เวลา ๑๕.๐๐น.-๑๗.๐๐น. ขอเชิญสอบถามองค์กรบรรยายธรรมได้ที่ ๐๘๖-๐๐๓-๕๔๗๘

ขอเชิญร่วมปฏิบัติธรรมทุกวันพุธค่ำเดือน เวลา ๘.๐๐-๑๗.๐๐ น. สมัครได้ที่ธรรมสถานสวนมุทิตาธรรมาราม ๐๘๖-๕๓๒-๕๕๘๑

กิจกรรมของสถาบันบันลือธรรม และ ธรรมสถาน สวนมุทิตาธรรมาราม

ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาแห่งแรกของประเทศไทย ที่จัดให้มีการแสดงธรรมทุกสัปดาห์ โดยมีพระเถรานุเถระเมตตา มาแสดงธรรมแก่พุทธศาสนิกชน ทุกวันเสาร์ เวลา ๑๕.๐๐น.-๑๗.๐๐น. ขอเชิญสอบถามของที่ระบายธรรมได้ที่ ๐๘๑-๐๐๓-๕๔๗๘

ขอเชิญร่วมปฏิบัติธรรมทุกวันพุธต้นเดือน เวลา ๘.๐๐-๑๗.๐๐ น. สมัครได้ที่ธรรมสถานสวนมุทิตาธรรมาราม ๐๘๑-๕๓๒-๕๕๙๑

ISBN : 978-616-03-0258-1

www.thammasapa.com

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณและขออนุโมทนาท่านที่สนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือธรรมะเผยแพร่ในครั้งนี้

ท่านที่มีจิตศรัทธาโปรดช่วยอุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์หนังสือธรรมะเล่มนี้